557

مقدمه‌ده بحث اولنان مطالعات و منتخبات ادبیه ایله بعض تراجم احوالی حاوی (ذیل تعلیم ادبیات) ایر بچه چیقارلمق اوزره دردستدر .

اعتذار و اخطار

سهو و نسیان، که بر لازمهٔ بشریتدر، بنم کبی سرمایه‌سی عجزدن عبارت اولانلر ایچون مطلق‌الوجوب اولور .

بوحقیقتی سویلمکدن غرض (تعلیم ادبیات) ك مندرجاتنده ازبحق دقتله اصلاح ایدیله‌بیله‌جك برطاقم آچیق یاکلشلقلره‌میدان ویرلدیکنه اثرطبع اولندقدن صکره واقف اولدیغمی عرض ایتمکدر. ازجله ۷۸ نجی صحیفه‌ده عالینك : « اثار بحرینك . . » دیه‌رك باشلایان عباره‌سنك اوراجه هیچ مناسبتی یوق ایمش . و ۸۲ نجی صحیفه‌ده ، فتح ایله قوللانیله کلان ، (اساس) کلمه‌سی مفرد ایکن سهواً (اولاد ـ عجائب) جمعلری اره‌سنه قونلمشدر .

کتابده ترتیب سهوی اوله‌رق (صلحاء بنت ایوب) یرینه « صلحاء بن ایوب » و (سایبان) یرینه « صایبان » یازلمق کبی غریبه‌لردن ماعدا نقطه و حرف و حتی کلمه زیاده‌سی و نقصانی قبیلندن دها برخیلی خطالر موجود ایسه‌ده سیاق و سباق ایله بیلنیر، اکلاشیلیر شیلردن اولدیغیچون ارائه‌سنه حاجت کورلمدی.

———

ذکر ایتمك کافی اولان ادیب معرفت پرور اکرم بك تعلیم ادبیاتنده بو احتیاجی ایفا ایلدی .

مؤلف اثرینك برنجی اولدیغندن واو جهتله نقصانندن بحث ایدیور . فی الحقیقه اثر لسانمزده برنجیدر . واو جهتله نقصانی دکل حق تقدم کبی بر فضلی واردر . مع مافیه احتمالکه نقصانی ده بولنه بیلیر . فقط برملتده ادبیات کبی اکثر قواعدی زمان ومکان ایله تبدل ایدن برفنی تدوین ایتمکده موجود اوله بیله جك نقصان ینه بشقه بر لساندن ترجمه ایتمکده کوستریله جك کمالاته غبطه رسان اولور .

تعلیم ادبیات نورسیدکان معرفته نه قدر بیوك برخدمت ایسه من غیر استیهال منسوب لرندن عد اولندیغم طرز جدید طرفدار لرندن بر برادر وجدانمك محصول عرفانی اولدیغیچون نفسمجه دخی او قدر معتنا بر مدار مفخر تدر .

خالق لوح وقلم سعینی مشکور ایتسون .

نامق کمال

بروقت مثلا انکلتره ده فنون ادبیه حقیله مدون دکل ایمش ، ایچلرنده {سکشپیر} کبی دنیایه مثلی پك نادر کلانلردن برشاعرظهور ایتمش؛ فقط زماننده انجق برقاچ ادیب دهاوار ایمش . شمدی فنون ادبیه مدوندر ، اره لرنده برسکشپیر یوق ؛ لکن برقاچ بیك مؤلف وار!

کمالات فکریه‌ني واو قوتله ترقیات عالمی بو درجه‌یه کتیرن خاصه اصحاب قلمك فوق العاده اولمسیله برابر ندرتی دکل فوق العاده اولمامسیله برابر کثرتیدر .

نه حاجت ! لسانمزده دها برقاچ سنه اول ادبیات طرز حقیقیسنه میل ایتدی . طبیعته مطابق برقاچ مثال میدانه کلدی . شمدیکی اثرلرده کوریلان لطافت وخصوصیله او آثار لطیفه‌یي میدانه کتیرمکده اولان سهولت محتاج تعریف دکلدر .

ملتك ادبیاته اولان قابلیت کلیه‌سنی طریق استکماله سوق ایچون لازم اولان اسبابك بری ده قواعد ادبك بزه مخصوص برطرزده تدوینی ایدی . مزیاتنی افهامه نامنی

محال اولدیغیچون ادبیاته برطاقم قواعد وضع ایتمك ده عبث عد اولنه‌مز .

اما دینیله‌جك که : { دنیایه بونجه مؤلفین ادب کلمش، هیچ بری ـ اوقیوب یازمق بیلدیکی مجهول اولان ـ { اومروس } و یاخود {نابغه } کبی براثر میدانه کتیره‌مامش! ـ عصرمزده پك کوزل مطول اوقوده بیلیر برچوق ذاتلر وار، ایچلرندن بعضیلری ادیبانه ایکی سطر برتذکره یازمغه و یا شاعرانه ایکی مصراع سویلمکه مقتدر اوله‌میور! بویله مصنفلرینه، معلملرینه بیله افاضهٔ اقتدار ایده‌میان برفنك تدویینندن نه فائده حاصل اولور ؟ }

فی الحقیقه هر ادبیات اوقویانِ ادیب اولمق لازم کلمیور. بلکه برنجی درجه‌لرده ادیب اوله‌رق یارادیلانلر استعداد فوق العاده‌سنك آثارینی ابراز ایچون ادبیات ایله اشتغاله محتاج اولمیور . حتی کونش ظلمتدن طوغدیغی کبی اکثر اقوامك الك بیوك شاعرلری جهالت زمانلرنده ظهور ایده کلمشدر . بونکله برابر شوراسی شایان دقتدر که

صورت ویرر. حتی تمثالارینی عکس مشخص کبی معدوم ایکن موجود کوسترر. فقط کندینی تصویر ایتمك ایستدکجه یالکز ظواهرینی تجسم ایتدیره بیلیر. معنویاتی ینه بولندیغی عالم بالای استتاردہ منزوی قالیر!

یا بو جوهرعلویناك حقیقتنی تمامیله تصویر وبلکه تصور قابل اولمدیغیچون خواص واوصاف ظاهرهسنی تحریدن بتری می لازم کلیر؟ بالعکس بو تحری الزمدر. چونکه ادراك بشرده برسیماشناسلق قوت غریبهسی واردر که مجردات و روحانیات ایچون حاصل ایتدیکی فکرلری هب او قوتله اوصاف ظاهرهدن استدلال ایدر. ولو اوصاف ظاهرهیی اولسون عجبا تمامیله تعیین وتدوین ایتمك ممکنمیدر؟ البته دکلدر. نامحدود اولان فکرك آثارینه برحد وضع ایتمك نصل قابل اوله بیلسون؟ مع مافیه انواع مخلوقاتك کافهسی بیلنه مدیکیچون مناقب طبیعیاتی تقسیمات فنوندن خارج طوتمق لازم کلیه جکی کبی محاسن کلامك حصر وتعدادی

سبعه‌دن هیچ برینك بر بیتی تغییر ایدیله‌مامشدر !

سوز نه قدر مقدس بر ماهیتدرکه موجودات ایچنده خالق موجوداتدن بشقه مخلوق اولمدق بر شی وار ایسه اوده نوع کلامه داخلدر !

ایشته بوعلویت اقتضاسندرکه سوز دنیاده هرموجودك تعریف ماهیتنه واسطهٔ منفرده ایکن کندی مزیتنك بحق تعریفندن عاجز قالیور!

او برخورشید روحانیدر . ابعاد مطلقهٔ ذی‌حیاتی اولان فکر نامحدود بشردن ضیا پاش اولدیغی عوالم تصوری الوان کونا کونی، اشکال رنکا رنکی ایله نکاه ابتصاره اظهار ایدر. لکن ماهیتی اکلامق ایچون اینهٔ نظر ودریای خیاله عکس ایتدیرلمك ایستنلدکجه کوزیان عینی دکل نورانیلکنی بتون بتون غائب ایتمکله برابر شعشعهٔ عالم آراسندن تجرد ایتمش بر مضطرب سایه‌سیدر !

اوبررسام بدایعدر . بیك درلوخیالی لوحه‌لر اوزرینه بیك درلو نظری الوان ایله ـ محاسن طبیعتدن هانکیسنه اولسه ـ بر

استاد محترمم عطوفتلو کمال بك افندی حضرتلرینك تقریضیدر

سوز نه قدر مؤثر بر بدیعهٔ فطرتدرکه بونجه اقوام فاضله نك معمورهٔ عرفان بشره یادکار ایتدیکی تأسیسات عالیه ومصنوعات نفیسه دن بیکده برینك ـ انقلابات حوادث ـ اعماق زمینده مستور اولان پارچه لرندن بشقه بر اثر ینی براقامش ایکن آثار ادبیه لرینك ـ بر طاقمنی بتون بتون محو ایدن ـ ظلم آتشلری، جهالت طوفانلری بیله برطاقمنك حتی بر حرفنی حافظهٔ انامدن ازاله ایده مامشدر!

سوز نه قدر مؤثر بر قدرتدرکه جهانك الك بیوك علامه لرندن برینی «ظهور اسلامده سیف شریعته قارشی طوران متعبصین عرب حکم بلاغته مقاومت ایده مدیلر» مألیله شانله ستایشخوان ایلمشدر!

سوز نه قدر جاودانی بر جوهر طبیعتدرکه بیت الهی برقاچ کره تعمیر ایدلدیکی حالده اوزرینه تعلیق اولنان قصائد

فنون ادبیه‌ده‌کی مهارت ذاتیه وتعمیق وتدقیق مباحثده‌کی قدرت کلیه‌لرینه، تاریخ بی‌نظیر عالیلری دخی عادلانه شهادت ایدن ناظر مشارالیه حضرتلرینك مؤلف حقیره شویله براخطارده بولنمری ظاهراً تنزل ایسه‌ده معناً ینه کندیلرینك‌قدر عالیٔ معارفپروریلرینی برقاتدها اعلا ایلیه‌جك افعال مشکوره‌دن عد اولنسه لایقدر . چونکه بوحرکت مشارالیه حضرتلرینك (تعلیم‌ادبیات) ی ـ ازهرجهت‌دکرسزلکنه دخی باقمقسزین ـ کمال دقتله مطالعه بیوردقلرینه دلالت ایدرك بومطالعه نتایجندن اولان‌اخطار دقایق پرورانه ایسه وطنه خدمت املیله چیقاریلان بومقوله آثارك اصحابنی‌تلطیف وتشویق مقصدینه عائد وبومقصد عالی دخی قدر شناسلق کبی، وطنپرورلك کبی خصائل جلیله‌یه منتهیدر .

ایشته هم‌مشارالیه حضرتلرینه قارشی وجیبهٔ ذمت اولان تشکرات‌مخصوصه‌می‌علناً ایفاءهم‌ده‌اخطارسامیٔ معارفپروریلرینك فائده‌سنی ارباب‌مطالعه‌یه تعمیم ایچون شولاحقه‌یی تحریره‌مبادرت ایلدم .

ـ لاحقه ـ

۲۸۳ نجی صحیفه ده کی (ادب کلام) بحثنه راجعدر .

بعض کلمات و تعبیرات ترکیه اولورکه صورت املاسی هنوز تقرر ایتمامشدر و یاتقرر ایتش ایسه ده کوچلکله یازیلیر و اوقونور و یاخود دیکر الفاظ ایله داعیٔ التباسدر . ایشته اودرلو کلمات وتعبیراتك یرینه ـ غریب اولمامق شرطیله ـ عربی و یافارسی کلمه لر استعمالنده برأس اولمدقدن بشقه من جهة یعنی املاجه بیان اولنان محاذیره میدان و یرمیه جکندن طولایی فائده یله واردر . مثلا (یینده) و یادیکر املا ایله (ینتی) لفظی ترکجه بر کلمه اوله رق اقتضاسنه کوره هر یرده ایراد واستعمال اولنمسنه (ادب کلام) جه برمانع یوق ایسه ده صورت املاسی حقیقةً چاپراشیق وسرعت وسهولتله اوقونمسی مشکل اولدیغیچون حین اقتضاده انك یرینه اومعناده مستعمل ومأنوس اولان (مأکل) کلمهٔ عربیه سنی ترجیحاً قوللانمق البته دها مناسب و(اصطلاح پاره لمق) کبی محذورلردن سالمدر .

انتهی

شو بحث مهم، بالفعل معارف عمومیه نظارت جلیله سنه رونق بخش استیهال بیوریلان، دولتلو مصطفی پاشا حضرتلرینك بودفعه یعنی اثر حقیرانه مك طبعی قرین ختام اولدیغی اثناده مخصوصاً واقع اولان اخطار عالیٔ دقیقه دانیلرندن مقتبس ومستفاد بولنمشدر.

عرب وعجملك بزده جاری اولان قواعدی تفریق وقواعد ترکیه ایله مزج اولنملی وعمومنه قواعد عثمانیه نامی ویرلملی ودائما اوحکمده طوتلملیدر .

عثمانلیلر ایچون عربی وفارسی تحصیلی لزمدر . فقط بونلر عثمانلیجه‌یی تحصیله مدار اولور دیه دکل مستقل برر لسان اولمق اوزره جدی بر یولده و بر اصـول مطرده ومستحسـنه تحتنده تدریس وتعلیم اولنملیدر . تم

بیك شکر خدایه. قسماً ایشته
اتمام اثر میسر اولدی.
اولدقجه نظام بولدی حالی،
تمثیلی دخی مقدراولدی.
عجزم بوکاده اولوردی حائل
توفیق اله یاوراولدی .
اقدامی ایلدی‌مشید
کوچلکلر اکا محقر اولدی.
ثانیسنه‌ده موفق اولسون
خامه‌م که بوکا مظفر اولدی.

———

جهتيله. زائددر . برطاقم حيوانات واشيانك هر برينه مخصوص متعدد اسملر، كلملر بولنمسى اعتباريله .

بناءً عليه نواقصى عربى و فارسيده بولديغمز حالده يكيدن استعاره ايله اكمال ايدر وشايد بوله مز ايسه كنديمز وضع ايلرز . زوائده كلنجه انلريده كلدكجه يره كوندريرز .

عربى و فارسيدن الديغمز لغتلر تحديد و يكيدن استعاره ايده جكمز شيلر علاوه اولندقدن صكره تركجه سوزلرله مخلوط اولمق اوزره بر مكمل قاموس عثمانى ترتيبى اهم مهماتدر .

املانك تنسيق و تقريرى قابل و بونك خللدن محافظه‌سى ودائما مطرد برحالده بولنمسى تدوينى اقتضا ايدن بر مكمل (قواعد عثمانيه) ايله برابر، ديديكم يولده، برقاموس عثمانينك وجودينه وابسته‌در .

هر بر لسانك شيوه‌سى، طرز بلاغتى، اصول ادبيه‌سى كنديسنه مخصوص اولەرق بونلرك هيچ بريسى ديكرينك عينى اولەمديغى كبى عثمانليجه‌دخى طرز بلاغتى، اصول ادبيه‌سى اعتباريله بتون بتون بشقه بر لساندر. (بوكا تركجه ديميوب عثمانليجه ديديكم ايسه عربى، فارسى، صرف تركجه الفاظدن تركب و تشكل ايتمسندن واصل كندى قواعدندن بشقه ديكر ايكى لساندن اخذ اولنان برطاقم قاعده‌لره دخى تابع بولنمسندن طولايىدر) .

برلسان ديكر برلسانك اصول فصاحت وبلاغتنه تابع وفرمانبر اولدقجه ترقى ايده مز . بناءً عليه لسان عثمانينك ترقيسى دخى كندى استقلال احرارانه‌سنه ترك ايله اولور .

(۲) عثمانلیجه ایچون آیریجه برلغت کتابی ترتیبی لازم میدر؟ لازم ایسه نه اساس اوزره یاپلملیدر.

(۳) روحانیاته، اخلاقیاته دائر پك چوق دقایق فکریه یی افاده ایده جك تعبیر بولمقده ضرورت چکر کن مثلا ارسلانك عربیده، فارسیده موجود اولان اوتوز ایکی درلو اسمنی بلله مکه دائما محتاج اولوب طوره جقمیز؟

(٤) املا مسئله سی هر کسك کیفنه می تابع اولوب کیده جك؟ و بونك ایچون قواعد مطرده تعیینی قابل دکلیدر؟

(٥) قاعده جه، شیوه جه، اصول بلاغتجه بر بر ینك عینی اوله رق دنیاده ایکی لسان بولنه بیلیرمی؟ بر لسان دیکر بر لسانك اصول فصاحت و بلاغتجه محکوم وفرمانبری بولندقجه اولسان ایچون ترقی ممکن اوله بیلیرمی؟

(٦) عرب و عجمك قواعد مخصوصه سندن بزده جریانی لابد اولانلر هانکیلریدر. و بونلر ترکجه نك صرف کندی قواعدیله مخلوطاً می تدوین اولنملیدر؟

(۷) عربی وفارسی لسانلری عثمانلیلرجه اعتباردن بتون بتون ساقطمی اولملی؟

ایشته بونلرکبی برطاقم مسائل اساسیه، تشکیلی ترقی جویان لسانك جملهٔ آمالندن بولنان، برانجمن علمینك حل وحسمنه قالمشدر. بنده کزك رأی مخصوصمه کلنجه لسانمز مفرداتجه هم ناقص، هم زائددر. ناقصدر: اصطلاحات فنون ایله برابر روحانیاته، اخلاقیاته دائر پچوق شیلری افاده ایده جك الفاظ وتعبیراتك بولنه مامسی

ايدرم . ايشته بو آرزو نتايجندندركه (تعليم ادبيات) غالبا بر چوق افكاره كوره بتون بتون پريشان، احتمالكه بعض فكره كوره اولدقجه مرتب برصورتده ميدانه چيقدى !

شمديلك بو بر چغير در : فقط كرچكدن سرمايه‌دار علم وادب اولان قلمرك مسلوك قدم اهتمامى اولورسه ادبياتمزى مركز كماله ايصاله قابل برطريق اوله بيلير اميدنده‌يم .

نابجا تعصب كبى، عنادى مخالفت كبى، اعراض واغراضدن برى برنظرله باقلديغى حالده تسليمنده تردد ايدلميه جك حقيقتلردندركه شمديكى حالده لسانمزك قارمه قاريشق، ادبياتمز ايسه بك مختلف الاشكال برحالده‌در. مع‌مافيه سائرملل متمدنه كبى بزده لسانمزه لايق اولديغى قدر اهميت وبره‌رك اصلاح واكمالنه حكيمانه چاليشيرسه‌ق عثمانليجه فنون و ادبيات ايچون الك برنجى لسانلردن معدود اوله‌جق درجه‌ده حائز اولديغى استعدادك آثارينى بك ازوقتده اظهاره باشلار.

فقط برلسانك اصلاح واكمالى تشبثات جسيمه‌دن برايش اولديغنه كوره بو بابده افرادك ـ اكثريا يكديكرينه بكزه‌مز صورتده كى ـ آمال وآراسى نتيجه بخش موفقيت اوله‌مز . بونك ايچون البته بر انجمن دانشه لزوم قطعى كورينور. خصوصيله لسان بحثنده اولديله برهيئت علميه‌نك مذاكره‌سنه معلق قالمش برطاقم مسائل اساسيه واردركه اعتقاداحقرانه‌مه كوره مسائل آتيه‌دن اوجله‌دندر:

(١) لسان عثمانيده تداول ايدن كلمات والفاظ مفرداتجه علوم و ادبيات ايچون كافيميدر دكلميدر ؟

کنایه تعبیرندن عمومیت اوزره اکلاشیلان معنی ساده‌جه مفهوم مخالفنی قصد ایله سوز سویلمکدن عبارت واکثریا تعریض ایله هم پا کیدر برقاعدهٔ بلاغت اولدیغی حالده بونی عربك قواعد بیانیه‌سندن اولان وبتون بتون بشقه برماهیتده کوستریلان کنایه‌یه حمل ایتمك طوغری اوله‌میه‌جغنی ملاحظه ایدن واستعاره بحثنی اوقدر تقسیمات وتعریفاته دخی بوغمقسزین برعثمانلی چوجوغنك اکلایه‌جغی کبی ساده ومطرد بر یولده اکلاتمق امکانی متفکر اولان وجناس کبی قلب کبی هیچ فائده‌سز برطاقم صنایع لفظیه‌یی، مجرد عربك بدیعنده بولندیغی وقدمای ادبادن بر چوقلرینك دخی برتهالك تام ایله قبول واجرا ایتدکلری ایچون، بوکون ده بلاقید وشرط عینیله وتمامیله قبول ونقل ایدیویرمك، ادبیاتمزك حال حاضرینه کوره، جائزاولسه‌یله ثمره بخش اولور شیلردن بولنمدیغنی تأمل ایدن واخاصل ـ عربجه دیمك اولمدیغنی تسلیمده چاره‌سزلك درکاراولان ـ عثمانلیجه‌نك قواعد ادبیه‌سی دخی کندی طبیعتنه، مزاجنه، حالنه کوره تعیین وتدوین ایدلمك اقتضا ایده‌جکی اعتقادندن کندیسنی اله‌میان برآدم ایچون بویوله کیتمکدن بشقه چاره یوق ایدی.

بوافاداتدن اثر احقرانه‌مك حاشاکمالیتنی، قصورسزلغنی، احتیاجه تمامیله موافق ویاسائرامثالنه فائق اولدیغنی زعم ایلدیکم کبی برحکم چیقارمق شیمهٔ انصاف ومروته یاقشمز. بنده کز نهایت درجه‌ده عجزمی بیلانلردنم. بوعجزایله برابر لسانمزك وخصوصیله ادبیاتمزك قواعد وضوابطنه دائر یازیله‌جق شیئك بویولده اولمسنی آرزو

فصحانك طرز تكلمندن قواعد لسان وادبانك اثار بديعه‌سندن دخی قواعد ادبی استنباط واستخراج اولنور؟ ...

شبهه یوقدرکه طوغری اولان ایکنجیسیدر . بوحالده بزم عثمانلیجه برلسان ایسه انك حقنده دخی بوقاعدهٔ طبیعیه جاری اولق و بناء علیه لسانمزك صرف ونحوی و بیان وبدیعی (یعنی بلاغتی) دخی کندیسندن چیقارلمق لازم کلیردی .

ایشته مؤلف حقیر بوحقیقتی دائما درخاطرایلهسندن طولایدر که ـ شوخاتمه ایله قسم اولی رهین تمام اولان ـ اثرناچیزانه‌سنه درج ایتدیکی قواعد ادبیه‌یی، اثار قلمیه‌لری ادبیات‌ملیه‌مزه بحق شرف و یرن، اعاظم ادبامزك اثار بدیعه‌سندن اخذ ووضع ایدرکی یازمغه چالشمشدر .

(بودرلو قواعد ادبیه عر بده ذاتاً پك مکمل اوله‌رق موجود ومضبوط بولندیغی حالده بزم ایچون بونلری یکیدن یازمغه وبر طاقمك اصطلاحات وتعر یفاتنی تغییره نه‌احتیاج وارایدی؟) دیانلره جوابم شوندن عبارتدر : اوت بنده کزجه احتیاج پك قطعی ایدی. کاشکی اواحتیاجی کورمسه ایدم ده یکیدن برشی یازمق ایچون برچوق تتبعات مزعجه ایله سنه‌لرجه اوغراشه جغمه حاضر ترجمه‌سی موجود اولان مطولی خلاصه ایله ایشك ایچندن چیقیویره یدم! لکن نظمده، فقط تعقیده دوشولمامك وسوزك طبیعیلکنه دخی خلل کلمامك شرطیله، ایستدیکمز کبی تألیف کلام ایدوب طور یرکن ارتق معانیده کی (ذاتاً بش یاشنده برچوجغك ده پك اعلا تقدیر ایده بیله جکی) تقدیم وتأخیرمواقعنی اوزون اوزادی یه تعیین وارائه‌ده کی عبثی دوشونن و بزم لسانده

مثلا نرکسینك : « جیش عرمرم کثیر الزحام آدمیان ساز وسلب صورت وجثماندن عریان اولدقلری حالده ..» عباره‌سنده استعمال ایتدیکی (عرمرم) تعبیرینی بوقدر سنه‌لردن صکره کمال بکك دخی بیت آتیده و بر صورت حسنه‌ده اوله‌رق استعمال ایتمسی ترویج الفاظدن معدود وبوتعبیر جدید ایله شعرینك کسب ایتدیکی رونق بیاندن مستغنیدر .

بر حزب قلیل ایدی معینم
اعدا ایسه لشکر عرمرم

بوندن بشقه بوکونکی کونده ادیب مشارالیهك اثارنده کورلمکده اولان (صائل) کبی (بادره) کبی لغتلر و براز وقتدنبری عموماً قوللانلمقده اولان (انتحار) کبی (عائله) کبی (تشریع) کبی کلمه‌لر زمانمزده رواج بولمش تعبیرلردن دکلیدر ؟

ترویج الفاظ لزوم شریطه‌سنه موافق اولورسه نتیجه بخش اولور. یوقسه لغت کتابلرینی قارشدیروب ده برطاقم ایشدلمامش سوزلری هیچ برلزوم دخی یوق ایکن استعماله قالقشمق فائده‌سزدر .

ـ خاتمه ـ

عجبا اول امرده برلسانك قواعدعادیه وادبیه‌سی تعیین وتدوین اولنورده صکره خلق اوقواعده توفیقاً می سوز سویلر وادبا دخی اثارینی اکا کوره‌می یازار ؟ یوقسه ابتدا خلق برلسان ایله متکلم اولور وادباسی دخی اولسانده اثارینی میدانه اتارده بعده

ایجاد عداولنمقجه ثابتك «حشر در حشر» ندن اهمیتلی دکلسه‌ده هیچ اولمزسه بونلر اوته کی کبی مناسبتسز وصغوق‌ده دکلدر .

یکی بر فکر افاده‌سیچون بر کلمه‌یی لغتجه مقرر و یا خلقجه معروف اولان معنایه از چوق مغایر برمعناده استعمال ایتمك دخی ایجاد الفاظ توابعندندر .

(اوراق پریشان)ده مندرج: «صعوبت ایسه سلطان سلیم کبی عظمتی صحیحاً عجایب عالمدن معدود اولان برتمثال تاریخینك هیئت مجموعه‌سنی کوز اوکنه کتیرمکدر» فقره‌سنده و(طارق)ده مندرج : «دمینکی لطیفه‌لر برطرف، قزم کرچکدن برتمثال خوارقدر» سوزنده بولنان «تمثال تاریخی» و «تمثال خوارق» ترکیبلری کبی.چونکه تمثالك هر کسجه بیلنان معناسی(صورت) اوله‌رق بوراده ایسه لغتك بر بشقه فکرجدیدی متضمن اولدیغی محتاج‌اخطار دکلدر .

یوقاریده کچن برمثالده کی «هیکل عنصری» ترکیبی دخی بوقبیلدندر . مؤاخذه، هائله، فاجعه، حسیات کبی لغتلر ــ که زمانمزده هر بری‌بر بشقه فکر ایله استعمال اولنمقده‌در ــ بتون ایجاد الفاظه عائداولور .

---

(۲) ترویج الفاظه‌کانجه بوده لسانمزده ذاتاً مستعمل اولمیان و یاخودمرور زمان ایله منسی واستعمالدن ساقط اولان تعبیرات وکلماتی برصورت حسنه‌ده یکیدن استعمال ایله رواجیاب ایتمکدر.

عادتا تعبیرات روزمره صره‌سنه کچمشدر. نته‌کیم کمال بك افندینك دخی بعضیلری ارائه اولنان الفاظ موجدانه‌سندن بالنسبه قدیم اولان برطاقمی الحالة هذه تعبیرات مأنوسه‌دن اولمشدر. فقط هرحالده فضیلت ایجاد اربابنه عائددر.

وسط حالده بولنان شاعرلر، منشیلر دخی بعضاً ایجاد الفاظه قالقیشیرلرسه‌ده اکثریا موفق اولهمزلر. ازجمله‌شعرادن ثابتك ظفرنامه‌سندن:

حشردرحشر صف بصف طوردیلر
حشر درحشر اوزکه دیوان ایدی

مصراعلرنده ـ شاعرك غالباپك بکنه‌رك ـ استعمال ایتدیکی (حشردر حشر) تعبیری برنوع اثرایجاد صایلسه‌بیله یوقاریده بحث ایتدیکمز ایکی مزیتك ایکیسندن‌ده محروم اولدقدن بشقه (حشر) کلمه‌سی ساکن ایکن متحرك قیلنمق کبی برغلط تحکمی ایله‌ده آلوده بولنیور. شیخ غالبك ایسه:

والحاصل اوجیش موج درموج
صدرنکله کلدی فوج درفوج
الواله هرکروه یکتا
انوار مجسم ایدی حقا
پرتولری قیلدی رنك دررنك
انوار خیالی جنك درجنك

شعرندن برنجی واوچنجی بیتلرده‌کی (موج درموج) ـ (فوج درفوج) ـ (رنك درنك) ـ (جنك درجنك) تعبیرلریده اثر

علیه‌الصلوة و السلامه بر نبچه چاپکخیزان تیز دست اسلام میان کفاردن ربودهٔ دوش اهتمام ایلدیلر . محبوب بارگاه قدس علیه الصلوة والسلام حضرتلری اول عالیبخت مسعودالعاقبتك سرسعادت مندین کنار مبارکنه وضع ایدیجك دست نظرهٔ واپسین کلچین جمال (خداپسند) محمدی ایدرك سیر شکوفه زار نعیمه طیران ایلدی .

— —

بوفقره‌ده کوردیکمز « پیش‌رس » تعبیری دخی اوزمانه نسبتله الفاظ جدیده‌دن ایسه‌ده کهنه برفکری افاده یولنده و یاقشقسز بر صورتده استعمال اولنمش اولدیغچون حکملی عد ایتمدك .

سامی پاشا مرحومك رموزندن شو پارچه‌ده‌کی « علیین پرواز » دخی تعبیرات جدیده‌دن اولهرق کلامی خلیدن خیلی تزیین ایلمشدر :

لکن انوار معارف توحید ایله قلبی معمور و انبساط صلاح و عفتله هر وقت و ساعتی مسرور اولان پاکان درگاه اله عندالنوم و عندالانتباه فرشتکان (علیین پرواز) ایله همراز و همراه اولورلر .

———

اثار شعریه نثر قدر ایجاد الفاظه مساعددکلدر. بونکله برابر فضولی کبی، نفعی کبی، ندیم، کبی، شیخ غالب کبی سخن آفرینانك اثرلری قارشدیریله‌جق اولورسه زمانلرینه کوره برطاقم یکی تعبیرلر کوریلورکه بونلرکندیلرینك اثرایجادی اولدیغنه‌دها یوقاریکی زمانلره طوغری چیقلدیغی حالده هیچ بر شاعرك ویا منشینك سوزلرنده کوریله‌مامسیله استدلال اولنور . اخلافه کوره‌ایسه او تعبیرلرك یکیلکی رفته‌رفته‌زائل اولهرق هله برچوغی بو کونکی کونده بین‌الادبا

دیکری لفظـه عائد اولمق اوزره ایکی مزیت ارائیـلیر: مزیت معنویه، احداث اولنان ترکیب موجدینك فکر ومقصدینی دیکر مأنوس اولان تعبیرات والفاظدن دهابلیغانه، دهاپارلاق برصورتده مفید اولمسندن، مزیت لفظیه ایسه ترکیبك لفظاً سهل وآهنکدار ورنکین بولنمسندن عبارتدر . بوحاله کوره کمال بك افندینك ایجاد ایتدیکی تعبیرلر جمله سندن اولان « موانع بر اندازانه » ترکیبی سهل التلفظ اولدیغی ایچون قصورلی عد اولنور . شوراسیده بیلنمك لازمدرکه موقعنده اولمیان ایجاد الفاظ بیـان اولنان مزیتـلری حائز دخی اولسه ینه مقبول صایيلهمز .

اقتضاسـنه کوره جابجا ایجاد الفاظ ایله تزیین کلام ایلمك فوق العاده برذوق ادبه، اشیری بردقت افکاره، نهایت درجه ده ظرافت طبعه، حسن خیاله مفتقردر .

ایجاد الفـاظ طرز جدید ادبه مخصوصدر ظن اولنمسون . اثار قدماده دخی مؤلفلرینك اثر ایجادی اولهرق پارلاق پارلاق بر طاقم تعبیرلره تصادف اولنور .

از جمله نابینك فقرهٔ آتیهسـنده کی « خداپسـند » ترکیب موجدانهسی خصوصیله استعمال اولندیغی موقعه نظراً کندی کندیسنه وصف اولمغه لایق تعبیرات نفیسه وسلیسه دن اولدیغی انکار اولنهمز .

نوبت شـهادت زیاد بن السکنه انتقال ایلدکده ستمکاران آهن دل اول نخل برو مند ایمانی زخم تیغله آرایش فرش میدان ایدوب میوهٔ پیش رس رأسین چیدهٔ انکشت شمشیر ایتمك صددنده ایکن اشارت سلطان رسالت

.. و بر قوجه عالمی زور بازوی عرفانیله ایستدیکی شکله کتیرمك استعدادینی حائز اولهرق وجوده کلان فاتح باروت کبی بر قوهٔ (مقاومت سوز) ی طوپچیلق صنعتنده اجرا ایلدیکی تعدیلات و اکمالات ایله اسلحه نك هرنوعنه تفوق ایده‌جك برحاله طقوزنجی عصرده کتیرمشدی .

کمال ـ جزمی

بو ملعونه ایسه دها صاغ ایکن آرزوسنی جادیلره اسناد اولنان قان ایچمکه، جان یاقغه حصر ایلشدی . کاه پریخانك شاهانه جمال (عالم تسخیر) ینی، نازنده ادای (روح ائتلافنی) کندی لطافت پژمرده‌سنه قیاس ایدر، عادل کرای نظرنده کندینك اکا تفوقنی آخر خریفك اول بهاره رجحانی کبی محالاتدن بولور و بو یأس ایله عمر کذشته‌سنك هردقیقه‌سنی کندنجه بر دورهٔ ممات بیلیردی .

کمال ـ جزمی

محشرده مزارندن قیام ایدن (التفات پروردکان) الهی کبی تعریفی ناقابل برشوق ایله یتاغندن فرلادی .

کمال ـ جزمی

او جهتله بر (خرم بهار سعادتده) کوکده انفلاق سحرك، پرده کشایش ازهارك لطائفیله خیالات عاشقانه‌سنه مستغرق اولمش برسودازده‌یه اوزاقدن آقوب کیدن چایلرك چاغلدیسی نصل کلیرسه پریخانه‌ده مجلسك محاوره‌سی او یولده تأثیر ایدردی .

کمال ـ جزمی

رنك طراوتی هاله ده پنبه لکنی کوسترن انعطاف ضیاقدر دلفریب بر لطافت ـ جاذبهٔ جمال و زینت اندامی بارقهٔ مهتابدن برالهة الجمال تصویری دوکلمش ده سمانك اك رنکین اك (نجم آلود) بر پارچه‌سنه بورنمش ظن اولنه‌جق قدر نظر ربا بر بدیعه ایله قارشیسنده اوتوران پریخانی کورنجه ..

کمال ـ جزمی

شو نمونه‌لردن اکلاشیله‌جغی اوزره ایجاد الفاظده بری معنایه،

(وصف تحسینی) نك اك چوق استعمال اولندیغی یرلر تصاویر شاعرانه‌یی حاوی اثرلردر .

ـ ایجاد وترویج الفاظ ـ

ایجاد الفاظ تعبیرندن اکلایه‌جغمز معنی لغت کتابلرنده اصلا یری بولنمیان کلماتی کیفی اوله‌رق یکیدن تشکیل واستعمال ایتمك دیمك دکلدر . انجق کلامده اکثریا یکی ونکته‌لی برفکری بر طرز نوین وخوش آینده ایله بیان ایچون ترکیب وانشاسی اعتباریله بتون بتون ناشنیده‌تعبیرلر ایراد ایلمکدر .

کندیلرینی ترکیب وتشکیل ایدن لغتلر ذاتاً موجود وحتی مأنوس اولمق اقتضاایدن‌او درلومرکبات‌محضا صورت ترکیبه‌لری اعتباریله‌درکه ایجاده نسبت اولنورلر .

ایجاد الفاظك مقالات ادبیه‌یی نه درجه‌لره قدر شعشعه‌دار لطافت ایلدیکنی اشاغیکی فقره‌لردن اکلایه‌بیلیرز :

امیر مجاهد بو همت (تغیرناپذیر) ینه نظراً جوهر صلابتدن مصنوع بر هیکل عنصری کبی نه‌درجه نوادر روزکاردن عد اولنسه روادر!

کمال ـ ترجمهٔ حال امیر نوروز

امیرك جلادت (رستم پسندانه) سیله بر طاقم مهاجمات شدیده‌دن صکره غلبه محمود غازان طرفنده قاله‌رق بایدوخان فرقه‌سی هزیمت کلیه ایله رجعت ایلدی .

کمال ـ کذا امیر نوروزدن

اشاغیکی شعرلرده بولنان وصف تحسینلردن بوحقیقت دها واضح استنباط اولنور ظن ایدرم :

جهـانبـان یکانه آفتاب آسمـان سایه
خـداوند زمـانه مسندآرای نکوکاری
بساط هفت اقلیمك چراغ عالم افروزی
سریر نه رواقـك پادشـاه ماه دیداری
خدیو نامورآرایش تخت سلیمـانی
جهانگیر مظفر صف شکاف رزم کراری
علی رزم وسلیمان کوکبهٔ سلطان عثمان کیم
روادر طاق عرش اوزره آصلسه تیغ خونباری
نفعی

عالم حیـات نو بولورجانلر باغشـلردمبدم
انفـاس روح اللهـدرکویا نسـیم صبحـدم
صحن فلکده جلوه کر طاوس زرین بال وپر
باغ جهان پر زیب وفرعالم کلستان ارم

. . . . . .

مشکین نسیم اولدی هواعنبرشمیم اولدی صبا
کلزاره کلسـه غـالبااورمز خندن نافه دم
باد سحردن خوش نسیم خلق خـداوند کریم
سلطان عادل خان سلیم شاهنشـه صاحب کرم
کیخسرو جمشـیدفرجمشید کیخسرو کهر
دارای اسـکندرظفراسـکندردارا حشـم
خورشیدوش پرنوروفرناهید وش روشن کهر
کیوان صفت عالی نظرشاهنشـه انجم حشـم
باقی

———

مشرق قرارمش، یانمقده مغرب
ماتم لباسم عکسیله کلشن
برلیل ایسه‌مده برلیل (روشن)
هب بشقه بشقه ازهار آچلش
نخل املی جسم نزارك ؟
بکزر شهابه سنك مزارك
دوشمش زمینه نوری صاچلش !
کوکی یارلمش یارب نه در بو ؟
ازهار (پرنور) انوار (خوشبو !)

شعرده اکثریا اکمال وزن ایله برابر رنکین رنکین قافیه‌لر بولدیرمق ونثرده ایسه پارلاق پارلاق سجعلره مدار اولمق جهتیله لسان ادبمزك لفظجه حقیقةً پك فیضلی وسائط تزیینیه‌سندن بریسی اولان وصف تحسینی سوزجه مطلوب اولان آهنك سلاستك حصولنه دخی خیلیدن خیلی مداردر .

مثلا امیرنوروز ترجمهٔ حالندن: «غازان بهادر ـ که زور بازوده زمانندك فریدی ایدی ـ اثنای کیرو دارده امیره راست کله‌رك النده بولنان و یارم قنطار اغرلغنده اولان کرز (آهنینی) برشدت فوق العاده ایله کوکسنه اوردیسه‌ده ...» فقره‌سیله ینه او کتابدن: «غازیٔ عظیم المأثر الینه خدمت دینه صالح بویله بر واسطه کنجه همان آنی ریاست اداره‌یه کتیرمك و بارقهٔ افکار حق‌پرستانه‌سنی ضیای مهر (منیر) کبی عالم بالادن نشر ایتمك تصورنده بولندی» فقره‌سنده کی (آهنین) و (منیر) وصفلری بولنمسه سوزك آهنك لطافتی بیاغی بتون بتون انتفاایده‌جك کبی کورینور.

یاپراقلرینك اره‌سندن کچمکده اولان انوار ماهتاب ـ بار حسرتله بلی بو کلش سودازده‌درکه یارینك قارشیسنده پابرجای قیام اوله‌رق پریشان صاچلریله جمالنی نکاه استرقابدن صاقلامغه چالیشیر. لیال وصالده مشاطهٔ حسن وآن اولان ماه (منیر) ایسه او عاشق معشوق ادانك کیسوی (تارومارینی) شانهٔ الماس ایله طاریور ـ تخیلیله وصف اولنسه لایق ایدی.

کمال ـ انتباه

انسانك (الدقیق) حسیاتی ـ افکارك (العلوی) درجاتی تشریحاتیله، تفصیلاتیله، کمالیله تیاترو کتابلرنده کوریلور. افکار شاعرانه واقتدار ادیبانه‌نك الك زیاده مهارت نمای (کمال) اولدیغی یرلر تیاترو رساله‌لریدر. ایچنده اویله (فیضافیض) بهارلره تصادف اولنورکه هیجان ایله چارپنیر برکوکل اوتماشای (روح افزانك) قارشیسنه کچوب ده ساعتلرجه لذتلره صفالره غرق اولمامق ممکن دکلدر.

. . . . . .

ادبیات جدیده (برنازنین) دلربادرکه غربك کمالات ادبیه‌سی استاد حکمتی وغربك همت وفصاحتی مشاطهٔ حسن وآنبدر.

سامی پاشا زاده سزایی بك

هرحالده موصوفلرینك ملایمی بولنان احوالی مبین اولق صفت کاشفه‌لری اولان (وصف تحسینی)لردن بشقه ادبانك اره‌صره استعمال ایتدکلری برنوع وصفلر دها واردرکه ظاهرده اوته‌کیلره بکزرسه‌ده بونلر تزیین کلامه عائد دکل مجرد خیالده کی غرابتی، تصورده کی نکته ولطافتی کوسترمکه مخصوص اوله‌رق بناء علیه افاده‌دن حذفلری بروجهله قابل اولهمز. نشیدهٔ آتیه‌ده کی (مظلم ـ روشن ـ پرنور ـ خوشبو) وصفلری کبی.

مطلق بو یزده اولسون زو الم
خورشیدم ایشته قارشمده غارب.
خورشید اولکن خورشید (مظلم)

عبد الحق حامد بکك «صحرا» سندن :

مثلا آفتاب (عالمتاب)
عزم مغرب قیلنجه ظلمت شب
چهرهٔ عالمه چکر پرده .
برسکوت (عمیق) اولور پیدا
صانکه خوابه واریر بتون اشیا
عکس برف زمانه پرورده
کورینور وجه لیل (اسمرده)

نشیده‌سنده‌کی (عالمتاب ــ عمیق ــ اسمر) وصفلری وشیخ غالب مرحومك «حسن وعشق» ندن :

بوشعر (تری) اوقورکن اول ماه
برصوت (غریب) ایشتدی ناکاه
برطوطیٔ (سبز) آل منقار)
برشاخده ایلر آنی تکرار
کیم دختر شاه چین او خونریز
بو باغه کلور چوصبح (کلبیز)

بیتلرنده دخی (غریب ــ سبز ــ آل منقار ــ کلبیز) سوزلری تزیین کلام ایچون اختیار اولنمش اوصاف تحسینیه‌دن اوله‌رق بونلر افاده‌دن طی اولنمق لازم کلسه معناجه واقعا بر نقصان ترتب ایتز . شو قدرکه وزن عروضدن قطع نظر بونلرك شعریتجه حائز اولدقلری رنك لطافت ، رونق تصویر دخی قالمز .

وصف تحسینی شعر مخصوصاتندن دکلدر . بونك نثرده دخی پك اعلا یاقشدیغنی اشاغیکی فقره‌لردن اکلایه‌بیلیرز :

هله کوشکی قوجاقلیه‌جق کبی اوزرینه مستولی اولان صالقم سکود ایله

رجحان مطلق ایله ترجیح ایدنلر عکسنی ادعا ایدنلردن البته دون و ربط کلام کبی الك عادی قواعد انشایی و بلکه اصول املایی اوکرنمیان بر چوجوغك پدرینه و یا والده‌سنه برمکتوب یازدیغی زمان الك اولکی همتی (درکار) ی (آشکار) ه سبجع دوشورمك جهتنه معطوف اولدیغنی کورمکله ممنون اولانلر ایسه بو حالدن متأثر ومحزون اولانلردن اه اعلم بر قاچ قات افزوندر!

مع مافیه بزده دخی امیداولندیغی وجهله بی‌غرضانه‌وکرچکدن ادیبانه وحکیمانه موأخذات سایه‌سنده برکره ذوق بلاغت وتمیز ادیبانه دینیلان شیلر حقیله انتشار وتعمم ایدنجه اومقوله تکلفات زائده وتصنعات بلافائده‌یه طرفدار اولهجقلرك النادر کالمعدوم واسالیب وادبیات عثمانیه‌نك نجابت واصالتنه لایق محسنات معنویه وتزیینات صحیحهٔ لفظیه ایله فائده‌بخش خصوص وعموم اولهجغی بی‌اشتباه وبوکا ادبیاتمزجه ازوقت ایچنده وقوعه کلان ترقیات کلیه بر بیوك کواهدر. انتهی.

ـ وصف تحسینی ـ

وصف تحسینی دیدیکمز شی موصوفنك تعیین ماهیتی ایچون دکل انجق تزیین افاده مقصدیله ایراد اولنان صفتلر، وصف ترکیبلر ویاخود بونلرك مقامنه قائم اولهجق تعبیرلردرکه قاعدةً زوائددن عد اولنه‌یلیرسه‌ده فائدهٔ ادبیه‌جه اهمیت مخصوصه‌یی حائزدرلر.

عصر اخیرده بر برینی متعاقب مساند اقتداره کلان ومهارت ادبیه‌لرینه آثار قلمیه‌لری برهان اولان عاکف و رشید ورفعت و فؤاد پاشالرك باب‌عالیجه رسماً اجرا ایتدکلری تنبیهات و تشبثات (*) وطرز جدید ادبك واضع اساسی، شناسی مرحوم ایله، معماریٔ حسن طبیعتی او بنای متینه طرح آرایش و زیبایش ایدن، کمال بکك دخی هوسکاران حسن انشایه‌قارشی خارجاً میدانه قویدقلری امثال و موأخذات سایه‌سنده سجع‌مراقی ارباب قلم اره‌سنده بر درجه‌یه قدر زائل اولدیسه‌ده مطلوب تمامیله حاصل اولمدی.

بوکونکی کون مثلا عاکف پاشانك، الك اولکی لطافتی ساده‌لکنه عائد اولان، تبصره‌سنی ـ الیوك‌مزیتی هرفقره‌سنده بر ایکی سجعك اجتماعندن عبارت بولنان ـ معهود کهنه منشأتنه

(*) پدرم رجائی افندی مرحومك قلمه الدیغی برمسودهٔ رسمیه‌نك کنارینه مشارالیه رشید پاشا سرخله شوعباره‌یی یازمشیدی « . . . . . تصویب وتسریب سجعلرینی برلشدیرمك ایچون مصلحت افادهٔ صحیحه وسلیسه یولندن چیقارلمقدن وعباره‌لر تعقید اولنمقدن ایسه ساده‌جه تعبیرات وحسن افادات طریقی التزام بیورلسه دها مناسب اوله‌جغی. »

او زماندن بری ایسه ﴿تصویب ـ تسریب﴾ سجعنك عموماً استعمالدن ساقط اولمسی پاشانك کرامت قلمیه‌سنه عائد موفقیاتدن دکلسه غرائب اتفاقیاتدن عد اولنمغه لایقدر.

برده علی‌العموم محررات رسمیه‌نك منقح وساده عباراتله موضح صورتده یازلمسی وخصوصیله بونلرده قطعاسجع التزام اولنماسی ۱۲٦۲ تاریخنده مجلس والاجه تحت‌قراره النمشدرکه بوقراری حاوی مضبطه صورتی، محرری اولان، رفعت پاشامرحومك مطبوع مجموعهٔ آثارنده مندرجدر.

اثرلری شاهددر. شو قدرکه بوحال عندالقدما ادبایه مخصوص بر عادت جاریه ایکن صکره‌لری الی قلم طوتانلرك جمله‌سیچون بر علت ساریه حکمنی الدیغندن مثلا دولتك ضبط وقایعنه مأمور اولان مورخ رسمیلره وارنجه‌یه قدر عموم مؤلفلر هرنوع آثار خامه‌لرنده و تألیفه الی ایرمیان صنوف کتاب ایسه اره صره مدید و منفرد واسطهٔ عرض هنر عد ایتدکلری خلوصنامه‌لرنده سجعسز بر جمله قاچیرمز اولمشلر ایدی . بونك دها زیاده رهین غرابت اولان جهتی اسلوب قدیم مقطعك شمدیکی طرز مسلسله تحولندن صکره دخی دوائر رسمیه‌دن یازیلان محررات عادیه‌ده ینه بر ارالق سجع التزام اولنمش اولمی کیفیتیدر .

حالبوکه سجعك اسلوبجه مضراتی فائده‌سنه غالب یعنی، موضوعنك طبیعتی مساعد اولوب اولمدیغنه دخی باقلمقسزین، هرنه یازیلیرسه هرسطرنده بر ایکی سجع بولنمسنی التزامدن لفظ و معناجه انواع نقایص وقبایح مترتب اولمقله برابر الای الای استعاراتك تعاقب و توالیسندن تشکل ایدن اسلوب قدیم مقطعه نسبةً بسیط و ساده عد اولنه‌یلان شمدیکی طرز مسلسل ایچنده کثرت اسجاعك هیچ‌ده یاقشمدیغی و تکلفسزلك الك بیوك مزیتی اولمق لازم کلان کتابت رسمیه‌ده ایسه سجع چوق دخی اولمسه ینه غریب کورندیکی جهتلرله کرك محررات رسمیه و کرك هردرلو آثار ادبیه‌مزجه شو مانعهٔ فصاحت و بلاغتك تأثیرات مضره‌سنی محو و ازاله‌یه همت اربابنه واجب اولمشیدی .

اولملری دعاسنی استکثار مناقب جیله‌لری وظیفه‌سیله برابراداره وتذکاره جدیر ولایق (!) بوله‌رق ...

آثار جدیده عزت

فی‌الحقیقه بو درلو تداخل اسجاع فضولیده ، ویسیده ، ترکسیده یوقدر . و بو جهتله آثار قدما مسجعیتی اعتباریله صکره‌لری اسلوب مسلسل اوزره یازیلان آثار مسجعه‌یه مرجح عد اولنور .

هاکرچك اونوتمیه‌لم:

ترکجه الفاظ ایله یاپیلان سجعلر ایچنده کوزلی پك نادر درکه او نوادردن بریسی و بلکه برنجیسی شو فقرهٔ ادیبانه‌در :

خزان نقدر حزین ایسه بهار اونسبتده روحپروردر . وقتا که نیسان حلول ایدر، هر شیده بر بشقه‌لق کوریلور . ید قدرت خزانك زهرلی روزکارلریله قورومغه یوز طوتان اغاجلرك هپسنه روح سرپر. طراوتدن برر تاج کیدیرر . هر طرفده موج موج چیچکلر آچیلیر(!) هرچیچکدن رنك رنك نورلر صاچیلیر (!)

سجع حقنده یوقاریدن بری بیان اولنان قیود و شروط ترصیع حقنده بر شی دیمکه محل بولمدی ظن ایدرم .

ـ براستطراد ـ

انشا پردازان اسلافك و خصوصیله انلره علی‌العمیا مقلد اولان معرفت فروشان اخلافك تسجیع کلامه ویردکلری اهمیت سائر صنایع بدیعیه‌نك جمله‌سندن زائد اولدیغنه میدانده بولنان

معلق قالان (مسار)ك (اولهرق) كلمهسنه ارتباطنى تبشير ايدن (منتدار)ه كلنجهيه دكين مؤلم و دورادور برانتظارده قالنمقله بالطبع صنعت سجعك ذوقنه واريلهميور !

بونك سببى ايسه فقرات كلاميهدن برينك انقطاعى ديكرينك انقطاعنه تعليق ايدلمك ذاتاً لسانمزك شيوهسنه توافق ايتمديكيله برابر برده فقرات مسجعه بيننده كى فاصلهٔ زمانيهنك اوزونلغى موسيقيده صباحلين نقصان براقلمش بر نغمهنك اقشاملين اكمالى كبى برحكم المىى مادهسيدر ظن اولنور .

(٥) فقرات مسجعه اره‌سنه كيرن جمله‌لر بيننده دخى سجعه رعايتدن عبارت اولان (سجع اندر سجع) ـ كه بوندن بر بحق عصر اوله كلنجيه قدر يازلمش شيلرده هيچ كورلمزكن انشاى قديم مقطعك شمديكى اسلوب مسلسله تحولنده تحدث ايتمشدر ـ اكر ايكى مرتبهيى تجاوز ايتمز و مسجع اولان جمله‌لر اوزون دهاولمزسه بأس يوقسهده اوچ مرتبه‌سى ـ و باخصوص جمله‌لر مطول دخى اولورسه ـ آهنك افاده‌يى كركى كبى اخلال ايدركه بونى ده مثال آتى افهام ايدر :

الحاصل ذات ملك سماتلرينى يالكز كندم ايچون دكل بتون زمرهٔ مستمندان حقنده عالم معادن مؤكل برنصير مشفق اولمق اوزره بالتلقى (مشفق برخلق نافع همچو آب) وصف جيلنى شان عاليلرينه لاحق وصادق (١) وبوخصايص فطريه اوزرينه وظائف انسانيتى دها زياده اتمام وايفايه موفقيت جليله‌لرينى تسهيل ايده‌جك مراتب ترقياتك منتهاسنه قدر واصل (٢) وتناهيدن مصون برعمر جاويد (٣) وتجليات الطاف مترادفه‌يه مقرون برفيض خاص عديم النديد (٣) ايله ابداً مظهر شادىٔ غير منفصل (٢)

کیمدر ؟» امام حسن ایتدی : «صفوت خاندان رسالت ، قدوت دودمان نبوت، صدف عفت وعصمت، غرهٔ چبههٔ علم وحکمت، نقطهٔ دائرهٔ مناقب ومفاخر، لمعهٔ ناصیهٔ محامد ومآثر، مادرسادات، مجمع سعادات، شمع عرصهٔ عرصات، بتول عذرا یعنی فاطمهٔ زهرادر .

فضولی ـ حدیقة السعداء

علی العموم مواد رسمیه ومؤلفات علیه ایله مکاتبات وخصوصا اخوانیات سجعك بالنسبه الك چوق یاقشمدیغی شیلردر . تیاترو او یونلرنده، مکاله طرزنده یازیلان اثارده، عمومی نطقلرده ایسه سجع هیچ مناسبت المز .

(٤) اسجاع مقیده ده جمل وفقراتك تطاولنه و یاخود بری دیکرندن حد اعتدالی تجاوز ایده جك صورتده قصیر اولمسنه میدان ویرلمامسی لزومنی مثال آتی ارائه ایدر : حد اعتدالی بیلدیره جك شی ایسه ینه ذوق سلیمدر .

مثال :

... بو واقعهٔ مسرت افزادن عموم بندکان وایه دار ابتهاج و مسار (!) وبتخصیص عدم لیاقت جهتیله مأیوس و طبیعت بشریه اقتضاسندن اولان طول امل حکمنجه فرط آرزو واشتیاق ایله مأنوس ایکن محض نعمت غیر مترقبه اولمق اوزره معیت علیهٔ اصفانه لریله کامیاب اولان بوعبد ذره مقدار خارج ازحیطهٔ تعبیر واشعار مسرور ومنتدار (!) اولهرق مواظبی ...

عرفان پاشا

بو مثالده (مسار) کلمه سنه قدر اولان فقره اون اون ایکی کلمه دن مرکب ایکن فقرهٔ متعاقبهٔ مسجعه فقرهٔ اولیده کینك همان درت مثلی قدر کلمه دن ترکب و تطاول ایتش اولمسندن طولایی

موجوداتی اولوب کثافتدن عاری اجسام لطیفه اولدقلرندن هرفعل وعملاری عالملرینك حال وشانی اولان روحانیت اثریدر . چونکه لطیف وکثیف هرجسم وجثه پروردهسی اولدیغی عالمك ثمرهسیدر . و ثمره شجرینك طبیعت وخاصیتیله متکیف ومتخصص اولمق ضروریدر . بوتقدیرجه کافهٔ اجسام مخلوقه منتمی اولدقلری عالملرك طبایع مخصوصهلری مزاجنده اولمق اقتضا ایدر .

سامی پاشا ـ رموز الحکم

شو اوچ مثال ـ اسلوبك عمومیتی اعتبار یله سداجتنه، شعشعه سنه شدتنه، علویتنه کوره قوللانیلهجق اسجاعك دخی لفظاً لطیف، پارلاق، شدید، علوی اولمسی لزومنی ارائه ایچوندر. بوندن بشقه شوده بیلنملی که سجعك بالنسبه الك چوق یاقشدیغی شیلر (مراعاة نظیر)ی، (تنسیق صفات) ی شامل فقرهلردر .

مراعاة نظیر ایچون مثال :

عساکر اسلامیهٔ سرعسکرینك اسمی عبداه بن سعد اولوب قلب لشکر انکله معمور(!) ومیمنهٔ جنودعبداه بن عمرایله منصور(!) ومیسرهٔ عسکرعبداه بن زبیرك قدومیله مسرور(!) ومقدمهٔ جیوش دخی حضور عبداه بن عباس ایله پرنور(!) اولدیغندن محاربهٔ مذکوره (حرب العبادله) دینکله شهرت بولمش الخ ..

ضیاپاشا ـ اندلس تاریخی

تنسیق صفات ایچون مثال :

صالح یهودی اول فصاحتدن متأثر اولوب ایتدی : « ای عزیز ! والدهك

وناتوان وتوانا ذکور ونسااید طولمش وجـوانب زواردن کردن وشاخی قوردلهلر ایله مزین قرابین لاتحصا تقدیم واهدا اولنمش اولـوب میـادین وزوایاده ایقاد اولنان بخوردانلردن صعود ایدن دود عنبر وعود منتشر ایوان فلك کبود اولور وجابجا کف محناء ساقیات بنات زهره سماتدن التون کاسهلرله حضاره بادهٔ کلکون صونیلور کوردیکمده اورکدم ایسه ده بو حالت آهسته آهسته عروق واعصابه سرایت یعنی برنهرسریع الجریانك ایچنه دوشمشده رسن زرین تار شعاع مهر جهانتابه صـاریلوب ساحل نجات وسلامته چیقمغه چالشمقدن بیتاب اولان بیچـارکان کبی بنی بیکانهٔ لذت ادب وفضیلت ایتمکه باشلامغله ...

یوسف کامل پاشا ـ ترجمهٔ تلماق

اسلوب عالیه مثال

حکما دیدیکمز قدمای اشراقیوندن یکدیکری ادراك ایدرك کلمش وطریقهٔ تلمیذ و تلمذله متسلسل اولمش یدی نفر مرد معارف اثردر . ومتأخرلری (افلاطون) اولوب بونك دخی شـاگردی (ارسـتطالیس) در . لکن ارسطالیس بعض مسائل فلسفیه‌ده تفرد و اسـتادینه مخالفتله تمرد ایدوب سلسلهٔ اشراقیدن منفك و مشائی کروهنه رئیس نومسـلك اولدی . فقط مسـئلهٔ توحید وتنزیهده اثرقدمادن جدا اولمیوب موحد وامورمعنویه یی معتقددر . منطقیاتی ابتدا قوه‌دن فعله کتورن و طبعیات وریاضیاته بیان واضح ویرن بواستاذ صاحب نظر اولمغله نامداشت معلم اول وفروکذاشت اشتهاراول اولدی . فلاسفهٔ اسلامیه‌دن ابن‌سینا علیه الرحمه بوحکیم فهیمك فلسـفیاتی منهجنه اقتدا و تألیف کتب کثیره یه اعتنا ایدوب بین العـالم معروف ومسـتثنا اولمشـدر . آلهیاتده اولان تدقیقاتی شریعت و حکمتله آمیخته وقالب اعتقاد اهل سنته ریخته‌در . نبوت حقنده دیرکه : « عوالم روحانیه وجسمانیـه‌ده موجود اولان اجناس مخلوقاتك هربری نوعیتلرینه مختص اولان خاصیتله یکدیکرندن ممتازدر. وهرنوعك فعل وحرکتی عالملرینك منشأی اولان عالمك مقتضای طبیعتیدر . مثلا ملائکهٔ کرام عوالم روحانیه

(اسلوب ساده)یی تزیین ایده‌جك سجعلر آز اولمقله برابر لفظاً زیاده مأنوس و لطیف اولمق اقتضا ایدر .

(اسلوب عالی)یه کلنجه بونده دخی اقتضاسنه کوره قوللانلمامق و لفظاً علوی اولمق شرطیله سجع بولنه‌بیلیرسه‌ده بو سجعلر شاید برر زینت حقیقیه مقامنه کچه‌میه‌جك اولورسه افاده‌نك جدیتنی و موضوع بحثك علویتی اخلال ایتمك مقرردر . بناء علیه انواع اسالیب ایچنده سجع یاپمق خصوصنجه الك چوق احتراز اوزره بولنه‌جغمز (اسلوب عالی) در .

سجع ایچون اسلوب ساده‌یه مثال :

خاتم‌الانبیا علیه اکمل‌التحایا حضرتلری جبریلك یوزینه باقدی . اودخی (یارسول‌اه ملأ اعلی سکا منتظردر) دیدی . انك اوزرینه اول‌فخر عالم (یاعزرائیل ! کل مأموریتکی یرینه کتور) بیوردی . حضرت عزرائیل دخی روح پرفتوح محمدیی قبض ایله اعلای علیینه اولاشدردی . صلی‌اه علیه وسلم . ایشته دنیانك حالی بودر : کشی نقدر یاشاسه انجامی فنادر باقی انجق خدادر . بوقوناغه هرکون کلوب کیدن چوق اما دونوب کلان یوق . وفاسز دنیا کیمسه‌یه قالماز . دنیا وارلغی کسنه‌یه مال اولماز .

جودت‌پاشا ـ قصص‌انبیا

اسلوب مزینه مثال :

بوجزیره‌نك سکنهٔ ذکوری دشمن‌کسب منفعت واطفال ونسائی‌حریص زیب وزینت اوله‌رق بونلرده کوردیکم نقصانیٔ لطافت طبیعت دل محبت موئله مخطر مباعدت اولدیغی حالده رفیقلرم بزم الفت وانسیته دعوت ویوم مخصوصلرنده ، شکل بناسنده تمامیٔ صنایع معماریه موجود ورصانت ومتانت وکلفتده مثل ونظیری نامشهود اولان، بر معبد مشید زیارتنه دلالت ایتملریله کیدیله‌رك درون وبیرونی مشغول عبادت وپرستش پیروبرنا

تحف اسجاعك تعاقب وتواليسی افاده‌نك رونق و شطارتنی تزييده خدمت ايده‌جكيچون مقبول عد اولنور .

مثال :

بعده صاحب لقب (!) كثرت سرور (!) ووفرت حبور (!) ايله اظهار شور(!) وشغب (!) ايدرك خانه‌سنه واروب اهلی دردمند خاتونه تبشير (!) ولفظ اشك صپايه تبديل اولنديغنی تقرير (!) ايديجك عورت برآه‌سوزناك(!) چكوب اولا ضيافت ايچون صرف اولنان نقدينه سنك عرضهٔ تلف اولديغنه تأسفله :

بيچاره قاطر مفته صاتلدی سمريله

ديه‌رك سينه‌سنی چاك (!) وثانيا تبديل لقب بر فائده‌يی منتج اولميوب همان تجديد حماريت ايتمش اولمغله :

سن ينه اسكی خرو اسكی پالان
قيچن آدم اوله‌جقسك حيوان !

ديه‌رك چشم‌حيرت ديده‌سنی كريدناك (!) ايلش وديمش‌كه ای خرلايفهم (!) بوعقل قليل (!) وبواذن طويل (!) سنی اشكلك دكل بوندن بدتر نيچه ورطهٔ هولناكه القا وايقاع ايده‌جكنده قطعاً شبهه‌م(!) قالمدی . بونی ادراك ايتمدكی‌كه صپا ديدكلری خرپچه‌رفته رفته پدر دراز كوش (!) ومادر خراشيده دوشنك (!) خير الخلفی (!) وكندودن اول آرايش خندق هلاك اولان اسلاف مؤثر الشهيمتنك مايهٔ شان و شرفی (!) اولوب هيچ اولمزسه انلر ايله همرتبه وهمنام اولمق درجه‌سنه وصوللله اشك اشك اوله‌جغی دليل وبيانه محتاجيدر ؟ ايكی‌سنه‌دن‌صكره ينه‌اشك ... ينه اشك ...!

كانی مرحوم

(۳) انواع اساليبدن هر درلو سجعه الك زياده مساعد اولان (اسلوب مزين) در .

کورینورسه‌ده تسجیع کلامی، قللرینه طبیعت ثانیه اوله‌جق‌قدر، اعتیاد ایدن ادبا ملکات مخصوصه‌لری سایه‌سنده بونك هردرلوسنی بولمقده دوچار تکلف اولمزلر . شو قدرکه کثرت اسجاع ـ طبیعی دخی اولسه ـ اسلوبك اطرادینی و بوده ارباب مطالعه ایچون کلالی داعی اولمق مقرر و هله هر شیده چوقلق تدنئ قیمته سبب اوله‌جغی مسئله‌سی بو بابده بشقه‌جه ملاحظه‌یه شایاندر .

مثلا «دور استیلا» رساله‌سیله «امیر نوروز» ترجمهٔ حالنی یان‌یانه کتیروب‌ده معاینه و موازنه ایلدیکمز حالده البته ایکنجیسنی برنجیسنه زینت و لطافت جهتیله‌ده مرجح بولورز . حال بوکه برنجیسی ایکنجیسنك نصفندن دها کوچوك ایکن انده‌کی اسجاعك عددجه اون‌ده برینی بریکنده بوله‌میز .

برفقره ایچنده برجنسدن برچوق اسجاعك تعاقب ایتدیرلمسی دخی افاده‌نك آهنکنی اخلال ایتدیکندن بوندن‌ده توقی لازمدر بو حقیقتی دخی شو مثال اکلادیر :

اول مظهر غضب (!) ومنظر قهر رب (!) شرف حسب (!) ونسبدن (!) محروم ایکن غلبهٔ کوکب (!) مساعده‌سنه استناد ایله ترك ادب (!) وادیسنی مذهب (!) ایدینوب ...

خواجه تاریخی

آثار هزلیه ومقالات مزاحیه‌ده ایسه سجع براز چوقده‌اولسه بأس یوقدر . وحتی او مقوله شیلر ایچنده پارلاق پارلاق، تحف

ونیر اعظم زرین نقاب (!) برج حملدن رو(!) بلکه کوشهٔ ابرو (!) کوستربجه ...

لطائف انشا

§

مرهم جریحهٔ فواد (!) ومومیا بخش داغ درون مخلص وفا معتاد (!) اولان ...

کنعان بك مرحوم

§

آستان بلند ایوان شهنشاهینك چاکر اخصی (!) و عنایت علیای جهان احتوای شاهانه‌نك چراغ مخصی(!)

وله

§

جناب مکرملرینی طرفزدن استفسار امر محال وارسال اخبار رتبهٔ استحاله‌ده برخیال ایکن بو دفعه پدرلریله ارسال نارنج (!) وبر دفعه دخی پاشامز احمد افندی ایله ایصال سلام بی ریخ (!) اولنمشیدی .

ویسی

§

فریضهٔ ذمت عبودیه (!) وخطبهٔ تسبیحات دائمیه‌مز (!) اولان تزاید عمر ...

عرفان پاشا

§

حلیهٔ اصابتدن عاری واسلامیانه ناچسبان اولدیغی غیر متواری اولان عقل صرف ایله عمل (!) واکثر عملاری دخی اغراض ایله معلل(!)اولمغله....

تاریخ عاصم

---

(۲) سجع طبیعی اولنجه اوقدر چوق دوشوریله‌مز کبی

ناقصه اوزرینه دولتلر ایچون برعمر طبیعی تصور ایتمشیدی . بوخیال‌هائك حقیقتدن برائتی یعنی هروجود سیاسینك برحیات دائمیه‌یه مظهریتنی کاول اثبات ایدن آل‌عثماندرکه دلائل متسلسله‌سنك مقدمهٔ کبراسی محمدخاندر !

فقره‌سنده کی (ملل ـ علل) و (برائت ـ مظهریت) و خصوصا (عثمان ـ خان) سجعلرینی یوقاریکیلر قبیلندن صرف کندیلکندن کلمش کبی تلقی ایتمك طوغری اولهمز . شوقدرکه سجعلر صنعتدن بتون بتون بری دکلسه‌ده بتون بتون بری کورنمك مزیتنه مالکدر .

افاده‌یی مبدأنده المش اولدیغی خط استقامتدن انحراف ایتدیرمامك، لفظاً مطابقتسزلکدن سالم بولنمق وحشو، تکرار معنوی، تتابع اضافات، غرابت، ربطسزلق، معنانك لفظه تبعیتی کبی نقایصدن هیچ برینی ایجاب ایلمامك اسجاع طبیعیه‌نك خواص متمیزه سندندر .

بوحاله کوره امثلهٔ آتیه‌ده کی سجعلرك ـ که‌هر بری شو تعداد اولنان نقایصدن برایکیسنی داعی اولمشدر ـ طبیعی اولمدقلرینه وبناء علیه مردودیتلرینه حکم ایدرز :

کمال بنده نوازی ومرحمت(!) وفرط احیا سازی وشفقت (!) اقتضای عالیسی اوزره بودفعه نشان مذکورك برنجی رتبه نشان (!) درخشانیله (!) تبدیلنه ...

عرفان‌پاشا

§

جند برف‌مضمحل(!) وشدت شتا متحمل (!) اولمغله آفتاب عالمتاب (!)

استعمالندن اجتناب ایدلمسی، اوچنجیسی کمیت وطبیعتجه اسلوبك نوعیله متناسب بولنمسی، دردنجیسی اسجاع مقیده‌ده جمل وفقراتك تطاولنـه و یاخود بری دیکرندن حد اعتـدالی تجاوز ایده‌جك صورتده قصیر اولمسـنه میدان ویرلمامسی، بشنجیسی (سجع اندر سجع)ك ایکی مرتبه‌یی تجاوز ایتمامسی ماده‌لریدر .

(۱) طبیعی اولان سجع تأمل وتوقف ایتمکسزین کندیلکندن وارد اولان ویا هیچ اولمزسـه تصنع و تکلف شـائبه‌لرندن بری کورینمکدر .

فقرات آتیه‌ده کی (پناه ـ استنادکاه) و (جسارت ـ شهادت) و (قائل ـ مائل) سجعـلری بلا تأمل یعنی خـود بخود وارد اولان اسجاع طبیعیه‌دندر .

ایشته بوحادثه اوزرینه صلاح الدینك جناب حقدن غیری بر پناهی (!) وانك احسان مخصوصی اولان خصائل ذاتیه‌سندن بشـقه بر استنادکاهی (!) قالمدیغی حالـده ینـه قطعاً فتور کتیرمیه رك مکالمـه یه کیرشمش و حرب وصلحده الخ .

کمال

§

باخصوص که روم بطریقنك دعوایه جسارتی (!) وفاتح طرفندن کندیلرینه ویریلان امتیازاته ایکی اختیار یکیچرینـك شهادتی (!) اوزرینه خرسـتیانلر حقنده کی تدابیر احتیاطیه‌سـنی ترك ایده‌جك قـدر حقه قائل (!) و عدله مائل (!) اولان برذاتدن یالکز مذهب تعصبی ایچون ....

کمال

ینه کمال بکك « دور استیلا » سندن شو :

حتی احوال ملك تشریح علاقده اعمال نظر ایدن بعض حکیم بوتجارب

نظمه مثال :

اجزای بشر جالب تعجیل فنادر
ابنای اثر موجب تحصیل بقادر
کمال

نثره مثال :

حقانیت نام جلیلنه مستعد اولان صولت ورجعتکده توفیق ربانی معینك ـ نفسانیت کام رذیلنه مستند اولان خفت و شدتکده قهر آسمانی قرینك اولور .

عبدالحق حامد

ـ شرائط تسجیع ـ

سجعك مقبولنی مردودندن فرق و تمیز ایتدیره‌جك قوت سائر محاسن و تزیینات اسلوبك کافه‌سنده حکمی جاری اولان ذوق سلیم اولدیغی جهتله بو بابده دخی الك زیاده انك مفتقر لطفی اولمقلغمز اقتضا ایدر .

بونکله برابر عامه‌جه مسلم ومقبول اولان آثارادبیه‌یه حقیقةً مدار زینت بولنان اسجاعك مواقعی معاینه وطبایعی تدقیق اولنمجه برطاقم شرائط استنباط ایدیله‌بیلیورکه بونلره موافقتی بولنه‌جق تسجیعاتك اکثریت اوزره رهین مقبولیت اوله‌بیلمسنی امید ایلدیکمدن شرائط مبحوثه‌نك دخی عرضنی مناسب کوردم .

بونلردن برنجیسی سجعك طبیعی اولمسی، ایکنجیسی کثرت

مصرده اولان خاندان عباسی شعبه‌سنی اورته‌دن قالدیروب ملوك عثمانیه‌یی خلیفهٔ انام (!) ایدن سلطان سلیمدر . حرمینی زیر اداره‌یه الهرق ممالك عثمانیه‌یی قبله‌گاه اسلام (!) ایدن سلطان سلیمدر .

کمال ـ دوراستیلا

جهاد اطاعتسزلره عبرت ایچونسه توجیب (!) اولنور . چونکه عصیانه حاضرلنان قوملر دیکر طرفده ینه اطاعتسز بر قومك جهاد سایه‌سنده انقیادینی کوره‌رك قان دوکولمکسزین عرض تابعیت (!) ایدر .

جهاد تعمیم دیانت ایچونسه تنسیب (!) اولنور . چونکه بردین تعمیم ایدنجه حرب و خصومت ، غرض و نفسانیت، اختلاف مذاهب و ادیان محاظره‌لری کلیاً برطرف اولهرق عالمده برصلح دائمی حکومت (!) ایدر .

جهاد نشرمعارفه خدمت‌ایچونسه تصویب (!) اولنور. چونکه معارف منتشر اولدقجه مزیت حیات ایله حقیقت انسانیه هرکسجه معلوم اولهرق جهل کبی، تعصب کبی، مغایرت جنسیت کبی ایجاب شر وخصومت ایده‌جك حالاتك جمعیات بشریه میانه‌سندن کیده کیده اندفاعیله افکار عمومیه کسب سکون ومسالمت (!) ایدر .

عبدالحق حامد ـ طارق

ـ ترصیع ـ

(۲) عنوان بحثمزك جهت ثانیه‌سی اولان ترصیع ایسه نظم و نثرده مشترك اولهرق بر مصراعی و یاخود بر جمله ویا فقره‌یی تشکیل ایدن کلهلرك ایکیدن زیاده‌سی دیکر مصراعده و یاخود دیکر جمله وفقره‌ده مقابللری بولنان کلمات ایله هم وزن و هم قافیه اولمسندن عبارتدر .

مجدد تعميرنده (!) وبوملك مؤيد تسخيرنده (!) الفاظ ومعانيدن جميع مصالحم مهيا ...

فضولى ـ حديقة السعداء

يكه سوار غالب على ابن ابى طالب كرماه وجهه ايتدى : يارسول اه همكاران خدمت درگاه اولان ياران انجم نظامى مانند فرقدين دوكانه معانق كردن اخوت ايتمكله دلشاد وخرم (!) وبوقولكى نكاية اهمال ايله همخوابهٔ محنت وغم (!) ايتمش سز ديدكده ..

سيرويسى

سپيده‌دم قطيفه بوغازى نام ممردن كذر اولندقده ديدهٔ اشتياق پروره بربحرا خضر بديداراولديكه تحريك نسيم روحبخشادن صفوف امواجى سواحل آفاقه پيوسته اولغله احاطهٔ پركار مدبصردن بيرون (!) واندازهٔ باصره مساحهٔ ساحه‌سنده كوتاه اولمق مرتبه‌سندن افزون ايدى .

نابى ـ تحفة الحرمين

فقط توحيد خدا (!) ولزوم بعثت انبيا (!) امرنده موفق اولهرق اختلاف عبارات ايله ادا ايتدكلرى مألكه كافه‌سى متناسب و مؤتلف (!) وكويا « جملهنك مقصودى براماروايت مختلف » (!) حكمنده‌در .

سامى پاشا

بونلردن بشقه برده (سجع مفروق) واردركه اوده سبك مفصوله موافق يازيلان مقالاتده جاريدر . اشاغيكى مثاللرده اولديغى كبى .

امام جعفر صادقدن نقلدركه افراط كريه بش كشيه منحصردر . برى آدم كه بهشت فراقندن نالان ايدى . وبرى يعقوب كه يوسف هجرندن كريان ايدى . وبرى يوسف كه يعقوب دردندن پريشان ايدى . وبرى فاطمهٔ زهرا كه حضرت رسولك آتش فراقندن بريان ايدى . وبرى امام زين العابدين كه قرق پيل واقعهٔ كربلادن صكره لاينقطع سرشك افشان ايدى .

فضولى ـ حديقة السعداء

اهل زمین وزمن (!) وای معدن جوهر حسین وحسن (!) هذا فراق بینی وبینك. رأی عقده کشا وضمیر عالم اراکه...

فضولی ـ حدیقة السعداء

وبوسریهٔ جلیلهنك اصحابی ثقاة(!) نحلهٔ رواة(!) اجماعی اوزره موکب جلیل القدر مهاجریندن ایدی . بو دقیقه (!) حقهٔ جوهریان سیرده برعقیقه (!) درکه ..

سیرویسی

بوخبر(!) غم‌آور (!) سامعه کذارسیدالبشر(!) اولدقده مرأت‌ضمیرلرینه وسیلهٔ کدر (!) اولوب ..

نابی ـ ذیل‌سیر

احکام عناصرك جریانی (!) اجسام کثیفه ولطیفه‌یه حلول ایدن برقوت کلیهٔ فلکیه‌نك اثر سریانیدر (!)

سامی‌باشا ـ رموزالحکم

وسائر(!) بوحوالیده دائر (!) اولانلر بربرلریله محاربه ایتمیورلر. سوزه کلنجه طالع غدار (!) حالا بنی تکدیر وآزار (!) ایدیور دیورسکز .

یوسف‌کامل‌پاشا ـ تلاق ترجمه‌سی

سجع مقید ایچون بر قاچ مثال :

مراسم توقیر توفیرنده اهمال وتقصیر اولنمیوب خلع‌فاخره (!) وانعامات زاخره (!) وضیافات وافره (!) ایله ذوالقدر اوغلی طائفه‌سی مغتنم اولدیلر . وکرامله صحبت واستیناس صوری (!) ودفع توحش مهجوری (!) ایچون عقد مجلس ..

خواجه تاریخی

الهی واقف کیفیت حال (!) وعالم دقایق افعال سن (!) بیلورسنکه سندن غیری معین ومظاهرم یوقدر (!) واطراف وجوانبده حاسد ومعاندم چوقدر (!) عمیم مکارمکدن (!) وکریم مراحمکدن (!) توقع بودرکه بوبنای

تراکیب وعباراتله فواصل کلامیده ویا بر برینه معطوف واکثریا بر لفظ ایله مربوط اولان جمل وفقراتك صوکلرنده واقع کلماتك اواخری حروف وحرکات وسکناتجه متحد بولنمقدن عبارتدر .

اولکی صورتده اولان اسجاعه (سجع مطلق)، ایکنجیسنه (سجع مقید) ویاخود (سجع ربطی) دیرز .

« دور استیلا » رساله‌سندن :

فقط خصمیله چارپشمغه باشلار باشلامز سوق روزکار اجزای وجودینی تارومار ایتدیکندن اوآتشپارهٔ جلادت یوق یره محو اولدی کیتدی .

کمال

فقره‌سنده کی (روزکار ـ تارومار) سجعی مربوط ومقید اولدیغندن یعنی (تارومار)دن صکره کلان (ایتدیکندن) کلمه‌سنی (روزکار) لفظنه الصاق والحاق ایده‌میه‌جکمزدن بو سجع (سجع مطلق) انواعندن دیمك اولور .

حال بوکه ینه « دوراستیلا »دن :

خلفی سلطان اورخان ایسه اول‌حله‌سنده بروسه‌نك بنیان مقاومتنی زیر وزبر واوزمانه قدر رخش غزا اوزرنده بیقرار اولان سریر حکومتنه بوشهر غرایی مقر ایتمشدر .

فقره‌سنده (زیروزبر ـ مقر) سجعی (ایتمشدر) لفظیله بربرینه ربط وبند اولندیغندن بوده (سجع مقید) و نام دیکرله (سجع ربطی) قبیلندن اولمش اولور .

سجع مطلق ایچون بر قاچ مثال :

ای‌شکوفهٔ کلزارابوطالب(!)وای اسداء الغالب(!) وای مهتر(!) بهتر (!)

بنده کزك اولقردیلردن مقصدم : (برشی یازدیغمز وقت مسجع اولمسنی التزام ایتمه‌یز. هله مرصع اولمسنی هیچ دوشونمه‌یز) ـ دیمکدن عبارتدر. چونکه او یله برآرزویه دوشه‌جك اولورسه‌ق مقالاتمزی سائر برچوق عیب وقصوردن سالم بولندیرمغه موفق اولسه‌ق بیله آز چوق اختیار تکلفات ایده‌جکمزدن طولایی یازدیغمز شیلر اسلوبجه بر بیوك مزیتدن محروم اولمق لازم کلیرکه اومزیت دخی (طبیعیت) خاصهٔ جلیله‌سیدر .

دیمك اولورکه افادات سابقه‌مزك حکمی التزامی اولان سجعه و تصنعی اولان ترصیعه مخصوص اوله‌رق یوقسه اشاغیده ایراد اولنه‌جق بعض مثاللرده کی کبی شرائطنه موافق و تزیین اسلوبه کرچکدن خادم اولان تسجیعاته و احیاناً سوق طبیعتله دوشه بیلمسی دائرهٔ احتمالدن بتون بتون خارج بولنمیان ترصیعاته شامل دکلدر.

بو سجع و ترصیع ذاتاً بیلدیککز وعلی الخصوص سجع آره صره سزکده واسطهٔ تزیین مقال اتخاذ ایتدیککز شیلردن اولدیغی ایچون قاعدةً تعریف ایتمکسزین بو یله بر مقدمه سردنده بأس کورمدم . ایشته تعریف و تقسیمه‌ده شروع ایدیورم :

ـ سجع ـ

(۱) سجع اطلاق اولنان شی نثره مخصوص اوله‌رق خلال

فقیر موره اولور قید بال عین بلا
وداعی ناف زمیندن فنا بوزندیسیدر
اگرچه واندن اولور نایا نوایدا
ولیك راه حقیقت رها بوزندیسیدر !!

برده مقلوب مستوی واردرکه سوزك یوقاریدن اشاغی اوقونشیله اشاغیدن یوقاری اوقونشی بربرینك عینی اولمقدر. شو بیت مهمله اولدیغی کبی .

الپی لعل درد لعلی بلا
اودر اوروحه حور وار دوا
نظمی

بو تفصیلاتی ده قلب دینیلان صنعتك نه دن عبارت اولدیغنی اکلا تمق ایچون اختیار ایتدك !

ـ سجع و ترصیع ـ

یوقاریده بر یرده بالمناسبه (نثرده نه سجع ملتزم، نه ده ترصیع مطلوبدر) (*) دیدیکم کبی دیکر بر یرده دخی (نثرده قافیه پردازلغه هیچ لزوم اولمدیغنی (**) سویلدیکم البته خاطر کزده در.

حکمی براولان شو ایکی نوع سوزه عائد ایضاحاتی اووقتلر شفاهاً اعطا ایتدیکم کبی شمدی یری کلدیکی ایچون تحریراً دخی نظر اطلاعکزه وضع ایدییورم .

(*) صحیفه ۷۹ (**) صحیفه ۱۰۲۳

یان ویروب ای مهلقا قاچه بو غمخواره دن
آتش هجرانکه یانمغه کورمه روای
یاور اولورسه اکر لطف خدا برقوله
برپوله محتاج ایکن دهره اولور پادشای

ماهیتی شو تعریفدن اکلاشیلان و حکمی ینه بر لفظ او یونجاغندن عبارت اولدیغی ایراد ایدیلان مثاللردن معلوم اولمق لازم کلان بو صنعت قلب دخی اویله معیار فصاحت و بلاغته کلیر شیلردن دکلدر . معمافیه عندالقدما بوکاده ایچه اهمیت ویرلمش و حتی بو یولده صنایع پردازلر ایچنده کندیسنه زیاده اعتناسی اولان نابی دخی دیوانده بری سکز، دیکری طقوز بیتدن مرکب ایکی غزلنی بو صنعته حصر ایلمشدر . غزللرك درجهٔ بلاغت ولطافتی اکلاشلمق ایچون اوچر بیتی یازلدی .

کوکلده داعیهٔ مال امل بوزندیسیدر
نمود سلك قناعت کسل بوزندیسیدر
کتابلرله مدارسده بحث ایدر طلاب
کتاب جلدی آنکچون جدل بوزندیسیدر
مناسبتله در اوضاع تسمیه نابی
لغزهله قتی واضح غزل بوزندیسیدر

§

کوکلده داغ محبت غدا بوزندیسیدر
اوآه واه تعلق هوا بوزندیسیدر

صره‌سیله عکسندن حصوله کلان شکله مطابق اولمق صور سائرهٔ تقلیبیه‌نك هپسنه مرجع عد اولنور. و نامنه (قلب کل) دینیلیر. مثلا :

الده بولندی عزت وعرفان اولور روای
یاور بزه دکلدر امل شهرت وریا

بیتنده مصراع اولك صوك کلمه‌سی اولان (روای) ك مرتباً عکس و قلبندن مصراع ثانینك ابتدا کی کلمه‌سی بولنان و قائلك مخلصنی اشعار ایدن (یاور) لفظنی حصوله کلمه‌جکی محتاج بیان دکلدر. دیمك اولورکه بیت بر (قلب کل) صنعتنی حاویدر. بری دیکرینك مشوشاً مقلوبی اولان کلمه‌لری جامع سوزه مثال ایسه شو اوچ بیتدر :

درون اهل‌قسم هب سقم بوزندیسیدر
عموم جمع . . . . . بوزندیسیدر
اهمدررمه عیده تحسر اشخاص
که‌ماه باقلسه حقیقت اهم بوزندیسیدر
ارمدن آدمی اخراجه ماردر باعث
که‌نام مار عزیزا ارم بوزندیسیدر

صنعت قلبی شامل مشهودم اولان آثار ایچنده اك مکملی شاهین کرایك بر غزلیدرکه بر قاچ بیتی نقل اولنور :

یارکلوب عاشقك منزلنی قیلسه جای
ایتمه‌می کون یوزی دیده‌لری روشنای
یانشوب اول‌ماهه تاخیر سرتیزوش
ایلیم اغیارینك سینه‌سنی هم چو نای

«طارق» ده زهرانك ـ معشوقیله قارشیلقلی اولهرق نظم ایتدکلری برشعر عاشقانه‌یی حضور پدرده اوقومغه جسارت ایتدکلری ایچون ـ برادرلرینه وقوع بولان خطاب آتیسی اتحاد اشتقاق صنعتنك طبیعی اولمقله برابر تضاد ومقابله‌یی دخی حاوی اولنجه نه‌قدر لطیف، نه‌درجه مؤثر دوشدیکنی اکلادیر :

بونلری اوقومقدن مقصد نه‌در ؟ بنی ادبیه یاخود بی‌ادبی کوسترمك ایستیورسکز ؟

عبدالحق حامد

شبه اشتقاق صنعتی بعضاً برقضیه‌یه برهان صورتنده دخی اجرا اولنور . فؤادپاشا مرحومك :

حکومت حکمت ایله مشترکدر
وزیر اولان حکیم اولمق کرکدر

بیتنده اولدیغی کبی .

ـ قلب ـ

جناس ملحقاتندن معدود اولان قلب صنعتی دخی بر سوز ایچنده بولنان لفظینك حروف مرکبه‌سی تماماً ویاقسماً بر برینك عینی اولدیغی حالده ترتیبده مختلف بولنمرندن عبارتدر . جناس لفظیده کلمهٔ متجانسه‌لرك اتحادی ازدیاد مقبولیته مدار اولهرق اومقوله جناسلره (جناس تام) اسمی ویرلدیکی کبی قلب صنعتنده دخی کلمه‌لردن ایکنجیسی برنجیسنك اشاغیدن یوقاری طوغری

مشتق منهلری متحد و یا متشابه اولان کلمه‌لرك برفقره ده جمعی تعریض وتهكم ویاتضاد ومقابله کبی برفائدهٔ زائده حصولی مطالعه‌سنه مبنی ایسه ممدوح ومقبولدر . کمال بکك بر اثرنده مندرج : «افاده‌می برحال ایله تلقی ایتدی‌که تعریفنه کوکل طیانمز . بیله‌سی‌که نام مقدس احمدی زیور زبان احترام اولدیغی زمان ابولهب اومرتبه لهیب افشان غضب اولورمیدی !؟» فقره‌سنده وعاکف پاشانك پرتو پاشا حقنده‌کی: «قوت طبیعت وسلاست منظوماتی انکار اولنمزسه‌ده یاپدیغی ابیات ایله یقدیغی بیوتك وزنی میزان آخرتده معلوم اوله‌جغندن غیری ...» عباره‌سنده ونفعینك :

فلك دیدکاری اول نابکار سفلیدن
نه‌در یواهل دلك چکدیکی عذاب والم
برایکی‌ملتزمی ایلدی حواله بکا
که اشتراك ایله ایتمکلر التزام ستم

قطعه‌سیله :

«قابل اولسونده کشی ایسترسه مقبول اولسون»

مصراعنده اولدیغی کبی .

بو یله اولیوبده صرف تصنع ایچون اومقوله کلمه‌لر برسوزده بولندیریلیرسه حکمی برجناس عادیٔ لفظیدن عبارت اوله‌جغی جهتله بالطبع بارد ونظر اعتباردن ساقط اولور .

رئیس الکتاب عارفك :

اولمش رقیب بزمنه یارك ندیم خاص
نوبت ایررسه عاشقه سیرایت‌ندامتی

بیتنده اولدیغی کبی .

بر حقیقت وایکنجیسنه کوره نظر شاعرانه ده ـ بری قدح شکلنی آلمش شراب منجمد، دیکری هنوز کسب انبساط ایده‌مامش مجسم خندهٔ صفا ـ دیمك اولان لاله وغنچه کبی لطیف، اکنازك ایکی چیچکه ـ ولوکه طاغده بتسون ایسترسه باغده حاصل اولسون ـ طاغیلك باغیلك اسناد ایتمکده ذره‌جه لطافت بولنه‌مز .

شو افاداتدن معلوم اولورکه تجنیس دینیلان واثار قدمانك نظر رغبتدن اسقاطنه اك جدی سببلردن اولان بو لفظ اویونجاغنه، بوفکر باز یچه‌سنه طرفدار دکلز. حال بویله ایکن او بحثی بوقدر تطویل ایدیشمز ـ تقسیماتی، تعریفاتی، مثاللری، تطبیقاتی ایله کتب بلاغت ایچنده متعدد صحیفه‌لر طوتمش اولان برصنعتی سکوت ایله کچشدیرمك لایق کوریله‌مامکله برابرماهیتنی ده ممکن مرتبه اکلاتمق فکرندن نشأت ایلدیکیچون مشکور صایلرسه بیله معذور طوتیلور اعتقادنده‌یم !

ـ اتحاد اشتقاق وشبه اشتقاق ـ

تجنیس ملحقاتندن اولان اتحاد اشتقاق ویاشبه‌اشتقاق صنعتی برسوز ایچنده مختلف معناره قوللانیلان ایکی لفظك من جهة الاشتقاق اتحاد ویامشابهتندن عبارتدر .

زکسینك : «مرتاض هزال زدهٔ عقل پادرعقالی پیغوله‌زار محلهٔ خاموشانی ترجیح مصطبهٔ میفروشان ایدوب» عباره‌سنده کی (عقل ـ عقال) کلمه‌لری کبی .

تجويز اولنمز وحتى سوق كلام ايله طبيعى اولديغى وقتده دخى ممكن ايسه كرى چويرمك ايجاب ايدر .

بوافادات جناس لفظى حقنده‌در . انجق جناس معنوى دخى بويله برتفتيش شديددن بتون بتون وارسته دكلدر. انده‌ده زياده احتياط واجبدر .

هيچ بروقت نظر دقتدن اوزاق طوتليه‌جق حقيقتلردندركه معقول اولميان برسوزنه‌قدرصنعتلى اولورسه اولسون استقامت فكر وسلامت طبع نظرنده مقبول اولهمز . مكركه حسن خيال وشعشهٔ تصور كبى ادبياتجه الك يوك مزيتلردن، بلكه الك مهم فائده‌لردن اولديغى اوزره برلطافت دلفريب و برجاذبهٔ جانپرور ايله فكر ونظرى محبتنده بى‌اختيار براقسون !

جناس التزاميله سويلنان سوزلرده ايسه همان عموميت اوزره برحقيقت، برجهت معقول بولنه‌مديغى كبى اويله انسانى حيران ايده‌جك برلطافت دخى كوريله‌مز . قدمانك جناس لفظى‌يى شامل سوزلرندن الك مكملى شو :

توجه ايلسه دانشوران دهره قضا
ويرر افندى ضرورى همان قضايه رضا

بيتى وجناس معنوى‌يى حاوى نشيده‌لرندن الك پارلاغى ايسه شو :

عذاركله لطافت بحث ايدرسه لاله طاغيدر
لبكله رنك وبودعوى ايدرسه غنچه باغيدر

مفردى اوله‌جق . پك اعلا ! حال بوكه بونلرك برنجيسى حكمنجه ـ (ارباب دانشه كوره قاضى اولمق قضايه اوغرامق قبيلندن اولديغيچون ضرورى رضا كوسترير) ديمكده هيچ

جناس ایسه مثلا باقینك :

لطف ایدوب اولشه فرشته خصال
قوزیلر ایلش قولینه عطا
دائما قیل دعایی ای باقی
قوزیلارن باغشلسون مولا

قطعه‌سنده اولدیغی کبی برحس طبیعی سوقیله سویلنمکله برابر کندنده تصنع وتکلف شائبه‌لری بولنمیان افادات ایچنده ایسه بردرجه‌یه‌قدر چکیلیر وحشمتك :

خلعت زیبای تفتیشی فلك
کیم دیدی بر ریزه‌لی پرتلازه ویر ؟
جامهٔ نعمت ایکن لایقمیدر
ریزه ریزه بزکبی پیرت لازه ویر !

قطعه‌سنده اولدیغی کبی قدح وذمی مشعر و یاخود بنه حشمتك :

بوعرصه کهده قوت بخت ایله آصفا
اشهب سوار دولت اولان استر ایسته‌مز
لکن پیادکان ره صعب اغتراب
محتاج اسب واستر اولور ایستر ایسته‌مز

قطعه‌سنده اولدیغی کبی کنایه‌یی، تعریضی متضمن سوزلرده ایسه بعضاً خوشه کیدر وعلی الاطلاق خفیف ولاغ ولطیفه‌دن عبارت موضوعلرده ــ اولا کثرت استعماله دوشمامك ثانیا ظریفانه و ممکن مرتبه تکلفسز اولمق ثالثا پك آچیق اولمامق شرطیله ــ یاقیشق الیرسه‌ده کندیلرنده فائده وتأثیر جهتی هرشیدن اول ارانمق اقتضا ایدن اسالیب جدیده‌ده غایت الغایه صغوق دوشه‌جکندن استعمالی

جناس معنوی ایسه اطوار ومشواریني دائما برمحویت، برنزاکت پرده‌سی التنده کیزله‌مك ایستر :

زیر زلفنده کی اوخال سیاه
کیم انك قدری مشکه برتردر
پرده دار حریم رخساری
بنده مقبل آدی عنبردر
رئیس الکتاب عارف

طبیعتی خفایه، سکونته مائلدر :

سخت رویانه اولور نرم‌نهادان محتاج
دوشمسون رشته چالشسون نظر سوزندن
نابی

ارباب قدرت واصحاب حسن طبیعتك تربیه وحمایه‌سنه مقارن اولورسه تعدیل طور وتصحیح مسلك ایتمکه استعدادی مساعددر :

اهلیله یانان کناهسزدر
اهلیتی اشتباهسزدر
معبود آنی دوزخنده یاقز
جنتده ده اهلسز براقز
عبدالحق حامد ـ دختر هندو

ـ براستطرادها ـ

قدمای ادبامزدن برطاقنك بوتجنیس صنعتنه نه‌درجه‌لره قدر اهمیت ویردکلری مؤلفات ادبیه‌لری قارشدیریلنجه جناسدن خالی اوچ بیت و یااوچ‌سطره تصادف اولنه‌مامسیله ثابتدر .

ایکیسنه‌ده حملی جائز اولدیغنی ملاحظه ایلدیکمز حالده معناً تکرر ینه‌قائل اوله‌جغمزدن بونك حاوی اولدیغی جناسك‌ده معنوی برجناس اولدیغنده شبهه ایتمه‌یز .

جناس لفظی ومعنوی بر بابانك اولادی، براستادك تربیه کرده‌لری اولدقلر یچون طورومسلکجه بر برینی اندیررسه‌ده هر برینك مزاج و مشربی دقتله معاینه اولنجه اره‌لرنده آچیق آچیق مغایرتلر کورینور .

جناس لفظی طبیعتی اقتضاسنجه زیاده لاابالی، زیاده جری بولنمق ایستر . پرده بیرونلقدن هیچ چکنمز :

لطف ایله قیروب یکیرمه خلقی
عشاق شکسته بسته کورمه
یاچشم کبوده سرمه چکمه
یاقاشلرك اوزره وسمه سورمه

رئیس الکتاب عارف

قابلیت اصلیه‌سی محدوددر :

طاغ طاغه قاوشمز دینور اما که جکرده
صدداغ قاوشدی دخی دل‌یاره قاوشمز

وله

بردرجه‌یه قدرده خودبینلکدن، تجلددن کندیسنی الهمز :

نا کاه کناریمده کوردم
صید ایلر ایکن اوماه ماهی
عکس رخی یمده برق اورنجه
کوردم اومهی بوشب کاهی

وله

(۲) جناس معنوی ایسه بر سوز ایچنده ایکی معنالی اوله‌رق ایراد اولنان الفاظك دیکر معنالریله صدد بحث اره‌سنده کلی وجزئی ـ قریب و بعید بر مناسبت بولنمقدن وجوده کلیر. نامنه مغالطهٔ معنویه دخی دینیلیر. رئیس الکتاب عارفك :

عذارکله لطافت بحث ایدرسه لاله طاغیدر
لبکله رنك وبودعوی ایدرسه غنچه یاغیدر

مفردنده (طاغی) کلمه‌سنك غلط کویانه بر معناسی (جبله منسوب) دیمك اوله‌رق دیکر معناسی ایسه (ازغین و عاصی) اولدیغی کبی (باغی) دخی هم (باغه منسوب) هم‌ده (سرکش) معناسنه کلدیکندن و صانکه کلمه‌ده بویله ایکیشر درلو معنی ویرش صدده مناسب اولدیغندن طولایی بر مکمل جناس معنوی وجود بولمش اولیور!

جناس لفظیدن جناس معنوینك الك بیوك فرقی ـ جناسی داعی کلمه‌نك ـ برنجیسنده لفظاً و ایکنجیسنده معناً تکرر ایتمیدر. مثلا امریتك :

صنعت کوزکه عشوه وناز ایله کرشمه
عادت مزه‌که تیغ ایله عشاقه کیرشمه

مطلعنده (کرشمه) کلمه‌سنك لفظاً تکرریني کوردیکمز جهتله حاوی اولدیغی جناسك بر جناس لفظی اولدیغنده ترددایتمه‌یز.

رئیس الکتاب عارفك ایسه شو :

ذوق آشنای عشقه صفای مدامدر
بیکانهٔ محبته عشرت حرامدر

مفردنده (مدام) لفظنك (دائمی) و (شراب) معنالرینك

«دل که شمع رخ جانانه اوله پروانه
«آتش عشق ایله یانمقدن اکا پروانه؟

بیتی و یاخود :

«خوان حقدر بوفلك مهریله مهدر ایکی نان
«مهره کیمسه دکمامش مهدر اراده طوغرنان .
هرنه دکلو طوغرنورسه دمبدم ارتارینه
نعمتك ارتسون دیرایسه‌ك طورمه‌سنده طوغره‌نان

قطعه‌سی بوصنعته مفتون اولانلر نظرنده مثلا عزت ملانك :

یوزیمز یوق خدایه یالواره‌جق
بیله‌م حالمز نه‌یه واره‌جق؟

مفردندن بر قاچ درجه دکرلی عد اولنسه کرکدر . حال بوکه یوقاریکی سوزلرك حکمی برر خیال خام و عزت ملانك مفردی ایسه ــ ایراد اولنمق ایچون دائما مناسبت دوشر ــ مناسبتلی ایراد اولنجه حسن تأثیر ایدر ــ بوجهتلرله هرکس ایچون خاطر نشان اولمغه لایق کورینور حسبحالی متضمن برکلامدر!!

بوصره‌ده شونی‌ده اخطار ایتمك غایتله مهمدرکه : موضوع بحث اولان مفردك (یالواره‌جق ــ واره‌جق) کلمهٔ متجانسه‌لرینی جامع اولمسندن طولایی جناسلی برسوز عد اولنمسی جناس حقنده‌عموماً قبول اولنمش اولان تعریفه داخل کورنمسندن نشأت ایدر . حقیقت حالده ایسه او کلمه‌لرك او مفرد ایچنده حکمی بر برینه (قافیهٔ مقیده)اولمقدن عبارت اولدیغنه نظر اولنورسه بونده تجنیسه قائل اولق هم طوغری اوله‌مز هم ده ــ بو سوزی‌ده بتون التزام صنعتله سویلنیلان واکثریا جدیت شاننده اولمیان سائر مناسبتسزلکلر عدادینه قاتمق اوله‌جغندن ــ لایق دکلدر .

ـ تجنیس وملحقاتی ـ

تجنیس، که جناس یاپمق دیمکدر، لفظی ومعنوی تاملریله ایکی یه منقسمدر .

(۱) جناس لفظی بر سوز ایچنده تلفظ و املاده تماماً و یا قسماً متحد و معناده متخالف الفاظ ایرادندن حصوله کلیر.

« توجه ایلسه دانشوران دهره قضا
« ویرر افندی ضروری همان قضایه رضا

بیتنده کی قضالردن برنجیسی حکومت شرعیه معناسنه، دیکری ایسه قدر مراد فی اولان معنای معلومه کلدیکی و بونلر تلفظ وکتابتده متحد بولندیغی ایچون بو سوز برنجی درجه ده و عزت ملانك :

یلان کهنه یی قیلدی یلانجی پهلوان اول شاه
جهانك ثمدی اولدر قهرمان تازه دستانی

بیتنده کی (یلان) لفظی ـ پهلوانلر ـ معناسنه اولدیغی و بونك مجانسی اولان (یلانجی) کلمه سیله تلفظده، واکر شاعرك اختیار ایتدیکی املادن قطع نظرله حق اوزره (یالانجی) یازیله جق اولورسه، کتابتده دخی مشابهتی قسماً بر مشابهتدن عبارت بولندیغی جهتله بوده مرتبهٔ ثانیه ده بر جناسی حاوی دیمك اولور .

شو تعریفدن اکلاشیلیرکه جناس لفظیده ایراد اولنان کلماتك تلفظ و کتابتجه اتحادی علی الاعلالغنه مدار عد اولنه رق اندن صکره الفاظ متجانسه ارهسنده کی مشابهت نه قدر زائد اولورسه جناسك دکری اونسبتده تزاید ایدر . مثلا بر مجموعه ده کوردیکم :

بیتلری بو مدعامزه برر دلیلدر .

تزیین کلامه خدمتندن بشقه لسان عثمانینك عربی وفارسی لسانلریله مناسبت و قرابتنی تأکیده دخی مدار اولان بو صنعت مقبوله‌نك ادبیات جدیده اربابنجه‌ده مرغوبیتی تمنی‌یه شایاندر . شوقدرکه بونده دخی مرعیتی اقتضا ایدن ایکی شرط واردرکه برنجیسی لزومسز، یاقشقلی یاقشقسز اجرا ایله کلامی تلیع ایده‌جك پرده مملع ایتمامکدر . چونکه او حالده یازیله‌جق شیلرك ترکجه‌لکی ضایع اوله‌جغندن بالطبع لطافتی اوله‌مز . (بر مصراعی کاملاً فارسی ویا عربی و دیکری ترکجه اوله‌رق قدمادن بعضیلرینك اظهار فضیلت وابراز صنعت ایچون سویلدکلری موزون لقردیلر ــ که نامنه «مملع» دینیلیر ــ صدد بحثمزدن بتون بتون خارجدر .)

ایکنجیسی استعمال اولنه‌جق جمل وتراکیب عربی ایسه‌عربك، فارسی ایسه عجمك فصاحت لهجه‌سنه موافق اولمق ومزاح یولنده بولنمامقدر .

ایشته بو ایکی شرطه رعایتك لزومنی‌ده پرتوك بیت آتیسی تفهیم ایدر :

عبث عبث اوعرب بچه‌دن شکایت عبث
دیدکده آکه : (یاسیدی تعال!) کلدیمی؟

———

- تلمیع -

تلمیع اطلاق ایتدیکمز صنعت منثورات و منظوماتده صرف عربجه و فارسی بعض جمله‌لر و ترکیبلر بولنـدیرمقدن عبارتدرکه بونلر اقتباس و تضمین یولنـده اولمامق و کندی کندیلرینه برر معنای تام افاده ایلمك اقتضا ایدر .

رئیس الکتاب عارفك نعت حضرت نبوی یی شامل قصیده سندن:

(فداك روح ابی) ای دوعالمك جانی!
ایاسریر کمالك شه جهانبانی!

مطلعنده ونفعینك خسرو پاشایه سویلدیکی مدحیه‌دن :

یوری فتح ایله نه‌ایرانی قونه تورانی
غم یمه (ایدك الله تعالی ونصیر)

ونابینك (خیرآباد) ندن :

نابی بوفنادن ایله پرهیز
برکون دیمه‌دن زمانه: (برخیز!)

بیتلرنده اولدیغی کبی :

مشـاهیر اسلاف ادبامز بو صنعتی پك ماهرانه بر صورتله اجرایه موفق اولمشلردرکه از جمله ندیمك :

فلکده اوج عیوق اوزره بریر وارمی دیرلرسه
لب بامی تبسم اوزره دیرکیم: (انه‌هذا)

و

(کجاست کوی ندیما ؟) ترانه‌سیله بودم
کلیر جهانه کل افشان اولوب اوتازه نهال.

تضمین ایدیلان سوز بشقه‌سنك اولدیغنه اشارت بعضا زائد برتکلفی موجب اوله‌بیلیر. بناءً علیه اومقوله سوزلرك ـ کرك مشهور اولسون کرك اولمسون و کرك قائلنه اشارت ایدلسون کرك ایدلمسون ـ ایکی طرفنه برر چفته معترضه اشاتی وضع ایدی ویرمکله هیچ بر شبهه‌یه محل براقامق‌هم قولای‌هم دها مناسبدر.

تضمین بعضاً تزیف یولنده دخی اولورکه غلطتد وادابه مغایرتدن بری اولمق شرطیله مباحدر.

عاشق عمرك :

هرکسك یانده یاری صالنور بکلر کبی.

مصراعنی عزت ملانك :

اردینه دوشمش دل زارم یلرسکلر کبی.

مصراعیله تضمینی بوقبیلدندر.

تضمین یالکز ترکجه‌یه مخصوص دکل عربی وفارسی سوزلر دخی تضمین اولنور.

مثال :

سنده یوقسه دخی المچکمه
کنز مولاده سیم وزر چوقدر
که بیورمش خلیفهٔ بالحق
«ضمن‌الله رزق کل‌احد»
عزت ملا

دیکر :

«قدر زر زرکرشناسد قدر جوهر جوهری»
قدرك آنکچون بیلمن یوقدرشه اکرم کبی.

نفعی

حالده‌حاوی اولدیغی اقتباس مقبول دکل مباح بیله صایيله‌میه‌جق برحرکت لاابالیانه اولمش اولور .

(۲) تضمینه کلنجه: بوده‌مقتضای حاله‌موافقتی ویا حدذاتنده لطافتی جهتیله بربشقه‌سنك اشعارندن بربیت ویا برمصراعی شاعر کندی نشیده‌سنه قاتمقدن عبارتدر .

تضمین اولنان سوز عندالبلغا مشهور ایسه بینه‌دن مستغنیدر . مشهور اولدیغی صورتده سرقت دیمکمك ایچون قائلنه اشارت اولنمق اقتضا ایدر . نفعینك بر قصر تعریفنده کی قصیده‌سندن شو ایکی بیت مع‌التصریح تضمینه مثالدرکه بیت ثانی باقینك اولدیغنه اشارت اولنمشدر :

بومحلده عجب اوصافنه شایان کورینور
نوله بو بیتی باقینك ایدرسه‌م تضمین:
«دفع یأجوج غمه ایشیکیدر سد سدید
منع جیش المه درکهیدر حصن حصین»

عندالبلغا مشهوریتنه مبنی بلا تصریح تضمینه مثال دخی، یکی چریلرك تنکیلنده عزت ملانك سلطان محمودخان ثانی حضرتلری وصفنده سویلدیکی قصیده‌دن، اشاغیکی بیتلردرکه مصراع ثانیلری نفعینك اولدیغی بیلنه‌جکیچون اشارت اولنمامشدر .

شاه دورانه دیمزمی روح عثمان شهید:
«برغزا ایتدك که خشنود ایلدك پیغمبری»
خان مرادا ول قهرمانه بویله ایتمزمی خطاب:
«آفرین ای روزکارك شهسوار صفدری!»

بیتنده نستعیذبالله : «وجعلنا من الماء کل شیٔ حی» نظم جلیلندن حسب الوزن (جعلنا) ترك اولنمشدر . وشاکر احمد پاشانك نستعیذبالله: «قال من یحی العظام وهی رمیم» کریمه سندن مقتبس اولان :

بردر اول قادر عزیز وحکیم
فهو « یحی العظام وهی رمیم »

بیتی کذلك مع التغییر اقتباسه مثالدر .

اقتباسده آیت و حدیثه اشارت ایدلمامك مشروط اولدیغنه کوره سامینك :

بابتدای سور یعنی سطر بسم الله
برمز آیت «انا لربه لکنود»

بیتی و شاکر احمد پاشانك :

مقتضای حدیثی قیل تذکار
«ودواء الذنوب الاستغفار»

بیتی صنعت اقتباسدن معدود اولمامق لازم کلیر .

اقتباسده الك زیاده دقت اولنه جق شی مغایر شرع وآداب امور سفلیه ده و خصوصیله معرض هزل و مزاحده اجرایه قالقشمقله تعظیم واحترامه منافی حرکتدن استعاذه خصوصیدر. بو حالده رمزینك :

اولیرز ایچمیجه بردم می
«ومن الماء کل شیٔ حی»

بیتنی شطحات صوفیانه حکمنه ارجاع ایتمك ممکن اولمدیغی

وحدیث اولدیغنه اشارت ایتمك شرطیله ـ ایراد ایتمکدر .

مثال :

بسدر ارباب فکرته بوخطاب
فاتقوالله یا اولی‌الالباب
قیل هوالله ایله دلی مملو
الذی لااله الاهو
شاکر احمدپاشا

نثره مثال :

تا که امام‌المسلمین وقبلهٔ ارباب یقین کمال انکسار و مسکنت و نهایت خضوع وضراعتله سجدات نیاز نصرته وضع جبین ایتدیکی برهنگام نصرت انجامده هاتف غیب، که ترجمان لاریب‌در، دیوان بخشایش قدرتدن «نصر من‌الله وفتح قریب و بشر المؤمنین یامحمد !» صدای جلالت افزاسیله ابلاغ بلاغ فوز وظفر ایتمکله .....

کمال ـ بارقهٔ ظفر

دیکر :

تاکهان مانند نسیم بر برید خجسته‌لقا نزد حقیرانه‌مه التقا ایله فتح‌دهان مشك افشان ایدوب هم نفخهٔ جبریل تبلیغ سلام سلطان جلیل ایتدکده صحرای بدن کلزار بهار وریاض جان « جنات تجری من‌تحتهاالانهار» اولدی.

سامی‌پاشامرحوم

اقتباسده وزن وقافیه ضرورتنه مبنی تغییریسیره واقتباس اولنان کلامك معنای اصلیسندن معنای دیکره نقلنه بدیعیون جواز کوسترمشلردر . بوتغییریسیر ایسه تقدیم وتأخیر وترك وتبدیل ایله اولور .

مثلا سامینك :

افاضهٔ « ومن‌الماء کل‌شیئ حی »
فسرده جسم نباتاته اولدی روح نثار

حاصلی مهد انسانیت ، مسجد اقصای دیانت ، اولین درسخانهٔ حکمت ، دار المعلمین معرفت ، نمونهٔ عمران مدنیت ، مشرق انوار معدلت اولان اسیا قطعه‌سی جنکیز کبی سباعدن اشنع ، شرك قدر ملعون ، جهل کبی دنی برداهیه‌نك ظهوریله هرطرفی تخته‌دن یاپله قبا صبا صنملرله طولمش بر بتخانه ، هرکوشه‌سی قانلی کله دن یاپلمه قله‌لرله مزین بر استحکام وحشیانه شکلنی بولمشیدی .

کمال ـ ترجمهٔ حال امین نوروز

شعره مثال :

هیهات ! دلبر دیدیکم کیم؟ نسترن .
یانسترن کیم؟ بکا بن دیدیرن.
همدم صباوت، یارشبابت،
علت ادراك، سبب محبت،
مخطر ماضی، امید استقبال،
شوحالمده موجب عزواقبال،
بدل عذاب، تسلیٔ محنت،
فناده مکافات، عقباده جنت.

عبدالحق حامد ـ نسترن

بویله اولیوب‌ده مجرد صنعت ابرازی ایچون بر ذات ویا برشی حقنده یاقشقلی یاقشقسز ، مناسبتلی مناسبتسز بر چوق صفات اثباتنه قالقیشیلیرسه رهین مقبولیت اولهمامق طبیعیدر .

ـ اقتباس وتضمین ـ

(۱) اقتباس دینیلان صنعت مهمه ، تأیید فکر وتزیین کلام ایچون آیات کریمه واحادیث شریفه دن بعضیسنی ـ آیت

ـ ایهام تضاد ـ

ایهام تضاد بربرینك ضد ویامقابلی اولان الفاظـك برافاده ایچنده وفقط جناس معنوی یولنده ایرادندن عبارتدر. طبیعی اولق شرطـیله ضررسز برصنعت عـد اولنور .

عبدالحق حامدبكك دخترهندوسنده کی : « سـنـكله بتـون دنیایی طولاشه‌لم. قطبلره‌وارنجیه‌قدرکیده‌لم . نهایت امریقـاده توطن ایده‌لم . بوکهنه جهانك حوادث واحوالنی یکی دنیا کبی بریردن محاکمه ایده‌لم ! » فقره‌سنده وکاظم پاشانك :

بابا طاغنده‌ده اولسه‌م اناکی اغلادیرم

مصراعنده اولدیغی کبی .

بویله طبیعی اوله‌رق کلمیوبده تصنع ایچون یاپیلیرسـه اندن معناسز، اندن صغوق شی اوله‌مز که‌بوحقیقتی دخی باقینك شـو مطلعی اکلاتمغه کافیدر :

عوام اوقور سنی تسخیر ایچون همیشه خواص
بو مخلصك ایشی دائم محبت واخلاص

ـ تنسیق صفات ـ

تنسـیق صفات، اشخاص واشیادن برینی توصیف ایچون صفات‌متوالیه ایراد ایتمکدر . سائقهٔ لزوم ایله تکلفسز برصورتده اجرا اولنورسه مفید ومستحسن اولور .

مثال :

قادین ارکك هرکسك او قویوب یازمق بیلمسی اسلامیت مقتضیاتندن دکلیدر؟ بن نیچون هرکسدن معدود اولیورم؟ اهل اولمدیغی ایچون می بنی تااهل عد ایدیورسکز ؟

اکثر شعرای اسلاف ایله مقلدلرینك برمهارت عجیبه ایله سویلدکلری :

حاتم طایی رکاب کرهٔ جودنده پست
برمکی درگاه احساننده برکمتر غلام

سامی

کورسه قاره چلبی زاده سوادرقن
روسیاهیله ایدر هجرت ملك سودان

عرفان پاشا

یولنده کی نه مطابق حقیقت، نه ده موافق حسن طبیعت اولان سوزلرك حاوی اولدیغی صنعت ایهام تناسبه بکزرسه ده اواولمدیغی کبی براز اشاغیده تعریفی کله جك اولان جناس انواعندن دخی دکلدر . بنم اعتقادمجه بوصنعت غریبه عربك دخی صنایع بدیعیه سندن خارج و بعض طبیعتسز شاعرلرمزك اختراعات مخصوصه سندن اوله رق مطایبات قبیلندن اولان افادات ایچنده (مضمون!) دیه بلکه خوش کوریلورسه ده اسالیب جدیه ده قطعاً یاقیشق المدیغندن و بونی مراق ایدش زائد برتکلف وبارد برتصنع اولدقدن بشقه فکری دخی طریق استقامتندن چیقارمغه باعث اولدیغندن دهاة ادبامزك هیچ بروقتده مظهر نظر التفاتی اوله مامشدر .

فکره دیکر برجهتدن دخی مناسبت معنویه‌سی بولنمقدن عبارتدرکه اکثریا معنایی اومناسبت اکمال وتنویر ایدر .

مثلا :

منافع مختلفدر اقتضای روزکار اوزره
دکل عریانه لازم تاخدایه باد لازمسه

و ضیا پاشا

شاخ کل غنچه‌سیله سر افراز
صالنور روزکاره ایلر ناز

علی حیدر بك

بیتلرنده (روزکار) کلمه‌سی (عالم) معناسنه کلدیکی کبی (هبوب هوا) معناسنه دخی کلدیکندن وبوایکنجی معناسیله کلمه‌نك اوافاده‌لر ایچنده مناسبت معنویه‌سی درکار بولندیغندن بیتلر ایهام تناسبی شامل وبوایکی سوزك مکمیلت ومنوریت معنالرینه ایسه ایهام تناسب صنعتی کافل اولیور دیمکدر .

ایهام تناسب بزم لسان ادبك الك رنکین صنایعندن بریسیدر . فقط غریبدرکه سائر صنایعك برچوغنده اولدیغی کبی بونده دخی ادبای حاضره قدمایه تفوقلرینی اثبات ایتمشلردر .

مثلا کمال بك افندینك :

سنکبار ظلم اولان تخریب قلب عالمه
حشر اولور حجاج ایله بیك کعبه بنیاد ایتسه‌ده

بیتنه معادل طوتیله‌جق اسلافك اثارنده برسوز کوره‌مدم . کذلك عبدالحق حامدبك افندینك طارقنده زهرایه سویلتدیکی برسوزك حاوی اولدیغی صنعت (ایهام تناسب) دخی پك چوق امثالنك فوقنده کورینورکه اوسوزده شودر :

تناسب

تناسب برفقره ویا برعباره‌ده جمع وتعداد صورتیله ایراد اولنان اشیا اره‌سنده فکراً ویا ماهیةً برر قرابت ویا مناسبت بولنمسندن عبارتدر . نامنه توفیق ومراعاة نظیر و مواخاة دخی دینیلیر.

مثال :

نخل قدندن عبارتدر هب اول نازك تنك
اسمی وار عالمده سروك، نامی نخل کلشنك
باغه کل ای کل که آچمش یاد جسنکله چمن
لاله دستن، غنچه آغوشن، سمن پیرا هنك (*)

رئیس الکتاب عارف

نثره مثال :

کویاکه فلك بهارك زمینه ویردیکی حسنه غبطه ایدرده افقده باغچه لرمزه نظیره یاپمغه قالقیشیر : کونش یاطلوع ویاغروب ایدوبده صباتموجه باشلادیغی کبی باوطلر پاره‌لنیر. کیمی قیزاریر، یکی آچلمش کل کبی قیمر قیمر اولور . کیمی یشیللنیر، یاپراق شکلی باغلر . کیمی اغاریر، زنبق کبی آچیق صاچیق صالنمغه باشلار . کیمی موراریر، سنبل کبی قندیل قندیل اوته یه بری یه طاغیلیر .

کمال ـ انتباه

ایهام تناسب

ایهام تناسب برسوز ایچنده قوللانیلان بر لفظك موضوع

(*) «پیراهنك» نون ایله (پیراهن) اولمق لازم کلیردی . معمافیه سوزك معناً درجهٔ لطافتنه نسبت لفظنجه اولان بوقصورده اوقدر اهمیت کورلمدی.

بر اثر ادبینك تزیینات لفظیه‌سی بر بنای معمارینك تزیینات خارجیه‌سی قبیلندندر : کرچه بر بنانك اودرلو تزیناتندن سکانی ایچون بر فائدهٔ زائده ترتب ایتمیه‌جکی کبی اثار ادبیه‌نك تزیینات صوریه‌سی دخی موضوعنجه یعنی افکار و تصوراتنجه فضله بر مزیت قازاندیرمز . مع مافیه او یولده کی تزیناتك دخی بعضاً بالطبع خوشه کیتدیکنی و منسوب اولدیغی اثرلر حقنده دها زیاده برمیل و مفتونیتی جالب اولدیغنی انکار ایده میز .

دیمك اولورکه اثار ادبیه بعضاً تزیینات لفظیه احتیاجندن ده مستغنی بولنه‌میه‌جق . شو قدروارکه بو یولده کی تزیینات تحسین ایلیه‌جکی شیئك لازم غیر مفارقی حکمنده بولنورسه مقبول اولور. بو دقیقهٔ مهمه یه رعایت ایتمیو بده اثار قلمیه‌لرینی زورا کی تزیینات ایله تحسینی و تعبیر دیکرله برطاقم بارد تصنعات و تکلفات لفظیه‌دن عبارت اولان الوان بوقلمون ایله تلوینی التزام ایدن منتسبین شعر و انشانك قازانه‌جقلری صیت و نام البته قلیل الدوامدر !

انواع مجازه نسبةً اسلوبك تزیینات صوریه‌سندن معدود اولان صنایعك اك مهملری ایسه اون عدده بالغ اولدیغندن انلرك دخی احکام و شرائطنی بو فصلده صره‌سیله بیان و تفصیل ایده‌جکز .

———

- دردنجی فصل -

صنایع لفظیه

بو فصلك مندرجاتی : صنایع لفظیه‌نك لزومی وشرائط استعمالیه‌سی . ۱ـ تناسب ۲ـ ایهام‌تناسب ۳ـ ایهام تضاد ٤ـ تنسیق صفات ٥ـ اقتباس و تضمین ٦ـ تلمیع ۷ـ تجنیس و ملحقاتی ۸ـ سجع و ترصیع (استطراد : سجع حقنده بعض مطالعات) ۹ـ وصف تحسینی ۱۰ـ ایجاد وترویج الفاظ . خاتمه : برافادهٔ مهمه .

ادبیات دینیلان شی افکاری مکملیت هندسیه ایله مکمل و امکان مساعد اولدیغی درجه‌ده مجمل برصورتده ترجمه وتبلیغ ایتمکدن عبارت اولسه ایدی قوانین واصول عمومیه‌سی مثلا هندسه دستورلری کبی تغیر ایتمك شاننده اولمیان بر علم عد و اعتبار اولنمق ایجاب ایدر وفقط هیچ بر وقتده صنایعدن معدود اولهمزدی. حال بوکه ادبیات او یولده برعلم عد واعتبار اولنه‌بیلمك ایچون افکار بشرك مستعد اولدیغی تزیینات ومحاسندن بتون بتون عاری اولهرق تولدینه قائل اولمق ایجاب ایدر . حال بوکه امعان ایله نظر اولنجه کوریلورکه بر مغنیٔ موسیقی پرورك نغمات دلسوزی کبی بر ادیب صاحب طبیعتك افکار اصیلانه‌سی دخی روحنده مزین اولهرق شعشعه‌زای سنوح اولور . شوقدرکه حسن طبیعت و قوهٔ تفکرله او زینت اصلیه بردرجه دها تصفیه و تحلیه اولنه‌بیلیر.

والحاصل قواعد اساسيهٔ بلاغتی یکدیکرینه مزج و خلط ایتمامکه مدار اولمق حیثیتیله ـ هیچ بر وقتده فائده‌دن خالی بولنه‌مز .

مجازك حسن استعمالی هرشیدن اول حسن طبیعت دیدیکمز ذوق وجدانی‌یه، حصافته ، جودت خیاله مفتقردر . انواع مجاز عقل و حسدن غایت طبیعی بر صورتده تولد ایتملی و تکلف و تصنع شائبه‌لرندن بری بولنمقله برابر موضوعك حال و طبیعتیله متناسب اولملیدر . و برده کثرت استعمالندن مجانبت ایدلملیدر. زیرا که هرشیده اطراد موجب کلال اولدیغی کبی کثرت دخی تدنئ قیمته سبب اولور . الحاصل انواعَ مجاز دیدیکمز صنایع طبیعیت اسلوبی اخلال دکل تحسین ایتملیدرکه استعمالی ممدوح و مقبول اولسون .

———

مزراغه، قنبج قلیجه، خنجر خنجره، حتی بوغاز بوغازه اوغراشمغه باشلادی .
کمال

اوچنجی مبحث

معرفت مجاز

انواع مجازك تعریفاتنی و حتی اسامیسنی بیله بیلیان ذوات ایچنده بونلری پك ماهرانه استعمال ایدنلر بولنه‌جغنی کبی نظریات مجازی تمامیله عالم اولانلر اره‌سنده دخی قلماً هیچ بر اثر معرفت کوسترمیانلر و یاخود او درلو صنایعی فنا بر صورتده استعمال ایله اثرلرینی بتون بتون مسخره‌یه چویرنلر بولنه‌بیلیر . انجق بو حال انواع مجازك ـ هیچ اولمز ایسه اك مشهورلرینك ـ جهت نظریه‌لرینی تعلمدن هیچ بر هوسکارادبی مستغنی بولنمدیره‌مز.

واقعا نظریات عملیاتی وجوده کتوره‌مز اما اکمال و تنویر ایده‌بیلیر . قدمادن پك چوغنك یاپدیغی کبی اسلوبی انواع مجازه بوغمقدن معناسزشی اولمدیغی کبی معرفت مجاز فطرةً استعدادی اولیانلره اوفضیلتی یکیدن اکتساب ایتدیره‌مز . انجق شوراسیده محققدرکه علم بلاغتك بوقسم مهمنی تتبع وتدقیق ایتمك ـ فکری خیالدن، حقیقتی ظاهردن تفریقه، کلماتك معانئ حقیقیه‌سنی فرق وتمییزه ، افکارك اسلوب ایله روابطنی اکلامغه، مشاهیر ادبانك طور افاده‌لرنده‌کی اك نازك اك دقیق فرقلری تفهمه، بدایع ادبیه‌نك روح وقلبه اجرا ایتدیکی تأثیراتك ماهیتنی تعیینه

تدریجده ـ کرك چیقمق و کرك ایتمك صورتیله اولسون ـ کلماتك معناً حکم وقوتلری صره‌سیله یکدیکرندن زائد ویا ناقص اولمق لازمدر .

تدریج صاعده مثال :

... طارق بن‌زیاد نفر دکل، سردار دکل، بر اردو ایدی‌برقلعه ایدی . اوحیله‌کار برارددویی اسیر ایتمك، برقلعه‌یی تخریب ایتمك ایستیوردی. طارق بن‌زیاد اردوده دکل، قلعه‌ده دکل، براقلیم ایدی . هیئت بربری او اقلیمی تسخیر ایده‌جك، اردو باتوب سردار اوله‌جك، اقلیم الدن کیده‌جکدی . محو اوله‌جقدق . بن‌یتشدم برسرداره امداد ایله برارددویی تخلیص، برمملکتی استرداد ایله برملتی احیا ایتمش اولدم !

عبدالحق حامد ـ طارق .

نشیدهٔ آتیه دخی کذلك تدریج صاعده مثالدر :

لطفکك ذکرینی ادا دشوار
قولکه چونکه التفاتك وار .
برده چشم سیاهك عشقنه صون
برده شیرین نکاهك عشقنه صون
طورمه باشك ایچون بکامی صون
الامان ای‌پری پیاپی صون!

علی‌حیدربك

تدریج هابطك مثالی ایسه جزمیدن الدیغمز شو فقره‌در :

... الایلر بربرینك امدادینه کیده کیده ایکی برنجی صف حربلری تمامیله یکدیکرینه قاریشدی . احتیاطلرده سلاح ارقداشلرینی تأیید ایچون یرلرندن اویندی . طرفیندن طوپ و تفك صداسی کسلدی . ایکی عسکر مزراق

بربنم برده سز شودنیاده
بشقه کیم وارسه هپسی رؤیاده
هپسی غائبده هپسی عین خیال
یالکزبروارز بزه میال !

عبد الحق حامد ـ تزر

ج

نته کیم خاك ایچنده بیك حشرات
بسلنیر سایه‌سنده اجسادك،
بولیور نعشك اوزره اولادك
هرجریحه کده بیك غدای حیات.
نه بیوکدر سنك بو احسانك!
دها قدسی اوشیر مادردن،
دها شیرین دهان دلبردن،
دها رونقلی رنك خاوردن،
دها رنکین حیاض کوثردن.

عبد الحق حامد ـ ابن الموسی

شو بیت دخی بر کوزل تکریری شاملدر :

بیوکسك آلهی بیوکسك بیوك،
بیوکلك یانکده قالیر پك کوچوك!

علی حیدربك

ـ تدریج ـ

بو بر نوع مجازدرکه انکله مؤلف خیالدن خیاله، فکردن فکره درجه درجه چیقه‌رق و یا اینه‌رك ایستدیکی نقطه‌یه واصل اولور .

و عبدالحق حامد بکك :

صحبت دولت اولدیده مقدور
دولت صحبتدن اولدم دور

بیتلرنده کی عکسلر مقبولدر . چونکه هر بری معنالی، مناسبتلی بر سوز دیمکدر . حال بوکه بر قهرمانك جلادتندن بحث اولندیغی صره‌ده « شدت تحمل و تحمل شدتده مظهریت خصوصیه‌سی » واردی دیمکده عکس وارسه‌ده بو عکسدن معناجه برفائده ترتب ایتز . چونکه ـ (شدت تحمل) ایله (تحمل شدت) تعبیرلرینك اراسنده حکماً او قدر بر فرق یوقدر .

ـ تکریر ـ

تکریر ـ نامی دلالت ایتدیکی و کثرت تکرار بخشنده بر نبذه بیان قلندیغی وجهله ـ بر عباره ویا بر فقره ایچنده بر کلمه‌یی ویا برتعبیری بر قاچ دفعه تکرار ایتمکدرکه مقصد بو صورتله افاده‌یه دها زیاده وضوح، دها زیاده شدت، دها زیاده تأثیر بخش ایلمکدر .

شمدی ایراد ایده‌جکمز ایکی کوچوك مثال بو بحثی بزه ایستدیکمزدن اعلا ایضاح ایدر .

بنی ایتمکله لطفه مستغرق
سزسکز جله‌یه بدل اوله‌رق
رغبت وحرمت ایتدیکم انسان
شکریته عاجز اولدیغم احسان

حال بوکه فرانسزجه ضروب امثالدن «یمك ایچون یشاماملی، یشامق ایچون یملی» سوزی ـ که شکم پرورلره بر تعریضی و بلکه بر نصیحتی متضمندر ـ بعض دقیق فکرلرك افاده سنده صنعت عکسه مراجعتك فائده سنی کوسترر.

بو صنعت بعضاً دیکر صنعتلرك یاردمنه عرض احتیاج ایدر. بو تعاون حسن حصول بولورسه هپسنه بردن مدار موفقیتدرکه فقرهٔ آتیده تشبیه و تضادك عکس ایله اتفاقی بوقضیه یه شاهددر:

نه فائده که بزم عسکر معاونك فقدانی جهتیله حیاتکی ازالیر چوغالمز، دشمن عسکری ایسه امدادك تعاقبی جهتیله سنین حیات کبی چوغالیر ازالمز برحالده اولدیغندن ایرانلیلر مهاجمات متواليه ایله بزم عسکری احاطه ایتدیلر ...

کمال

عکس صنعتی لاغ و لطیفه لی موضوعلر ایچنده پارلاق دوشرسه ده اسالیب و مقالات جدیده کثرت استعمالی جائز دکلدر.

کمال بك افندینك جزمیسنده مندرج: «مع مافیه حربك بو فصلنده ده دشمنك هجومنه قارشی مقاومت، مقاومتنه قارشی هجومده عثمانلی عسکرینك ممتازی درویش پاشا فرقه سنك بقیه سی و اوبقیه نك الك ممتاز یده جزمی ایدی» عباره سنده و شیخ غالبك:

ایتدی رخ حسنی نسترن نزار
رخساره عشق وعشق رخسار

ـ عکس ـ

عکس دینیلان صنعت اگرچه بعضاً مؤثر اولورسه‌ده ملعبهٔ لفظیه‌یه پك قولای منقلب اوله‌جغیچون استعمالنده احتیاط ایتمك لازمدر. عکسك صورت اجراسی ایسه ـ اسمندن دخی اکلاشیله‌جغی اوزره ـ کلمه‌لری تقدیم و تأخیر ایتمکدن و ـ اکر تعبیر جائز ایسه ـ کلامی قسماً ویاتماماً زیروزبر ایلمکدن عبارتدر.

مثلا (کبارك کلامی) سوزینی اووجهله عکس ایدرسه‌ك (کلامك کباری) صورتی حاصل اوله‌رق بونلرك ایکیسی برلکده ایراد اولندیغی یعنی «کبارك کلامی کلامك کبار یدر» دینیلیکی حالده صنعت عکسه موافق و معنیدار بر سوز اولمش اولور.

مثال:

جناب طالبی حق نائل مطالب ایده
مطالبی اوهنزمنده بلکه طالب ایده
عرفان پاشا

شو تعریف و ایضاحدن دخی اکلاشیلیرکه عکسده معنیدار اولمق مشروطدر. یوقسه بالفرض (ساعتك دلیسی دلینك ساعتیدر) و یاخود (سفیهك پاره‌سی پاره‌نك سفیهیدر) کبی لقردیلر صرف مهملاتدن و رئیس‌الکتاب عارفك:

اولور عکس رخکله بزم میده جامل کلرنك
عجبمی اولسه رشك ساغر لعلکله کل‌ملرنك

بیتی یولنده‌کی مصنع افاده‌لر ایسه بازیچهٔ الفاظدن عبارت اوله‌رق ادباً و بلاغةً هیچ قیمتی اوله‌مز.

مثال :

ایدر عصیانمه کوکلمده ندامت غلبه
نیله‌یم یوز بوله‌یم یأس ایله عفوم طلبه
نه‌دیدم توبه‌لر اولسون بوده فعل شردر
بنم عذرم کنهمدن ایکی‌قات بدتردر
نور رحمت نه‌یه کولدیرمیه روی سیهم
تکرینك مغفرتندنده بیوکمی کنهم ؟

شناسی مرحوم

صنعت رجوع قدمای شعرامزك دخی ـ فقطبر صورت متحکمانه‌ده اوله‌رق ـ الکچوق استعمال ایتدیکی شیلردندر. بوصنعتی حاوی کوردیکمز آثار اسلاف ایچنده الکوزلی ایسه شو نشیده‌در.

ایلدم چشم کریه طوفانی
غرقهٔ موج چین پیشانی
ایتمسونمی یاجبهه سن پرچین
ایلیان چرخ دونه مهمانی
. . . . . .
. . . . . .
ویلنا آفتاب بختم آه
شب‌کبی روزم ایتدی ظلمانی
کریهٔ غمله کچدی ایامم
ایتمدی خنده روی شادانی
یوق یوق استغفرالله ایتدم سهو
ایلدم چرخ وبخته بهتانی
بکاهب جوری معرفت ایتدی
آل المدن خدا بوعرفانی!

فهیم

دیمش . بونك اوزرینه هکبه‌یی کندینه رد ایله برابر « خواجه افندی هکبه‌کز بولنمسه‌یدی نه پیاجقدیکز» دیه صورمشلر . اوده « بزم اسکی بر غرار وارده ... انی کسوب هکبه پیاجقدم» جوابیله مقابله و خلقی اعجاب ایلمش .

سرورینك هزل یولنده مشهور اولان :

دلبر اولوردك قولاقلر کورمدك کوز طویمدق
سرمه چکسه‌م کوشکه منکوش طاقسه‌م چشمکه

خیال معکوسی قبیلندن لطائف دخی صنعت تردید ملحقاتندن معدود اولور .

- رجوع -

رجوع صنعتی ایراد اولنان بر سوزی دیکر دها مؤثر، دها شدید و یا دها رنکین، دها پارلاق برافاده ایله تصحیح وتعدیل ایتمکدر . کویا افاده‌ده اونودلمش بر شیئی اکمال و یاخود اغزدن قاچیرلمش برسوزی نی ایچون استعمال اولنان صنعت رجوعه مراجعتدن غرض افاده‌یه دهازیاده شدت ویا دها زیاده لطافت ویرمك اولدیغنه کوره نامنه صنعتدن زیاده صنیعهٔ ادبیه دیمك یاقیشیر .

نسترن

براضطرابم وارکه دفعی دشوار

هرمز

دردك نه‌در؟

نسترن

حیات !..

عبد الحق حامد ـ تزر

نوع ثانی‌یه مثال :

ناظم سوزنده حقلیدر
تاریخی پك رونقلیدر
برا کسکی وار عقلیدر
دیوانه کلدی .....

نزهت بك

بو نظمده « برا کسکی وار » حکمنك حقنده تاریخ سویلنان ذاتك عقلنه ارجاعی کیمسه‌نك بکله‌مدیکی برشی اولمسیله بویله برحکمی ایشتمکله وهلةً دوچار استعجاب اولمامق ممکن‌دکلدر . وبناء علیه تردید صنعتنجه ناظمك بو شعری حقیقةً پك رونقلی واقع اولمشدر .

تردید مطایبك پك پارلاق بر مثالی‌ده خواجه نصرالدین فقراتی ایچنده بولورز :

خواجه بر کویده مسافر اولدیغی اثناده لطیفه ایچون هکبه‌سنی صاقلامشلر . خواجه‌ده کوی‌خلقنی طوپلایه‌رق : « بزم هکبه‌یی چالمشلر. چالان هرکیم ایسه کتورسون والا بن بیلیرم یاجغمی!»

بو افاده‌نك حكمى (انسان دنيايى الداتسه يه كندى نفسنى آلداتمقدن عاجزدر) يولنده بيان اولنسه يدى شبهه يوق كه اوته كى قدر مؤثر و جالب انتباه و دقت اوله‌مزدى .

نوع ثانى ترديد مطايبدر كه ارباب مطالعه‌نك جلب دقتلريله اكلنير و كندىلرينه مهم و معتنا بر نتيجه اميد ايتديرديكى حالده لطيفه ومزاح‌ده قرار ويرر . بونك مثالى‌ده اشاغيكى نشيده‌در .

شعراى زمانه‌دن بريسى
دزد معنيدن ايليوب شكوا
ديدى نظمده‌كى خيالاتم
چالديلر هپ برر برر ظرفا
كوش ايدنلر دروغه حمل ايديجك
بن‌ديدم : كيم بيليركه صادق اولا
فى‌الحقيقه سوزنده صادق ايمش:
كوردك اشعارى جمله‌بى معنى
مليح احمد

صنعت ترديد، مقصدى هيچ بكله‌نليان بر نتيجه‌يه ايصال ايله، ارباب دقتى اعجاب ايلمك صورتيله دخى اجرا اولنوركه بوده الك زياده محاوراتده وقوع بولور . بونلرده عرض اولنان نتايج جدى ايسه ترديد نوع اوله، لطيفه آميز ايسه نوع ثانى‌يه ملحق اولمق طبيعيدر .

نوع اوله مثال :

هرمز

بوتوهم نه‌دن كليور نه‌ك وار !

مرامی سوزه دوام اولنمسی قدر و بلکه اندن دها زیاده وضوح و بلاغتله مفید اولسون . بو طرز بیان « رب سکوت ابلغ من الکلام » یعنی (چوق کره سکوت سوزدن دها بلیغدر) حکمنه مستنددر .

مثال :

زأیلرمزده کوردیکم بو اتحادك کوکلمزده دخی بولندیغنی تصوره نیچون جسارت ایتمیه‌یم ؟ بعض کره کوزلرمز یکدیکرینه قارشی کلیر، بر لکده بی اختیار آه ایدرز . وبعض کیزلی کیزلی کوز یاشلری دوکرز ... آه ژولی ! بو اتحاد اکر تقدیر ازلی ایسه ..... بتون دنیا بریره کلسه ..... امان ژولی! عفو ایدیکز شاشیردم . صاچه سویلیورم . تمنیاتمی امید عد ایتمکه جسارت ایدیورم .

ژان ژاق روسسو

مترجمی منیف پاشا

ـ تردید ـ

صنعت تردید افاده‌سنه باشلانیلان بر سوزك نتیجه‌سی حقنده ارباب مطالعه‌یی متردد طوته‌رق مراقه دوشومك ایچون استعمال اولنور برطور خاصدر . بوده ایکی نوعدر . بری تردید صادقدرکه باشلادیغی بر سوزی وعد ایتدیکی کبی جدی و معتنا صورتده نتیجه پذیر ایدر .

مثال :

معلوم دولتلریدرکه انسان دنیایی اغفاله موفق اولسه برشخص قالیرکه انی الداتمسنه امکان اولهمز . اوده کندی نفسیدر.

کمال ـ تخریب خرابات

ترجمهٔ تهیجات روح ایچون اولیوبده مخاطبه تنبیه ایچون اولورسه مجازدر .

ندیمك :

ای عالم مثالك سیاح هوشیاری
هیچ قصر صورتنده کوردکمی نو بهاری!
کل کورمدکسه سیر ایت اماصاقین غلطدن
تابنده غره صانمه اول چفت زرنگاری

شعرنده و شیخ غالبك :

ای طالب شبچراغ معنی
انصاف ایله قیل کلامم اصغا
بو معنیده برایکی مباحث
تطویل مقاله اولدی باعث
عاقل قیلغنده بعض مجنون
یوقدر دیه دوشدی تازه مضمون

نشیده‌سنده وپرتو پاشا مرحومك مقالهٔ آتیه‌سنده اولدیغی کبی :

ای مغلوب عادت و مجذوب شهرت اولان ابنای آدم! تابکی صحایف نظر واستدلالکزی رنك غرضله تلوینه ونیچه‌یه‌دك قبایح اغراض وعاداتکزی نظر واستدلالکزه تغییر وتزیینه چالشه‌لم؟

اطلاق الافکار

ـ قطع ـ

قطع دیدیکمز طور مجازی افاده‌سنه دوام اولنمقده اولان برسوزی هنوز تمام اولمقسزین بغتةً کسه‌رك دیکر برفکره انتقال اولنمقدن عبارتدر . او صورتده که مقراض اهماله اوغرایان سوز نتیجهٔ

بن کربت غربت ایچره بیتاب
سن ذوق وصفاده سن فرحیاب
لکن بو می شیوهٔ محبت ؟
انصاف قیل ای مه سماحت !
شیخ غالب ـ حسن وعشق

دیکر مثال :

ای یادی بکا انیس غمخوار !
ای یادی بکا رقیبسز یار !
یادك کبی دل بولورمی دلدار ؟
یادکده وفاسزم وفا وار !
محمد بك مرحوم

آثار ادبیـه‌ده ـ روحك کرچکدن بر نوحـهٔ اضطراریهٔ متألمانه‌سی اولمق اوزره ـ تلقی کوره‌میان ساخته (ای ! ای !)لر موسیقیده نفرت آور سمع وروح اولان بارد (هی ! هی !) لردن تأثیراتجه پکده اشاغی قالمز . فاضلك معلومکز اولان :

یقل ای طارم سپهر برین !
سویوك ای شمع قبهٔ زرین !
بوزول ای امتزاج عنصر چار !
اوزل ای عقد عقدهٔ پروین !
طاغل ای جند بیشمار نجوم !
طولوك ای ماه سرعتیله همین !
. . . . . .
. . . . . .

نشیده‌سنده اولدیغی کبی .
شوده بیلنمك لازمدرکه اکر بو یولده حرف ندارك استعمالی

ـ ندا ـ

ندا دیدیکمز شی روحك بیوك بیوك حسلرینی، شدید شدید هیجانلرینی احاطه‌دن انسان عاجز قالدیغی زمان ناکهانی اظهار ایدیلان فریاد مضطربانه‌دن عبارتدر. اکثریا مزعج ومدهش استفهاملرك طلیعهٔ سطوتی ندادر .

مثال :

لعنت سکا ای سابقهٔ غیرت !
برکونده محو اولان بیك یللق شهرت !
ای وقتیله اژدر کورینان شمشیر !
ای بازوان زور ای پنجهٔ شیر !
اك لازم اولدیغك یرده رخاوت
دشمنمه یاردم بکا عداوت
شان وقتی علیهمده خدمت ندن ؟
صوك نفسمده قصر همت ندن ؟
مادام که ذلتمه علتسین
مادام که بنده برزائد آلتسین
نه لهمده نه علیهمده صیرل
شمدن صکره هیچ لزومك یوق قیرل !

عبدالحق حامد ـ تزر

دیکر مثال :

ای حسن ای آفتاب انور !
ای عشق ایدن اسیر اخکر
بومیدی امید سندن ای ماه
جادو اوله وصله هوا خواه ؟

کورسه ایدك روح معالی سنوحك عجبانه مطالعه‌ده بولنوردی؟ البتدشو وجهله فریاد ایدر ایدی :

یامستعان! وقتیله اعتدال وفضائل اخلاقه مسکن اولان اوسقف‌کیاه بسته وکاشانهٔ ساده‌لر نره‌یه کیتدی ؟ رومانك سادکیٔ احوالی یرینه قائم اولان بوزینت منحوسه ندر؟ بوشیوهٔ غرابتنمای لسان‌ندر؟ بوهیکللر، بولوحه‌لر، بوبنالر نه‌دیمك اوله‌جق ؟ ای‌بیشعورلر نه‌در بویاپدیغکز؟ سزکه فرمانفرمای اقوام ایدیکز دست غالبیتکز ده مغلوب اولان اشخاص خفت اتصافك شمدی ربقهٔ اسارتنه کندیکزی قویمش سکز . زمام‌حکومتکز خطبه پردازلر النه‌کچمش. برطاقم معمارلری، رساملری، هیکل‌تراشلری، سخره‌کارلری نائل ثروت وغنا ایتمك ایچونمی وقتیله یونانستانی واسیایی خونکزله اسقا ایلدیکز؟

ژان ژاق روسو ـ مترجمی
کمال پاشا زاده سعید بك

دیکر مثال :

سلطان دخی اولسه بومسجود
بروالده اولمق اوزره موجود
بخش ایتمسی محتملکن اولاد
قانون خدایه قارشی جلاد !
محروم ایدیلیرمی خدمتندن؟
خوف ایتدکمی عصمتندن؟
عرض ایتدیکی چهرهٔ جوانی
طبعنده‌کی حال ناتوانی
کیم هرکس ایدر کورنجه رقت
هیچ اولمادیمی سزای دقت
عالمده اویادکار افلاك
اولسونمی روای محو واهلاك ؟

عبدالحق حامد ـ اشبر

بری کولیور کبی کورینوردی . بوکون یکی آچلمش کللرده چی کورسه‌م برینك کوزیاشی دوکلمش ظن ایدییورم ! برقاچ کون اول یوزم کولیوردی ، صانکه هرشیده بنمله برابر کولیوردی . بوکون کوکلم اغلیور ، صانکه هر شیده کوکلمله برابر اغلیور ! ینه صباح اولدی ینه کوزیمه بردقیقه اویقوکیرمدی . زواللی موم ! عجبا بنده‌سنك کبی یانه یانه توکنوب کیده‌جکمی یم ؟ ...

کمال

ـ استفهام ـ

استفهام صیقی صیقی‌یه بر طاقم سؤاللر ایراد ایتمکدن عبارتدر. فقط بودرلو سؤاللردن مقصد حقیقی جواب المق دکل بلکه افکار و حسیاتی دها واضح، دها شدید، دها مؤثر بر یولده موقع بروزه چیقارمق و بو صورتله مخاطبی تهییج و اقناع و یاخود تحییر و اعجاب ایتمکدر . بونی استفهام عادیدن تفریقاً نامنه (تجاهل عارف) دیمك اقتضا ایدر . کندیسندن استفهام اولنان شخص حقیقی و معین اولمق اقتضا ایتمز .

بو مجاز عجز و حیرت ـ یأس و شدت ـ استرقاب و نفرت ـ رحم و شفقت ـ حزن و مسرت کبی حالات و احتراصات و حسیاتك ترجمه و تبلیغنده استعمال اولنور بر طور خاصدر .

مثال :

ای قوجه قاپریسیوس ! سنك ایچون براثر بدبختی اوله‌رق سکا اعادهٔ حسیات اولنوب‌ده وقتیله تهلکه دن تخلیص ایلدیکك وکافهٔ مظفریاتدن زیاده شرف نامکله مشرف ایتدیکك رومانك شمدیکی منظرهٔ مطنطنه‌سنی

(روکزان) ك رقیبه‌سی (سومرو) یه بروجه آتی وقوع بولان خطاب غائبانه‌سنه دقتله معلوم اولور :

روکزان ـ تك‌وتنها

تابوتده یادکار دارا
کشمیر قزی اریکه پیرا
معطوف بکا نگاه قهار
ضمناً اکارغبت ایتدی اظهار
برغنچه‌سی بول نهال ترسین
سومرو ! حذر ایت حذر بیترسین
جمشید قزی یمان بلادر
لایقمی سکا یا اول بهادر
روکزان اکانامرد، مصمم
یارب بوکا بن تحمل ایتم
سومرو ! سومرو ! خراب اولورسین
بالله برآوچ تراب اولورسین
پامال ایدرم سنی نهایت !

—

التفاته نثردن‌ده بر مثال ایراد ایتمك لازم ایسه (وطن ـ یاخود ـ سلستره) ده (ذکیه) نك انفعالات قلبیه‌سنی تشریح ایله اوغراشوب طوریرکن اوکنده یانمقده اولان مومه وقوع بولان خطابندن کوزلنی بوله‌میز :

حیات نه‌غریب حال ایمش ! برقاچ کون اول یانمده بری اغلاسه کوزینك یاشی صفاسندن دوکیلیور ظن ایدردم . بوکون قولاغمه قهقهه‌لر ماتم صداسی کلیور ! برقاچ کون اول مغموم مغموم بلوطلرده شمشك چاقدقجه

صورتلرینی اخفا و یاخود دیکر یکی برهیئتده عرض ایدرك، بر طاقم تخیلاتی نظر مفکره‌دن امرار ایتمکدن عبارت اولدیغنی کوردك.
مجاز تبلیغی ده کی مزیت ایسه افکار و ملاحظاتك بیان و تعبیرنده اسلوب حقیقیده اولمیان بعض اوضاع وحرکاتی ارائه ایتمکدن عبارتدر .

مجاز تبلیغی کاه اولورکه (التفات ـ استفهام ـ ندا) صورتیله افکارك تعبیراتنه جانلی و احتراصی برمشی و جولان ویرر. کاه اولورکه (قطع ـ تردید ـ رجوع) واسطه‌سیله افاده‌نك جریاننی توقیف و یا تعدیل ایدر . کاه اولورکه (عکس ـ تکریر ـ تدریج) بهانه‌سیله کلامك خط استقامتنی تبدیل و یاخود روش و حرکتنه ایراث بطائت ایلر .
ایشته بونلرك‌دەنه یولده واقع اولدیغی اشاغیده صره‌سیله کله‌جك اولان تعریفات وامثله‌دن آکلاشیلیر .

التفات

التفات دینلان شی بر حالی، بر مقصدی، بر وقعه‌یی بیانده دوام ایدرکن حاضر وغائب ـ حقیقی و خیالی ـ زنده ومیت برشخصه و یا جماداتدن برشیئه توجیه خطاب ایتمکدر .
التفاتك اك مؤثری روحك هیجانی حالنده استعمال اولنانلر یدرکه بو قضیه (طارق) مؤلفنك (اشبر) نده اعاظم ذوات الوقعه‌دن

بوافاده حکمنجه انسانك شدت حرارتدن صوکسیلوب جریانه باشلامسنه قائل اولمق محالدن بحث ایتمکدر. فقط افاده‌نك حکمی لاغ ولطیفه‌دن عبارت اولدیغیچون مبالغه خوشه کیدیور.

بیت آتی دخی مزاح یولنده بر تحف مبالغه‌یی شاملدر :

«زاهد بو برودتله اگر دوزخه کیرسه‌ك
«برلوله دخان یاقمغه آتش بوله‌مزسك !

الخاصل مبالغه شرائطنه موافق وطبیعی اولدقجه بلاغتك وسائط مهمه‌سندن معدوددر. انجق ادبای سالفه عجمله‌ره اتباعاً برشیئك توصیفنده حد امکانی نه قدر قابل ایسه اوقدر چکنه‌یوب کچمکی بر بیوك معرفت عد ایتدکلرندن مؤلفات ادبیه‌لری ـ پك چوغی حسن خیال ولطافت تصوردن‌ده بری ـ برطاقم مبالغات مردوده ایله لبالبدر.

بو حقیقتی ایضاح ایده‌جك شایان دقت غرائبدندرکه شیخ غالب مرحوم کبی الك بیوك بر شاعرمز بیله نابی‌یه قارشی :

هم بردخی وارکه اول سخنساز
اغراقده مرغ پست پرواز

بیتیله تعرض ایتمشدر ! ..

ـ ایکنجی مبحث ـ

مجاز تبلیغی

یوقاریدنبری تعریف وایضاح اولنان مجاز تخییلی انواعنده کی خاصه، اشیانك مناظر واشکالنی تبدیل وتنویع ـ کندیلرینی اعظام ـ

ايردى برغايته تأثير هوا كيم برمور
بردم كرم ايله ايلر يدى دزيايى سراب

بيتنده كى مبالغه ايسه حقيقتى زخمدار تأثرايده جك برمناسبتسزلك اولديغيچون رد ايديلير .

جديت ملتزم اولميان و يالاغ ولطيفه يه حملدن چكنلميان مبالغات ـ فقط يله حسن تخييله موافق اولمق شرطيله ـ چكيلير . مثلا نديمك :

طوكار صغوقدن افندى سمندر آتشده
برايكى كون دخى بويله اسرسه بوصرصر
برودت اويله كه بولنمسون ديو لايق
قونولسه پنبه يه ياقوت پاره وش اخكر

بيتنده توصيف ايتديكى برودت نفعينك براز اول كچن بيتلرده تعريف ايلديكى حرارتدن حكماً اشاغى قالير درجه ده دكلدر . اره لرنده شو فرق وارکه ـ (برقرنجه نك نفسيله يدى دريايى قورتمق) تصورنده هيچ براطافت يوق . حالبوكه ـ (آتشى طوكسون ديه انسانك ياقوت پارچه سى كبى ياموقلر ايچنده صاقليه جغى كليور) تخيلنده حسن طبيعته موافقت وار .

برده شو فقره ده كى مبالغه يه نظر ايده لم :

هندستانده صباحدن برايكى ساعت صكره يوليلق پك زحمتلى اولور . يامهتابده ياخود صباح قرانلغنده كيتملى . چونكه كوندز يوله چيقه جق اولورسه آدم صيجاقدن عادتا ار ييورده يوريه رك كيده جك يرده آقه آقه كيديور . حركت ايتيورده عادتا جريان ايديور !..

عبدالحق حامد ـ دختر هندو

اولمزسه. بوکا غلو تسمیه اولنور . اغراق ایسه عقلاً ممکن، عادةً باطل اولان امردر . بوتعریف حکمنجه شاعر مشارالیهك بنه اوقصیده‌سندن‌شو برقاچ بیتك حاوی اولدیغی مبالغات مدخول اولان نوعندن صایبلیر :

هرحمله‌ده هجوم دلیران تیغزن
خیل عدویه اول‌قدر آفترسان اولور،
کیم تنلرنده راه مسامات سربسر
سوراخ مار مهره ربای سنان اولور
اول‌دمده‌کیم سیاقت تعداد کشتکان
بیرون حیطهٔ سرکلك بیان اولور
چاپکلکی اومرتبه‌کیم ظل رایکی (*)
بیره دوشونجه اکامکان لامکان اولور

مبالغه نك الك صحیح معیاری ـ الك طوغری مقیاسی ذوق سلیم وحسن طبیعتدر. معمافیه (حقیقته‌مشابهت) مبالغه ایچون برحد معین عد اولنه‌بیلیرکه بوحدی تجاوز ایدن مبالغات همان عمومیت اوزره مردود اولور .

مثلا نفعینك :

بنه ایرشدی تموز اولدی جهان پرتف وتاب
کیردی برخلقته هپ‌آتش وباد، آب وتراب

مطلعنده‌کی مبالغه حقیقته شبیه برشی اولدیغیچون‌قبول اولنور . لکن بنه شاعر مشارالیهك :

(*) کذا آت وصفنده‌در .

طادی طوزی یوق بر طاقم مبالغاتی شویله بر طرفه براقه‌لم، مصاحبات عادیه‌مزده مثلا (حرارتدن بایلیور ـ آچلقدن هلاك اولدی ـ صغوقدن طوکدی ـ کوزینك یاشی سیل کبی آقیور) یوللو افادات بتون مبالغه‌دن عبارتدر.

بدیعك قولنجه مبالغه مقبولدر، اکر عقلاً و عادةً وقوعی ممکن ایسه. بوکا تبلیغ دینیلیر. بو تعریفه کوره نفعینك بر قصیده‌سندن شو برقاچ بیتده مندرج مبالغات مقبول اولان نوعندن عد اولنور:

دللر طویارمی کورمکه جنك ایچره نیزه‌سن
اول‌دم‌که خون دشمن اوجندن روان اولور!
دوشدکجه خاکه کوی صفت کلهٔ عدو
پای سمندی طوت‌که اکا صولجان اولور.
اول‌آتش چهنده‌که اولدقجه کرمرو (*)
پیرامنده کرد سیاهی دخان اولور.
صفلر دوزوب هجوم ایدیجك خیل دشمنه
دهشتله آسمان وزمین پرفغان اولور.
صارصلد غنجه زلزلهٔ جله‌دن زمین
آشوب رستخیز قیامت عیان اولور.
کرد سپهده شعلهٔ شمشیر تابدار
کویا سحاب تیره‌ده برق چهان اولور!

بنه بدیعه کوره مبالغه مدخولدر، اکر عقلاً و عادةً محال اوله‌رق برتوجیه معقول ایله تبلیغ و یا اغراق حکمنه ارجاعی ده قابل

(*) آت وصفنده‌در.

تذکاری ایدن خیالی تدهیش
دیدهم طوتشور ایدنجه دریش !
عبدالحق حامد

دیکر مثال :

پرغضب یوق جواب موساده
الی تیغ حیات فرساده
برجواب آلمینجه کندندن
فارسان اولمق ایستیوب رهزن
جمله کوستردیلر اوشیرزه
جمله سن پاره پاره یغدی یره
اوته کی آتلیلر قوشوب بردن
قیلدیلر قصد موسیٰ یکتن
کرچه پیش ویسنده دشمن چوق
لیك موساده هیچ پروا یوق
نظرنده نمایش خیبر
موج آب حیاتدن خوشتر
تیغ تیز الده ارقه ده جوشن
پیش اعداده قلعهٔ آهن
قلبی بررتبه بولمش استحکام
اوینامز بیك قیامت ایتسه قیام !
ناجی افندی

مبالغه طبیعت انسانیه‌ده مرکوزدر . بناءً علیه دنیاده مبالغه‌سز لسان یوقدر دینیله‌بیلیر . بزم ادبیات عتیقه‌ده ـ ایران یادکاری اولمق اوزره ـ مشهود اولان و سوق طبیعتله دکل التزام صنعتله یاپیلان (حبه‌یی قبه، کوه‌یی دوه‌ایتمك یولنده‌کی)

بیان ایدیلان شیئك تمامیت تفهمنی تأمین ایلمکدن عبارتدر. چونکه متخیله دائما حقیقت دائره‌سنك تجاوزندن و کندیسنه عرض اولنان اشیانك ـ ایلری کری ـ اعظامندن محظوظدر.

مثال :

صرصرك شدتیله قوم دریالرینك سرعت انقلابی یرلری کوکلری لرزه ناك دهشت کوستردیکی حالده ینه ثبات عزمنده قطعا ضعف و تردده دوشمیه‌رك بوره نارفته‌نك بیك درلو مشکلاتنه غلبه ایله نیل کنارینه واصل اولدی.

کمال ـ ترجمهٔ حال امیر نوروز

دیکر مثال :

استعداد طبیعی قوتیله اوقدرجق برزمان ایچنده حاصل ایتدیکی ائتلاف مهالك سایه‌سنده حیت مردانه‌سی درجه درجه توسع ایدرك بیاغی قلبنه صیغیشه‌میه‌جق برحاله کلمش اولان جزمی بولندیغی برقاچ یوزآدیم مسافه‌دن پاشانك دوشدیکی مهلکه یی کورنجه وجودنده نه‌قدر حرارت غریزیه وار ایسه بردنبره التهاب ایدرك بهار کونشنه اوغرامش اغاجلر کبی درلو درلو رنکلر ایچنده قالمغه باشلادی. کوزلرینی قان بوریدی، هربری یکی‌آچلش برغنچه‌یه بکزه‌دی. تویلری اورپردی، هربری بردیکن شکلی باغلادی.

کمال

شعره مثال :

قانلر دوکه‌رك بوشهره کیردك
جانلر یاقه‌رق هوایه ویردك
ملامزه بیك حقارت ایتدك
تغرینده‌ده جسارت ایتدك
بیکلرجه یکیت جوانلر اولدی
طاغلر کبی پهلوانلر اولدی

قیروب آتیو یرمك دنیاده بر قهرمانك و بلکه رستم داستانك بیله مقتدر اوله‌جغی شـیلردن دکلدر . (ثانیاً) هـدیه ایدیلان بر شیئ قیروب آتیو یرمك رد ایتمکدن ایی بر معامله صایله‌مز . (ثالثاً) ـ رد ایتمه‌یك و یرك و یاخود آل بر قوله احسان ایدك ـ سوزینی قاعده‌یه توفیق قابل اوله‌مز . بناءً علیه بو بیتلر ایله سائر نظائر ینی ایهام نوعندن عد ایده‌میز . بونلر اولسه اولسه فصل رابعـده بیان ایده‌جکمز جناس معنوی‌یه داخـل اولور . آنیده بیلیرزکه بو یله سـوزلری ـ شرائط حسن بیانه عدم مطابقتنی بعضاً تسلیم ایتمکله برابر ـ بکنه‌جکلر بولنه‌بیلیر . وکندیلرینك حسـن طبیعت و ذوق ادبنه کیمسـه‌نك دخل و تعرض ایتمکه صـلاحیتی‌ده یوقدر . شوقدرکه ایهام ایله جناس معنوی‌یی ـ برنجیسی طبیعی بر بدیعـهٔ بلاغت، دیکری جعلی بر صنعت ایکن ـ یکدیکرینه‌قارشدیروب‌ده ایکیسنی بر حکمده، بر ماهیتده کوسترمك دخی جائز اوله‌مز .

ایشـته شو استطراده دخی شـو فرقی کوسترمك ایچون مجبور اولدق .

مبالغه

مبـالغه بر شیئ وصفده ماهیتنك بر قاچ درجـه یا مافوقنه چیقارمق و یا مادونـه ایندیرمکدرکه سببی قوهٔ خیالیه‌یی اوقشامقله

شوایکی بیتده ایسه بر جناس معنویدن بشقه حکم کوریله‌مز. فی الحقیقه:

دومنکوشن قلندر روی بدفرجامه اویدیرمش
شرابی صوفی انکوریدن آلمش جامه اویدیرمش

مطلع مشهورینك بر معناسی ـ (قلندر کوپه‌لرینی چهره‌سنه یاقشدیرمش، انقره‌دن آلدیغی شراب رنکنده‌کی صوفیدن‌ده لباس یاپدیرمش) دیمك اولدیغی کبی دیکر معناسی دخی ـ (قلندر کوپه‌لرینی چهره‌سنه، صوفی‌ده اوزمجیدن الدیغی شرابی قدحه اویدیرمش) دیمك ایسه بونلرك برندن برینی اخفایه برمجبوریت و یا برندن برنده برنکته، بر ظرافت وایکیسنده دخی ـ شعر دیمك ایچون ـ برجهت معقول، بر ذوق، براطافت یوقدر ظن ایدرم.

خاکپایه بررکاب اهداسی ناچیز ایسه ده
قبله رد قبرآتی ویر یاآل باغشله برقوله

بیتنه کلنجه بونك‌ده بر معناسی ـ (خاکپایکزه برآت هدیه ایتدك. ناچیزدر اما رد ایتمه‌یك. قبروب آتیویرك. و یاخود آلك‌ده بر بنده‌کزه بخش ایدك) دیمك و دیکر معناسی (خاکپایکزه هدیه ایتدیکمز آت دکزسز برشی ایسه‌ده قبرآتی رد ایتمه‌یك ویرك و یاخود آل بر قوله آت احسان ایدك) دیمك اوله‌جق ایسه اوته‌کی حقنده‌کی ملاحظات بونده مع زیادةٍ وارددر. چونکه (اولاً) بو آت عطارطا و شانی کبی آلچیدن فلاندن یاپلمش او یونجاق قبیلندن برشی اولیوبده کرچکجی بر آت ایسه انی

ـ تفریق اولنمیه‌رق هپسی بردن (مضمون) نام عمومیسی آلتنده یاد اولنور .

براستطراد

نابینك یوقاریده دخی بالمناسبه ایراد ایتدیکمز : (*)

دومنکوشن قلندر روی بدفرجامه اویدیرمش
شرابی صوفی انکوریدن المش جامه اویدیرمش

مطلعیله بر بشقه‌سنك بوندن دها بارد اولان وینه یوقاریده بر یرده ایراد ایدیلان: (**)

خاکپایه بر رکاب اهدامی ناچیز ایسه ده
قبله رد قیرآتی ویر یا آل باغشله بر قوله

بیتنی بدیعهٔ ایهامه موافق برر سوز اولمق اوزره قبول ایدنلر وارایسه‌ده ـ یوقاریکی تعریفات وامثله‌دن استنباط اولنه‌جغی وجهله ـ ایهاملی بر سوز لمصلحة اخفای نیت کبی بر ضرورت و یا لنکتهٔ ترك صراحت کبی بر سائقهٔ بلاغت ایله سویلنمش اولمق وصورت تألیف وانشاسی خفی اولان مقصد ثانی‌یی کوره دخی قاعده‌یه موافق بولنمق وجدیتدن ایرلامق اقتضا ایدر. وبو شرائط کندیسنده موجود اولیان وحکمی برر جناس عادیدن عبارت اولان سوزلری ایهامه موافق عد ایتمك ـ حسن استعمال اولندیغی حالده الك مؤثر بر طور بیان اولان ـ او بدیعهٔ بلاغتك قیمت واهمیتنی تقدیر ایده‌مامك اولور .

(*) صحیفه (۱۰۵) (**) صحیفه (۱۷۳)

قویوب قالدیرمه‌دن ایکی‌ده‌برده
قازان دورلدی سوندیر دی اوجاغی!

قطعهٔ لطیفه‌سی وعصر اخیرك یتشدیردیکی نوادر معرفتدن غالب بك مرحومك:

قالوب نفیٔ معجز کودن اورنك سخن محلول
سخن سنجان روم اولمشدی هربرعصرده طالب
ایدنجه شمدی دعوی طبعم اول‌جاه معلایی
دیدی حکام دیوان قضا «الحکم للغالب»

واسلافدن شاعر مشهور باقینك:

شعرا خیانی دفتر ایدیجك کلك قضا
محو واثبات ایله پرقیلدی نیجه اوراق
قازیدی نیجه‌یی یاکلش دیو بودفتردن
باقیه ایدوب اشارت دیدی «صح الباقی!»

قطعه‌لری ونابینك حامیٔ آمدی حقنده کی:

نابینا آمده شایاندر ازلدن دینسه
نسخهٔ نادره زای چمنستان نعیم
تازه حامیسی ظهور ایلدیکن کوش ایتدك
ایلش حسن حمایتله خرابن ترمیم
بویله حامیسی وار آمدنه عجب شمدیه‌دك
چالمدی غیری بلاد اوستنه‌کوس تقدیم!

نشیده‌سی او یولده مشهودم اولان اثارك الك پارلاقلرندندر.

بو ایهام ایله دردنجی فصلده موضوع بحث ایده‌جکمز ایهام تناسبی، ایهام تضادی، تجنیسی‌وحتی بعضاً مراعاة نظیر صنعتنی، شامل سوزلر مصاحبات عادیه‌ده ـ نوعیتلرینه مخصوص اسملرایله

دلارا

نکاح نکاح ! اکلامیورمیسك؟ بردها سویلیم قبیله‌جق!

زلیخا بکم

اویله ایسه ثاقبه سلطانده کوردیکمز حال نه‌در؟ نکاح لقیردیسی اولنجه نه‌دن اویله عجایب حاله کلدیده کیتدی؟

دلارا سلطان

آدم اواوتاندیده کیتدی. دقت ایتیورمیسکز بوکونلرده سونج دلیسی اولمش ! ... نه‌یاپدیغنی بیلیور .

شیرین

اوت اوت ! اوتاندیده کیتدی . هم اوقدر اوتاندی که ظن ایدرم بوکیدشله (یره‌کچه‌جك !..)

عبدالحق حامد ـ ماجرای عشق

ایهام بعضاً بر نکته ایچون‌ده یاپیلیرکه محیئ ادب شناسی مرحومك متوفا قپودان محمد علی پاشا حقنده سویلدیکی :

بیك پاشا ای‌وزیر دریادل
آصف بی‌معادل وعادل
ویر دونمایه تقویت شاندر
کیسن قورتاران قپودانلر
بحره چیقسه‌ك هوا سکا یول‌آچار
طالغه‌لر خوف وهیبتکله قاچار
بنا شورسه‌ك کنار بحره ولی
چاغریر طاغلر «محمد علی!»

نشیده‌سی وعزت‌ملانك، یکی چریکلرك تنکیلنده، نظم ایتمش اولدیغی:

تجمع ایلدی میدان‌لمه
ایدوب کفران نعمت نیچه باغی

بریده شو درکه قائلی او صورتده استعمال ایتدیکی الفاظك معنای بعیدینی خاطره بیله کتیرمامش اولدیغنی لدی الحاجه بیان واصرار ایله مؤاخذه‌دن قورتیله‌بیلیر. ایهام صنایع خطابیه‌نك الك مهملرندن بر بدیعه‌در.

مثلا:

«کاه برنقطه سقوطیله کوزی کور ایلر»

درجه‌سنده بر جرأت مساهله کارانه ایله بر طاقم بیچاره‌لری نور بصردن محروم ایدن بعض عجمی کحاللر حقنده رئیس الکتاب عارفك:

کحال کوزآچمقده عجب مکحله سورمز
برکره چکن دیده‌سنه بردخی کورمز!

مفردنده‌کی ایهام محتاج ایضاح دکلدر.

بو طور مجازینك مقاصد خفیه‌یه ترجمانلقده نه مرتبه ماهر اولدیغنه اشاغیکی محاوره‌ده معترضه‌داخلنه النان سوزلرله استشهاد ایدرز:

شیرین

نکاح قیله‌جق اویله‌می؟

دلارا سلطان

اوت قیله‌جق!.. مطلقا قیله‌جق!.. قرار ویرلدی بیتدی، اکلادکمی؟

شیرین

ثاقبه‌سلطانه‌می؟! (کیمه قیمغه) قرار ویردیکز؟

«طارق»ده موسانك زهرایه اولان خطاب آتیسنده کی مشاکله دنی بوضعتی حاوی سوزلرك کوزللرندندر .

دیمك که سن بن زیادك یارەسنی باغلامش سك، بن زیاده سنك شرقیکی باغلامش . مشفقانه برمعاملەیه عاشقانه برمقابله!

—

ایهام

صنعتت ایهام ــ دیکر بر فکر ومقصده حملی ممکن اولەجق صورتده سوز سویلکدر که ــ ایکیسیده حقیقی ویابری حقیقی دیکری مجاز اولمق اوزره ــ ایکی معنالی الفاظ استعمالندن حصوله کلیر.

ضیا پاشا مرحومك:

مشرب اولور شرابی ایچوب حرمتن بیلیر
مذهب اولور حقوق عبادی کوریر حلال

سوزنده ونفعینك شراب حقنده کی :

مجلس ارباب دل برلحظه سنسز اولمسون
حرمتك انکار ایدن عالمده حرمت بولمسون

قولنده اولدیغی کبی.

بو یله ذواالجهتین سوزلردن قائلنك مقصدی دائما خفی اولان مفهوم ثانیدر. طوغریدن طوغری یه افادەسنده او قدرتأثیر، او درجه شدت اولمیان ویاخود برمحذور مطالعه اولنان فکر ومقصدی بیان ایچون بوصنعته مراجعت اولنور. فائدەلرندن

دلی اختیار ! دلی اختیار ! دمنجك بکا نصیحت ویرن سن دکلمیدك؟ سکا کنج اولدکمی دیدمسه سکسان یاشندن صکره کنجلك ایت دیمدمیا ! .. نصیحت ویروب طوریرکن کوکل ویردمی دیه جکسك ؟

بعض تعریفه کوره مشاکله دیه « وقوع لفظیله ویاخود وقوع تقدیری ایله برشیئك شیٔ آخر صحبتنده واقع اولدیغندن ایچون اوشی صحبتنده واقع اولدیغی شیٔ آخرك لفظیله ذکر اولنمغه دیرلر » ایمش . ولسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه وقوع لفظی ایله مشاکله‌یه « بو شیئی بکا ویررمیسك دینلدکده جوابنده سکا طیاق ویریرم » دینلمسی ـ وقوع تقدیری ایله مشاکله‌یه دخی « برمك پیشورن آدمه یازیکی پیشورسه‌ك دها ایو اولمازمی ؟ » دیه مقابله قلنمسی مثال اولورمش .

برنجی مثالده (طیاق ویرمك)تعبیری واقعا برشیئی صحبتنده بولندیغی شیٔ غیرك لفظی ایله ذکر ایتمك اولدیغیچون تعریفه موافق کورینور. شو قدر که مشاکله‌نك بو درلوسی مصاحبات لاابالیانه‌ده واقع اولورسه‌ده اثار ادبیه‌ده هنوز کورلمش دکلدر .

ایکنجی مثاله کلنجه « یازیکی پیشورسه‌ك دها ایو اولمزمی؟» یولنده‌کی خطاب یالکز یمك پیشورن برشخصه‌دکل «جامه‌شوی!» یقایان ادمه دخی ایدیله‌بیلیر. چونکه (پشکین یازی) اولدیغی کبی (یازی پیشیرمك) دخی اوله‌بیلیر. بو حالده یمك پیشیرن شخصه « یازیکی پیشیرسه‌ك دها ایی اولمزمی ؟ » دینلمسنده مشاکله محقق ایسه‌ده بو مثال بزم تعریفمزه دها موافق کورینور .

ایلامیا

. . . . . مشعله‌لرك كوك يوزينه اوران ضياسى اوزاقدن نظرلره « الكم صاغما » كبى كورندیکی زمانده ایدی . کیجه یاریسندن صکره؟

سوروجویی

خاطرمه کلیور ! ...

ایلامیا

هانی بریسی کلدیده یاکلشقله سنك یوزینه‌طوغری برشیرینغه‌صیقدی؟

سوروجویی

خاطرمه کلیور ! ...

ایلامیا

هانی هم شیرینغه‌نك ایچنده‌کی صاری بویالی صودن هم‌ده قورقوکدن چهره‌ك صفرانه دونمشیدی . دیرکن سن اغلامغه باشلادك .. او آدم قاچدی . تیزه‌ك ایله انشته‌ك اویون سیرینه طالمش ایدیلر سنی فرق ایتمدیلر . اوزمان بر فرنك کلدی ؟ ..

سوروجویی

خاطرمه کلیور !...

ایلامیا

خاطرکه کلیور اما یانکه کلدی !.....

عبد الحق حامد ــ دختر هندو

—

مشاکله بعضاً مخاطبك هنوز ایراد ایتمدیکی وفقط ایراد ایتمك احتمالی اولان بر کلمه ایله‌ده اولور. بونك مثالیده « دختر هندو»ده کندیسیله‌ازدواج تکلیفنده بولنان‌اختیاره«سوروجویی»نك شو مقابله‌سیدر :

کلیر. مثلا (بو یله شی خاطره کلیرمی ؟) دیندیکی زمان (خاطره کلدیکنی بیلم فقط وقوعه کلیور !) سوز یله مقابله‌ده ـ وقوعه کلمك ـ خاطره کلمکه مشا کله اولور.

مشا کله‌نك الك کوزلی قائلك استعمال ایتدیکی بر کلمه حقیقته مصروف ایسه مجازه، مجاز ایسه حقیقته میل‌ایتدیرلمکله اولورکه «تزر» دن آلدیغمز مثال بونی ایضاح ایدر.

مثال :

تزر

ینه می قاچیورسکز سوزیمه
نه‌ایچون باقیورسکز یوزیمه
بنی برکره اوقشاسه‌ك نه‌چیقار؟

ملك

سن‌چیقارسك .. دیمك‌که فتنه چیقار !

عبدالحق حامد

ایشته شو مخاطبه‌ده ایکی طرفك‌ده قوللاندیغی (چیقمق) کلمه‌سی ترزك افاده‌سنده مجازاً استعمال ایدلمش اولدیغی حالده جوابنده ـ ترزك سرایدن خروجی قصد اولنه‌رق ـ حقیقته صرف اولنمشدر.

واقعا الت طرفنده «دیمك که فتنه چیقار» سوزی کلهٔ مبحوثه‌یی ینه بر معنای مجازیه ارجاع ایدیورسه‌ده مؤخر اولدیغی ایچون حکمی یوقدر. هر حالده بزم بونده‌دقت ایده‌جکمز شی مشا کله صنعتنك حاصل ایتدیکی شدت وتأثیردر.

دیکر مثال :

العاده ماهرانه استعمال ایدرلر . ازجمله فرانسه مشاهیر ادباسندن (وولنه‌ی) (تدمر خرابه‌لری) عنوانلی اثر مشهورنده بر فرشته‌یی پك مؤثر وعبرتبخش بر یولده سویلتمشدر که ترجمه‌سی اودرجه‌مکمل اولمدیغی حالده بورایه نقل ودرجندن کچه‌مدك :

اوارالق سمعمه بردن بره قوری اوت اوزرنده آغرآغر یورر کبی برشخصك اياغی سسیله برثیاب متموج صداسی کلدیکندن دهشتله باشمی جبه‌مدن چیقاروب کیزلی کیزلی اطرافه بقارکن ناکهان جانب یسارمده مهتابك ایدینلغیله قراکلغی قاریشقلغنده جوارمده بولنان بر معبدك دیرکلری اره‌سنده بیاض اثواب کیمش مزارلردن چیقان پریلری ترسیم وتصویر ایتدکلری هیئتده برذات روحانی نمایان اولنجه لرزه‌ناك اولدم . بو حال نزعده یاقاچمق و یامشهودم اولان تمثاله تحقیق ایچون باقق تردنده ایکن ظهور ایدن درین درین صدانك مخارج مهیبه‌سی بکاشو نطق تلقین‌وافهام ایلدی :

«بوانسان دهانه‌وقته قدر شکایات واهیه‌سیله معارج‌علویه‌یه ایراث «نفرین وکلان ایده‌جك؟ ونه زمانه قدر خطیئات باطله‌سنك منشأنی آواز «اتهامیله یادوتذکار ایلیه‌جك؟ انوار حقیقته‌فارشی دائماچشم بصیرتی بویله «قپالی‌می قاله‌جق؟ وقلبی احساسات وتلقیات فضائلدن دائما خالیمی‌اوله‌جق؟ «انوار حقیقت هرآن کوزینه چارپمقده ایسه‌ده یازق‌که‌کوره‌میور ونداى «حقانیت دائما قولاغنه دککده ایسه‌ده حیف‌که ایشیده‌میور !..

ایة الله بك مرحوم

—

مشاکله

مشاکله صنعتی بزم لسانك الك پارلاق برطور بیانیدر که مخاطبه‌ده برطرفك ایراد ایتدیکی برکلمه‌یی طرف دیکرك دخی، اولکی معنایه آزچوق مغایر اوله‌رق، استعمال ایتمسندن حصوله

شهدای چیقارده اورته یه صاچ !
دیکه: یاربی! بو حسینکدر
بو مبارك حبیب ذیشانك.
شوکفنسز یاتان شهیدانك
کیمی بدرك کیمی حنینکدر
تازه لنسونمی قانلی یاره لری؟
. . . . . .
کمال

دیکر مثال :

برقاچ قدمه دن عبارت تردیاندن چیقلدیغی کبی اورته قیوسی اوکنده موضوع هیکل حریته تصادف اولنور. دستنده عصا اوله رق برکرسی یه قاعددر . طرز وطوری نظاره بومعنایی محطردر :

ای زوار هوشیار !.. نظر ربای حیرتك اولان بونمونه کاه ترقیات بشری تماشا ایدرکن غافل اولمه که بوکمالات بتون حریت اثریدر . اقوام وملل بوسایه ده قرین سعادتدر: حریت اولمیجه ثروت اولمز ... ثروت اولمیجه سعادت اولمز . ای سیاح صاحب اعتبار !.. آکاه اول که بوراسی نظر اهل حقیقتده تشهیرکاه مصنوعات دکل بلکه دار الامتحان مصنوعاتدر . مشهودك اوله جق آثار نفیسه قانون حریته تابع ممالکك محصول ترقیاتیدر . مردودك اوله جق اشیای خسیسه زنجیر اسارته مبتلا ممالیکك مجعول تدنیاتیدر .

سعدالله پاشا

بر طاقم حسیات مهیجه وافکار عالیه یی تبلیغده جادمقوله سی شیلرك ترجمانلغنه مراجعتدن عبارت اولان (تشخیص وانطاق) صنعتنی بدایع فکریه لرینه حیران قالدیغمز ـ غرب ادباسی فوق

تشخیص و انطاق

زنده ومیت ـ حاضر و غائب . ـ حقیقی وخیالی . ـ جسمانی وروحانی مخلوقات و اشیایه حس و لسان و یرەرك سوز سویلتمکدن عبارت اولان (تشخیص و انطاق) صنعتی انواع مجازك اك جریسی، اك خطابیسیدر .

ایستدیکی زمان مثلا کوك یوزندن ملائکه یی، ارواحی اشاغی ایندیرر، مزارلرندن بوینی کفنلی امواتی، چوریمش کیکلری یر یوزینه چیقار یرموقع شهادت وخطابته چکر .

تشخیص و انطاق دهاتك قلمندن صادر اولدیغی زمان غایت علوی، غایت مؤثر اولورسەده بی قدرت اولان ارباب قلمك استعمال ایتمسی حالنده کولنج اولمغه پك مستعددر . حسن تأثیر حاصل ایدەمیه جك اولورسه نطق وحرکت و یرمکه چالشدیغی جماددن جامد و موقع تماشایه کتیرەجکی جنازەلردن بارد کورینور . بناء علیه بو صنعته مراجعت احوال مخصوصەیه منحصر و نادر اولمق ایجاب ایدر .

مثال :

. . . . . .

اولطاقت اولنسه کر انکار
مذهبمجه دیمك موافق اولور :
آچ وطن سینه کی الهکه آچ

شعرده یاقشمیه‌جق موادی بعض تصورات زائده ایله تزیینه خدمت ایدیکیچون مقبول صایلیرسه‌ده همان هر شیده استعمالی وتعبیرات حقیقیه‌یه مطلقا ترجیحی ایجاب ایتمز. بالعکس نا بحل قوللانلدیغی زمان اك کولنج افاده‌لردن اولورکه نابینك « تحفته الحرمین»نده (وطنمدن مفارقت ایده‌لی اون اوچ سنه کچمش ایدی) دیه‌جك یرده «آرمکاه وطندن استانهٔ دولت جانبنه کربند عزیمت اوللدنبری نسخهٔ دورنك قرطاس سنیندن اون اوچ ورق کردان اولوب » دیمسی بو قبیلدندر.

شوراسیده محتاج اخطاردرکه مثلا بر حقیقته بالالتزام یالان قارشدیران برآدمه نزاکةً (خاطر کرده‌لایقیله قالمامش) یولنده‌برسوزله مقابله ایتمك و مأموریتندن معزول اولان برذاته تلطفاً (خدمتکزدن عفو اولنمش‌سکز) دیمك ادب کلام ملحقاتندن صایلیر. انجق برفکرك، بر مقصدك صرف ترکیبه ویاترکیبه صایله‌جق قدر زبانزد الفاظ و تعبیرات ایله افاده‌سنده هیچ بر محذور یوق ایکن ـ بوالهوسلك و عجمیلك سائقه‌سیله ـ عربی و فارسی لغتلرله اداقلنمسی ادب کلامه عائد برشی ظن اولنماملیدر. بوکا لسانمزده (اصطلاح پاره‌لق) تعبیر اولنورکه غایت مقدوح و شایان اجتنابدر .ـ (دفع حرارت ایچون بر صو ایچدم) ـ دیه‌جك یرده ـ (تسکین آتش عطش ایچون بر قدح آب نوش ایتدم) ـ دیمك کبی .

ایکنجیسی برشیئك خساستنی اورتمك وخایده و پك زبانزداولان ویاحد ذاتنده قبا سوزلردن بولنان برلفظی قوللانمامق ایچوندر. نابی مشهور «خیرآباد» نده ـ برقزك ترلمکه باشلادیغنی ـ ادب کلامه مراجعتله شو بیتله حقیقتهً پك ادیبانه بیان ایتمشدر:

قات قات دوشوب اول پری حجابه
غرق اولدی کلاب اضطرابه !

اوچنجیسی برافادهٔ ادبیه ده تکراری منع ایچوندرکه بوکا (تفنن فی العباره) دخی اطلاق اولنور. مثال آتیده فقرهٔ اولینك (بیاض کفنلری) فقرهٔ ثانیه ده (البسهٔ موتایه) تحویل قلنه رق (تکرار)ه میدان براقلمامشدر:

سیاه چهره لی یوزبیکلرجه مخلوقاتك بیاض کفنلره بورنمش اولدقلری حالده قارشیمه کلیشی اوستنه فورطنه بلوطی چوکش برمتحرك قبرستان کبی کورینوردی. موتا البسه سی کیمش بودنیویلرك کوکلمه القا ایتدیکی ...

عبدالحق حامد

ادب کلامده ـ بیان اولنان صور ثلثه نك بعضاً ایکیسی ویا هپسی ده اجتماع ایده بیلیر. نتکم مثال آتیده بو طور مجازی هم تزیین فکره، همده تکرار محذوریتی دفعه خدمت ایتمشدر.

اونجی عصرده ایدی که باروت طوپدن تفنکه انتقال ایلدیکندن ارباب حرب ملائکهٔ عذاب کبی اللرنده برر تازیانهٔ آتشین استعمال ایتمکه مقتدر اولدیلر.

کمال

ادب کلام اثار ادیبانه ده سفلی وخسیس کورینه جك ویاخود

رفیقم ایدی برسخنورکشی
بکامحرم اولسونمی یاهرکشی

عجب شاعر پاك عذب البیان
سخندان سحر آفرین زمان

ادیب ونطوق ووظائف شناس
لبیب وخلوق ولطائف شناس

بوعالمده انجق هنرور اودر
نظیرم بنم وارایسه کر اودر

مشابه بکاصورت وسیرتی
هنرده همان آندیرر عزتی

اوزون بویلی کوسنج جسیم الوجود
جهانده عدیلی عدیم الوجود

اوبکا بن اکاایدوب سرفرو
برآغزدن ایلر ایدك کفتکو

برابر بقاردی نکاه ایلسه‌م
باقوب برحرامه کناه ایلسه‌م

انی دخی نفی ایلش پادشاه
مکر ایتمشز ایکمز برکناه

باقوب اکامرآت کردونه‌ده
آجردم کوکلدن اومجنونه‌ده

ایدردی بن‌آه ایلسه‌م اول‌ده آه
اوبن بن‌اویم صانکه بی‌اشتباه

چکرسه اکر اره‌مزدن نفس
کیروب زیرآبه چیقارمزدی سس

ادب کلام

ادب کلام کلمهٔ موضوعه‌سیله افاده‌سی حالنده نزاکت ولطافتدن بری اوله‌جق و یاخود قبا ودرشت کورینه‌یه‌جك اولان مواد وافکاری کلامه بر طور مخصوص ویرمك تعبیر وتفهیم ایلمکدر. استعمالی اوچ صورتله اولور.

برنجیسی بر فکری توسیع وتزیین ایچوندر.

مثال:

چون لشکر شهریار خاور
اولدی سپه شبه مظفر
دارای سریر ضیحکاهی
زین ایتدی بوکهنه بارکاهی
نابی

شاعر بونی طوغریدن طوغری‌یه افاده ایتسه‌یدی «صباح اولدی کونش طوغدی» دیمك لازم کلیردی. ادب کلام ایله فکرینه هم وسعت هم‌ده بر لطافت ویرمش اولیور.

مشهور کیچه‌جی زاده‌عزت ملانك نشیدهٔ آتیه‌سی که ـ منفیاً کشانه کیدرکن کار قدیم عربه‌نك داخلنده اوتهیه بری‌یه یاپشق آینه‌لردن منظوری اولان‌عکس صورت وحرکتنی بر طرز مخیلده مصوردر ـ ادب کلامه مراجعت اولنمجه بر فکر عادی‌یه نه درجه وسعت، نه مرتبه لطافت و یریله‌بیله‌جکنك پارلاق بر دلیلی‌عداولنور:

ذاتنده بك پارلاق بر طور بیان ایسه‌ده کثرت استعمالی مؤلفی تکلفه، اعتنایه و بعضاً مناسبتسزلکه دوشوریر . بناء علیه سیرك و احتیاطکارانه قوللانملیدر .

ادبامز ایچنده ـ تضاده ـ الك زیاده مفتونیت کوستردن عبدالحق حامد بك افندیدر . مشارالیهك اکثر آثارینك و علی الخصوص « نسترن » نامنده کی تألیفنك همان هر هانکی صحیفه‌سی آچیلسه بر قاچ تضاده تصادف اولنه‌بیلیر . واقعا مؤلفات ادبیانه‌سنك حاوی اولدیغی تضادلر ایچنده اکثریسی کوزل، هله برطاقمی فوق العاده ایسه‌ده بعضیلریده زورا کی اولدیغی ایچون بالطبع لطافتسز کورینور . معلومدرکه افراط ایی برشی دکلدر .

تمییزمزده یاکلیورسه‌ق زورا کی تضاد ایچون « نسترن » دن شو بر قاچ سوزی مثال اوله‌رق ایراد ایده بلیرز:

یشامه مؤید اول، اولمه کبر.
بابام ایچون اول، بنم ایچون یشا .
یارمسك کیت، دشمنمسك یقین کل .
اوریرسه‌ك مسؤلسك، هلاکك یقین.
اورمازسه‌ك متهمسك، فقط صاقین !
اورمغه کیت، فقط اورول یاره‌لان .
خسروی یکمکه کیت، فقط یکیل .
اوحالده طورمه کیت، هم کیتمه طور !
مرحمةً اورمه، اطاعةً اور !

مطلعی درجه‌سنده دخی دکلده شو:

«اومحزونم که حال بدمألم بویله کوردکده
«عدولر قهقهه ایلر کروه دوستان اغلر

ویاخود شو:

«روشنی پیرویدرتیرکی ایامك
«عقبندن ایریشور فیض صباح اقشامك

ویاخود شو:

«کللر صفاده خرم وخندان وشادمان
«بلبل بلاده بنجلین زاروبی قرار

بیتلری قبیلندن اولەرق بیاض وسیاه ـ نور وظلمت ـ صبح وشام ـ زمین واسمان ـ اقبال و ادبارکبی متضادان ومتقابلان برطاقم موادی مجرد لفظده برصنعت اولمق ایچون جمع ایتمش سوزلره اك عادی اثرلرده بیله هروقت تصادف اولنورسه‌ده بونلر اوقوندیغی وقت فکره انتباه ویرمك شویله طورسون نظردقته بیله کوججه ایلیشر. تضاد ایسه حالتبك مرحومك: «انسان هر بیلدیکنی ایاغنك التنه السه باشی کوکه ایرر!» سوزی ویا عبدالحق حامدبکك:

چونکه اظهار ایدیله میان شیلر
اضمار اولنمقده معا یدندر

بیتی یولنده برنکته‌یی، برحکمتی وبلکه برموعظه‌یی شامل اولمق که نزد ادباده مقبولیتی حاصل وقائلنك ابدیت نامنه کافل اولسون.

صنعت تضادو مقابله مجازتخییلی انواعنك اکوزللرندندر. حد

تضاد بحثنده طارق مؤلفنك «اشاغیدن یوقاریه ایدیلان بو خطاب یوقاریدن اشاغیه اینن خطابلر قدر عالی ایدی» سوزینی ده اونوتماملیز .

تضاد قارئین وسامعینك نظرینه چارپه‌جق و یا فکرینه انتباه ویره‌جك و یا قلبنه تأثیر ایلیه‌جك صورتده . یاپلمالی . آچیق، پارلاق، مناسبتلی وطبیعی اولملی . زورا کی و برچوق تأمل ایله بولنمش کورنمامالی . زیرا که حسن تلقی کوره‌مز . هیچ اونوتمه حلیم کرایك :

چشم علیلی هجرك ایله پرنم ایلدم
الی عید اکبر ایلدی بن ماتم ایلدم

بیتی ویاخود عزت ملانك :

اقبال وبخت جاهلی فرزانه کوستر
ادبار سخت عاقلی دیوانه کوستر

مأمور روحانیسی بولندیغی (مو) قصبه‌سنه نسبتله (موشاهبازی) لقبیله متعارف اولان عنقا شکاران بلاغتدندر .

مواعظی، وعظمای ملتك موتالرینی تزکیه یولنده ایراد ایتدیکی نطق عمومیلری ایله تاریخ عالمه دائر دیکر مفصل بر مقالهٔ نطقیه‌سندن عبارت اولان اوچ پارچه اثرینك هپسی‌ده فرانسه‌جه هیاکل عظمای بلاغتدن عد اولنور . میلاد ۱۶۲۷—۱۷۰۴

تدقیقات روشن‌نظرانه و مشکل پسندانه‌سیله مواخذ کل نامله یاده لایق اولان حکیم مشهور (وولتر) ملتك بلغاسی ایچنده درت ذاتی تسلیم ایده‌بیلدیکی سویلرکه بونلردن بری وبلکه برنجیسی (بوسوئه) ودیکرلری ایسه شاعر مشهور (راسین) و (بووالو) ایله (تلماق) ناندهکی تألیف لطیفك مؤلفی بولنان (فنلون) در .

بونك بالایه‌در آنك خضیض خاكه درمیلی (*)
مشابهدر اكرچه رشتهٔ سیمین بارانه
رئیس‌الكتاب عارف

—

كمال بك اوراق پریشانك مقدمه‌سنده ـ بر صاحب قلمك كندی زادهٔ طبیعی ومحصول قریحه‌سی اولان اثارینی نظر معاینه‌یه آلدیغی زمان كوكلنده حاصل اولان حزن وسروردن مركب حسیاتی ـ شو نازك تضاد ایله نه‌رنكین تصویر ایلمش:

شرق و غربك حیرت رس افكار اولان بونجه بدایع ادبی تصور ایتدكجه آثار كبترانه‌مك خلق اره‌سنده اوقونمغه دكل كندمجه تكرار احالهٔ نظر اولنمغه بیله دكری اولمدیغنی ادراك ایله برابر ینه محو آباد نسیانده قالملرینه كوكلم بردرلو قائل اوله‌میور: كیمنه باقیورم، چهرهٔ حزن‌اوزرنده حاصل اولان آجی آجی تبسملر كبی كوكله ارزوی كریه ویریور! كیمنه باقیورم، دیدهٔ مسرتده ظهور ایدن محزون محزون‌كریه‌لر كبی فكرمی ابتسامه هوسناك ایدیور!

فقرهٔ آتیه دخی فوق العاده ذیله‌جك قدر كوزل ایكی تضادی حاویدر:

برده یتاق‌اوطه‌سنه كیتسونلر باقسونلركه بیچاره قرال قانلی یاشلریله، بم‌بیاض كسیلان قرالیچه‌نك جسدینی، آل آل ایتمش وحالا بربرلرینه صیم صیقی صاریلی اولدقلری حالده بربرلرینك النده چیقمش!

قرل نصل اغلامسون‌كه برامریله مایوسلرجه انسانی ضبط ایتدیكی‌حالده ایكی ایله صارلمش ایكن اجلك النده برقاریسنی آله‌میور!

بوسسوئه (**) مترجمی كمال‌پاشازاده
سعیدبك

(*) فسقیه حقنده‌در

(**) خطیب مشهور (بوسسوئه) فرانسه‌نك رهبان‌كروهندن‌اوله‌رق

دیدم بدجه چیقمشدی آوازمز
ستانبولده ترك ایلدك سازمز!

یولنده کی جوابی ده فوق العاده بر توریه وتلمیحی شاملدر.

توریه وتلمیح بر چوق وقایع واشخاصه شامل ومتسلسل اولورسه استعارهٔ تمثیلیه شکلنی الیرکه اسکیلردن مشهورشفیقنامه ویکیلردن معهود دیوژن وخیال غزته‌لرینك اکثر مندرجاتی او قبیلدندر.

الحاصل توریه وتلمیح مدح وذمك ماهر بر ترجمانیدر!

تضاد ومقابله

تضاد ومقابله دینلان شی هرنه یولده اولورسه اولسون ایکی فکر مخالفك قارشیلشدیرلمسندن عبارتدر. نامنه طباق ویا مطابقه دخی دینور.

بر ایکی مثال:

سنی آلمق ایچون سنی ویردم
یشامق اوزره مدفنه کیردم
عبدالحق حامد ـ تزر

نه سیاه ایلش بو ناصیه یی
صاچمی بم بیاض ایدن بختم
وله ـ کذا

نه افسونکار ایمش سك آه ای دیدار حریت
اسیر عشقك اولدق کرچه قورتلدق اسارتدن!
کمال

میدان سخنده یوغیکن سن کبی برار
برشاعر روم اولدی سکا شمدی برابر .

دیمش . بو افاده‌نك حاوی اولدیغی تلمیح ـ مشاهیر اسلاف انجنده روحیٔ بغدادی نامنده بر شاعرمز دها اولدیغنی ایشتمامش وخصوصیله شاعرك اشهر آثاری اولمق اوزره بو یولده موجود اولان برترکیب بندینی مطالعه ایتمامش اولانلر نزدنده ـ معلوم اوله‌مز . وحتی سائر بونجه مشاهیر شعراطور یرکن پاشانك روحیه تخصیص التفات وحصرتحسین ایاسنه برمعناده و یریله‌مز .

فرانسزجه براثر ده کوردیکم فقره‌لردن اولمق اوزره اون اوچنجی (لوئی)نك وکلاسندن (قاردینال‌دوریشلیو) ـ (لوور) سرایننده برکون نردباندن چیقارکن (دوق‌ده پرنون)ه قارشی کلیرده (نه وار نه یوق ؟) سؤالنی ایراد ایدر . بر یکیده ـ (هیچ نه اوله‌جق ؟.. سز چیقیورسکز . بن‌ده اینیورم!) دیه‌رك قرال نزدنده (ریشلیو) نك ازدیاد مقبولیتنه وکندینك‌ده تنزل قدر ینه ظریفانه تلمیح ایدر .

بو قبیلدن اوله‌رق عزت ملا منفیاً کشانده ایکن:

ایشیدك که سز شاعر شاهسز
معارف سمواتنه ماهسز
دکل حدیمز کرچه چالدیرمه ساز
کوکل برایکی نغمه ایلر نیاز

الحاحیله ملادن موسیقی تعلمنه عرض خواهش ایدن هرزه وکیله شاعرك:

تاریخی تلمیحه مثال دخی اشاغیکی فقره‌لردر :

ینه اوعصر ایچنده ایدی‌که دولت کرای ثانی ایکنجی هجومنده مسقوه طرفلرینه آتشزن استیلا اوله‌رق شمالك قارلی بوزلی صحرالری ایچنده ـ کویا اوچ‌عصر صکره کله‌جك برجهانکیره درس عبرت ویر روسیه جنرالنه‌نمونهٔ امثال کوسترکبی ـ صناعی بریانار طاغ پیدا ایتمشیدی .

کمال

ینه اوعصر ایچنده ایدی‌که دنیالره صیغیشه‌مامقده ضیای شمس ایله رقابت ایدن برذکا ابعاد مطلقه‌یی سیرایدرجه‌سنه برطاقم تدقیقات ریاضیه ایله استقرار شمس و دوران ارضی اثبات ایدرك تابع اولدیغی بردینك معجزات باقیه‌سندن اولان برآیت کریمه‌نك مآل عالیسنی فناً ایضاح ایلشدی .

وله :

بو فقره‌لرده اوچ شخص تاریخی‌یه تلمیح اولنه‌رق بونلرایسه حاشیهٔ اثرده کوسترلدیکی وجهله برنجی ناپولیون ایله قوتوزوف و برده پروسیالی عالم هیئت قوپرنیقدن عبارتدر .

بو یولده توریه وتلمیحلر ـ ایما ایتدکلری وقایع واشخاص واحوال قارئین وسامعینك ذاتاً معلومی اولمزسه ـ اکلاشیله‌مز .

مثلا ضیا پاشا مرحوم ترکیب بند مشهورنده :

اوغرارسه صباراهك اکر سمت عراقه
بغداد ایله طوغری دخی عزم وخرام ایت.
مردان سخندانی زیارت ایدوب اندن،
اداب ایله کیت روضهٔ روحیه سلام ایت.
تحسینی عرض ایلیوب اوجه ضیانك
بوبیتی حضورنده اوقو ختم کلام ایت:

سکا کوکلم نه عجب واردیسه
بن ده حق برآنی آزادایتدی .
عبدالحق حامد ـ طارق

«تزر»ده مندرج :

بزجه کردونهٔ پریٔ غرام
چفت اولور واصل سمای مرام

سوزنده دخی اساطیردن ـ بزم شاعرلرك زهره نامنی ویردکلری ـ الهة الحسن و یا الهة العشقك برچفت کوکرجین قوشولمس عربه سنه تلمیح واردر .

توریه و تلمیحه مراجعتی ایجاب ایدن شیلردن بر یسیده تعریض قصدیدر :

«تزر»ده ملك عبدالرحمن ثالث عمومك آرزوسی اوزرینه کندی الیله اتلاف ایتدیکی معشوقه سی «تزر»ك جان ویرمکله اوغراشدیغی صره ده :

کولیور آه امان باقك بوکولش ،
بوقیافت بوخون خوش جریان؛
ملك الموتی ده ایدر کریان
ملك الموتی ده ایدر مفتون!

دیه رك اظهار اسف ایتدیکی حالده کندیسنك رقیبی ومحل وقعه ده حاضر بولنان (ریشار) دخی:

بخش ایدك باری برکیسه التون!

سوزیله بو فلاکتی انتاج ایدن شی، ملکك قزه کیسه کیسه بذل ایتدیکی آلتونلر اولدیغنه توریه و تلمیح ایله تعریض ایتمشدر .

دقیق ومؤثر مناسبت بولنه‌بیله‌جك اولان هر حاله توریه وتلمیح اولنه‌بیلیر .

طارقده مندرج : « یالکزقره‌لرك سلطانی دکل ـ اسلامیتی ـ دکزلرك‌ده مالکه‌سی کورمك ایسترم ! » سوزی بزجه افسانه‌دن معدود اولان « مالکهٔ دریا » یه برتلمیح لطیفی شاملدر .

اشته بو تلمیح نکته‌سنه مبنی اولمق کرکدرکه مؤلف اسلامیته ـ پادشاه کبی، امیرکبی، حکمدار کبی عنوان ویرمامشده (دکزقیزی) ایله توافق و تناسب حصولیچون سلطنت اسلامیه‌ده اعضاسنك‌هم ذکورینه ، همده اناثنه ویریله کلان (سلطان) عنوانی ویرمش .

شعراتیده ایسه (اسیر ـ مشتری) معامله‌سنه تلمیح اولنمشدرکه بوده عاداته تعلق ایدر .

بیله‌م سن‌نه‌قدر نادرسك
ندرتك شوندن اولورکه معلوم
پرده‌ده کوکده‌ده مثلك معدوم.
سیره چیق قزلری سیاره‌لری
کوکب طالعمی بولسه‌یدك
مشتری‌اولدیغمی اکلاردك.
نیرحسنك اطرافنده
کسب نور ایتمکه طالب کویا
براسیر اولدیغی حالده زهرا
مشتری نامی اولورمی‌لایق؟

جانمه ایشلدی کیتدی اوفرحناك هوا
سز سکوت ایتسه کز امانه واربشقه صفا
چونکه بلبل ایشیدوب نغمه‌کزی سرقت ایدر
چاغرر بلکه کلیر دیکلینه حزن وکدر

اصل مرجعی بیان ایتیوبده فلکه، طالعه، انسان کندی نفسنه لوم و عتاب ایتمك دخی بزده الك چوق مرغوب و جاری اولان بر طرز کنایه، برطور تعریضدرکه « قیزم سکا سویلیورم کلینم سن دیکله » ضرب مثلی بونك الك بلیغ برتعریفیدر.

مثال :

فلك دیدکلری اول نابکار سفلیدن
نه‌در بواهل دلك چکدیکی عذاب والم؟
برایکی ملتزمی ایلدی حواله بکا
که اشتراك ایله ایتمشلر التزام ستم
نفعی

توریه و تلمیح

توریه و تلمیح دیکر بر شیئی خاطره کتیرمك ایچون برشی سویلمکدر. تعیین ایتدیکی شی ایله ایما و یابتون بتون اخفا ایتمك ایستدیکی شئ دیکرآره‌سنده برمناسبت و موافقت دقیقه عرض ایدرکه انی کشف ایتمك قارئین و سامعینه عائددر.

تاریخه، اساطیره، اخلاقه، عاداته، افسانه‌یه، ضروب امثاله، وقوعات و خواطر عادیه‌یه والخاصل سویلنان شی ایله میانه‌لرنده

اکلاشلسون اولوب نهان تزرم
نه‌قدر مقتدر ایمش شاهان !

یه تزرده ملك مشارالیه ـ معشوقه‌سنك اعدامنی التماس ایچون تحشد ایدن خلقك های وهوی اقتحام و شماتت انتقامنی ایشیدنجه برزهر خند غضب اظهار ایدرده شویله سویلر :

بوبنم تخته چیقدیغم سنه‌یی
اندیرر برصدا !.. صدای ظفر !

—

تعریض و کنایه طوغریدن طوغری‌یه اولان عتابدن هم دها مؤثر و شدید اولور همده مقصده وضوح دلالتی اوته‌کندن آز دکلدر . کنایه دقیق ـ نازکانه ـ ادیبانه اولورسه ستم ویا سرزنش دینیلیر . غلیظ ـ محقرانه ـ مستهزیانه ـ اولورسه تزییف وتمسخر نامی ویریلیر .

ستم و سرزنشك بر ایکی مثالی یوقاریده کچدی . تمسخر ایچون اولان کنایه ایسه شناسی مرحومك (تلکی ایله اشك) حکایه‌سنده تلکی‌یه حمارك مدحنده سویلتدیکی آتیده‌کی سوزلر قبیلندن بولنان افاداتدر :

کلسه‌م اولمزمی حضوره آ بنم ارسلانم
تایقیندن باقه‌یم حسنکزه حیرانم
دائم اولسون بکمك سایهٔ لطف وکرمی
کل‌بیترباصدیغی یرلرده مبارك قدمی
ایلرعرفانی ایما اوسخنکو کوزلر
یاقیشور آغزینه موزون ومقفا سوزلر

بهارك هرمحصولنی، هرصفاسنی، هرحالنی برتشبیه ایله تصویر ایتمك بنم دكل كوك یوزینی خام اریكه ! كرهٔ زمینی قزیل یمورطه یه ! بكزه‌دن اصحاب خیالك دخی پك قولایلقله مقتدر اولهبیله‌جكی شیلردن دكلدر .

كمال

محققدركه بونده شیخ غالب مرحومك :

سدره یدی نهال اوباغه یكسر
برخام اریك انده چرخ اخضر

بیتنه ومنشئ مشهور و یسینك :

خون معصومان ومظلومان ایله شكل مدور زمین بیضهٔ حمرایه دوندكده‌می عالم معمور وابادان ایدی؟

فقره‌سنه تلمیح اولنمسی مشار الیهمایه تعریضدن و (اودرجه وسعت خیال ایله برابر بهاری حقیله تعریف ایتمكه انلرده مقتدر اولهمز) دینلمسی ایسه استهزالی برکنایه‌دن‌بشقه شی دكلدر .

—

كنایه وتعریض یأس وشدتك التجاكاه اخیریدر . فكر ونظری كریوه كرد حیرت ایده‌جك صورتده بیوك اضطرابلره دوشلدیكی زمان جدی افادات غایت ضعیف قالیرده انلرله تشفئ صدر قابل اولهمز . اوحالده برزهرخند كوزدن‌سیلان ایده‌میان اشك تأثره قائم مقام اولور .

«تزرده» ملك عبدالرحمن ثالث او درجه شوكت و اقتداریله برابر بر معشوقه‌سنی عمومك پنجهٔ غیظ وانتقامندن تخلیصه چاره بوله‌مدیغنی كورنجه شو كنایه ایله كندی كندینه تسلیت بخش اولور :

بکنمـدیککزی و اوذاتك مروتسزلك ایتـدیکنی اکلاتمقـدر .
شاعرمشهورسامینك ادرنه شهری حقنده سویلدیکی :

کنایه در غرض اطلاق دار میمنه دن
بوشهره وارمی معادل عجب نحوستده

بیتی ده کنایه‌نك بزم لسـانده‌کی ماهیتنی کوسترر سـوزلردندر .

—

اکثریا کنایه تعریضی، تعریض دخی کنایه‌یی مشتمل وایکیسیده توریه وتلمیحه مائلدر .

تعریض وکنایه الك چوق تهکم وتحقیر ـ تزییف واستهزا ایچون اختیار اولنور .

عثمانلی ادباسندن اولدیغی حالده کلستانه نظیره اولمق اوزره بر « سنبلستان » تألیفنه قیام‌ایدن برذات اثری ایچون یوسـف کامل پاشا مرحومدن تقریض طلبنده‌بولندیغی زمان‌مشارالیهك :

بهارستان وبستان وکلستان
یتشمزمی نه‌لازم سنبلستان

بیتنی مرتجلانه نظم وایراد ایتدیکی ایشیدلمشدرکه حکمی مؤلفك التزام مالایلزم قبیلندن اولان شـوحرکت مسـاهله کارانه‌سـنه نازکانه وظریفانه تعریضدن بشقه برشی اولمدیغی محتاج ایضاح دکلدر .

اورق پریشان مؤلفی براثرنده بهارك بدایعنی ـ نظرلرده‌بر رباغ ارم تجسم‌ایتدیره‌جك صورتده برمهارت فوق العاده ایله‌ـتصویر ایدوب طوررکن شوجملهٔ معترضه‌یی ایراد ایدر :

وکنایه‌دن بتون بتون بری برسوز اولمش اولور . فقط آمر بویله دیمیوبده مثلا (بك افندی! ذات عالیکز غالبا کیجه‌لری چوق مشغول اولیورسکز.. اومشغولیتك برازینی بورایه ترك ایتسه‌کز اصابت بیورمش اولورسکز!) دیسه ایشته بوافاده برتعریضی اشتمال ایدر . کذلك آخر برمملکتده ایکن هیچ برمکتوبنی آله‌مدیغکز برمحبکزله بالاخره ملاقی اولدیغکز زمان (یانکزده محجوبم. چونکه احسان بیوردیغکز مکتوبلرك هیچ بریسنه جواب‌عرض ایده‌مدم!) دیه‌جك اولدیغکز حالده بوسوزله محبکزك سزه کاغد یازمدیغنه تعریض ایتمش اولورسکز .

بوحالده فضولینك معهود شکایتنامه‌سندن یوقاریده افکار ساده دلانه‌یه مثال اولمق اوزره نقل اولنان فقراته مراجعت ایتدیکمز حالده اکثر مندرجاتنك تعریضدن‌بشقه برشی اولمدیغنی کوریرز .

(۲) کنایه‌یه کلنجه بوده مفهوم مخالفنی قصد ایدرك سوزسویلك وتعبیرآخرله مقصودی خلافنی مفید اولان تعبیرات والفاظ ایله اکلاتمق یولیدر . ایلکدن بحث ایدرسه مقصدی فنالغی اکلاتمقدر . فنالقدن بحث ایدرسه مرامی ایلکی تفهیم ایتمکدر . اخوانکزدن بریسنه قرداشجه شکایت ایتمك ایستینجه علی‌طریق الکنایه (ایتدیککز ایشی چوق بکندم ! طوغریسی مروتکزه‌دیه‌جك یوق!) دیه بیلیرسکز .مقصدکز (اوایشی

آنك دولاب اولـدیغی (یوك) تعبیرندن‌ده ا کلاشلیر ! » ـ دیه‌رك بحثی قپادر .

ـ تعریض وکنایه ـ

(۱) تعریض ایکی‌درلودر . بریسی برشخصك قول وفعلنه (بونی بویله دیمشسکز فقط یاکلشدر . بونی بویله یاپمشسکز انجق طوغری دکلدر) دیه آچیقدن آچیغه تعریض ایتمکدر . بوکا ـ اصطلاحات ادبیـه‌دن اولمیه‌رق ـ اعتراض دخی دینـور . یوهرکسه آچیق برشاهراهدر .

تعریضك دیکر نوعی ایسه قول وفعله طوغریدن‌طوغری‌یه وتصریحاً دکلـده بالواسـطه وتلمیحاً دخل وتعرض ایتمکدرکه صنایع ادبیه‌دن معـدود اولمسی جهتیله اصل تعریف وایضاح ایتمك ایستدیکمز تعریض ایشته بودر .

تعریضك تعریفنده :«مقصود اولان شیئه دلالت ایتمك اوزره شئ غـیر مقصودی ذکر ایتمکدر » دیانلرده واردر . بو مقـوله شـیلری ایسه تعریفدن زیاده مثال ایضاح ایدر . مثـلا محل مأموریتنه کج کـلان برمأموره آمری : (بك افنـدی! بك کج کلیورسکز... ساعت‌آلتیدن اول‌هرهانکی کون‌آراتدمسه‌بولنمدیکز.. رجا ایدرم بعدما براز ارکنجه‌کلمکه غیرت بیوریکز)دیسه تعریض

اکلنمامش اولملرینی مستلزم اولدیغیچون « ایاقلرینك طوزیله » تعبیر مجازیسندن اکلایه‌جغمز «بلا توقف» و یا «عجالةً » معناسیدر .

علاقهٔ استلزامك دیکرلرندن بریسیدر که او برلرنده معنای آخره نقل اولنه‌جق لفظ مفرد اولدیغی حالده بونده‌دائما بردن زیاده کلمه‌نك یعنی بر ترکیب و یا عباره‌نك مجموع معناسی بر معنای دیکره نقل اولنمق اقتضا ایدر .

مجاز مرسل انواع سائرهٔ مجاز کبی دائما کیف و خیاله تابع اولوب کیتمز . بونده استعمال عمومك مساعده‌سنه‌ده‌نظر ایتمك و یکیدن یاپیله‌جقسه الفاظ وتعبیراتك فصاحت اسلوبی اخلال وفهمی اشکال ایتمکسزین معنای مقصودی اکلاده‌جق صورتده واضح وطبیعی اولمسنه دقت ایلمك اقتضا ایدر .

مثلا یوز بیك غروشده برحمال یوکی ثقلت تقدیراولندیغندن ویاخود خزائنده هر یوزبیك غروش بر یوك اعتبار ایدلدیکندن طولایی مجاز مرسل طریقیله (شو قدر یوك غروش) دینلدیکنه باقوبده بو (یوك) تعبیرینی انسان و حیوانده دخی تطبیقه فالقشمق و (فلان مملکتده بر یوك اهالی وار ــ شو کیلر ایکی یوك قویون کتیردی) یولنده سوزلر سویلمك عالمه کولنج اولمقدن بشقه بر شیئه یارامز .

عصر سابقده، غیر رسمی بر مجلس رجالده، دولتك قوهٔ عسکریه سندن بحث آچیلیر. حضاردن بریسی ــ « سکز یوك قدر » ــ مسلح عسکرمز اولدیغنی بیان وادعا ایلر. بر دیکری بوادعایی جرح وتکذیبه قالقیشنجه اوچنجی برذاتده ایکنجی ایله یانندہ کیلره ایشیتدیره‌جك‌صورتده ــ «بیهوده نیچون یوریلیورسکز؟

سبب اولهجق مأکولاتك عمومنده قوللانلمسی کبی استعمالاتدر.
(جزئیت کلیت ایله ـ عمومیت خصوصیت ـ علاقهلرینك یکدیکرندن بالسهوله تفریقی ایچون بونلردن ایکنجیسنك جنسیت، نوعیتله متحقق اولهجغنه نظر ایتمك کافیدر.)

—

بشنجیسی ـ لازمیت ملزومیت ـ درکه یالکز لازمی ذکر ایدرك ملزومی اراده ایتمکدر. بوکا کنایهٔ عادیه و یاخود علاقهٔ استلزام دخی دیه بیلیرز. رئیس الکتاب عارفك :

سن اول وزیر کرمکستر و سخندانسك
که عقل کل آچه مز صحن مجلسکده دهن

بیتنده وتلماق ترجمهسنك :

خدمتنده بولنان دختران پری پیکران حضورنده فتح دهانه هر انسان اولدقلری حالده ...

عبارهسنده (آغز آچمق) دن مقصد سوز سویلمکدر. سوز سویلمك ایچون اغز آچمق لزومی یعنی تکلم فعلنك اغز آچمهیی استلزام ایدهجکی درکاردر.

لازمیت ملزومیتك بر مثالیده اشاغیکی فقرهده کورینور :

عادل کرای همان کندی یانندہ بولنان فرقه ایله امداده شتاب ایدرك تاتارلر طولو دیزکین بر چاریك ایچنده معرکهیه واصل اولدیلر. وایاقلرینك طوزیله استعمال سلاحه باشلادیلر.

کمال

ایشته بوفقره موجبنجه تاتارلرك ایاقلرینك طوزیله استعمال سلاحه باشلاملری موقع محاربهیه وصوللرنده هیچ طورمامش،

مثلا (فلان قلیله تعیش ایدر) دینلسه قلمدن مقصود آنك حاصل ایتدیکی شی اولهجغندن بوسوز ذکر سبب ارادهٔ مسببه مثال اولور .

ذکر مسبب ارادهٔ سببك مثالی ایسه صلاح الدین ایوبینك ولی عهدینه اجرا ایتدیکی :

« قانی کریه کور وسفك دماء ایله دامنکی الوده ایتمکدن احتراز ایت »

نصیحتی ایچنده کی (قان) لفظیدرکه بوندن مقصد اعدام نفوسدر.

—

دردنجیسی ـ عمومیت خصوصیت ـ درکه عمومه موضوع بر کلمه‌یی خصوصده وخصوصه عائد بر لفظی عمومده استعمال ایلمکدر .

عمومی خصوصده استعماله مثال فقرهٔ آتیه‌ده کی (مخلوقات) سوزیدرکه مدلول لازمیسی انسانلردر . وحتی انسانلردن برقسم خلقدر . (بوحالده بو کلمه هم ذکر عموم ارادهٔ خصوصه همده ذکر کل ارادهٔ جزئه مثالدر) .

وقتنی خالقنك عبادتنه وباخصوص ـ افضل عبادات بیلدیکی جهتله ـ مخلوقاتك رفاه وسعادتنی استحصال خدمتنه حصر ایتمشدر .

کمال

خصوصی افاده ایدن بر کلمه‌یی عمومه اطلاقه کلنجه اوده ضیا پاشا مرحومك :

یارب نه در بوکشمکش درد احتیاج
انسانك احتیاجی که بر لقمه نانه‌در !

بیتنده کی (نان) کلمه‌سنك نوع بشر ایچون حفظ حیاته

عبدالحق حامد بکك شعر آتیسنده (اغاجلره صرمه‌لر الباس اولنمش) اولمسی دخی ذکر حال ارادهٔ محل قبیلندن اولمش اولور . چونکه الباس اولنان صرمه دکل صرمه‌لی لباسدر .

دامن آسمانده ابر سحر
دوکر اوراق ریزهٔ الماس
شب حلول ایلیمجه عکس قمر
ایدر اشجاره صرمه‌لر الباس

(بوکا علاقهٔ حذفیت ـ دیمك اقتضا ایدرسه‌ده بو درلو علاقه‌لری فروعدن عد ایله بحث ایتمدیکمزدن بو ـ صرمه‌لر الباسی ـ مثالنی دخی‌ك زیاده یاقیشان (ذکر حال ارادهٔ محل) نوعنه ادخال ایتدك)

ذکر محل اراده حال ایچون مثال ینه حامد بکك :

هانی بنده اول ال هانی اویورق ؟

مصراعنده کی (یورق) لفظیدر . چونکه یورکدن مقصود جسارتدر که یورك انك محلیدر . عبارهٔ آتیه‌ده (جامه خواب) لغتی دخی ذکر محل ارادهٔ حال قبیلندندر .

مکر بهره ورجامه خوابندن بیدار اولمدن بینظیر کتیردیکی اشیایی ...
کمال

—

اوچنجیسی ـ سببیت مسببیت ـ درکه سببی ذکر ایدرك مسببی ویا مسببی ذکر ایدرك سببی قصد ایتمکدر .

یولر بری بری آردنجه آقوب کلمکده اولان یاشمق غلبه لکندن کوپوکلر ایچنده قالمش برسیل خروشانی اندیرمغه باشلادی .

کمال

—

جزئی کل ایله تسمیه یه مثال ایسه سابق لهستان مسئله سنه دائر اولان شو قطعه ده کی (خلق ـ روس ـ اوروپالی) لفظلریدر :

بیچاره لهك شمدی علیهنده لهنده
خلقك نیچه سوزلر اولنور کوش فندن
اك طوغریسی امابوکه قان طامایور الحق
روسك قلیجی، اوروپالینك قلمدن

کاظم پاشا

محتاج ایضاح دکلدرکه بو قطعه ده (خلق) دن مقصد امور سیاسیه ایله اشتغال ایدن طاقمدر. (روس) دن مقصود اهل حرب اولان فرقه در. یعنی روس عسکریدر. (اوروپالیدن) مرام ایسه مسئله نك حل وحسمی ایچون قرطاس میدانلرینی خون سیاهه غرق ایدن اوروپا مهرهٔ سیاسیونیدر .

—

ایکنجیسی ـ حالیت محلیت ـ در که حالی ذکر ایله محلی ویاخود محلی ذکر ایله حالی اراده ایلمکدر .

ذکر حال ارادهٔ محله مثال حامینك :

کاه اولور غربت وطن کاهی وطن غربتلنور

مصراعنده کی (غربت) کلمه سیدر . زیرا کلمه نك معنای حقیقیسی خارج وطن برمحل دیمك دکل خارج وطنده کی حالدر .

ـ مجاز مرسل ـ

استعاره ایچون ـ کلماتی معنای موضوع لهلرینك غیریده استعمالدن حصوله کلیر، فقط هرحالده برتشبیهی متضمندر ـ دیمش ایدك . مجاز مرسل دخی کلماتی معنای حقیقیلرینك غیریده استعمالدن حاصل اولور ایسه ده بونده معنای حقیقی ایله معنای مجازی اره سنده وجودی لازم اولان مناسبت مشابهتك غیری برطاقم علاقه لردر .

بو علاقه لرك عدد انواعی یکرمی بشه، اوتوزه قدرابلاغ اولنورسه ده بزجه دیکرلرینی دخی جامع ویامستتبع اولدیغی ایچون شو بش اصلك ذکری کافیدر :

برنجیسی ـ جزئیت کلیت ـ درکه جزئك اسمنی کله ویاخود کلك نامنی جزئه ویرمکدن عبارتدر .

اویاندر چشم جانی خواب غفلتدن سحر خیزاول
(چمن) بلبلریله صبحدم ذکر ایله مولایی
باقی

بیتنده (چمن) لفظندن مقصد اشجارلی ازهارلی، بلکه حوضلی جویبارلی بریردرکه چمن اندن بر جزءدر . بو حالده (چمن) کلهسی کلی جزء ایله تسمیه یه مثال اولمش اولور .

عبارهٔ آتیه ده کی «یاشمق غلبه لکی» تعبیری دخی ذکر جزء ارادهٔ کله برکوزل مثالدر :

هدیهٔ رمضانیه اوله‌رق طرف اشرف جناب داوریدن احسان بیوریلان التون ساعتك کوندرلدیکنه دائر انمله زیب اعزاز اولان تذکرهٔ بهیه‌لری مألی رهین اذعان عاجزی اولمش وساعت دخی واصل اصابع احترام اوله‌رق آرایش جیب مفخرت وحرز سینهٔ مصادقت قلنمشدر. ارتفاع! درجهٔ قدر ورفاهم انوار آفتاب توجهات علیهٔ حضرت آصفی‌یی اقتباس ایله حاصل اولدیغندن ادعیهٔ مفروضه‌لرنده دقیقه! فوت ایتمك مرتبهٔ ارتکاب کفره ثانیه! ورقاص! زبان عجز بیان کسترانمی محامدواوصاف سنیه‌لرینه ایشتمامك! عند عاجزانه‌مده اشنع صفات حیوانیه اولمغله بولطف مخصوص داوری دخی تصحیح عیار! شوق ایدرك میقات! تام عمر واقبالاری مدی‌الدهورطنین انداز طاس کردون وعقرب! اعدالری شکسته‌پای وسرنکون اولمق دعای بیریاسی تکرار ودولاب! تشکرومحمدتك محور! عرضده تدویرینه ابتدارقلندی صورت محمدت عاجزینك حضور معالیموفورلرینه تبلیغی‌بابنده

عرفان پاشا

—

استعاره وتشبیهه عائد تدقیقات وتشریحات یولنده بنده کزه رفاقتله یورلدیغکزك مکافات معنویه‌سی اولمق اوزره شناسی مرحومك تعزیته دائر برقطعه‌سنی ـ که بیت اولی برکوزل استعاره‌یی و بیت ثانیسی ایسه اندن دها کوزل برتشبیهی حاویدر ـ نقل وایراد ایدرك استطرادمزه حسن ختام ویریرز:

زینت روضهٔ جنت ایده‌حق عزوجل
میوهٔ قابکی کیم خاکه قودی دست اجل
نه‌اجل بکزر اوریحه‌کیم اسوب نابحل
قوپارر غنچه‌یی نخلندن ایدر وقف وحل

——

آته، یاغمور اولوغنه، بلبله، قارغه‌یه، قواله، اژدره وحتی عمامه‌لی ومکلف‌جامه‌لی برافندی‌یه تشبیه ایده‌یلیر. بونك ایچون‌یاپه‌جق شی بو تعداد اولنان اشیا ومخلوقاتدن هانکیسنی مشبه به عد ایتمش ایسه اکا ملایم برایکی سوز یازمقدن عبارتدر. قلم ایسه بو قدر شیئك هپسنه‌ده بکزه‌یه‌مز ... زورله بکزه‌دیلیرسه ـ تعبیر معذور بیورلسون ـ حقه‌بازك بکزر بکزرندن‌ده بتر اولور!

(٤) اصطلاحات مخصوصه ایله یازی یازمق مراقی دخی ادبامزی استعاره وتشبیه خصوصنده او فنا یوللره سوق ایدن شیلرك برنجیلرندندر. بونی قدمادن اکثریسی یاپمش وفن انشایه دائر بعض کتابلر دخی ترویج ایلش ایسه‌ده حقیقت حالده بونك فائده‌سز ولطافتسز بر تکلف پر دازلقدن عبارت اولدیغنی تسلیمده از یجق انصافی اولانلر تردد ایتز. مثلا سامینك موسیقی اصطلاحاتنی شامل اولان و:

ابتدا راست ایله بولدی نظام
الف اول ترتیب مقام

مطلعیله باشلایان نشیده‌سی بو یولده‌کی آثارك استثنالرندن ایکن مطالعه‌سندن تلذذ ایدلمك شویله طورسون اکثر ابیاتندن قولایلقله معنی استخراج ایتمك بیله قابل اولهمز.

بومبحثده‌کی فکرمزك طوغری اولوب اولمدیغنی اکلاتمق ایچون طرز قدماده اولهرق الك صکره چیقمش بر مجموعه‌دن مثال آتینك ایرادیله اکتفا ایدرز:

توصیفی بر تعریف صادق و مثنور اولانلر ایچون ایسه:

«هر فقره‌سی کار گاه تشویه
«دکان نکات وبحر تشبیه

تعریفی بلا مبالغه بر وصف موافق کورینور !!

حال بوکه استعاره موضوع بحثك طبیعتنه موافق اولهرق جانجا بر کوزل تشبیه خاطره کلنجه انی قاچرمیوب بر ایکی کلمهایله بیان ایدیو یرمك وتعبیرات حقیقیه ایله افاده‌سی قابل اولمیان بر فکری بوطریق مجازی ایله اکلاتمق ایچون استعمال اولنور بر طرز بیان اولدیغنه کوره کثرت استعمالی ایجاب ایتمز وایجاب ایتسه وهر بری طوغریده اولسه انسانی بیقدیرمق طبیعیدر .

قدمانك وانلره متأخریندن علی العمیا مقلد اولان ارباب شعر وانشانك همان هر بر فکر عادیی، هر برامر خسیسی، هر بر معنای سفلیی علی طریق الاستعاره بیان ایتمکی اعتیاد ایتملریله تزیینات اسلوبك الك اهمیتلیلرندن اولان استعاره‌دن ارباب مطالعه‌یه اوقدر غنا کلمشدرکه تعریف قبول ایتمز .

(۳) برده تشبیه ایچون استعاره پایه‌له‌جق یرده اکثریا استعاره ایچون تشبیه یاپلمق معتاد اولدیغی جهتله بو یولده‌کی تشبیهاتمز دخی بالطبع مناسبتسزلکدن سالم اوله‌میور . (*)

مثلا بر محرر ایستدیکی حالده‌النده‌کی قلمی مزراغه، قلیجه،

(*) ذاتاً یوقاریده‌کی تعریفه موافق ومتأخریندن ایراد ایتدیکمز برایکی مثاله معادل تشبیهاته اسلافده اوقدر چوق تصادف اولنه‌مز .

« قلم هرنه وقت کوزینك یاشنی کسرسه پارمق اوجلرینك آتی اوزرنده جلوه‌دن محروم اولور ! »

برده شو مثاله باقه‌لم :

وقتاکه پیچیدهٔ دستمال شب اولان زر بیحساب نجوم افنا کردهٔ قمارباز صبح اولمق زمانی قریب اولوب اسراف کنجینهٔ اوقات ایدن مخموران سراسیمهٔ خرابات غفلت محاسبهٔ نقود اشك ایدرلرمی ؟

نرکسی

«کیجه مندیلنه صارلمش اولان پیلدیزلرك صایسنز التونی صباح قمار بازی تلف ایتمك زمانی یاقلاشوب وقتلر خزینه‌سنی اسراف ایدن میخانه سرسملری کوز یاشی پاره‌لرینك حسابنی کوریرلرمی ؟»

شو فقره دخی کچیله‌جك مثاللردن دکلدر :

چارسوی فروه فروشیده دکان نشین اعتبار بیورلمق نیازنده‌یم دیو رشتهٔ کلامی کوشکذار سوزن اختتام ایلدی .

حشمت

« کورکجیلر چارشیسنده معتبر بردکانده اوتورمق رجاسنده‌یم دیه‌رك لقردی ایپلکنی بیتمك ایکنه‌سنك قولاغنه کچیردی ! »

ایشته مستعار منهك مستعارلهه فارسی قاعده‌سنجه لزومی لزومسز اضافتی ــ عجملردن منتقل اولمق اوزره ــ بزده دخی شایع اولدیغندن طولایدرکه استعاراتمزا ودرجه سوء استعماله دوچار اولمشدر . وبو حالك نتیجه‌سیدرکه ادبیاته متعلق کافهٔ آثارمزدن منظوم اولانلر حقنده :

« هر بیتی مثال سنك خاره
« جوششکه موج استعاره

(۲) استعاراتده مستعار منهك مستعارلهه اضافتی معتاد اولمقله برابر بو اضافت ماده‌سنك همان عموماً فارسی قاعده‌سنجه جریان ایتدیکی و قوللانیلان کلمه‌لرك دخی بالطبع فارسی و عربی اولدیغی نظر دقته شایاندر !

واقعا شرائط اسلوبدن اولان آهنك سلاست قانونك مرعیتی اضافت فارسیه قاعده‌سنه مراجعتی بر درجه‌یه قدر ایجاب ایده‌بیلیرسه‌ده اصل سبب بشقه‌در . چونکه مستعار منهك ترکجه قاعده‌سنجه مستعارلهه اضافتی و خصوصیله استعمال ایتدیکمز الفاظك ترکجه اولمسی حاننده اکثر تشبیهات و تصوراتمزك صرف مناسبتسزلکدن عبارت اولدیغی میدان وضوحه چیقیوریور .

مثلا :

«سمند عدلنك فیض صباح‌الخیری عالمدن
«غبار تیرهٔ شبدیز ظلمی ایلدی امحا

بیتنده بو تجربه‌یی اجرا ایدرسه‌ك افاده طبیعی شو طرزه دوکیله‌جك : «عدالتنك قوله آتنك خیرلی صباحی ظلم یاغیزینك قره‌طوزینی عالمدن محو ایتدی !»

بو کافی دکلسه دیکر برمثالده دخی بوجهت نظریه‌یی تطبیق ایده‌بیلیرز :

اولور سمند انامله جلوه‌دن محروم
قلم نه دم که ایدر قطع اشك چشم ترین
نابی

ايشته (تصحيح) سوزى باغه ياقشمق و (نقطهٔ سهو) تعبيرى ايسه كله مناسبت المق فكريله دركه شاعر افاده‌سنده استعاره قاعده‌سنجه ايرادينه لزوم اولميان (نسخه) و(حرف) كلمه‌لرينى دخى ذكر ايتمشدر .

استعارهٔ عاديه وتمثيليه‌يه عائد قاعدهٔ عموميه‌لرجه برراستثنا بيان ايتديكم صره‌ده بشقه‌جه اخطارى لزومنى دوشوندیكم بر شيئ ـ حسب المقام دها زياده موافق اوله‌جغنه مبنى ـ بورايه ترك ايلمشيدم كه اوده شودر :

مستعار منهك مستعارلهه اضافتنى شامل استعاراته باقارز . اكر بونلردن مستعار منهك حذفى حالنده افاده‌يه معناً بر معقدلك، برمناسبتسزلك كلديكنى كورير سهك هيئتيله قبول والا رد ايدرز.

بو حالده مثلا« بارقهٔ حقيقت مصادمهٔ افكاردن چيقار» سوزندن (بارقه)لفظنى ـ كه مستعار منهدر ـ حذف ايتديكمز حالده معنايه هيچ بر فنالق كلميه‌جكندن بونى قبول ايدرز . حالبوكه « شانهٔ زلف سخندر اعتراض » مصراع مشهورندن (زلف) كلمه‌سنى ـ كه كذلك مستعار منهدر ـ حذف ايدنجه اعتراضك لقردى‌يه شانه‌لك ايتمسنده هيچ بر مناسبت بوله‌ميه‌جغمزدن بونيده رد ايلرز .

اولننجه معلوم اولورکه مطوی بولنمسی اقتضا ایدن طرف دیکر تشبیهك دخی ایرادینه سبب ـ استعاراتك بزده الك زیاده جاری اولان نوعنده (که استعارهٔ مکنیه وتخییلیه ده) تشبیهات لزومی قدر آچیق وطبیعی اولمامسیله مستعار منه اولان شی مستعارلهه بالاضافه ذکر وتصریح اولنمدیغی حالده ـ استعاره نك ضمنندن مستفاد اولمسی لازم کلان تشبیهك قولایلقله اکلاشیله میه جغی مطالعه سیدر .

مثلا شاعر مشهور نابینك :

قازیر خورشید تصحیح ایلدکجه نسخهٔ باغی
کوروب حرف کل اوزره نقطهٔ سهو اولدیغن شبنم

بیتنی اله آله لم : بونده مشبه به اولمق اوزره مندرج اولان (نسخه) و (حرف) کلمه لرینی استعاره قاعده سنه توفیقاً طی ایده لم . او حالده سوز بیت اوله رق قائم اوله میوب کندی کندینه ییقیله جغندن انقاضندن ـ اچیقده قاله جق معنی ایچون بر ـ مبیت انشا ایده لم : «کونش باغی تصحیح ایتدکجه کلك اوستنده کی شبنمك نقطهٔ سهو اولدیغنی کوریرده قازیر»

شمدی بو افاده حکمنجه کونش باغی نصل تصحیح ایده جك ؟ یعنی (تصحیح) لغتنه بوراده تسطیح معناسی می ویریله جك؟ و بر چیچك اوزرنده ـ و لوکه نقطه سز حرفله یازیلان (کل) اولسون ـ نقطهٔ سهو بولنمق خیالنه نه مناسبت بولنه بیله جك ؟ (کونشك ژاله یی جذب ایتمسنه (قازیمق) کلمه سنك استعاره سی ده قبول اولنور شیلردن دکلسه ده او جهت صددمزدن خارجدر) .

نوعه منقسمدر؟ نصل اولورسه هانكى نوعدن معدود اولور؟ بورالرينى آرامغه پكده احتياج كوريلەمز . وبلكه انواعى تكثير ايتمك وبربرينه مغاير تعريفاتى چوغالتمق بر درجەيه قدر اولسون ذهنى قاريشديرمغه سبب اولە بيلەجكيچون تركى اولويتده كورينور . بو استطراد ايچنده اصل سويلمك ايستديكم شيلر ايسه لسانمزده الك زياده سوء استعمال ايديلان استعارەيه و اساسى اولان تشبيهه متعلق دها مهم بعض ملاحظاتدركه صرەسيله بيان ايدەجكم :

(١) استعارۀ عاديه واستعارۀ تمثيليه بحثلرنده مندرج اولان تفصيلات و تشريحاتدن اكلاشيلەجغى وجهله هر بر استعاره بر تشبيهى متضمن ايسەده بونده مطلقا تشبيهك خلافى اولەرق مشبەبه ايله مشبهدن يعنى مستعار منه ايله مستعار لهدن بر ينك مطوى ومحذوف بولنمسى اقتضا ايدر. بوكا مبنيدركه استعارەده برنجى درجەده دقت واعتنا اولنەجق شى واضح اولمق مادەسيدر. بو وضوح ايسه ذهنده وجود بولان تشبيهك طوغرى وطبيعى اولمسيله حاصل اولور .

مؤلفات ادبيەمزه وخصوصيله بونلرك اسكيلرينه باقلديغى حالده اكثر استعاراتده خلاف قاعده اولەرق مشبه و مشبەبهك ايكيسنى ده ذكر وتصريح ايتمك ادبامزجه عادت حكمنه كيرديكى اكلاشيلير. عجبا بوعادت نەدن چيقمش بركره آنى اراشديرەلم .

ادبامزك بو يولده كى استعمالاتنه مدققانه عطف نظر تفتيش

ندیمك:

بوی خلقیله طولوب اولدی مسلم دسته
چرخ دوندی حاصلی قویننده عنبردانه

بیتنده هوای نسیمی‌یی بر آدمك رایحهٔ اخلاقیله آلوده ایتمك خیالنده‌کی لطافتسزلکدن قطع نظر کوك قبه‌یی هیئتیله عنبر قوطیسنه تشبیه ایتمك وصکره اوقوطی‌یی برادمك قوینه صیغیشدیرمق شعرای اسلافك آثارنده بیکلرجه بلکه‌ملیونلرجه امثالی موجود اولان اعاجیب تصوراتدندر.

ـ استطراد ـ

استعاره بحثی حد ذاتنده دقیق وشایان اعتنا اولدیغندن بونك نیسك وبدینی کندیمك اکلایه‌بیلدیکم درجه‌ده سزه‌ده اکلاتمق ایچون بوقدر تفصیلاته بودرجه تشر یحاته مجبور اولدم. استعاره حقنده بزم بلاغت کتابلرنده مندرج تقسیملری وخصوصیله او تقسیم علی التقسیملری و بونلرك هر برینه عائد تعریفات و توضیحاتیده آلمش اوله‌یدق بحث‌بر خیلی دها اوزایه بیلیردی که بوکاده کتابمز متحمل دکلدر.

او تقسیمات وتعریفاتیده آکلامق ایستیانلراوکتابلره مراجعت ایده بیلیرلر. معمافیه مادام که علی الاطلاق استعاره‌ده اساس اولان شی تشبیه‌در ومادام که استعاره ایله تشبیهك اره‌سنده‌کی فرق یوقاریکی تعریفات وامثله‌دن معلوم اولمشدر. آرتق استعاره قاچ

بن زیاده ایصال واشبیلیه برجنه اك اول بایراق دیکن ده زهرا بنت حوسی اولدیغنی بیان ایدن برساعی یه ـ بنت ایوب بن حبیبك دخی بو محاربه ده برابر اولوب اولدیغی سؤال اولنمی اوزرینه ساعی شویله جواب ویرر :

برابر .. همده دائما بنت موسی ایله برابر . حتی چیفته یلدیزلر کبی دیدیکم برجك تپه سنده ده برابر ایدیلر . کورن بربرینك رادفه سی ظن ایدر .

ایشته بو تشبیهك دخی بروج سماویه کبی عالی ـ نجوم زاهره قدر شعشعه دار اولمی انفاً تعریف اولنان خاصهٔ بدیعه یی شامل اولمسندندر .

اسالیبك رونق و لطافتنی تزید ایدن شیلرك بریسیده تشبیهدر . فقط پاپیلان تشبیهلر تأثیرات حسنه حاصل ایتمك ایچون طوغری، طبیعی، آچیق ومناسبتلی اوللی وکثرت استعمال ایله قیمتدن دوشورلماملی وزورا کی، کهنه، سفلی ومستکره خیاللردن اجتناب ایدللی که بونلر اسلوبی تزیین ایده جك پرده تلویث ایدر. اشاغیده کی بیتلرده اولدیغی کبی :

ظن ایتمه نخوددر دهن داغ تمده
اغزینه غدا الدی پر ستوی محبت

ثابت

بو بیتده یاره نك کوکرجینه، اوزرنده کی نخودك ایسه کوکرجینك اغزینه الدیغی دانه یه تشبیهی نه مستکره خیال اولدیغنی تعریف اقتضا ایتمز .

فی الحقیقه (قرستوف قولومب) سفینهٔ نوحدن طوپراق تحریسنه کیدن کوکرجین کبی ـ بر شدتلی طوفان اعتراض ارهسندن چیقهرق آمریقه‌یی کشف ایله عالم انسانیته ینه بو عالم ایچنده بر جهان دیکر الحاق ایتمکه طقوزنجی عصرده موفق اولمش ایدی .

دیکر :

یمنك فاتح حقیقیسی عد اولنمغه شایان اولان نورسیدکان جلادتدن اوز تیمور اوغلی عثمان پاشا یمنده سنان پاشانك قهر رقیبانهسندن قورتیلهرق ـ باد جنوبی سرعت وحدتیله ـ (*) استانبوله کلمش وبر از مدتجك ...

دیکر :

یالکز اوخون وآتش طوفانلری ارهسندن یکرمی قدر سفینه قورتاره بیلش واوروپانك قوای مجموعهسنه قارشی اوقدر دهشتلی انهزام ایچنده بیله قلبنك جوهر صلابتنه خلل کلمش اولان ـ سیف مسلول جلادت ـ قلیج علی پاشا بیله ایرتسی سندیه بر دونمایتشدیره بیلك فکر ینی ...

دیکر :

محمود بك ایسه دشمنك حرکتنی خبر الیر المز بر مناسب یرده پوصویه کیرهرك وبر مهارت فوق العاده ایله عجم اردوسنه شبخون ایدرك اوقدر کلیتلی بر عسکری دفعهٔ ثانیه‌ده ینه تدمیر ایله اولکی کون ابراز ایتدیکی ـ خورشید کبی شعشعه‌لی ـ بر غلبه‌یه بو کیجه‌ده ـ مهتاب قدر پارلاق ـ بر مظفریت علاوه ایلر .

عبد الحق حامد بك افندینك (اندلس فتحی) اویونندہ اشبیلیه شهریله سائر بعض ممالکك مژدهٔ فتح وتسخیرینی طارق

(*) (باد جنوبی کبی بر سرعت وحدتله) تقدیرنده اولدیغیجون اداتی محذوف اولان (تشبیهات بلیغه) انواعندن دیکدر .

آز زمان ایچره چوق ایش ایتمشیدی
سایه‌سی اولمش ایدی عالم کیر
شمس عصر ایدی عصرده شمسك
ظلی ممدود اولور زمانی قصیر

—

فاضل مشار الیهك حضرت پادشاهی عصر کونشیله هم شعشعهٔ کمال وزوال کوسترن بو قطعه‌سنده هیولای تشبیه فی الحقیقه بر تعریف جلیٔ شاعرانه صورتنی آلمشدر.

ادبیات جدیده‌مز تشبیهده شایان دقت بر خاصهٔ خفیه‌یه مالك اولمشدر که اوده تشبیهی ـ مشبهك متعلقی اولان وقایع واشخاص واشیانك حال وشان وموقع وزمانه مناسب اولان شیلردن ـ اخذ ایلمکدن عبارتدر. بو دقیقه‌یه رعایتله یاپیلان تشبیهات ـ شرائطنه موافق اولدقجه کندیلرنده صرف تشبیه اعتباریله وجودی اقتضا ایدن لطافتدن بشقه ـ برده تناسب وتوافق فائده‌سنی شامل اولدیغندن زیاده‌سیله دلپسند اولیور.

بو بدیعهٔ لطیفه‌یی آثار ادیبانه‌سنده کمال مهارتله اظهار ایدن ادیب مشهور کمال بك افندی اولدیغندن ادبیات جدیده‌مز بو جهتجه دخی مشارالیهك طبیعت شاعرانه‌سنه منتدار اولمق اقتضا ایدر.

——

آثار ادبیه‌سنك اك مؤخری اولان جزمیدن نقل ایتدیکمز فقرات آتیه مدعامزی اثباته کافیدر:

دیکر مثال :

ومن المجربات : حرکات وزوالی غیر قابل کورینمان ارض سخت التندن یواش یواش حفر ونحت ایله دفعهٔ سقوط ایدوب یارلر واوچورومار پیدا ایلدیکی کبی بر حکومت ظالمه دخی قوهٔ جبر وتعدیله نه قدر ثروت وسامانه مالك وفرمانفرمای ممالك اولسه قاعدهٔ اجباریه‌سی عاقبته العاقبه اندراس اساسنه علت وآلت قویه اولهکلدیکی ایشته ایتالیا قطعه‌سنی بونجه زمانلردر لرزان ایدن (ادراستك) زوال زمان استدراجیله دخی نمایان اولمغله ..

یوسف کامل پاشا ـ ترجمهٔ تلماق

دیکر مثال :

« حکومته متعلق افعالی شویله‌طورسون بازیچهٔ افکاری اولان اشعارنده بیله زمانك حالی اولان لفظ پردازلق کبی سیئه‌لردن اثر بیله کورلمز. قلمدن هر نه صادر اولدیسه مصادمهٔ سحاب ایچنده ظهور ایدن برق جهان کبی هیجان افکار ووجدان ارهسندن جوال اولمش بر لامعهٔ معرفتدر که قائلنك حکمت وحماست ویا شوق ومحبته دائر اولان احوال قلبیه‌سنی ایضاح ایدر .

کمال

—

تشبیهده بعضاً ادواتندن اولان (کبی ـ صانکه ـ کویا) لفظلری وامثالی کلهلر طی اولنورکه او زمان تشبیه پارلاق بر خیال صورتنی اکتساب ایتکله مؤلفك تصوریني زیاده رونقلی کوسترر . بویولده‌کی تشبیهاته تشبیه بلیغ اطلاق اولنور. ابن کمالك یاوز سلطان سلیم حقنده‌کی مرثیه‌سندن قطعهٔ مشهورهٔ آیه‌نك حاوی اولدیغی تشبیه کبی :

فقرهٔ عشق، شهرت عاشق
یاد اولنسه فقط دکل فارق
صانکه بر کلبن ربیعیدر
زمهریر اویله برك وبر ویرمش
قیش کونده کاله ایردیرمش
عبد الحق حامد

مولویدر صان اوشادروان روح افزاسی کیم
هم دونر هم اشکنی ایلر صفاسندن روان
زرکلاهیله یاخود بر دلبر رقاصدر
بر ایاغ اوزره سماع ایتمکده دامن درمیان
نفعی

نثرده تشبیه شعرده کی قدر رایج اولمز . مع مافیه کثرت استعماله دوشمامك شرطیله آثار منثوره‌ده تشبیهه‌مراجعت اسلوبی کرکی کبی تزیینه سبب اولور .

مثال :

« بزم تاریخلردن بعضیلرینك روایتنه باقیلیرسه اسماعیل ثانی ایرانده سنیلك قوتیله کندی سلطنتنی تأسیس ایتمکه چالشدیغی حالده خلافت اسلامیه‌یه‌ده شیعیلك قوتیله مقابله ایتمك فکرنده ایدی. ضعف قلب،ضعف عقل اصحابی دائما ایکی یوزلی، ایکی مشربلی، ایکی مذهبلی بولنمغی اقصای مهارت قیاس ایدرلر ! جمع اضداد عقلاً محال اولدیغی کبی مادةً دخی محال اولدیغنی دوشونه‌مزلر . قارلر تپه‌لر ایچنده ایز کوروبده هیچ برینه اعتماد ایده‌مدکلری حالده هیچ برینی غائب ایتمامك ایچون بر طرفدن بر طرفه قوشان عجمی یولجیلر کبی ایکی طریق ارەسنده هلاك اولورلر .

کمال

ترکیباتك مظلم وادیلرنده جستجوی ماء الحیات معنی ایله کرفتار تعب و مشقت اولمق محذوریتی ایجاب ایدر .

ـ تشبیه ـ

اره‌لرنده‌کی مناسبت وموافقت جهتیله بری دیکرینك تنویر وایضاح وتزیینه مدار اولهجق ایکی فکرك تقابلندن حصوله کلان صورتدر . تشبیه‌هیچ برزمان برهان‌نظری‌حکم‌وقوتنده عد اولنه‌مز . فقط بر مصباح بلاغتدر که لمعه رسان اولدیغی شیلر نظر متخیله‌یه دها شعشعه‌لی، دها رنکین برصورتده عرض‌وجود ایدر . بوجهتله‌آثار شعریه‌نك الکثروتلی منابعندن معدوددر . قوهٔ خیالیه‌نك ایجاد ایتدیکی تماثیل غریبه‌یی تصویر وارائه‌یه بر کوزل واسطه‌در .

مثال:

طاغده شاهین باقشلی بر دختر
کزر آهو کبی توحش ایله
او جبالك پریسنه بکزر
ذهنی اشغال ایدر تخدش ایله
عشقه واقف دکلسه‌ده لایق
حسنی موقع کبی طبیعیدر
شوق سودا دلنده مرعیدر

مشعل ماهدر اول کوهر شتاب مکر
کچنور چنبرکردون ایله همسر خاتم
ایدوب الماسدن آینه وزردن شانه
کوسترر خلقه ینه شیوهٔ دختر خاتم
فص پیروزه نه خوش یاره شورانده سیر ایت
اولدی بر طوطی یه کویا قفس زر خاتم
تاکه بنای قدر یاپدی سعادت قصرین
اولدی اول طاق فلك رفعته منظر خاتم
حلقه‌در دور قدح، لعل شراب کلکون
رندمیخواره نه خوشدر طولو ساغر خاتم

ایشته بوشعرده کوریلیورکه بیچاره خاتم بدایت امرده قیصر وجم‌واسکندرله‌هم‌شکوه‌وشان بر مقبل زمان کوسترلمش و متعاقبا شعلهٔ قمر وشیوهٔ دختره تشبیه ایدلمش ایکن قدری تنزل ایده ایده قوش قفسنه، قبه پنجره‌سنه، شراب قدحنه‌بکزه‌دیلیورده بو زوراکی تشبیهاتدن هانکیسنی قبول هانکیسنی‌رد ایده‌جکنی‌انسان بیله‌میور. طبع سلیم نظرنده ایسه خاتم نه قیصردرنه‌ده جم! نه دختر اوله‌بیلیر نه‌ده‌ساغر! بونی سکسان ایکی‌درلوشیئه بکزه‌ده‌جکم دیه اجبار طبیعت ایتمك بیهوده امکدر.

سادساً تأویلات دورادوره، توجیهات زورازوره دوشوله‌جك استعاره‌لر یاپلاملیدر. زیرا استعاره‌نك مبتنی اولدیغی تشبیه‌محرك زیاده‌جه مدت تأمل و توقفنی و تحریٔ مناسبات ایله جزئی کلی تفصیلاته قاچمه‌سنی استلزام ایلرسه استعاراتی غیر واضح برر (استعارهٔ تمثیلیه) یه منقلب اولور. و بوده اذهان قارئین ایچون

تشبیه ایتمکله بو جهته عائد دقتسزلکده سلفی ویسیه فرسخ فرسخ مسابقت ایتمشدر.

متخالف الطبیعه شیلر ایچون شی واحددن استعاره ایدلدیکنك مثالی ایسه شو بیتدر:

سمندعدلنك فیض صباح الخیری عالمدن
غبار تیرهٔ شبدیز ظلمی ایلدی امحا
عرفان پاشا

عدل وظلم دیلان شیلر ماهیةً بربرینك ضدومغایری ایکن ایکیسیده جنس حیواندن آته تشبیه اولنمق وحتی سیاهك ضدی بیاض اولدیغنه کوره ظلمك یاغرآتنه مقابل عدالت دخی برقیرآته بکزه‌دلمك ایجاب ایتدیکی حالده بو لازمه‌یه‌ده رعایت ایدلمامك شبهه‌سز منافئ ذوق بلاغتدر.

استعاره‌ده خیالدن خیاله انتقالدن یعنی برشی حقنده متنوع ومتعدد استعاراتی ـ ولو هر بری شرائطنه موافق اولسه‌یله ـ تعاقب ایتدیرمکدن دخی توقی ایتملیدر. اسلاف شعرادن پك چوغنك کل، سنبل ـ خنجر، مغفرردیفلرنده سویلدکلری قصائده مراجعت اولنورسه برماده‌یه عائد زوراکی ومتنوع برطاقم استعاراتك تتابعی ذهنی نصل قارشدیردیغی بالسهوله اکلاشیلیر. نمونه اوله‌رق باقینك (خاتم) قصیده‌سندن بر قاچ بیت نقل اولندی.

زر وکوهرله قیلوب زیور افسر خاتم
زیب وزینتده کچر همسر قیصر خاتم
نام ایله طوتدی جهان ملکن اولورسه طکمی
مالك جام جم وتاج سکندر خاتم

دخی کنار ورق پیروزه فام دریادن بریدهٔ مقراض قوادم مطایا قلندقدن صکره .... » ترکیبنده کذلك عدم ترجیع استعاره نقیصه‌سی موجوددر . کاغدك کنارندن مقراضله منزل کسیله‌میه‌جکندن طولایی .

خامساً شئ واحد ایچون طبیعت وماهیتجه بر بر ینه مخالف متعدد شیدن و یا بویله متعدد شی ایچون شئ واحددن بر آنده استعاره ایدلماملیدر .

و یسینك : « پادشاهمزلب درنثارین سکر ریز ایدوب حضرت اسکندر اول نبات کلماتدن شیرین مذاق اولورلردی.» عباره‌سنده اغزك بر آنده هم جواهر محفظه‌سنه هم‌ده شکر قوطیسنه تشبیه اولنمش اولمسی اولکی حاله مثالدر .

نابی ایسه «تحفة الحرمین » نده : « ورق عنبر فام شام عملنامهٔ سیهکاران کبی ریزش قطرات نجوم ایله شسته روی اولدقده خروس ملمع بال صبح :

صبحك الله صباح السعید
بر تو مبارك بوداین روزعید
این چه صباحست که شش صد هزار
بنده شد آزاد صغاروکبار

زمزمه‌سیله لبریزبانك بشارت اولغین آفتاب سجده کذار دست اشعه‌ایله جو یبارشفقدن وضوساز اولمزدن‌مقدم..» دیه‌رك کونشی اول امرده خروسه و عقیبنده بر عابد وضوکار و سجده کذاره

اولدیغی ایچون ذات تشبیهه دخی بر غرابت عارض اولیور.

رابعاً استعارات تمثیلیه‌ده الفاظ وتعبیراتك بعضیسی معنای حقیقیده استعمال اولنمقدن توقی ایدلمليدر. بواستعمال عبارەنك صوکنده واقع ایسه اکا (عدم تعقیب استعاره) دنیلیر.

مثلا :

بو سخن قائلنی تاج سرعالم ایدر
دروالاسی اولور ملجأ حاجتمندان
عرفان پاشا

بیتنده مصراع اول بر معنای مجازی یی شامل اولدیغی حالده بو معنایی مکمل اولان مصراع ثانینك الفاظی بتون بتون حقیقته مصروف اولەرق استعاره تعقیب اولنمامش یعنی « تاج سرعالم » ترکیب مجازیسی بتون‌بتون جوابسز قالمشدر.

برعبارەنك حقیقته مصروف اولان پارچەسی مقدم‌اولدیغی حالده بوکاده (عدم ترجیع استعاره) دنیلیر. سلیمانناامه صاحبی عبدالعزیزك : « اول مخذوللری سیف مسلول برله صحایف روزکاردن تراش‌ایدوب » عبارەسنده اولدیغی کبی.

دقت اولنسون که بوراده« اول مخذوللری » یرینه مؤلفك تصورینه کوره (او نقاط زائدەیی) ویاخود (اوسواد زیادی) کبی بر سوز یازیلەیدی استعاره ترجیع ایدلمش وعبارەنك اولی آخرینه اویمش اولوردی. زیرامعلومدرکه صحیفه‌دن مخذول تراش ایدلمز. بلکه بر کلمه و یا بر نقطه حك واصحا ایدیلیر.

نابینك : « مانندۀ دریا صفای خاطر ایله بر نیچه منزل

مع‌مافیه بونلر نابینك:

صبالعلك هواسن ساحهٔ مصره کوتورمش کیم
نمك باش کوسترر سکرله بر پیراهن نیدن

بیتنده اولدیغی کبی شکر قامشنه کوملك کیدیرمك ویاخود کوملکدن طوز وشکر چیقارمق قبیلندن مناسبتسز ومستکره‌عد اولنه‌مز .

ثالثاً (ارخای عنان خامه ـ امالهٔ لجام کفتار ـ ساحهٔ وقوع‌ده‌جلوه کر ـ مرأت تیسرده رونما) کبی مبتذل وکهنه ادا استعارات قوللانلماملی . مع مافیه برر مناسبت بعیده و مشابهت غریبه‌یه مستند اولان استعاره‌لریکی‌ده اولسه مقبول دکلدر . زیرا که بونلر دائما مغلق و مبهم اوله‌جغی کبی کندیلرنده زوراکی کورنمك محذوری دخی واردر . «تزر» تیاتروسنده یاره‌یه قناد دنیلمسی کبی :

آچدیغم‌یاره‌لر نه خوش قنادی
. . . . . .
یاره ظن ایتمه روحك قنادی
. . . . . .
اوچیور بر ملك قنادلری آل
عبدالحق حامد

ینه تزرده :

لاله‌لر بسلیور یوزمده عرب

مصراعنده چهره‌ده حاصل اولان قیرمزیلغك لاله‌یه تشبیهی ذاتاً اوقدر غریب دکلسه‌ده برآدمك یوزنده‌لاله بسلنمك خیالندن اوآدمك حجاب و یاحدت سبیله یوزی قیزاردیغنه انتقال مشکل

بیتنده منیف شاعرك (*) اشعاری برحصیر پارچه‌سی کبی پایمال تحقیر ایدلمك ایستنلمسی نزاکت ومحویت ادیبانه‌یه‌موافق دوشوب دوشمدیکندن و (دیبا) لفظندن اشعاره وحصیرلغتندن (پای‌انداز) دنیلان ایاق یایغیسنه انتقالده ذهنك دوچار پیچتاب اولوب اولمیه‌جغندن و (منیف حصیری) مضمونندك لطافت وعدم لطافتندن قطع نظر یالکز شو (حصیر) استعاره‌سندن ارباب مطالعه‌جه حاصل اولان فکرك خساست و سفلیتی و بو جهتله بیتك لفظاً ومعناً نقیصه‌دارلغی محتاج بیان دکلدر .

ضیا پاشانك فضولی حقنده کی :

یانقدر او عاشقك کتابی
نظمنده قوقار جکر کبابی

سوزی و ندیمك:

اوتن که خاك اوله‌عشقك کداز وسوزندن
بیتن کیاهی دم حشره‌دك کباب قوقار .

یولنده خیاللری و سنبلزاده وهبینك:

دامن کوه قناعتده‌می بیتمش بیلم
بر پیاز ایله کچندی نیجه یللر سنبل

طرزنده کی تصورلری مؤأخذه کاران‌ادبك شدت تعیب وتقبیحندن بحق قورتیله‌مز .

(*) انطاکیه‌لی مصطفی منیف افندی سلطان احمد ثالث عصری شعراسندن وشاعر مشهور نابینك مقلدلرندندر . برقطعه مطبوع دیوان اشعاری واردر . وفاتی سنهٔ هجریه ۱۱۵٦

استعارهٔ عادیه وتمثیلیه‌ده مرعی طوتیله‌جق شرائط

اولا استعارات مطلقا پارلاق و عظمتلی اولمق اقتضا ایتز. بونلرده ارانیله‌جق مزیت موضوع بحثك طبیعتنه موافق اولمسیدر. ایشته مستعیر ایچون الك اول و الك چوق دقت و اعتنا اولنه‌جق بودر. بعض استعاره‌اولورکه شعرده پك اعلا یاقیشیر، نثرده چرکین دوشر. بعضیسی واردرکه بر نطق ایچنده پك بجادر، تاریخده و یا حکیمانه برمقاله‌ده مناسبتسز کورینور. بونك‌ایچون بر قاعدهٔ مطرده تعیینی قابل دکلدر. زیرا بونلر حسن طبیعتله بیانه‌جك شیلردندر.

ثانیا استعاره‌ده مستعار منهی حسن انتخاب ایتمك لازمدر. مستعار منه ایسه پارلاق، وسویملی شیلره منحصر دکلدر. موضوع بحثك طبیعتنه کوره الك آغر، الك قورقنج، الك منفور شیلردن‌ده استعاره اولنور. بونکله برابر ذهنده خسیس وسفلی فکرلر حصولنه سبب اوله‌جق الفاظ و تعبیرات استعمالندن اجتناب اولنمایدر.

مثلا:

مقدم طبعمه دیبای منیف اولسه حصیر
قدر اجلالمه نسبتله دکلدر شایان
عرفان پاشا

ترجمه ایده‌بیلیرز: « استعارهٔ تمثیلیه شیشه‌ده صاقلنمش پریدر»

استعارهٔ تمثیلیه‌ده کرك افکار، کرك تعبیرات واضح ومنقح اوللیدر. عکسی حالنده بونلرك هر بری نا قابل حل برر معمی اولمش اولور.

استعارهٔ تمثیلیه‌یه دهاشمواللی بر معنی ویریله‌جك اولورسه (مناظرهٔ کل و مل) کبی(حسن‌وعشق) کبی جماداتدن ویاخود معنو یاتدن اواه‌رق تشخیص اولنان شیلرك محاورات ومعاملاتندن بحث ایدن و (همایوننامه) مثللو قورد و قویون حکایاتنی شامل اولان اثار وکله‌جك نمونه‌یه موافق صورتده واضح لغزلر دخی بو نام التنده یاد اولنه‌بیلیر.

لغز

نه‌در اول طائر چابك پرواز
طیران ایتمده همچون شهباز
نه قونارزیره نه بالاده اوچار
مرغ عنقا کبی شهبالن آچار
یعنی پروازه خدا ویردی مکر
اکا مخصوص بر اوج دیکر
کاه اولور زینت ایله شکل عروس
کاه اولور حدت ایله بر قره‌پوس
نیجه بیك جانی وار آنك اما
ینه بر قالب بی روح نما
قتی چوق کوزلری واردرکه باقار
اغزی قارنده آچار کاه قاپار
اسبدر دیردم اکر یسه یمی
اولسه رختی یاخود آغزنده (کمی!!!)

رئیس الکتاب عارف

انحطاط جهتيله ايرانى ممالك عثمانيه‌يه الحاق ايله ملت اسلاميه‌نك كافه‌سى اوزرينه حكم خلافتى انفاذ ايچون اك بيوك برفرصت زمانى كلمش اولديغندن طوتديره‌رق، ايكيسيده الكتريقك بربرينه ضد اولان ايكى قوتى كبى برر بشقه نقطه‌دن حركت ايتديلر بر بريله چارپشديلر اره‌ده آتش حربك عاولمسنه سبب اولديلر. آتش حرب ايسه يلديرم حكمنى اله‌رق اكريله طوغريله صقوللى مرحومك مبناى حيثيتى رخنه‌دار ايلدى.

كمال

—

ديكر مثال :

موسى ايله طارق بو عرب هيئتنك ايكى سيارهٔ انقلابيدر. وضعيت طبيعيه‌لرى اقتضاسنجه مشرق انوارى هيئتمزك قلبنده اولان افتاب نصرتدن ايكيسيده شعشعه‌دار اولور . بونلردن هر هانكيسى ديكرينه مانع اقتباس اولسه‌ده القاى خسوف ايتسه كندينك‌ده برجهتى مظلم قالير .

عبد الحق حامد

استعارهٔ عاديه ايله استعارهٔ تمثيليه بينده فرق شودركه اولكنده تشبيه لفظه مفرده راجعدر، ايكنجيسى يعنى استعارهٔ تمثيليه ايسه مشبه بهه و تعبير ديكرله مستعار منهه عائد خيالاتى جمع ايله بر تمثال مكمل تشكيل ايتمك مزيتنى حائزدر.

طوغريدن طوغرى‌يه افاده‌سى حالنده حسن تلقى كوره‌بيلمسى مشكل اولان بر حقيقت و يا بر مقصدى استعارهٔ تمثيليه‌طريقيله تبليغ اكثريا موفقيتى تأمين ايدر . امور واحوال معنويه‌يى تجسيم و تشخيص ايله كندىلرينه برطاقم افعال واقوال اسناد و اثبات ايلمك استعارهٔ تمثيليه‌نك خواص متميزه‌سندندر.

ادباى غربك بو طرز مجازى ايچون هم تعريف هم‌ده مثال اوله‌رق ايراد ايتدكلرى بر سوزى لسانمزك شيوه‌سنه كوره‌شو يله

اجزای قوتنی تارومار ایتدیکندن اوآتشپارهٔ جلادت یوق یره محو اولدی کیتدی .

کمال

دیکر مثال :

سوداکر شهر هوشیاری
بوکونه ایدر سخنکذاری
یقاندی چون اول شب مکوکب
صابون قله جامهٔ شب
چیقدی شب تیره جامه‌سندن
رخسارهٔ روز اولدی روشن
چاروب اشعه تار بامی
هپ سیلدی سوپوردی کرد جامی
زرین طوپی اوردی داور بام
یوز طوتدی خرابه قلعهٔ شام
قصر شب اولوب یره برابر
میدان جهان آچلدی یکسر
رفع ایلدی سجده‌دن سرین خور
صبح اوقودی ورد سورهٔ نور

نابی

دیکر مثال :

بو ایکی ذاتدن لالا مصطفی پاشا، ایرانك تدارکاتنه قارشی صلحه میل اولنورسه سلطنت سنیه‌نك شان و حیثیتنه طوقنه‌جغنی و بلکه یو صورتله دشمنه کوستریله‌جك مماشات ضعفه حمل ایدیله‌جکندن دشمنك تمایلات حربیه‌سنی بر قاتدها تشدید ایده‌جکنی میدانه قویه‌رق، وسنان پاشا، و لو ایرانیلر محاربه‌دن چکنسه‌لر بیله سلطنت صفویه‌یه عارض اولان طور

استعارهٔ تمثیلیه‌ده قاعدهٔ عمومیه مستعار لهه عائد احوال ذکر اولنمامقدر. شوقدرکه استعارهٔ عادیه‌ده مستعارمنهك مستعار لهه بالاضافه ذکر و تصریحنده‌کی شرط جواز قبیلندن اولهرق استعارهٔ تمثیلیه‌ده دخی

«آینه‌یه کیردی عکس و عاکس»

تصورشاعرانه‌سی کبی ـ خیال و مثالی هم آغوش اتحاد کوسترر الواح ادبیه تشکیلی فائدهٔ مهمه‌سنه مقابل اولمق اوزره ـ مستعار منه ولوازمیله مستعارله ولوازمنی یکدیگرینه مزج ایدرك ذکر و تصریح ایتمك جائزدر. وحتی ادبیات عثمانیه‌یه السنهٔ سائره ادبیاتی ایچنده بر موقع امتیاز بخش ایتدیره‌جك مزیت عالیه دخی صنایع ادبیه‌مزك اودرلو بدایعه اولان استعداد فوق‌العاده‌سیدر.

مثال :

بر ایکی عصردنبری جانب مغربدن ضیاپاش ظهور اولان آفتاب معرفتکه افکار عتیقه عالمنك منتهای دوام و ابتدای قیامتنه دلالتدر طبیعتیله بورالره دخی نشر نور ایتمکه باشلادیغندن هرشیده برخیلی تغیر کورندی. بو انقلابات ملکمزجه اك بیوك صدمه‌سنه اوغرایان شی ایسه ادبیاتدر.

کمال

دیکر مثال :

لکن یلدیرم اقلیم عثمانیی جولانه مساعد بولدیغندن اطرافنده‌اولان حصار انحصاری دویرمکده وخارق‌عاده بعض اطوارینك صدماتی اساس اداره‌یه خلل ویرمکده ایکن تیمور مشهور بر سپر صاعقه کبی طریق استیلاسنه دیکلمشدر. اکرچه افراط شدتنه نظراً انی دخی یرندن‌قوپارمسی احتمالدن بعید دکلدی. فقط خصمیله چارپشمغه باشلار باشلامز سوق‌روزکار

ایلر دوام انقلاب اول مورك احوالن خراب
بن نمله پر اضطراب اول حقه چرخ چنبری
ترکسی

قطعه‌سنده قپالی ودائما یوارلنیر بر قوطی ایچنده محبوس بر قرنجه‌نك حیرت والمی خیالیله شاعرك کندی حالنی اکلاتمه‌سی (استعارهٔ تمثیلیه) صورتیدر .

مشهور اولان :

سقوط ایتدیسه بر کوکب سپهری بر قرار اولسون
یره دوشدیسه بر میوه درختی پایدار اولسون

بیتی‌که ـ اولادینی غائب ایتمش والدینه تعزیت و تسلیت یولنده ایراد اولنور ـ استعارهٔ تمثیلیه‌نك قیصه و فقط شریطه‌سنه موافق بر مثالیدر.

ضیاپاشامرحومك ـ ترکیب‌بندمشهورنده ـ جهل وغفلت وفساد اخلاق ایله اوغرانیله‌بیله‌جك اولان خسران وخیبتدن فریاد یوللو سویلدیکی :

ایواه بو بازیچه‌ده بزلرینه یاندق
زیرا که زیان اورته‌ده بیلم نه قازاندق

بیتی و ندیمك ـ روحك بدنده حبس اولوب قالمسندن ـ شکایتی متضمن اولان :

نیچه دمدرکه کلن ایلدی بلبلدن دور
داد الندن بوشکست اوله‌سی کنج قفسك

شعری استعارهٔ تمثیلیه ایچون برر مثال مکملدر .

—

یوقاریکی تعریفات وامثله‌دن اکلاشیله‌جغی اوزره

بشرك دخی بر صیاد بیداد طرفندن دائما تعقیب اولنه‌رق حال بوکه بونك النـدن فرد واحدك خلاص اولمسـنه امکان متصـور اولمدیغنی استعارهٔ تمثیلیه طریقیله‌بك طبیعی، بك واضح صورتده تصویر ایلمشدر .

هیهات‌ای زاوللی قوش ! بو تحسرلری یالکز کندی نفسکـه عطف ایتمه . زیرا بو محنتخانه‌ده هیچ بر صیاد بی اماندن قورتلمق ایچون التجا ایده‌جك بر جای سـلامت ارایورز . لکن هر نره‌یه کیتسـه‌ك اوصیادك نظرندن اختفا ایده‌میورز . اوجهتله ارتق هیچ طورمیوب ایلری طوغری شتاب ایدیورز . ارتق صیادك بزی غائب ایتدیکنه مطمئن اوله‌رق ذوق وصفایه طالیورز . بز بوحالده ایکن صیاداورایه‌ده یتشوب شریك سرورمزدن برقاچنی شکارایله جمعیتمزی تارومار ایدیور . بناء علیه اورادن‌ده قاچمغه مجبوریت حاصل اولیور . لکن نره‌یه کیتمـلی ؟ کری دونلز . ایلریسی ایسه مجهول ! قرانلق !! نه‌یاپملی طورملی می ؟ اوده اولمز . قوشملی قوشملی ! صیاد تقرب ایدیور . هیچ طورمامملی ! ایشته بوصورتله لاینقطع افتان وخیزان شتابان اولورکن تاب وتوان کسیله‌رك عاقبت برمضیق هولنا که دوشوب بزی تعقیب ایدن صیاده شکار اولیورز ! .

مجموعهٔ شرق

کذلك :

بر حقهٔ پوشیده‌یه بر موری پنهان ایتسه‌لر
کردان ایدوب اول حقه‌یی مانند یك کوی کری

اك عادی، اك لاابالیانه مکالماتده بیله بتون کون استعمال اولنوب طوردیغی حالده کیمسه دقت ایتمز. مثلا عامه بیننده سو یانیله کلان (حدتندن آتش پوسکوریور ـ حیرتندن طوکه قالدی) کبی سوزلر وضرو بدن (جانلی جنازه ـ پوسکللی بلا) کبی تمثیللر بتون او قبیلدندر.

بر استعارهنك مقبولیتنی تأمین ایدهجك شی آچیق، طوغری، طبیعی اولمسیدر. مبتنی اولدیغی تشبیه درحال اکلاشیلهمیان و تأویل بعیده محتاج وزوراکی کورینان استعارات سوء تأثیر حاصل ایتمکدن بر وقت خالی دکلدر. استعاره ممکن اولدیغی قدر یکی ورنکین واصیل اوللی ومناسبتسز وسفلی شیلردن یاپلاملیدر.

—

استعارهٔ تمثیلیه ـ یاخود ـ مجاز مرکب

استعارهٔ تمثیلیه ونام آخرله مجاز مرکب برطاقم استعاراتك تعاقب وتوالیسدن تشکل ایدر برصورتدرکه خدمتی برخیال ایله دیکر بر فکری اکلاتمقدن یعنی ملفوظ اولان برمستعارمنهك لوازم واحوالیله ملحوظ اولان برمستعارلهك لوازم واحوالنی تلویح ایلمکدن عبارتدر. بناء علیه استعارهٔ تمثیلیهده اك اول ارانیله جق شی عرض ایتدیکی خیال ایله اندن مقصود اولان فکر بیننده کی مناسباتك طبیعیت و تمامیتی مادهسیدر.

غدار آوجینك هدف آتشی اولمامق ایچون جای کریز ارایان بر قوشله حسبحالی متضمن اولان فقرات آتیه نوع

طوپراغك هر طرفی سراپا طراوت کسیله‌رك * یحی الارض بعد موتها * سری آشکار اولور . او قوری قوری اغاجلر ـ محشره تصادف ایتمش عظام کبی ـ یکیدن جان بولمغه باشلار . برحالده‌که : طراوتلرینه دقت اولنسه نظر عبرتله وجودلرینه سریان ایدن حیاتی کورمك قابلدر . برحالده‌که : اك ادناسنده‌کی نشوونمایه باقلسه عالمك هر ذره‌سنده بر روح تجلی ایدییور ظن اولنور . برحالده‌که : صحرانك هرطرفنه تجسم ایتمش ذوق روحانی بلکه روح بولمش صفای جسمانی دینسه مبالغه ایدلمامش اولور .

کمال

دیکر مثال :

حضرت سید الابرار ایکی چشم پرنورلرین لؤ لؤ بار ایدوب «اول روز ظالم سوز عجب یوم هائلدرکه هرکس انده تخفیف بار سیأته مائل اولوب مجموع کائنات اول محلده قید عصیانه آرزومند خلاص ورها پیدر» دیو براز کریهٔ ترحم نثار ایتدکده ینه اتمام حکایهٔ سابقه‌یه عطف زمام کفتار ایدوب .....

نرکسی

مثال دیکر :

ینه او عصر ایچنده ایدی‌که دنیالری احاطه ایده‌جك برطوفان معرفتی ذهننه صیغشدیره‌بیلمك خارقه‌سنه مظهر اولانلردن مشهور (واسمادوغاما) عمان ایچنده مستور اولان امید برونی طریقنی کشف ایتمکله پورتکیزلر ـ اشجاری التون ثمره‌لر ویرر، نباتاتی کوش چیچکلر آچار، برکیمیا باغچه‌سی اطلاقنه شایان اولان ـ هندستانك محصول ثروتندن اوروپایی مستفید ایتمکه باشلادیلر .

کمال

—

استعاره‌نك استعمالی عمومی واسالیبك هر نوعنده جاریدر . هله برطاقم استعاراتی کثرت استعمال او درجه مأنوس ایتمشدرکه

شعره مثال :

میدر انیس دلفکار
میدر رفیق غمکسار
می له بولور شوریده دل
صبر وتسلی و قرار
وارمی جهانده می کبی
غم اهلنه اویغون نکار

کیردکده صهبا شکلنه
مجلسده یر یر نشئه‌لر
نفخ نوای جان ایله
آیات عشقی وحی ایدر
رندان بزمه‌نی اولوب
فرط صفادن بیقرار

بکزر اونجه جام مل
جوشنده سوز سازدن
بر غنچهٔ نورسته‌یه
کیم آنی خواب نازدن
حیرتله ایتمش صبحدم
بیدار فریاد هزار
محمد بك (*)

نثره مثال :

بهار ایامی بو کهنه جهانك صبح صفای نوجوانیسیدر .بهار ایریشنجه

(*) داخلیه ناظری محمود ندیم پاشا حضرتلرینك برادرزاده‌لری محمد بك مرحومدر. میرمشارالیه فوق‌العاده حسن‌طبیعت شاعرانه‌یه مالك اولان ازکیای ارباب شبابدن ایدی. «کلدان» نامنده بش اون پارچه منظومه‌یی حاوی منتخب ومطبوع اثری حقیقةً شایان مطالعه‌در .

لازم کله‌جکنه وحال بوکه «بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار» سوزی (بلوطلرك بر برینه چار پمسندن بارقه‌لر ظهوره کلدیکی کبی افکارك شدت تلاحقندن‌ده حقیقت میدانه‌چیقار) یولنده قاعده‌سنه موافق بر تشبیهه قلب اولنه‌بیله‌جکنه وخصوصیله استعارات (اداتی محذوف برر تشبیه مختصردر) یوللو دخی تعریف اولندیغنه نظراً موضوع بحث اولان مثال ایله امثالنی استعاراتدن عد ایتمکده تردد ایتمیز.

استعاره ــ شرائطنه موافق اولدقجه ــ تشبیهدن دهامهم، دها معتنادر. چونکه برکره موجزدر، تشبیه کبی زیاده‌لقردی‌یه احتیاج کوسترمزلر. ایجازك ایسه بعض کلامده‌وخصوصیله شعرده اهمیتی زیاده‌در. ثانیا استعاره موجز اولدیغیچون تشبیهدن دها بلیغ اولور. دها بلیغ اولدیغیچون تشبیهدن دها پارلاق اولور. دها پارلاق اولدیغیچون تشبیهدن دها مؤثر اولور که بو مدعایی‌ده (اماتهٔ وقت) سوزی لزومی‌قدر ایضاح و«بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار» بارقهٔ بلاغتی ایسه‌حقیله تنویر ایلر.

استعاره‌نك اسلوبه بخش ایتدیکی رونق ولطافتی ــ قوت وشدتی حقیقی افاده ویرسه‌ده نادراً ویره‌بیلیر. مجرداتی تشخیص ــ معنویاتی تجسیم ایتمك، غیر ذیروحه جان ویرمك، ذیروحی جماد منزله‌سنده کوسترمك، الك مرده دل مخلوقاته اثبات حیات واسناد افعال وحرکات ایلمك مخصوصات استعاره‌دندر.

ایجاب ایدن یرلرده مستعار منهك دخی مستار لهه اضافتی صورتیله ذکری جوازیدر.

شوقدرکه بوجوازدخی ذهنده وجود بولان تشبیهك پارلاق بر خیاله تحویلیله اندن دخی بر تصویر ادبی میدانه کتیرلك شرط مهمیله مشروطدر.

مثلا یوقاریده کچدیکی وجهله (شوکیی‌یه باق‌نصل اوچیور!) دنیلدیکی کبی (شو عقاب جسیم الجثهٔ کشتی‌یه باق قنادلرینی آچمش نصل‌اوچیور!) دخی دینیله‌بیلیر.

بو حالده «بارقهٔ حقیقت مصادمهٔ افکاردن چیقار» حکمت شاعرانه‌سنده اولدیغی کبی کرچکدن پارلاق، کرچکدن کوزل بر تصویری شامل استعاراتده مستعار منهك مستعار لهه بالاضافه ذکر و تصریحی ممدوح ومقبول ایسه‌ده «بو مبحثده سمندخامه‌یه ارخای عنان اولنمقدن صرف اولنمشدر» عبارهٔ عامیه‌سنده بولندیغی کبی نظر متخیله‌یه هیچ بر تصویر عرض ایده‌میان و بو دکرسزلکیله برابر حیفا که آثار ادبیه‌مزی استیلای مفرطی التنده زار و زبون ایدن استعاراتده بالعکس مقدوح ومردود در.

بعض ذوات (بارقهٔ حقیقت) یولنده‌کی ترکیبلرده مستعار منهك مستعارلهه اضافتنه دکل بلکه مشبه بهك مشبهه اضافتنه قائل اولهرق «بارقهٔ حقیقت! مصادمهٔ افکاردن چیقار» سوزینی هیئتیله تشبیه‌انواعندن عد ایدرلر. انجق تشبیهدن تشبیه‌چیقامق

مقتضای مقامه تابعدر . حال بوکه استعاره‌ده مشبه‌به اولان مستعارمنه ایله‌مشبه‌اولان‌مستعارلهدن یالکز بر یسی ذکر اولنه‌رق بونده تشبیه اعتباریله ارامق ایستیه‌بیله‌جکمز (طرف دیکر تشبیه) ایله ادات تشبیه ووجه شبه مطوی بولنمق اقتضا ایدر .

مثلا وقتنی تنبلك ایله بوش کچیرن بر آدمه علی طریق الاستعاره (اماتهٔ وقت ایدیورسك) دینسه بونده یالکز (وقت)ـ که مستعارله یعنی مشبه‌در ـ ذکر اولنور . (ذیروح فعال) ـ که مستعار منه یعنی مشبه‌بهدر ـ طی اولنور . (*) تشبیهك بر طرفی اولدیغی جهتله ادات تشبیه ووجه شبه ایرادینه ذاتاً محل یوقدر .

حالبوکه شو استعاره‌یی بر تشبیه مفصل وعادی‌یه قلب ایلیه‌جك اولورسه‌ق (وقت هر مقصدی حاصل ایتمك جهتیله بر ذیروح فعاله بکزرکه جانی سعی وعملدر . سن آنی بیهوده کچیرمکله روحسز برجسد حالنه وضع ایدیورسك . دیمك که وقتکی اولدیر یورسك) شکلی حصوله کلیر . بونده ایسه تشبیهك کافهٔ ارکانی موجوددر .

شوراسی‌ده خاطرده‌بولنسون: هرقاعده‌نك براستثناسی بولندیغی کبی استعاره حقنده‌کی قاعدهٔ عمومیه‌نك دخی براستثنای مستثناسی واردرکه اوده یالکز مستعارلهك مذکور اولمسی

(*) مستعار ایسه بو مثالده مستعار منهك یعنی مشبه بهك ملایمی بیان ایدن (اماته) کلمه‌سندن استنباط ایدیلان (موت) حالیدر .

علم اولدیغنه مثال :

سن برشه ذیشان سك شاهنشه دوران سك
یعنی که سن خاقان سك دورکده بن (خاقانی)یم
نفعی

مشبه‌بهك ملایمنی مفید اولان کلمه ایسه اسم اولور . مصدر اولور . فعل اولور . صفت اولور .

اسم اولدیغنه مثال :

بونی ایتمك ایچون قرین ضرر
بلکه ده (پنجهٔ) قضا دیترر
عبدالحق حامد

مصدر اولدیغنه مثال:

قاتل هم معترف هم مهیادر
بنی افنا ناموسکی (احیا)در
عبدالحق حامد

فعل اولدیغنه مثال:

(اویاندی) کرچه بختی روزکارك خواب غفلتدن
ولی آرایش دنیانك اولدی دنك وحیرانی
نفعی

صفت اولدیغنه مثال :

(مداهن) سودا (ناموسسز) محبت
وجدانمی افساد ایتدك عاقبت
عبدالحق حامد

تشبیهده دائما مشبه ومشبه‌به وا کثریت اوزره ادات تشبیه ذکر اولنور. بونلردن بشقه وجه شبهك ذکریده جائز ایسه‌ده

سیر و حرکتده ذهناً برعقاب جسیم الجثه‌یه تشبیه ایلدیکمز ایچون مشبه‌به اتخاذ ایتدیکمز طیرك اوچق حالنی عاریةً الوب کمی‌یه ویر یورز ـ دیرز. بوتوجیهك حکمنی ایسه برازاشاغیده اکلارسکز.

—

معنای موضوع لهك غیریده استعمال اولنان بر لفظ مطلقا استعاره اولمز. مجاز مرسل دخی اوله بیلیر. بونلری تفریق ایچون او لفظك معنای دیکرده استعمالی نصل علاقه ایله اولدیغنه نظر ایتملی. اکر بو علاقه مشابهت علاقه‌سی ایسه استعاره‌در. آشاغیده بیان اولنه‌جق دیکر علاقه‌لردن ایسه مجاز مرسل اولور.

—

هر بر استعاره بر تشبیهی متضمن اولدیغیچون تشبیهك ارکانی اولدیغی کبی استعاره‌نك‌ده ارکانی واردرکه (مستعارمنه ـ مستعارله مستعار) دن عبارتدر. مستعارمنه مشبه‌به دیمکدر. مستعارله مشبه دیمکدر. مستعار ایسه یا مشبه‌بهك لفظیدر ویاخود ملایمنی مفید اولان کلمه‌در.

مشبه‌بهك لفظی اولان مستعار یا اسم جنس اولور و یا علم اولور.

اسم جنس اولدیغنه مثال:

ایدردم (غزالمله) سیر و سفر
که پایانی اولمزدی صحرانزك
عبدالحق حامد

« جرمی » ده میرزا حمزه ایله والده‌سی شهریار خانمك موازنهٔ اخلاقنه دائر اولان فقره‌یه نظر ایتدیکمز حالده انده حمزه میرزا ایچون « بوذات فطرةً والده‌سنه‌هیچ بکزه‌مزدی : شهریار بیلان مزاجنده ایسه کندیسی قپلان طبیعتنده ایدی » دینلدیکنی کوریرز . ایشته بو بر تشبیهدر . بو افاده‌یی متعاقب ایسه « بیلاندن قپلان طوغه بیله‌جکنی کیم مأمول ایدر؟ فقط قوهٔ فاطره هر محالك ایجادینه قادردر . » عباره‌سنی مشاهده ایلرز . ایشته بوده بر استعاره‌در .

اوچنجی اولق اوزره بر تعریف دها بیان ایده‌لم : استعاره بر لفظك معنای حقیقیسندن صرف نظرله اکا دیکر بر معنی ویرمکدرکه بو معنای دیکرك او لفظه موافق دوشمسی انجق ذهنده وجود بولان بر مشابهت علاقه‌سیله‌در .

مثلا (شوکمی‌یه باق نصل اوچیور!) دیه‌جك اولسه‌ق بو افاده ایچنده‌کی (اوچیور) لفظنك معنای حقیقیسندن صرف نظر اولنمش اولور. زیرا کمکی حقیقتده اوچوجی برشی دکلدر. بو حالده (اوچمق) کلمه‌سنه بوراده (سرعت سیر) معناسی ویرلمشدر که بوده شو ایکی امرك یعنی (اوچمق) ایله (سرعت سیر)ك اره‌سنده هر بر ذهنك قائل اوله‌جغی مشابهته مستنددر .

مثال میحوثی دیکر بر توجیه ایله دخی استعاره‌یه ارجاع ایده بیلیرز. شو وجهله که (شوکمی‌یه باق نصل اوچیور!) دیدیکمز زمان کمی‌یی سرعت

کلام ۹ـ تشخیص وانطاق ۱۰ـ مشاکله ۱۱ـ ایهام ۱۲ـ مبالغه.

ـ استعاره ـ

استعاره دیمك بر لفظك معنای حقیقیسنی نزع ایله مشابهی اولان دیکر بر معنی اعاره ایتمك و تعریف دیکرله بر شیئه ـ من جهة مناسبت ومشابهتی اولان ـ شئ دیکرك نامنی عاریةً ویرمکدر. شجیع اولان برشخصه شجاعتده مشابهی اولان ارسلانك نامنی ویرمك کبی.

هر بر استعاره بر تشبیه مختصردر فقط ادات تشبیهی یوقدر. بوکا مبنیدرکه استعاره‌یی «تشبیه مضمر الادات» دیه‌ده تعریف ایدرلر.

(محاربه بوریسی چالنیر چالنمز بزم ارسلانلرك جمله‌سی بردن دشمن اردوسنك ایچنده کورلمکه باشلادی) دینسه افاده استعاره یولنده واقع اولور. چونکه بونده ارسلاندن مقصد محارب اولان عسکردر. عسکره بویله برنام ویرلمسی شجاعتده ارسلانه تشبیه ایدلمسندن طولایی اولیورسه‌ده بوتشبیه اظهار اولنمیه‌رق ذهنده قالیور. حالبوکه (محاربه باشلار باشلامز عسکرمز ارسلانلر کبی هجوم ایدرك دشمن اردوسنی تارومار ایلدی) دینسه افاده تشبیهه تقلب ایدر. چونکه بونده هم عسکر هم ده ارسلان ذکر اولنمقله برابر بونلرك (حسب الشجاعه) یکدیکرینه بکزه‌دلدیکی دخی (کبی) لفظیله بشقه‌جه اظهار ایدیلیور.

ـ تصنیف انواع مجاز ـ

انواع مجازك كلامده حاصل ايتدكلرى تأثيرات نظرامعان ايله معاينه اولنديغى حالده بونلرك بر طاقنده‌كى خاصه تخييل جهتيله فكر و نظره چارپمق و ديكر قسمنده‌كى مزيت ايسه بر فكرك تبليغنده يكى بر طور وحركت ارائه ايلمك صورتلرندن عبارت اولديغى آكلاشيلير. بناءً عليه انواع مجازى ايكى صنفه تفريق ايدرك برنجى طاقه (مجاز تخييلى) وديكر قسمنه (مجاز تبليغى) نامنى ويرمكى موافق كوردم .

برنجى مبحث
ـ مجاز تخييلى ـ

مجازك بو قسمى افكارى اهميت و تأثيرات حقيقيه‌لرندن دها مهم ودها مؤثر بر صورتده عرض ايدر و اسلوب حقيقيده مناسبت آلديريله‌ميان بر طاقم الوان زيبنده ايله نقش وتصوير ايلر. حسن استعمال اولنديغى حالده فكرك وضوح وقوتنى، شعشعه‌سنى آرتيرر . باشليجه‌لرى شونلردر :

١ـ استعاره ٢ـ استعارهٔ تمثيليه ٣ـ تشبيه ٤ـ مجاز مرسل ٥ـ تعريض وكنايه ٦ـ توريه و تلميح ٧ـ تضاد ومقابله ٨ـ ادب

توسیع ایلك ایچون ـ آتیده هر بری مثاللریله ایضاح اولنه‌جغی وجهله ـ استفهام کبی رجوع کبی تکریر کبی تعریض وکنایه کبی توریه و تلمیح کبی حتی تضاد و مقابله کبی مبالغه کبی صنایعه دخی احتیاج کورینیور که بونلرك برطاقمی معانیدن برطاقمی دخی بدیع مسائلندن اولیور. بناء علیه کرك معانینك وکرك بدیعك ـ ظواهر معانی‌یی برر بشقه فکره، برر بشقه مقصده اماله ایتمك جهتیله برر طور مجازی اکتساب ایتمکدن خالی قالمیان ـ بعض قواعد و صنایع مهمه‌سنی دخی لسان عثمانی‌یه بو یولده خدمت مسلکنده بندکزه تقدم بیوران ارباب علم وادبه حاشا مخالفت ایچون دکل بلکه اسلوب مجازی حقنده یوقاریدنبری بیان ایده‌کلدیکمز صورت قبول و تعریف ایله تقسیماتمز اره‌سنده حصول موافقت ایچون انواع مجازدن عد ایله هپسنی مجاز نامی التنده و کندیمزجه فائده‌سنه قائل اولدیغمز بر ترتیبده برر برر تعریف وایضاح ایده‌جکز.

بو اختلافمز مسلك اختلافندن و تعبیر صحیحیله (حقیقت و مجاز) حقنده صورت نظر و اعتباره عائد و قواعدك تفهم وتعلمی مهما امکن تسهیل املنه مستند برمخالفتدن عبارت اولهرق اساس و مقصده طوقنور یری اولدیغندن حرکت واقعه‌مز کستاخانه بر جرأت عدایله دوچار موأخذه ایدلیه‌جکمزی و قصورمزك حسن نیتمزه باغشلانمسنی ادبای کرامك مروت و عنایتلرندن امید ایدرم. انتهی.

—

عمومی، او درجه نا محدوددر که مصاحبات و مکاتبات عادیه ده بیله اکثر سوزلرمز علی طریق المجاز واقع اولور :

مثلا (تازه حوادث ـ مغموم هوا ـ پارلاق فکر ـ محنت اوجاغی ـ قره خبر ـ آجی سوز) کبی لقردیلر بتون تعبیرات مجازیه دندر .

کلامی انواع مجاز کبی هیچ بر شی تقویه و تحسین ایده مز . افاده نك طبعه کلال و ملال ایراث ایتمکدن خالی قالمیان اطرادینی دفع ایله بدلنه لطافت و شعشعه بخش ایلر .

ـ استطراد ـ

شمدی یه قدر بلاغت عثمانیه یه ـ دائر اثر چیقاران ارباب علم و ادب ـ علمای عربه اتباعاً ـ کلامك مقتضای حاله مطابقتنی علم معانینك کیفیاتنه ترك ووجوه تحسینی ایسه علم بدیعه ارجاع ایله معنای واحدی طرق مختلفه ایله بیان ایتمك مسائلنی دخی (علم بیان) ه تخصیص ایدرز که بو علمك موضوعی حقیقت ومجازدن عبارت اولهرق احاطه سی ـ مجازك استعاره یه و مجاز مرسله صورت انقسامنه و کنایه یه و بونلرك تقسیمات و تعریفاتنه منحصر و بونده، بلاغتك ارکان مهمه سندن اولان، تشبیهه متعلق مباحث و تفصیلاتك داخل بولنمسی ایسه تشبیهك استعاره یه اساس عد اولنمسندن منبعثدر . حالبوکه برفکری صور مختلفه ایله بیان ایتمك یعنی بزم تعبیرمزجه اسلوب مجازی دائره سنی تمامیله

ایدراویورم. اوموسمده توبه‌یی بوزانلره کیمسه تعرض ایده‌مز. سروی پك بکنیرم. لاله‌یه باقدقجه نشئه‌یاب اولورم. ایرماغه نظر ایتدکجه عمرم اکسلمز) دیسه‌ك اویله بر فکرآبداری نه‌قدر خشك، نه درجه بارد برصورتله‌افاده ایتمش اوله‌جغمزی تعریف اقتضا ایتمز. لکن بو فکرك تصویرینی ندیمه حواله ایلرسه‌ك او قوجه شاعر سخن آرنك بهار اطلاق ایتدیکمز فکر مجرده بر وجود اعطا و سرو ولاله‌یه وجویباره قابل سمع بررحیات اسناد ایدرك کویا کندیلرندن جواب اله‌جق کبی خطابه باشلادیغنی و آرده شو نقش بدیع مجازینك حصوله کلدیکنی کورپرز:

کل ای‌فصل بهاران مایهٔ آرام وخوابم سك
انیس خاطرم کام دل پر اضطرابم سك
دهان غنچه‌یی باز ایت زبان سوسنی ترقیل
شکست توبه‌یه دخل ایدنه حاضر جوابم سك
کلستانده نمایان اول چو معنای بلندای سرو
بو موزون قد ایله حقا که بیت انتخابم سك
. . . . . .
. . . . . .
مدام ای لاله خاطر کشادور اولمه کلشندن
سنکله نشئه تحصیل ایلرم جام شرابم سك
نه حالتدر سکا باقدقجه ای جو عمرم اکسلمز
مکر زنجیر بندپای عمر پرشتابم سك!

—

علی العموم مجاز طبیعتده مکنوزدر. استعمالی ایسه او قدر

بشقه بر یولده سوز سویلکدن عبارتدر . نرکسیدن بر آز اول ایراد ایتدیکمز مثال مجازك بر فکر عادیه نه‌درجه لطافت نه درجه شعشعه ویره‌بیله‌جکنی بزه ارائه و اثبات ایدر . مع مافیه بر دیکر مثال دها عرض ایده‌لم : مثلا « دنیانك هیچ برحالنده قرار یوقدر. وقوعات ایسه‌کلیرکچرشیلردر. وقتیله‌کچیردیکم اوکوزل ایامی خاطرلادقجه محزون اولیورم . کنجلك دنیلان شی‌ده بتیویریور» دیسه‌ك اسلوب حقیقیه موافق و مجازدن یتون یتون وارسته بر سوز سویلش اولورز اما سوزمزده بر لطافت ورونق بوله‌میز . حالبوکه‌بوافاده‌نك‌اسلوب مجازیه‌تحویلی دیمك اولان‌نشیدهٔ آتیه، اساس فکری نه‌درجه پارلاق، نه مرتبه مؤثر برحاله قویدیغنی وهلهٔ نظرده اکلایه‌بیلیرز :

بو دوران نه دهشتلی دولاب ایمش
قیامت دخی قوپسه ایتمز قرار
وقوعات ایسه غین سیلاب ایمش
که عمان محوه آثار روزکار
دوشوندکجه بن سوردیکم دملری
کلیر یادی انجق کورنمز سرور
ایدوب صانکه اول سورشادی مرور
بو کون کوکلمه قالدی ماتملری
برادر شبابت فنایاب ایمش
اویاندمده بیلدم او برخواب ایمش !
عبدالحق حامد

کذلك مجازه رعایت ایدلمیه‌رك (بهارکلسه، زیرا بهارده راحت

کلماتی وضع و تخصیص اولندقلری معناره ترك ایدن اسلوب حقیقیدن و بو معنالری مادیاتدن مجرداته و یا محسوساتدن مخیلاته نقل و یا عکسنی اجرا ایلیان اسلوب مجازیدن بشقه ـ الفاظ، دلالت حقیقیه‌لری دائره‌سندن چوقاق خارجه چیقمقسزین، علی طریق النقل دخی قوللانیلیر.

مثلا (اغاج یاپراغی) (دیکش ایکنه‌سی) (انسان باشی) دیدیکمز کبی (کتاب یاپراغی) (بالق ایکنه‌سی) (ارغادباشی) دخی دیرز. چونکه بو ایکنجی طاقم معناره دلالت ایدر بشقه‌جه لغتلر اولمدیغندن بونلری تعیین ایچون الك زیاده مناسبتی بولنان ویا هیچ اولمازسه بو معنالر حقنده بزه برفکر و یره‌بیله‌جك اولان اشیانك اسامیسنه مراجعت اولنور(*)

آنفاً بیان ایتدیکمز شیلر مجازك ماهیتی حقنده‌بزه‌برفکر ویرمکه کافی اولور ایسه‌ده براز دها ایضاح ایده‌لم: مجاز دیلان شی علی‌الاطلاق ـ کرك کلماتك معانئ اصلیه‌سی تغییر و نقل اولنمق صورتیله اولسون، کرك عباراتك ترتیب وانشاء منطقیسنجه احتراص نفسانی و یا ذوق وجدانیدن منبعث اولهرق دها یکی، دها جانلی، دها تحف بعض تعدیلات اجراسی طریقیله اولسون ـ تبیین مرامده کلامه بر طور مخصوص ویرمکدن وطوغریدن طوغری‌یه اولان طریق افاده‌دن آز چوق تباعدله

(*) بزم اصطلاحات مخصوصه‌مزدن ـ آهنك سلاست ـ خریطهٔ تصور کبی تعبیرلرده بو قبیلدندر

فرصت دیدیکك دم سحردر
کویا که صبای خوش اثردر
افسوس اولور اول نسیم نافع
بر غفلت یکدم ایله ضایع

نشیده‌سی یوقاریکی افاده‌نك حاوی اولدیغی فکری بالواسطه و مصنع بر صورتده مفید اولوب بونده کلمات معانئ عادیه‌سندن غیری دها واسع دها شاعرانه معنالرده استعمال اولنمش و بو صورتله حد ذاتنده هیچ بر لطافتی حائز اولمیان بر قضیه پارلاق بر عرض و تمثاله متحول اولمشدر . ایشته بو قبیلدن اولان ترکیباته دخئ (اسلوب مجازی) وافادهٔ اخری ایله (ترکیب مخیل) تعبیر ایلرز .

اسلوب حقیقینك خیال ایله اختلاطی یوقدر . فکرو نظره و محاکاته مستند اولان مواده الویرر . آثار علمیه‌نك بر ترجمان صاحب وقاریدر . چونکه مؤلفات علمیه تنشیط فکره دکل تبیین حقیقته مخصوص اولدیغندن تزیینات ادبیه احتیاجندن وارسته‌در.

اسلوب مجازی ایسه فکر ونظردن زیاده ذوق وجدانیدن، حسیاتدن تولد ایدر . نظر دقته چارپان بر شی تعریف دکل تصویر اولنمق و اندن برطاقم نکات و محسنات چیقارلمق ایستنیلنجه اسلوب مجازی یه ــ همان غیر اختیاری بر صورتله ــ چیقیله‌رق هم بر محرره هم‌ده بر صنعتکاره عائد وظیفه‌نك ایکیسی بردن اجرا اولنور .

اوچنجی فصل

ـ تزیینات اسلوب ـ انواع مجاز ـ

بوفصلك مندرجاتی: اسلوب حقیقی . اسلوب مجازی (استطراد: استعاره ومجازمرسلدن ماعدا سائر برطاقم صنایعك دخی مجازاتدن عد اولنمسنك سببی) ـ تصنیف انواع مجاز . مبحث ۱ـ مجاز تخییلی : استعاره . استعارهٔ تمثیلیه . تشبیه (استطراد: استعارات وتشبیهاتمزحقنده برقاچ سوز) مجازمرسل. تعریض و کنایه . توریه وتلمیح . تضاد ومقابله . ادب کلام. تشخیص وانطاق. مشاکله. ایهام. مبالغه. مبحث ۲ ـ مجاز تبلیغی: التفات. استفهام . ندا . قطع . تردید . رجوع . عکس . تکریر . مبحث ۳ـ معرفت مجاز.

ـ اسلوب حقیقی ـ اسلوب مجازی ـ

مثلا ـ بو فرصت هر وقت اله کچمز ـ دیه‌جك اولسه‌ق بو برطرز بیاندرکه ساده وصنعت وزینتدن بری اوله‌رق کلمات مرکبه‌سی معانئ اصلیه وطبیعیه‌سنی محافظه ایدر ونظر متخیله‌یه بر تصویر عرض ایلز . ایشته بویولده اولان افاداته (اسلوب حقیقی) و تعبیر دیکرله (ترکیب بسیط) اطلاق ایدرز.

حالبوکه نرکسینك :

فرصت که هوای تیز پردر
ایرمك اکا بر دخی هنردر

صانکه نفرتله عالم بشره
فلك آرای ارتحال اولمش
کوکده‌ده مظهر جلال اولمش
باق حضورنده‌کی فرشته‌لره
طلب ایتمش مزاج منحرفی
دوش نازنده لعل کون خلعت
او قیافتله عازم جنت
ای وطن ای ملیکهٔ ملت
سکا باق آل کفنده برزینت!

بکزیور کهکشانه یاره‌لرك
موکب رحلتك اودر کویا
یلدیرم عکسیدر نقاره‌لرك
سنی آلقشلیور بروج سما
بشقه بر طرز افتراقك وار
کوریرم بیك هلال نورانی
ای مه‌آسمان قوطانی
نه مهابتلی انشقاقك وار
فلکی قایلامش ستاره‌لرك
محشر اولمش او عالم بالا
بوکا موجب نه بیلدم حالا
قدرکی ایلك ایچون اعلا
صانکه کلمش جنازه‌که . .

عبدالحق حامد - ابن‌الموسی(*)

(*) ابن الموسی برتیاترو اویونیدرکه برارالق (وقت) غزته‌سنده تفرقه صورتیله طبع اولنمغه باشلاندیغی حالده صکره ترك اولنمشیدی. اثرك کتاب اوله‌رق هنوز باصدیریله مامسی ایسه قیمت‌شناسان بدایع ادب ایچون جای تأسفدر.

بر طرفدن قطعهٔ مذکوره‌یی اوقومقده ودیکر طرفدن صاغ المده‌کی قلیجك پارل پارل پارلامسنه باقوب آبا و اجدادمز عثمانلی بابالریمزك دشمن قانیله پاصلانمش پالالرینی درخاطر ایدرك خزین و فقط بر طور عسکری ایله «ای آلت افتخار! نه زمان شکل هلالکی سحاب اعدا اوزرنده بوله‌جقسك؟ نه وقت کردن خصمه نزول ایله اخذ ثار ایده‌جك و هانکی کون خون دشمنله ژنکدار اوله‌جقسك ؟» کبی خطابلرله سپر ایتمکده و اکثریا اوروب دورتمك حرکتلریله مثال اژدر دشمن مفروضه حملهٔ قهرمانی ایله کیتمکده اولدیغمی درخاطر ایدییورم .

پکده حال بیداریده ایدم دیه‌میورم : چونکه ذکر اولنان حالات ایله برابر عسکرلکك جان اله‌جق پك بیوك صورتلری صحیحاً وقوع بولورجه‌سنه کوزمك اوکنده بر منظرهٔ غرابت اثر تجسیم ایدییوردی .

عجبا نه حالدرکه قابل‌حس اولمیان بر آنك تجزی و تعریفی عدیم‌الامکان بر زمانده هم قلیچ تعلیمیله اوغراشه‌یم همده کندیمی میدان محاربه‌ده غالب بر اردونك قوماندانی کوره‌یم . سبحان‌الله! نه غریب شیدرکه عادتا معدوم دنیله‌جك بر وقت موهومده بونجه شیلر وجود بولمش طرزنده کورینیور وطینت عسکریه اقتضاسنجه غیرت طمارلرینی بو درجه قبارتوب عثمانلیلق قدر پسندیده وخصائل برکزیده‌سنی صوك نفسه قدر اظهار واجبارایدییور! کویا قوماندانی اولدیغم اردو هر بری بر طاغ پارچه‌سندن عبارت عثمانلی شجعانندن مرکب قوجامان بر ارسلان سوریسی ایمش‌ده بن اشهب سوار عزو وقار اولدیغم حالده اك ایلریده ورایت ظفر المده کیدییورمشم .

ارکان حرب بیکبا شیلرندن رفعت‌بك

شعره مثال :

یته قارشمده وجه منکسفی
کوکه اورمش تنده‌کی حیرت
زوی ارضه نکاه منعطفی
ایکی برق بلا کلیر المبت .

دنیا یوارلنیر . . . چوجوق اوینار طوب آشینیر . . . شمدی قرمزی کورینان شی کوزیکی یوموب آچنجه‌یه قدر صاری اولور . شمدی طوغری کورینان شی کوزیکی یوموب آچنجه‌یه قدر اکریلیر .

آه ! . . قاچ بیك کره قویروقلی بیلدیز قدر بر بیلدیرم اولوبده بو چوجوق اویونجغنی... بوالچق طوپراغی... بوظلم دنیاسنی... بوانسانه مزار اولمقدن بشقه بر شیئه یارامیان مصیبت عالمنی بر اورشده یوز بیك پارچه ایتمك خولیالریله چلدیره‌جق درجه‌لره کلدم .. قاچ بیك کره ! . .

کمال

ـ علویت خیال ـ

علویت خیال بیوك بر شیئی ویا بیوك بر فعلی پارلاق ونظر فریب الوان ایله نقش و تصویر ایتمکدر .

نمونه مثال :

دها باش طرفنده عثمانلیلرك فضائل عسکریه‌لرینی میدانه قویان:

بز اول عالی همم ارباب جهد و اجتهاد زکیم
جهانکیرانه بر دولت چیقاردق بر عشیرتدن
بز اول نسل کریم دودهٔ عثمانیانز کیم
مخمردر سراپا مایه‌مز خون شهادتدن

قطعه‌سنی بر درلو اوقویوب کچمك ممکن اوله‌مدی . اوقودقجه افکارم بشقه‌لشه‌رق بیلمم نه سببه مبنی اوچنجی دفعه‌ده‌کی تکرارنده قلبجی چکمش و برکره دها اوقویشمده بام باشقه برحاله کلمش اولدیغمدن طوغریسی نه اویقوده و نه‌ده حال بیداریده ایدم دیه‌بیلیرم . اویقوده ایدم دیسه‌م

ـ علویت حس ـ

علویت حس قلبك عشق فضیلت، تحقیر هوسات، میل معالی کبی احوالدن طولایی بردن بره اظهـار ایتدیکی هیجان شـدید ایله ـ هرحالده ضعف وعجزه منتهی اولان ـ ماهیت انسانیه‌نك کو یا فوقنه چیقمق ایستدیکی اثناده حصوله کلان بر کیفیتدرکه بزی مفتونیت واعجازه دوشورر.

بو علویتـك حاوی اولهجغی حسـیاته کوره تنوع ایتمسی طبیعیدر. نته کیم علویت فکر دخی او یله‌در.

(وطن ـ یاخود ـ سلسـتره) ده امرادن صـدقی بکك بر بشقه‌سنه اسناد ایله کندی سرگذشتنی حکایه ایتدیکی صره‌ده غلبـهٔ حسـیات ایله بر ارالق ـ کتم حقیقت مقصدندن دخی ذهول ایدرك ـ سویلدیکی سوزلر ایچنده حیرانی اولهجغمز علویت حس، شدت وانتقام نوعلرینه داخل اولور:

صدقی بك

. . . . . .

لکن انسان . . انسان کوزنده او درجه الچقدی‌که کندینك‌ده انسان اولدیغنی دوشوندیکجه کندی کندینی الداتمغه چالشیر، قرنلی طویورمق ایچون طاغ باشلرنده درت ایاقلی یورير، اغزیله اوتلاردی . آه ! کندینی طاشیوبده بو دنیایه کتیرن اناسنی بولسه او زمان شبهه‌سز قرنلی یوز بیك پارچه ایدردی ! دنیا ؟ . . یا هله دنیا ؟ . . برکره انك کوزیله باق. . . صانکه فلك برچوجوق دنیا انك النده بر طوپ . . . فلك اوینار . . .

جلال‌الدین خوارزم شاهك حمیت اسلامیه و جلادت فطریه‌سنی تصویر ایدن غیر مطبوع بر تیاتروده مشارالیهك مقابلهٔ خصمه منتهیٔ عزیمت ایکن اللهه، دینه خدمت ایتمکی حیاتنه، راحتنه، حتی برکوشهٔ مذلتده منزولاً جان‌ویرن پدری علاءالدینك انتقامنه بیله ترجیح ایده‌جکنه دائر علنی ایتدیکی عهده عمومی اشهاد ایلر. مقر بلرندن بعضیلری «اللّه معینك اولسون!» و «اللّه معینمزدر!» آلقشلریله مقابله ایدرلر. بونلره قارشی جلالك لساندن دخی شو سوزلر برق چهان کبی صادر اولور:

«اللهك ایشنه قارشمیه‌جغز. یولنه کیده‌جکز!»

ایشته هرحالده وخصوصیله اویله بر زمان و موقعده‌سامعینه تأثیر بدیعی منکر اولمیان بو کلام عالی علویت فکرك بر مثال بلیغیدر.

جناب شیخ غالبك نعت حضرت پیغمبریده سویلدیکی سوزلردن شو اوچ بیت دخی علویت افکار جهتیله ـ جبال متسلسله شواهقی کبی ـ دوش بردوش اعتلادر:

شاه ملکوت عرش پایه
ماه جبروت فرش سایه
بردر دیدهٔ آشنای وحدت
موج احدیت احمدیت
چون اول ما خلقدر اول نور
ثانیٔ خدا دیسه‌مده معذور!

حسیات مفرطه‌ده تعبیره صیغمز بر طاقم حالار اولدیغی و روحك بر سبیله متهیج اولدیغی زمان حسیات شدیده‌یی تبلیغ ایده‌جك برتعبیر بولنه‌مامقله نه درلوعذاب واضطرابه دوشولدیکی انکار اولنور شیلردن دکلدر.

حسیات قلبیه‌نك حوصلهٔ تعبیره صیغمیه‌جق درجه‌لره قدر اتساعی حقیقتی تسلیم اولنجه علویتده بوکا تطبیق اولنه‌بیلیر. اوعلویتکه حسیاتمزی بغتةً تحریك ایدرك بزی الك روحانی ذوق ونشئه ایله متلذذ ایلر.

ایشته آنسزین کلیر کچر، وقوعندن اول کوریلوب بیلنمز وبتون بتون غیر اختیاری اولان بو علویت ایچون اوچ منبع وازدرکه انلرده افکار، حسیات، خیالاتدر.

ـ علویت فکر ـ

علویت فکر تصورده بر عظمتدرکه ساده وشدید و قیصه تعبیرلرایچنده بارقه انکیز ظهور اولور. حضرت فخرعالم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز دارآخرتی تشریف بیوردقلری زمان جناب صدیق اعظمك مسجد شریفده افتتاح خطابتلری بولنان کلام آتی کبی که تأثیرارتحال پیغمبریدن طولایی حیران وسرکردان اولان اصحاب کرامك قلوبنی انوار انتباه و تسلیته طولدیرمشیدی:

«ای ناس محمده طاپانلر بیلملیدرکه محمد وفات ایتدی. اللهه طاپانلر بیلسونلرکه الله باقیدر!»

دخلی اولهمز . ونه‌درلو افاده اولنسه مأل جلیلنـده کی علویت انتفا ایده‌مز .

ایشته بو سوزدرکه تقدیر علو یتنده بر ادیبی « اشاغیدن یوقاری‌یه ایدیلان بو خطاب یوقاریدن اشـاغی‌یه اینن خطابلر قدر علوی ایدی ! » دیمکده بی اختیار براقشدر .(*)

علویت صرفه برکلمه‌ده، برحرکتده، حتی سکوتده بیله واقع اولهبیلیر . اعاظم اسلامك وحتی مشاهیر عثمانیانك تواریخ شـان و مفخرتلری قارشدیرلدیغی حالده بزه بر کلمه‌دن ویا بر حرکتدن منبعث بر چـوق علویت صرفه مثاللری عرض ایدر . از جمله اندلسده ملك هشام ثانینك وکیل السلطنه‌سی بولنان محمد المنصور برمحاربه‌ده، عسکرینك ـ جیش عرمرم اعدایه غلبه ونصرتدن مأیوس اولوبده ـ هزیمت کلیه ایله فراره یوز طوتدیغنی و بونلری بشقه یولده‌ضبط ایتمك قابل اولهمیه‌جغنی، کورنجه هپسنه مسابقتله درحال آتلدن اینه‌رك وعمامه‌سنی باشندن وقلیجنی بلندن چیقاروب آته‌رق ارباب فرارك رهگذارینه یاتیو یرمشدرکه بو حرکت علویه راه فراری سدو عسکر اسلامی ینـه او محاربه‌ده مظفر ومنصور ایتمکه کفایت ایتمشدر .

تحلیل و تعریفدن مبرا اولان شیلرك بریسـیده علویتـدر . چونکه علویت اویله قبل‌الوقوع بیلنیر کوریلور شی دکلدر . روحك ناکهانی برهیجانـدن متحصل اولهرق حسی دخی بهت متأثرانه‌دن عبارتدر .

(*) عبد الحق حامدبك . طارق ـ یاخود ـ اندلس فتحی. صحیفه ـ ۱۰

جومردلك مسابقه سنك پیشواسی اولانلره آجیر. هم انك ضیاعنه اغلر، همده کندی یوزندن منتظر اولان خدمتك فقدانته یانار.

نام عظمت اتسامنی زیب سرلوحهٔ ماتم ایلدیکمز «غازی عثمان پاشا» بنی نوعنك اول یکانه‌لرندن ایدیکه سینهٔ ملکانه‌سنده موجود اولان ارسلان یورکی حملهٔ شیرانه وصولهٔ قهارانه‌سنی تخریب بلاد ایچون دکل بلکه بو ملعنت ایچون هجوم ابلیان یوز بیکلرجه اشقیایه یالمدافعه ینه یوزبیکلرجه مخدراتك عرضنی، یوز بیکلرجه صبیانك حیات معصومانه‌سنی، یوزبیکلرجه احرارك حریتنی والحاصل جهانده جنت اولمق اوزره توصیفه شایان اولان بر مملکتك معموریت ومسعودیتنی اشقیای مرقومه‌نك پای تخریبندن محافظه ایچون کندیسنی سوق ایلدی.

احمد مدحت افندی

§

ـ علویت صرفه ـ

اسلوب عالی ـ که طرز بیانه عائددر ـ روحدن متولد و اسلوبدن بتون بتون مجرد و مستقل اولان علویت ایله قاریشدیرلمامليدر. شبهه یوقدرکه تصورات عالیه‌سز اسلوب عالی اوله‌مز انجق عکس قضیه‌ده طبق اویله دکلدر. یعنی تعبیرنده علویت بولنمیان بر فکر حد ذاتنده عالی اوله‌بیلیر. مثلا سیرن فاتحی وقیروان شهرینك بانیسی اولان مجاهد مشهور عقبة بن نافع قناریه اطه‌لری قارشیسنده راکب اولدیغی دوه‌سنی بحر محیطه سوردیکی زمان «الهی! شاهد مسك: پیشکاه عزیمتمه شو عمان تصادف ایتمه‌یدی اسم جلالکی دها ایلریه کوتوریردم» بیورمشدرکه بو کلام حق پرستانه وعالی همتانه‌نك حاوی اولدیغی فکر حد ذاتنده عالی یعنی بر علویت صرفه اوله‌رق صورت بیانك بونده

حرکت ملعونانه‌سنه ایصال ایلیان شهراه دخی جنك دیه بادیٔ امرده تقدیس ایلدیکمز بر کیفیت دکلیدر ؟

. . . . . .

. . . . . .

ترك سلاحه بر چاره وار ایسه اوده سلاحلنمقدر. تخریب عالم فکرنده بولنانلر سلاحله کلدکلری کبی بونلردن تحافظ وتدافع ایچون دخی انلره سلاح یوزندن بشقه یوز کوسترمك خطا اولدیغی حقایق وتجارب تاریخیه دندر .

انسان اوغلی اوقدر غریب بر مخلوقدرکه یوزویردیکه شماریر. شماردقجه یوز بوله‌جق اولورسه دها زیاده شماریر. جهان آنك اسیری اولسه ازمك ایچون جهانك خارجنده. احرار ارامغه قالقیشیر .

هنده قدر کیدن اسکندرلر، ازمیده قدر کلان تیمورلر، بریسی شرقدن و دیکری غربدن مسقوف چوللرینه قدر واران تیمورلنکلر، بوناپارطلر ایشته هپ بوشمارقلق اوزرینه کلمشلر وکیتمشلردر .

. . . . . .

باخصوص‌که اول معترض کندی مدافعه‌لرندن عاجز بولنان نسوان وصبیانك جکرلرینی یبرتمق ایچون ناخن خون آلودیله میدانه چیقدقده (سن هر یورکی قادین وصبی یورکیمی ظن ایدییورسك‌که سنك بو هیبت مدهشه ومخوفه‌که قارشی تتره‌سون؟ ایشته سکا بریورك‌که پولاددر) دیه میدانه آتیلان دلاور کندی جانی بنی نوعی یولنده قربان ایتمکی کوزه آلدیررسه فضائل انسانیه مراتبنك قدمهٔ عال العالنه واصل اولور . ملیونلرجه بنی نوعنك تحسین وآفرینه دکل عادتا منتنه مظهراولدیغیچون مسعودیت دنیویه واخرویه‌دن اوله‌رق بوندن بالاتر هیچ برسعادت بوله‌مز.

شبهه یوق‌که بو رتبه‌یه وصول دخی هرحکمنی جامع اولمق اوزره هر حالده بر اولومدر. حتی قدرشناس اولان برآدم اولومك پنجهٔ خون‌آلودینه دوچار اولان بیکلرجه آدم میاننده اك زیاده رزمکاه فداکاریده جانیله

بر کره دها اوکرنسه‌م . اوقو ! بن زیاد اوقو ! شو افسرلرك هر بری بر حکمدار بد بختك سرکذشتی‌در. اوقو ! ابن نصیرك کوله‌سی !

سابقا پلونه سردار ظفر شعاری و الحالة هذه حربیه ناظری بولنان غازی عثمان پاشا حضرتلرینك پلونه‌ده شهید اولدیغی خبر کاذبی استانبوله وارد اولدیغی کون ـ که عموم عثمانلیلرایچون بر روز سیاه ماتم ایدی ـ خلقك ترجمان حسیات و تأثراتی اولمق اوزره (وقت) غزته‌سنده نشر اولنان بر مقاله عظمت حس وشدت افاده ایله اسلوب عالیه موافقت ایده‌جك امثال ادبیه‌دن صایيله‌جغیچون بعض فقره‌لری نقل اولندی .

مسعودیت مدنیه خیاللری نهایت‌الامر بویله بر حس ندامت وپشیمانی‌یه نصل وسعت ویرمزکه یوزلرجه سنه‌ده حاصل ایلدیکی معموریت اوزرینه غبطه بخشای انام اولان بر شهر عظیمك چند ساعت ظرفنده یانغین یرینه دوندیکی کوریلیور. قرق بیلده مکملیت بشریه‌سی حصوله کلان بر انسان کاملك بش پاره‌لك بر قورشون ایله دورلدیکی وهم‌ده بیکلرجه‌سی بر آنده یره سرلدیکی نظر حیرتله مشاهده اولنیور .

جنك ! . . . .

بادیٔ امرده اویله مقدس بر شی‌که قدسیتنك وجدانجه ملاحظه و موازنه‌سی یورکده بر قاینار قانك جریانی حس ایتدیریيور . اویله یا ! مسعودیتزه کوز دیکن حاسدلری سائقهٔ حسدله تشبث ایده‌جکلری تخریبدن منع ایچون ایجاد اولنمش بر ایشدر .

فقط جنك ! . . . .

نه مستکره شی ! طول امل وغلبهٔ حسدوسوق غرضله نوعیت‌بشریه‌سنه مخصوص اولان ملکیتی ملعنت عفریتانه‌یه تحویل ایلیان انسانلری هدف

عبدالحق حامد بکك (طارق ـ یاخود ـ اندلس فتحی) البته نظر مطالعه کزدن کچمشدر. مؤلفك طارق بن زیاده عقیب فتحده سویلتدیکی سوزلره برکره دها باقه‌لم که اسلوب عالینك بر مثال مکملنی ده اوراده کوره‌جکز:

طارق بن زیاد (یالکز)

اندلس حکمدارانك خزینه‌لری ایچنده‌سین. طارق! سن نه‌دن کلوب نه‌ده طورمشسن. عزیمتك نه طرفه؟ سن تا سوریه‌دن کلوب طلیطله‌ده طورمشسن. یارین سکا برفاتح دیه‌جکلر. بونکله برابر سن قولبه‌دن چیقدك، برسرای خزینه‌سنده‌سین. برمزاره کیره‌جکسین. شوکوزینك اوکنده پارل پارل یانان شیلر نه در؟ برطاقم حکمداران ماضینك سرنکون اولمش افسرلری! بوشهر برتختکاه سلطنت اولمسه بیله بواوطه برتاجکاه مسخردر. اوقرالری تشخیص ایدن تاجلر سنك پنجه‌کده. اقتداریکك کاملنه یکرمی بش برهان، یکرمی بش شاهد!.. بونکله برابر ای سردار غالب! سن یالکز بر تربه‌دارسین. بوتاجلرك اصحابی اولان حکمدارانه امتثال ایتمه. انلر غافل و مغرور ایمشلر. ذوالجلالك قدرتنی، بشرك عجزینی، زمانك انقلابی دوشونمامشلر. هپ بزبرلرندن انتقام آله‌رق کلوب کیتمشلر. سن انلرك سرای سلطنتنه کیردك، خزینهٔ ثروتنه مالك اولدك، دفینهٔ اسرارینی کشف ایتدك. رودریق سکا انلرك استقبالنی کوسترمدی. سن‌ده عالمه رودریقك آتیسنی تصویر ایتدیریورسن. ایشته قوجه برملتك عالم استقبالی ایاغکك التنده یوارلنوب طوریور. ایشته داخلنده جریان ایدن نهر اقبال بربشقه مجرا آچلدی. بوده محض سنك کتیردیکك انقلاب ایله آچلدی. بونکله برابر سن هیچ برشی دکلسین. بن زیاد سن مجرد هیچسین!

تبدیل طور ایله

نه اولوردیم؟ بکاده براز غرورکلسه. غرور ایله چیقسه‌م چیقسه‌مکه صکره بردن بره دوشوب نه قدرعاجز، نه‌قدر اقتدارسز برمخلوق اولدیغمی

بر نوحه‌درکه شامل اولدیغی حس و تصور نه درجه بلند ایسه اسلوب بیانی دخی او مرتبه عالی اولدیغچون او یولده بوله یلدیکمز سائر مثاللره تقدیماً ایراد ایلدك :

کیت وطن کعبه ده سیاهه بورن
بر قولك روضهٔ نبیه اوزات
برینی کربلاده مشهده آت
کائناته اوهیئتکله کورن
او تماشایه حقده عاشق اولور:
کوزه برعالم ایلیور اظهار
که جهاندن بیوك لطافتی وار!
او لطافت اولنسه کر انکار
مذهبمجه دیمك موافق اولور:
آچ وطن سینه کی آلهکه آچ
شهدا کی چیقارده اورتهیه صاچ !

کمال

—

شاعر مشهور باقینك سلطان سلیمان ایچون سویلدیکی مرثیه‌دن شو بر قاچ بیت دخی اسلوب عالیه مثال اوله‌بیلیر :

قیلدی فراز کنگرهٔ عرشی جلوه کاه
لایق دکلدی شانه حقا بو خاکدان
مرغ روانی کوکلره ایردی هماکبی
قالدی حضیض خاکده بر ایکی استخوان
چاپك سوار عرصهٔ کون ومکان ایدی
اقبال وعزت اولمش ایدی یارهم عنان
سرکشلك ایتدی توسن بخت ستیزکار
دوشدی زمینه سایهٔ الطاف کردکار !

صانور تمغای زرینلر کورن بر مائی خاراده
میان آبه دوشمش عکس خورشید پر انواری
چراغك حسنی انکار ایدنلر روز روشنده
سمنزار ایچره کورسونلر فروغ شمع کلناری
نفعی

ـ اسلوب عالی ـ

اسلوب عالیده کی خاصهٔ جلیله افکار و حسیاتك اصالت وعلو یتنه تعبیراتك عظمت و شدتی ده علاوه ایدرك ناکهانی تهاجملرله نفس ناطقه یی حواسنك فوقنه چیقارمق وحیرت واعجاز وعشق وغرام ایله مشحون ایلمکدر . اسلوب عالیه چسبان اولان شی احتشام وعظمت افاده در. اعتلایه مائل ایسه ده اسلوب مزین مخصوصاتندن اولان تزیناتی تحقیر ایدر. مزیتی زینت وثروت الفاظده دکل قوت و صلابت معناده ارار . شدت افکار ایله حسیات اصیلانه نك افراطندن متولددر . بونکله برابر جولانکاهنی شو اهق علویت وعظمته حصر ایتمسی حالنده کرك مؤلفنی، کرك قارئنی یوره جغندن ارالقده اسلوب مزین واسلوب ساده نك معتدل و نازك خیابانلری اره سنده خرامان حضور و استراحت اولمسی ایجاب ایدر .

اسلوب عالی مناجات و نعوته، مرثیه یه، خطبه لره، فلسفه یه، تاریخك بعض پارچه لرینه، تراژدیلره و سائر هردرلو مقدس وعالی مباحثه لایقدر .

مثال آتی محاربات سابقه هنکامنده وطنمزك کرفتار اولدیغی مصائب وشدایدن متأثراً اظهار اولنمش و او یلادن

دارخلدك بر مصنع بیتیدر ـ یاخود ـ دیدم
دیدیکیم رضوان بو بیتی جنتك معناسیدر
دار محنتدر جهان اما بونك چاك دری
اول قیاسك صورت الای استتناسیدر
طاق کسری قصر شیریندر پدر مادر اکا
بو ایکیسینك دخی بر طفل نوپیداسیدر
کوه ودریا ایکی جانبدن درآغوش ایتمش
صانکه دریا دایه‌سی کهسار ایسه لالاسیدر
کوه صاقنمقده رخسارن طوغار کوندن آنك
بحر ایسه آینه‌دار طلعت زیباسیدر
حبذا ساحلسراکیم رنك وبوی نو بهار
کاشن پر فیضنك بر غنچهٔ رعناسیدر

ندیم

دیکر

بهار ایردی ینه باغه دوشندی نطع ژنکاری
ینه سلطان کل ایتدی مشرف تخت کلزاری
ینه بادصبا افتان و خیزان ایردی کلزاره ،
دم عیسی وش احیا ایلدی ازهار و اشجاری
لطافتدن زمین فرش منقش اولدی عکسیله
مرصع صایبان ایدنجه چرخ ابر کهر باری
ایرشدی پرتو فیض بهار آینهٔ چرخه
عجبمی شمدی اولسه ژنك ابرتیره‌دن عاری
دونوب کرداب بحر خونه هر کل لاله زار ایچره
طولاشدیرمقده کشتیٔ قرار بلبل زاری
نسیم اول دکلو نازك طرح ایدر آب اوزره امواجی
که لوح سیمه استاد ایده‌مز او یله قلم کاری

ایمپراطوریدن ارتحال ایدنلرك شهراه روضه‌ده مشهود اولان تصاویر مجسمه‌سی کویا که بو باغ سکوت آبادك سکنهٔ متحسره‌سیدر.

بو اجمالك تفصیلنی ادیب مرحوم کامل پاشانك (قالیپسو) جزیره‌سنه دائر تعریفات بلیغانه‌سی مفیددر.

بو باغده وار غریب حالت
سایشته اکر دینلسه جنت

نصل جنت دینلسون؟ ساحه‌سندن احوال عقبایی آکدیرر بر عالمه کیریلیر. بو تماشادن صکره صفای جنت سوریلور. یعنی بو روضهٔ وسیع الانحانك بر کوشه‌سنده شمدیکی ایمپراطورك پدری فره‌دریقك وزوجه‌سنك تربه‌سی موجوددر. باغچه‌نك صاپه بر جهتندن اوزون بر یول ایله اورایه کیدیلیر. یولك اطرافنده سرو کبی حزن ارتدیره‌جق اغاجلر دیکیلیدر. یولك حذاسندن منتهاسنه طوغری باقلنجه برصراط مستقیم که ظلام ظلال اشجار ایله منظره‌سی غایت مهیب وموحش وتحریك روزکار ایله اغاجلرك تصادمندن حاصل اولان ایکلتی زیاده حزین ومدهشدر. زوار یولك اورته‌سنده سنوحات اخرویه ایله اویله متأثر الجنان اولورکه دوردن بر مغاره دلیکی کبی مشهود اولان تربه قپوسنی مدخل عالم آخرت ظن ایتمکه باشلار.

سعدالله پاشا

شعره مثال:

قصر روح افزا دکل حسن وبها مأواسیدر
جنت اعلا بونك فرش جهان آراسیدر
سیر ایدوب طرح جدید سقف عالیسن دیدم
وار ایسه بو روی ارضك عالم بالاسیدر
روح افلاطون دیدی یوق یوق خطا ایتدك خطا
عالم جاه و جلالك بو یکی دنیاسیدر

بر طرفی غایت آچیق بنفشه، بر طرفی غایت قویو علو رنکنه غرق اولمش و یاخود بر جهتی آتشین آلدن باشلایه‌رق و طبقه طبقه پنبه، ترنجی، و قاون ایچی رنکلرینك قرق اللی درجه قویولغندن آچیقلغنه واچیقلغندن قویولغنه انتقال ایدرك نهایت قناریا صاریسنده قرار ویرمش و یاخود دنیاده نه قدر پارلاق رنك وارسه ـ اچیقلقده قویولقده قابل اولدقلری درجاتك هیچ بری خارجده قالمامق اوزره ـ عمومی جمع ایتمش بیك درلو ملون بلوطلر دقیقه دقیقه رنکلرینی بر لطافتدن بر بدیعه‌یه‌تحویل ایدرك آهسته آهسته آفاق سیر ایتمکه باشلارلر. برصورتده‌که یالکز دکزده دکل طاغلرده بیله شکلیله لونیله عکسلری مشاهده اولنور. بو عکسلر ایسه دائما بربرینه انعطاف ایدرك غالبا بادشمال ایله باد جنوبك خفت وغلظتجه اولان تفاوتی دخی هوادهطبقات وطبقاتده بالطبع آیینه لکه استعداد حاصل ایلدیکندن سطح‌مادن‌اوج‌هوایدقدردائما تغیرده، دائماتلونده برنورعالمی حاصل اولورکه تصویرینه دکل تصورینه دخی امکان یوقدر.

کمال

دیکر:

سرایه جبهه‌سندن نظر اولندقده اتصالنده بر دائره اورته‌سنده عظمتلی بر قله‌دن عبارت فرسوده رنك بر بنا کورینور. منظرهٔ بنا شاعرانه تشبیه اولنورسه ایکی جناحنی آچمش برعقاب عظیم‌الهیکل پروازه مهیادر دینیله‌بیلیر. اوکنده‌کی ساحه برروضهٔ بدیع‌المنظردرکه فسحت عرض و طولنی احاطه‌ده مدنظر قاصردر. لطافت و انتظامنی تعریف و افاده‌ده قوهٔ متخیلهٔ ادبا عجزینی اعترافه هرزمان حاضردر. هرطرح زمرد فامی‌استاد صنعتك‌نفایس طبیعتی تقلیده کالنه برر نشانه، هرسطح شکوفه‌زاری آرایش بهاردن بر نمونهٔ بی بهانه‌در. یوللرینك حوالی و اطرافی اشجار ملتفهٔ الساق ایله مزیندرکه هرشاخ نضارت وایه‌سی تار شعاع آفتابه بر کوزل شانه، سایه‌سی ایسه التنده کزنرك حیاتنه سرمایه‌در. رخام خامدن جا بجا رکز اولنان صنملر کویاکه بو عالمك نفوس ملکیه‌سی وخاندان

یاد اولنور. طبیعتنده اعتدال وحلاوت بولنان هر نوع افکار وحسیات و تأثراتك ترجمان بلیغیدر .

بالخاصه عرض و تمثال ایله تصاویر شاعرانه‌یه یاقیشیر .

اشاغیده کی مثاللرده اولدیغی کبی :

نثره مثال :

تختکاه سلطنتك آق دکزه قارشی اغیاره سد اولنمش بر باب آهنینی دینلمکه شایان اولان قلعهٔ سلطانیه بوغازندن کیریلیر و بر ساعت قدر دها بری کلنیرسه قدرتدن نمونهٔ لطافت اولمق ایچون یاپلمش بر حوض بهشتی کوریلور . انسان بر قاچ کون او دریای صفانك کنارنده تماشای طبیعت ایتمایدرکه خزینهٔ بدایعنك ابذالنده فیاض قدرتك نه کریم اولدیغنه ذهننده بر مطالعه حاصل ایده بیلسون !

اکثر کونلرده وقتا که اقشام تقرب ایدر، بادشمال ایله هوای جنوبی بربرینك آغوش وفاسندن قوپه‌رق هر بری دیانك برکوشه‌سنه غروب ایله مملکتك اك عاشقانه بر سیرانکاهی اولان او زمین بی‌مثالی موعد وصال ایلش ایکی نازنین کبی معانقه‌یه باشلارلر . اوقدر آهسته حرکت ایدرلرکه ـ تنفسلری بربرینك کل جمالنی صولدیرر و صدای پالری اغیاره افشای راز ایدر ـ اندیشه‌سنده‌درلر ظن اولنور. باد شماله جلوه‌کاه اولان صولرك امواجی اوقدر کوچیلور وشمسك ضیاسی اوقدر پاره پاره طاغیلیرکه زمینه بر براق آینه‌فرش ایدلمش دینیله بیلیر . پویراز کذرکاهی اولان یرلرك بعض کره اوته‌سنه بریسنه لدوس طوقنور یوللر آچارکه سروسیمیندن فرق اولنمز . لدوس اوغراغی اولان طرفلرك بعض وقت اوته‌سندن بریسندن پویراز کچر شکللر حاصل ایدرکه هواده برابر بهاری پاره‌لنه‌رك دکزه دوکولمش قیاس ایدیلیر .

خورشید منور عظمت وسلطنتیله آفاقه جواهرفشان اولدرق افقك منتهاسنه کلنجه آتلمش یموق شکلنده اطراف مغربی طولاشان اوفاق اوفاق بلوطلرك حاصل ایتدیکی نوره غرق اولمش رنکلر نه قوس قزحده، نه نکین الماسده، نه ازهار بهاریده، نه مرغان هندیده کورلمك احتمالی واردر.

ـ اسلوب مزین ـ

اسلوب مزین تزیینات ادبیه‌یه یعنی انواع مجازایله سائر صنایعه زیاده‌سیله مائل اولدیغیچون (مزین) وصفیله توصیف ایدیورز .

اسلوب ساده صولو بویا ایله یاپلش بر رسمه بکزه‌دلمك لازم کلسه اسلوب مزینی‌ده یاغلی بویا ایله یاپلش بر تصویره تشبیه ایتمك اقتضا ایدر . بو نوع اسلوبك بالخاصه ارادیغی شی شعشعه‌سیله، آرایشیله نظر استحسانه چارپمقدر .

اسلوب ساده ایله اسلوب عالینك وسطنده واقع اولەرق زینت ولطافتجه برنجیسنك فوقنده، شدت وعلویتجه ایکنجیسنك دونده بولنور. برینك حلاوتنی، اعتدالنی،سهولتنی ـ دیکرینك شعشعه‌سنی، احتشامنی، عظمتنی استعاره ایدر. طرز مقبول بیانك کافهٔ منابعندن اغتراف ایلرسه‌ده هیچ برینه طالوب قالمز. ظریفانه افاده‌لر، نکته‌لی سوزلر، نازکانه وشیوه‌لی تعبیرلر، آهنکدارعباره‌لر، جانلی تمثاللردن هیچ بر شی کندیسنه بیکانه دکلدر . انجق هر شیئك کثرتی قیمتنك تدنیسنه سبب اولەبیلمك ملاحظه‌سی کاه و بیکاه کندیسنك اسلوب ساده‌یه التفات ایتمسنی اقتضا ایدر . نه زمین پست تذلل‌ده خاکسار،نه‌ده اوج اعلای غرورده بالاپرواز اولەرق حد مقبول وسطده بولنمقله تمیز ایدن اسلوب مزین (اسلوب معتدل) و یاخود (اسلوب متوسط) نامیله‌ده

کوستروب صکره پیر عائله یر
طوپلانورلر سماط پر یانه
قید ماضی و درد استقبال
اولماینجه کلیر سعادت حال
عبدالحق حامد

دیکر مثال :

منصوره کلوب اهالیٔ شام
والیلری ظلمن ایتمش اعلام
منصور دیمشکه لطف باری
طاعون یوق آبلده کزده باری
ایتمش بریسی خطابه آغاز
اولمش بو جواب ایله سخن‌ساز:
«بیتمکسه مرادکز اهالی
طاعون یرینه یتر بو والی
طاعون اوله همده ظلم جانسوز
برقولتغه صیغمز ایکی قارپوز»
اول شخصه خلیفه ایلیوب کین
مجلسده اکرچه ایتدی تمکین
باق ظالمه کیم بجای اکرام
ایتمش آنی صکره ظلماً اعدام
کر باکه دیسه‌یدی بو کلامی
بخش ایلر ایدم او شخصه شامی
عزت ملا

اسلوب ساده ـ اخوانیات، لطائف، قصص، تحکیهٔ عادیه، افسانه ومکاتبات ایله علی‌العموم علمه خدمت مقصدیله یازیلان آثار و مؤلفاتده جاریدر .

کندی نسل و نسبلرینی، جسارتلرینی، سماحتلرینی ویا دیکر حاللرینی مدح و ثنا ایله تفاخر یولنده سویلدکلری اشعار مبالغه دن خالی دکلسه ده عشقك لذایذ و خصایصی، فراقك الام و محنی، محبوبه نك حسن و جمال واوصافی، مروت وکرم و علو جنابك فضائلی کبی احوال طبیعیه حقنده سویلدکلری اشعار مبالغهٔ عجمانه دن خالی اولمغله برابر تصویرات مجسمه حالنده اولوب اوقدر طبیعی، اوقدر مؤثر، اوقدر حزین ولطیفدرکه خلفای عباسیه نك بر بیت ایچون برشاعر و یا راویه اوقدر آغیراحسانلر ایتمش و چوق دفعه بر مصراعك استماعندن مستعینه فوق العاده حاللر وقوع بولمش اولدیغنه دائر « اغانی » ده « الف لیل » ده و سائر کتابلرده کوردیکمز روایاته تعجب ایتمامکلکمز اقتضا ایدر .

شعر عربینك بر نقصانی وارسه اوده شعرای عربك تاریخه متعلق و یاخود صرف مخیلاتدن اولهرق بر اوزون وقعه یی اساس اتخاذایله تفصیلاتنك نظم و تصویرینه کیرشمکی عادت ایدنماملری و بناء علیه مشاهیر شعرای عربك آثاری ایچنده هومر، فردوسی، دانت، میلتون کبی شعرانك آثاریله مقایسه اولنه بیله جك مفصل و منتظم بر اثر بولنه مامسیدر .

ش . سامی بك

شعره مثال :

بر قیون یاوزوسیله طاغده ملر
قراجه یاردن ایدر پرتاب
بر بایردن دخی اینز سوریلر
کاه کاه عکس ایدر صدای کلاب
بر قادین دستیسیله صویه کیدر
ارککی بانطه سیله اورمانه
یایی اومزنده اوغلی بر یانه
اوته ده سود صاغار فقط دختر

امی اولدقلری حالده غایت کوزل اشعار سویلرلر و دائما فصاحت و بلاغت ایله تفخر و مباهات ایلرلر ایدی . حتی مکه جوارنده سوق عکاظ نام محلده هر ییل ذی‌القعده آینده بر بیوك پنایرقوریلور، هر طرفدن اورایه شعرا و بلغا طوپلانور، کوزل شعرلر وکزیده خطبه‌لر اوقونور، سوز میدانده یارشلر اولور، باش اولانلر آفرین آلور وشعری کعبه دیوارینه آصیلور ایدی. بوصورتله کعبه دیوارینه آصلمش یدی قصیده وار ایدی که انلره معلقات سبعه دینیلور . انلرك برنجیسی امرئ القیسك قصیده‌سی ایدی که انك یوقاری آصلمش و بعثت محمدیه‌یه قدر اویله‌جه قالمش ایدی .

الحاصل شعرا و خطبا کوزل شعرلر و مؤثر خطبه‌لر ایله جهور انامه وعظ و نصیحت و تهذیب اخلاق عوامه پك چوق همت ایدرلردی ..

ـ جودت پاشا ـ قصص انبیا

دیکر مثال :

بو وجهله بین‌العرب شعر مرور زمانله تنزل وتدنی ایتمش ایسه‌ده بو فوق‌العاده لسانك کندینه مخصوص بر فصاحت و لطافتی و شعره زیاده‌سیله استعدادی اولدیغی کبی شعرای قدیمه‌سنك آثار موجوده‌سی دخی نمونه و رهبر یرینی طوته‌بیله‌جکندن عربلرك شعرده بر دور جدیدلری اولمق ممکن ومأمولدر. شوقدر وارکه شعرای قدیمه‌نك فصاحتنه امتثاله چالشمغله برابر شعرك بیابان وخیمه و دوه حدودی ایچنده محصور براقلیوب او فصاحتك حسیات و افکار عالیهٔ جدیده‌یه تطبیق اقتضا ایدر . چونکه بوکون برعرب شاعری امرئ القیسك اشعاری وادیسنده شعر یازمغه نه‌قدر اوزنسه ینه او زمان جاهلیت شاعرینك نا اهل و عاجز بر مقلدی اولمقدن قورتیله‌مز. شعرده تقلیدایله شهرت قازانیله‌میوب ره‌نارفته‌یه کیدلمکله قازانیلیر. بو سببه مبنیدرکه شعرانك متقدملری دائما متأخرلرینه مرجحدر . شاعر اولمق ایستیان آدم تقلید ایتیوب کندی حسیات شاعرانه‌سنه تبعیتله شعرده یکی برچیغر اچمغه چالشملیدر. شعرای عربك خیالاتی غایت واسع وعالی اولوب آز سوزله چوق معنی افاده ایتمك یولنده کی مهارتلری دخی محیر عقولدر.

اشبو حفره‌یی قوری قوم و یاخود طوپراق اوزرنده حفر ایدوب کندوسی دخی ایچنده بالتصادف اورادن مرور ایده‌جك قرنجه‌نك‌ورودینه کمال صبروسکونت ایله منتظراولور. اول امرده چقورك وسعتنه کوره بر دائره چیزر. وچقورك عمقیله اشبو دائره‌نك قطری بینده برنسبت معینه اولدیغندن برخیلی مقدار طوپراغك حفر واخراجی لازم کلوب اشبو عملیات مشکله‌یی ـ حسب‌الشکل قازمه مثابه‌سنده استعماله صالح اولان ـ باشیله اجرا ایدر. شویله‌که بر ایاغیله قومی باشنه طولدیروب خیلیجه قوتله دائره‌دن دیشاری آتار. شوحاله نظراً جسامتنه نسبتله اعصابنده خیلی قوت اولمسی لازم کلور. مقصدی حاصل اولنجه‌یه یعنی بر قاچ سانتیمترو مکعب طوپراق چیقارنجه‌یه قدر عملیات مذکوره‌یی کمال مهارت وسرعتله تکرار ایدر. حفر اثناسنده ایریجه قوم دانه‌لرینه تصادف ایلدیکی حالده انلری دخی باشیله قالدیرر آتار ایسه‌ده قوم دانه‌لری بو صورتله رفعی ممکن اولمیه‌جق درجه‌ده جسیم اولور ایسه اول حالده ارقه‌سنه‌یوکلیوب خارجه نقل ایدر. حیوان مذکور اکثریا اشبو تشبثاتنده موانع قویه‌یه تصادف ایدرك دسترس اوله‌مزایسه‌ده(!) قطعاً دوچار یأس وفتوراولیوب مطلبی حاصل اولنجه‌یه قدر عزیمتنده ثبات واصرار ایدر.

منیف پاشا

دیکر:

« اخرالزمانده دیار عربده اولاد اسماعیلدن خاتم‌الانبیا کله‌جکی کتب سماویه‌ده مندرج ایدی. انبیاء سالفه‌دن بعضلری دخی انی وصف وتعریف ایتمشیدی. خاتم‌الانبیا ـ که فخرعالم و افضل بنی آدمدر ـ اولوقتك حکمنجه آنك عربدن ظهور ایتمسی مقتضای حکمت و مصلحت ایدی. زیرا عربلر اولوقت‌دنیایه‌یایلمش اولان فنالقلره بولاشمیوب ورومه‌لیلرك چرکین عادتلرینه آلشمیوب جزیرة‌العربده بدویت سایه‌سنده فطرت اصلیه‌لری اوزره قالمشلرایدی. واکرچه عربلرعلوم وصنایعدن بی بهره‌ایسه‌لرده ایچلرنده فصاحت وبلاغت مراقی زیاده‌لشمش و پك چوق شعرا و غایت فصیح و بلیغ ادبا و خطبا یتشمش ایدی.

افکار فاسده‌لرینه اویان شیلری اجرا وماعداسنی ترك والغا ایدرلر. وبویله دولتلرده کوتو آدملر مستخدم وممدوح وایی ذاتلر متروك ومذموم اولورلر. شویله که بر طاقم عادات مضره قانون و نظامه غلبه ایلر و کوریلان احوال مذمومه‌نك نظامله دفعی میسر اولمز و بویله فسادات قبیحه‌دن طولایی اهالی امور خیریه‌ده بخیل و امور شریه‌ده سخی اولور. وشان وشرف ملتی وقایه‌یه حرص ورغبتلری غالب اولمجق یرده خاطرلره کلمز نیجه مصالح باطله‌نك ترویجنه حب وانهماکلری زیاده‌لشور. بو جهتلرله بین‌الاهالی کین وغیظ و بغض و عداوت بیاغی عادت حکمنه کیروب و اتفاق و مودت ومروتك وجهاً من‌الوجوه اثری قالمیوب دائما متفرق فرقه‌لره منقسم اولمرق حرکات ردیهٔ دائمه‌لری اهل خیره باعث تأسف و ارباب شره بادیٔ شادی وسرور اولور.

رفعت پاشا

دیکر:

بر منوال محرر قرنجه‌لرك بو درجه فطانت واستعدادلری هیئت اجتماعیه‌لرینه مخصوص اولوب بونلر حال انفراده خصملری اولان دیکر بعض حیواناته مقابله‌دن عاجزدرلر. ازجمله قرنجه ارسلانی تعبیر اولنور بر نوع حیوان صغیر انلره غلبه ایدر. اشبو حیوان حشراتدن قنادلی وظریف بر نوع حیوانك یاوریسی اولوب قان ایله تغذی ایدر و اکثریا شکاری قرنجه‌در. قرنجه ارسلانی، دوه‌جك تسمیه اولنور، معهود حیوانه مشابه اولوب فقط بونك باشنده بر طاقم اوزون بوینوزلری واردرکه آلات مثابه‌سنده استعمال ایدوب بونلر دخی هیئت مخصوصه‌سنه تحول ایدنجه‌یه قدر اجرا ایده‌جکی حرکاته تمام موافقدر. حشرات سائره‌نك کندی شکارلرینی تعقیب ایتمك ایچون قنادو یاخود ایاقلری اولوب حیوان مذکور ایسه بو مقوله اعضادن بالکلیه محروم اولدیغندن قطعاً یرندن حرکت ایتمدیکی حالده شکارینی نزدینه جلب ایدر.

شویله‌که شکارك کذرکاهی اوزرنده بر چقور قازه‌رق ایچنده پوصویه یاتار ومترصد اولدیغی حیوان مطلقا ایچنه دوشر.

ـ اسلوب ساده ـ

اسلوب ساده اقناع وتهیجه دکل تبیین وتعلیمه وا کلندیرمکه مخصوص برطور افاده اولدیغیچون مطول عباره‌لردن، عظمتلی تشبیه واستعاره‌لردن، شعشعه‌لی خیاللردن مجتنبدر. سهولت وسلاسته برجویبارخوشجریان کبی آهسته روان اولمق ایستر. تزیینات ادبیه‌یی قبولدن امتناع ایتمسه‌ده او تزیینات اعتنا وتکلفدن تمامیله بری اولمیدر. کندیسی بر قطعهٔ چمنزار طبیعت کبی یکرنك وهموار اولدیغندن مزیناتی‌ده چیچکلر ایچنده پاپادیه، یونجه قبیلندن دوز وساده شیلر اولورسه یاقیشیر. صنعته بتون بتون نا مساعد دکلدر. لکن اجرا اولنان صنعت کوزه‌چارپمیه‌جق صورتده اولمق اقتضا ایدر. زیرا اسلوب ساده‌نك الك بیوك مزیت ولطافتی تکلفسزلکدن، طبیعیتدن عبارتدر.

آتیده بر ایکی مثال بو تعریفی ایضاح ایدر:

اکثر اختلالاته بادی اولان اشخاصك مراملری اصحاب اقبالی برکشته ایدوب کندیلری یرینه کچه‌رك کسب اقبال ایتمکدر. امنیت وحریت صحیحه موجود اولمیان ملکده ارباب درایت عقیم اولور. یعنی فضل ودرایتك تمامیله اثری حاصل ومشهود اولمز. منتظم اولمیان دولتلرده بین الاهالی اتفاق محال اولوب اتحاد مجرد ارباب فساد بینه منحصر اولور. دولت غیر منتظمه‌ده خوف باری دخی معدوم اولور. وفرائض دیانتك استخفافی جهتیله اجرای عهده رعایت اولنمیه‌رق

تعریف ایده جکمز ـ هرنوعنه موافق پارچه‌لر بولنمسون. و بلکه اکثر پارچه‌لرنده انواع سالیبك اختلاطی کورلمسون . برمؤلفك هنری ایسه اثرنده اسالیب بیانك کافهٔ انواعنی حسن ائتلاف وامتزاج ایتدیرمسیدر . مهارت ادبیه‌یه مالك اولانلر برفکر عالی‌یی اسلوب عالی ایله نصل کوزل تصویر ایدر ایسه اسلوب ساده ایله‌ده ینه او یله کوزل بیان ایدر . کاه اولورکه برطرز ساده دلانه ونازکانه ـ بر طور تکلف براندازانه ایله قارئینك قلوبنی جلب وتسخیر ایدر. کاه اولورکه پارلاق تعبیرلر، عظمتلی فکرلر، شعشعه‌لی خیاللرله ارباب مطالعه‌نك روح وفکرینه اهتزازلر اعتلاز بخش ایلر . بر مهارتله‌که بر اسلوبدن دیکرینه نه یولده انتقال ایتدیکنی فرق وتمیز قابل اولهمز . ارالق ارالق شطارتنه دوام ایدرکن جدیته انتقال ایدر . شاد ومنبسط کورینورکن محزونیته دوشر . حدت وشدت ایچنده ایکن حالی سکونته منقلب اولور . اثنای تعریض وتهکمده ایسه بو حاللرك هپسنی دفعةً کوسترر . بو قدر متخالف احوال وحسیاتی اسالیبك یالکز بر نوعنده اجرا ایتمك نصل قابل اوله بیلیر؟

مع مافیه انواع اسالیبدن هر برینك کلیت وعمومیتی اعتباریله الکزیاده یاقشق الدیغی مواد وافکار بالتجربه معلوم اولمشدر که شمدی انلرده صره‌سیله تعریف وتوضیح اولنه‌جقدر.

مطرد عمومیسنی خوش آینده بر صورتله فاصله‌دار ایلیان الات حکمنده عد اولنه بیلیر .

ـ التنجی مبحث ـ

موافقت

موافقت بر قانوندرکه اسلوبی موضوعنه توفیق ایتمك وتعبیر دیکرله افاده‌یی افکار وحسیات ایله متناسب دوشورمکدن عبارتدر . بو تقدیرجه اسلوب افاده محتویاتنك ماهیتنه کوره ـ زینت ـ عظمت ـ احتشام ـ شطارت ـ جدیت ـ شدت ـ کبی حاللردن کندیسنه مناسب اولان هانکیسی ایسه اوحالده بولندیرلدیغی زمان موافقت قانونه رعایت اولنمش اولور .

ایشته بو قانون حکمنه استناداً درکه اسالیب افاده ـ اسلوب ساده ـ اسلوب مزین ـ اسلوب عالی ـ نامله یاشلیجه اوچ نوعه تقسیم اولنور .

انجق طبیعت وماهیت موضوعنه کوره اسلوبك دائما تبدل ایتمسی اقتضا ایده‌جکندن انواع ثلثه دن یالکز بریسنی ـ دیکرلرینه تماس ایتدیرمکسزین ـ طوتدیروب کیتمك هر بر صاحب قلم ایچون متعذر صایله‌جق قدر متعسردر .

واقعا هیچ برتألیف ادیبانه یوقدرکه انده اسالیبك ـ اشاغیده

دوشده فکر ایلرم اوصافکی بیدار اولیجق
بولورم لوح خیالمده سراسر بی رنك
صکره تصویر ایدوب آیینهٔ اندیشه‌مده
هم یازار هم طوتورم نغمهٔ کلکه آهنك

—

بوآهنك سلاست ــ که روحانی نوای نای فصاحتدر ــ نغمه‌ساز اولدیغی آثار ادبیه‌ده کی افکار وحسیاتی سامعین وقارئینك نفس ناطقه‌لرینه قدر القا واو صورتله قلوبی تسخیر ایدر .

ج

اسلافده فضولی کبی، نفعی کبی شاعرلرك ــ زمانمزده شناسی کبی، کمال بك کبی ادیبلرك آوازهٔ شان ومفخرتلرینی عالم ادبیات ایچنده آفاقکیر ایلیان اسبابدن بریده آثار ادبیه‌لری آهنك سلاستدن حائز نصاب کلی بولنمسیدر . الحاصل آهنك تقلیدی ــ که اقتضای حال ومقامه کوره بحسب اللفظ الك خشین ویا الك لطیف ــ الك سریع ویا الك بطی ــ الك آغر ویا الك خفیف کلماتی انتخاب والتقاط ایتمك شانندندر ــ موسیقیٔ بیان دکل تصویر هوائی نامیله یاد اولنسه سزادر. مع مافیه بونك آهنك عمومی یه لطف معاونتی ده انکار اولنه‌مز .

واقعا بر اثر ادبی، آهنك عمومیسی اعتباریله، بر مکمل موزیقه یه تشبیه اولنسه آهنك تقایدیسی دخی ــ زیل ــ (طبل) ــ معهود بیوك کمان کبی کاه و بیکاه چیقاردقلری مدهش صدالرله موزیقه‌نك آهنك

دیکر:

هزار ضعفله حامه طوغری عزم ایتدم
کر کسسته پراکنده کوشهٔ دستار

وله

جسیم برکینك بحره نزولنده کی حالی تصویر ایدن شو:

ایلدی اقبال اوج انبارلی یه آتلر کبی

مصراع تاریخی ـ که شاعر مورخ سروریك در ـ حاوی اولدیغی جناسله برابر آهنك تقلیدی ایچون مثال اوله‌رق ایراد ایتمکدن کچه‌مدك .

آهنك تقلیدی طبیعتی اقتضاسنجه کندی زومنی نادراً حس ایتدیرر . بر اثر ادبی‌یی آهنك تقلیدی‌یه بوغمق قابل اوله‌مز . اولسه‌ده پك غریب کورینور . وارباب مطالعه‌یه کلال ایراث ایدر . آهنکك بو نوعی طبیعی و بلا تکلف ظهور ایتملی و بحق تصویر ایده‌جکی شیلرده قوللانلمی وفصاحت‌ووضوح وآهنك عمومیدن هیچ بریسی بوکا فدا ایدلماملیدر . زیرا آهنك تقلیدی بعضاً محسنات بیاندن معدود اولورسه‌ده بالذات بیان دکلدر . آهنك عمومی ایسه صنعت تحریرك قوانین اساسیه‌سندن اوله‌رق اکا اهمیت ویرلمدکجه کوزل برشی یازیله‌مز . طمطراق بیانده کعبنه واریله‌میان نفعینك آهنك سلاسته نه درجه اهمیت ویردیکی شو نشیده‌سیله ثابتدر :

کیدیـور کبی کوررسك. هرباقشـده جناب حقك قـدرتی، عظمتی درت طرفکدن میدانه چیقیویرر !

ـ کمال ـ عاکف بك اویوننـدن ـ

تلاش وحرکته مثال :

تا آلچقـدن باشمزی قالـدیروب تماشا ایتدیکمز پادشاهـلری ـ هرکس اللرینك التنده تتره‌یوب طوریرکن ـ باقکز انلرده انساندر دیه‌رك جنـاب حق شمشیر اجل ایله اوریویریور. باقکز جناب حقك ایشلرینـه که بو قدر لطف واحسانیله تلطیف ایتدیکی وقوللرینه‌حاکملکه لایق کوردیکی قوللرینی بزم عبرت آلمفلغمز ایچون فدا ایدییور.

. . . . . .

دنیا محبتیله مسخر اولان قلبلرمزی اویاندیرمق ایچون بویله بیوجك اخطارلره اره صره مطلقا محتاجز.

امان نه دهشـتلی کیجـه ایدی او که یلدیرملی شمشـك آوازه‌سی کبی «قرالیچه کیدیور!» ودها صکره «کیتدی!» نداسی یایلدی. فاملیاسـندن ایرلمق شراره‌ٔ جکرسوزی کبی ایچریسـندن بر شدید قغلجم او آنده ظهور ایتمیان آدم وارمی ایدی بیلم. بو تلاش ایله هر کس سرایك اطرافنه اوششدیلر. اما نه کوردیلر ! بتون خدمه‌ده بر بکای حسرت ! سرایك بناسنه وارنجه‌یه قدر حضارده بر آه فرقت ! سرایك ایچروسی نمونهٔ روز قیامت ! والحاصل زوالللی قرالیچه‌نك قلبندن ماعدا هر طرفده بر حرکت.

بوسسوئه ـ مترجمی کمال پاشا زاده سعید بك

حال وقیافته مثال :

چکوب وساده‌می قیلدم کلاه کوشه‌می خم
غریم غمدن ایدوب نیم لحظه استمهال
ندیم

باقوب دیشاری چیقمغه جسارت ایده میورلردی . نه طوریبورسکز چیقکزیا ـ دیدم . قپویی آچدیلر ینه بکا باقیورلردی . قورقیکز جانم چیقکز ـ دیدم . زنجیردن بوشانمش ارسلانلر کبی نعره اورارق اوغرادیلر . واللرینه کیمی بالطه ، کیمی کوسکی ، کیمی دمیر پارچه سی الوب آلتیمزده کی مهمات طولی اوطه نك پارمقلقلرینی قیرمغه باشلادیلر .

راجی افندی ـ وقعهٔ زغره

وقوف ووضعیته مثال:

برج وباروی قسطنطنیه ـ که دارالعجائب طرفه آثاردر ـ کنکرهٔ دروازه ده قلهٔ فلك کبی آشکارا ولیعهق ادرنه قپوسی دینمکله معروف اولان باب معلاطاقه متصل خارج دروازه ده واقع خندق حصار اوزره بنا اولنان جسر معهود اوزره شخص مذکور عنانکش سمند رفتار اولوب مهیای یاهو وصور تمای الوداع اولدی .

نرکسی

صعود وهبوطه مثال :

شمدی افقدن بر سیاه بلوط دار قالقر . هجوم قولی کبی طوپلانور طوپلانورده اومولمز بر سرعتله ایلری طوغری یورير . یرلر کوکلر طاغلر ایکیل ایکیل ایکلمکه ، کمینك هر ماقرمسی هرایبی ـ یلکنلرك هر دیکیشی هر دلکی بر بشقه هوادن فریاد ایتمکه باشلار . دکز فلکله یاریشه قالقیشیر : شیشیر شیشیر هر طالغه سی بر قره بلوط شکلنه کیرر هرطالغه نك آیلشندن چارپیشیشندن چاغلدیسندن بربشقه فورطنه دها پیدا اولور .

کوکلر کوزیکك اوکندن یرلر ایاغنك التدن قاچار . بر دقیقه ده یوکسلیرسك یوکسلیرسك یوکسلیرسك ، قوللرینی اوزاتسه ك الکه بر یلدیز کچه جك صانیرسك . ینه اودقیقه ده الچالیرسك الچالیرسك الچالیرسك ، دکزه کوزکزدیرسه ك دنیا یرندن اوینامشده دونه دونه اسفل سافلینه طوغری چکیلوب

اولمش کیتمشیدی . کیتدکجه ظلمت برحاله کلدیکه قرانلغی ال ایله طوتمق قابل کبی کورینوردی . سایه‌سنده اکلندیکم هر اغاج نظرمده بر غول یبانی شکلی باغلادی . کویاکه یر یوزی زیر زمینه چکمش ویاخود ظلمات مقابر روی ارضه چیقمشیدی . کویاکه اولوم ماتم اثوابنه بورنمشده میدانه اوغرامشیدی . کویاکه ید قدرت شو بر آوج خاکی عوالمندن آیرمشده عدم آباد نسیانه آتمش ایدی .

کمال

دور وسیره مثال :

هر تجلی کیم ایدر عشق دل افروز نکار
ایکلیوب باد آچار لعانی کلباغ بهار
جویلر کریه ایدوب نعره اورر مرغ هزار
رقص ایدر پیر فلك وجد ایله بی صبر وقرار
کیمی بی صوت وحروف وکیمی پرناله وزار
ذکر ایدر حق جهان زیر وبری دونه دونه

شمس افندی ـ اسکدارلی

حرکت وهیجانه مثال :

نوبتجی شاشیروب ترسان ولرزان اوفاق اوفاق کزینیور وتفنکنی قورمغه چالیشیوردی . پنجره‌دن کوردم ـ آیول او سلاحله نه یپاجقسك ؟ کندیکیمی اولدیره‌جکسك؟ تفنککی اورایه براقده شوچوجوقلرك قپوسنی آچ، سنده خلایه کیر بزسنی قورتاریرز ـ دیدم . المدن کلسه صحیحاً قورتارمه‌یی قورمشدم . (سبحان‌اه ـ اویله خائن ایچون اویله بروقتده مرحمت طمارلریمك حرکته کلسنه تعجب اولنمزمی ؟) هرنه ایسه تنزه‌یه‌رك تفنکنی دیواره طیادی . محبوسلرك قپولرینی آچدی . یواش یواش اللرینی اوغوشدیره‌رق خلایه کیردی . بیچاره محبوسلر ایسه کرچه غوغا کورلدیلرینی ایشیدیورلر سه‌ده نه اولدیغنی بزم قدر بیله‌مدکلرندن قپولری آچلمش ایکن دلیکدن

ينار طاغ پاطلامش كبى برطراقهٔ قيامت نمون ايله طاغ پارچه‌سى بيوكلكنده آتيلان كله‌لرك بربرينى متعاقب برر مجسم زلزله كبى ورودى ديوارى يرله يكسان ايتمش ايدى .

كمال

تلماق ترجمه‌سندن نقل اولنان فقرهٔ آتيه‌ده دخى قالپسونك تأثير غضب وانفعاليله اورمان ايچنده هر برى بر طرفه طاغلمش اولان قيزلرك تلماق توقيف امكانى كبى متبوعه‌لرينى دلشاد ايليه‌جك بر خبر ناكهرس اوزرينه سرور وتلاش ايله‌قوپاردقلرى چيغلق مترجمك مهارت اديبانه‌سى سايه‌سنده غايت تكلفسز ولطيف بر صورتده تقليد اولنمشدر :

عشق فتان درآن واروب قورددن اوركش قويون سوريسى كبى اورمانده يكان يكان تازان وتكان اولان قزلرى بر يره جمع ايله « تلماق حالا الكزده‌در كيده‌لم كمى‌يى ياقوب مسلك فرارى سد ايده‌لم » ديه‌رك ايقاد مشاعل هاى وهوى اتحاد وبركونده قطعه نماى دستكاه اتمام اولان سفينه‌نك رمادينى بر آنده برباد ايلدكلرينى .....

كامل پاشا

—

يوقاريدن برى ايراد اولنان مثاللرآوازك تقليدينى متضمندر. آهنك تقليدينك سكون وحركت ـ حال ووضعيت ـ يأس واميد ـ خوف وتلاش ـ سرور وكدر ـ عشق وسودا ـ نور وظلمت ـ كبى احوال وحسياتى نصل تصويرايتديكى ايسه آتيده‌كى بر قاچ مثالدن اكلاشيلير .

ظلمت وسكونه مثال :

نظرم ايسه اطرافه مستولى اولان محيط ظلمتك اعماق خفاسنده غائب

نفعی یه مخصوص اولان آهنك بیانی تعریف ایدن بر نشیده‌سنی کوره‌لم که نفعی برچوق سوزلریله‌طبیعتی تقلیده نه قدر مهارت کوسترمیش ایسه‌پاشاده بواثریله نفعنیك طبیعتنی تقلیده اودرجه اقتدار اثبات ایتمشدر:

اول طرز بیان او حسن اسلوب
اول طور بدیع اووجه مرغوب
هر مطنبه خاصدر اداسی
هر نغمه‌ده بشقه‌در صداسی
بر حربی ایدرسه وصفه آغاز
کویا ایشیدر قولاقلر آواز
برعربده برهجوم چالاك
بر خنجر و مغفر وچکاچاك
برحمله ایدرکه خصم دینه
کویا اینر آسمان زمینه
اویله قلیچ اوردیررکه فرضی
ایلر ایکی پاره کاوارضی

§

بر قاچ مثالده نثردن کتیره‌لم : حضرت فاتحك استانبولی فتح ایله اوغراشدیغی زمان ترتیب وامر یله بردن آتش و یریلان طوپلرك صدای مهیبنی فقرهٔ آتیه بلکه انادن طوغمه صاغرلره‌ده ایشتدیرر:

نهایت پادشاه طوپ قپو ایله ادرنه قپوسی بینده تنسیب ایتدیکی بر دیواری عادی طوپلردن بر قاچ بطریه ایله بش اون‌کونلر بر خط اوزرینه دوکه دوکه کوشتدکدن صکره بیوك طوپلره آتش ویرلمسی امر اینکله

بر ولوله سقف آسمانده
بر زلزله سطح خاکدانده
بیك شوق وطرب هزار قورقو
ناقوس ونقاره بانك یاهو
ظلمتله مخوف چوق صدالر
آواز بلند آشنالر
کم کم اوتر آسمان صدادن
کم کشته زمین بو ماجرادن

§

بو بحثده ندیمك یوقاریده دخی بشقه بر مناسبتله ایراد ایتدیکمز:

پر ایتدی کوچه یی صیت فشافش دامان
ایرشدی ذروهٔ ناهیده چن‌چن خلخال

بیتی کندی کندیسنی زورله خاطره کتیره‌جك نوادردن دکلیدر؟

§

آهنك تقلیدیده اشیانك بیوکلکنه، کوچوکلکنه، اهمیتنه، فلانه باقلماز. اقتضاسنه کوره بر سینکك و یزلدیسیده تقلید اولنور. فقط لزوم حقیقی یه مستند و معنیدار و ادیبانه اولمق شرطیله. یوقسه

پردن کوکه کوپ دیزسه‌لر بر برینه پرکیتسه‌لر
آلنده کینی چکسه‌لر سیر ایله سن کومبوردویی

زوزکلکی قبیلندن «طبل پرآوازهٔ باطن تهی» مثلنه مصداق اوله‌جق معناسز شماتتلرك شق اسماع و ایراث صداع ایتمکدن بشقه بر لطفی اوله‌میه‌جغندن بویله کورلدیلری بر شی ظن ایدن ارباب شعر وانشا عالم تحریرده بر خوش صدا براقش اولمزلر. سکوتلری ایسه موسیقی یرینه کچر.

§

جدیتدن آیرلمیه‌لم ده برده ضیا پاشامز حومك اوصاف حرب وضربده

ـ آهنك تقلیدی ـ

آهنك سلاستك بو نوعنده کی خاصه اشیانی اصوات ایله تقلید وتصویر ایتمکدن عبارتدر. مدلولنی صدا ایله تقلید ایدن کلمه‌لره الفاظ صوتیه اطلاق ایدرز.

(چاغلدی ـ شارلدی ـ طاقردی ـ فیسلدی ـ چن‌چن ـ کم‌کم ـ خرخره ـ طقطقه ـ لقلقه ـ چناچن ـ فشافش ـ چکاچاك) کبی.

بو قبیلدن الفاظ صوتیه عثمانلیجه‌ده پك چوق و کثیر الاستعمالدر.

شعر ایله آثار منثورهٔ شاعرانه‌که ـ رنك وصدادن تغدیسی اقسام سائرهٔ ادبیه‌یه نسبةً زیاده‌در ـ آهنك تقلیدی‌یه زیاده‌سیله مائلدر.

مثلا نفعی شاعر بر مصاف حرب ووغاده قلیچلرك بر برینه چارپمسندن حصوله کلان و تا بلوطلره قدر واصل اولان صدای مهیبی بزه نظماً بیلدیرمك ایسته‌ینجه بو صورتله بیان ایدر:

اوج هواده صیت چکاچاك تیغدن
آواز رعد وصاعقه رمکم کنان اولور!

کذلك شیخ غالبده عالم تخیلده تصادف ایتدیکی بر شورکاه عشق و جنونك ولولهٔ دهشت انکیزندن بحث ایدنجه شوادا ایله ترجمان تصور اولور:

فوق‌العاده بر امتیاز حاصل ایتمش و بیاغی جنکیز واوکتای زمانلرینك اتحاد اداره و غلبهٔ مطلقه‌سنی اعاده‌یه بر قابلیت کوسترمکده بولنمش ایدی.

بناء علیه امیر نوروز شهزاده‌نك یا وجودی زائل و یاخود کندیسی لواء الحمد اسلام الثه داخل اولمقجه ارباب توحیدك اعادهٔ اقبال واستقلالانه امکان تصور ایده‌مزدی.

کمال

ع

ایچنده بولنوبده اثار ترقیاتیله مباهی اولدیغمز ذوردلارای حضرت پادشاهیده مادی و معنوی محاسن‌لاتحصا مشاهده ایدلمکده وعلوم ومعارف وصنایعك هرشعبه‌سنده نیجه آثار ترقی کورلمکده اولمسیله بو بابده اطناب مقاله حاجت کورلمز. قالدیکه مقدما درسعادتك مطبوعات موقوته‌سی سنوی منجم باشیلر طرفندن چیقاریلان تقویم سال ایله هفته‌ده بر دفعه چیقمق اوزره مرتب اولان تقویم وقایع نسخه‌لرندن عبارت ایکن جریدهٔ حوادث بولنره ثالث و بوشکل مثلث ترقی توسع افکار عامه‌یه باعث اولوب کیدرك ترجمان افکار عومیه اولان مطبوعات موقوته بردن بره اولقدر تکثر ایتمشدرکه مدت قلیله ظرفنده رونما اولان ترقیاتك بیان تفصیلیسی شویله طورسون یالکز بو صره‌ده منجم باشی افندی طرفندن سال تقویمنه علاوه اولنان فوائد جدیده‌نك باب باب شرح وایضاحنه تصدی اولنسه بر بیوك کتاب اولور. فقط اوچ درت سنه‌دنبرو بو تقویمده کورلان سنهٔ شمسیهٔ هجریه مسئله‌سنه دائر بعض ابحاث و مطالعاتك بر وجه آتی ارباب دقته عرض واخطاری موافق شعار شکر کذاری کورلمشدر.

اوراق دورنك لیل‌ونهار دسته دسته شیرازه بستهٔ فصل خزان و بهار اولدقجه ایام متواليه‌یه کوره اوضاع فلکیه‌نك تعدیل وتقویمی ایله سنه‌لرك تعیین مواسم وفصولی نوع بشرك پك اسکی برعادت‌واصولیدر

جودت پاشا

وحرکات وسکناتنده اولان مخالفت امزجهٔ کونیه وطباع واقطار متباینه‌نك تأثیرات طبیعیه‌سندندر . و فی البقاع للطباع نصیب . چونکه عالم کون وفسادك نفس ناطقه ایله مرتبط اولان مناسباتندن طولایی آن بآن قابلیت انسانیه متحول ومتفاوت اولور . بوحال اوزره روح انسانی شعاع شمس عالم آرا کبی ابدان و اجساده اثبات انوار حیات ایدرسه‌ده هر انسانك عالم طبیعتله اولان امتزاجی سببیله حائز اولدیغی قابلیته‌موافق خلق وطبیعتله منفعل اولور .

مثلا ضیای مهرمنیریك اصل و یك جوهرایکن تعلق ایتدیکی اشیانك قابلیتلری حکمنجه کیفیات متباینه ظهور ایدرکه مملحه‌لرده‌کی میاهی تعقید واجماد ودهنیات و شحمیاتی تحلیل واذابه ایدر . حالبوکه اجماد و اذابه ایکی امر متباین ایکن بر فعلك تأثیرندن حاصل اولور .

کذلك ریاض و بساتینه اشعه‌پاش نشوونما اولوب ازهارواثمار نوآینده سنك هر برنده بشقه بشقه رنك و بوی لطیف وذوق وطعم لذیذ پیدا اولور . لکن بالچقلره وجیفه‌لره تعلق ایتدکده روایح منتنه وتعفنات مضره تکون ایدر .

نور خوشید اربیفتد بر حدث
او همان نورست تبذیردخبث

سامی پاشا

ج

امیر مجاهد تاتارك اردوکاه غلبه ودارالشرك تعصبی اولان ماوراءالنهر طرفلرنده سکز طقوز آی ایچنده عزت شریعتی قدمای اسلامك آثار بدیعه‌سندن معدود اولهجق بر شعشعهٔ اقبال ایله اعلا ایلدی . فقط دائما نظری ینه خراسان و کرمان طرفلرنده ایدی . چونکه اورالر اسلام غلبه‌لکنجه سائر یرلره مرجع اولدیغی کبی حکمرانی‌اولان‌شهزاده غازان دخی صباوتدن شبابه انتقال ایدنجه اولاد جنکیز اره‌سنده درایت وکفایتده

ومعناً بر برینه ربط ایدن ادواتك موقعنده و یاقیشغنده قوللانلمسی، جمله‌لر بینده تناسب بولنمسی، فقراتك حسن صورتله انقطاعی خصوصلرینه دقتله حاصل اولور. جمله‌لرك تناسبی ایسه فکر و سمعك متساویاً استیفای حظ ایده‌جکلری صورتده طول و قصرندن عبارتدرکه بوده مجرد حسن طبیعت وذوق موسیقی ایله بیلنه‌جك شیدر.

خصوصات محرره‌یه مراعاتله تحصل ایدن آهنك سلاست ایسه امثلهٔ آتیه‌دن مستبان اولور.

بو تعریض مشرکان بدکیش وتهدید بیگانه وخویش بکا بو سلوکده مانع اولهمز وبو امر خطیرده بنم تمشیت مهامه شدنطاق اهتمام ایتمك سزه نافع ایدی. اکر خاطریکز بومعنادن ملال پذیراولوب بوخرمشربانه ضلالته صورت مخالفت ابرازندن قاچارسه‌کز عنایت حضرت پروردکار بکا یار مددکار یتر دیوب مجلسدن قالقدی. ایستدی که سرودلکش سیماسنه رخصت‌خرام ویره. تأثیر کلام سیدالانام علیه‌الصلوة والسلام نرکس‌دوربین ابو طالبی ژاله‌بار سرشك رقت ایدوب یرندن قالقدی. کوشهٔ دامان کبی ایاغنه دوشوب «ای جکرکوشهٔ ناز پرورم! سن بنم سروهوابخش بستان حیاتمسك. مأمور اولدیغك کار خطیراتمامنده قائم اولهسك. تاکه بنم قامت سرسبز وجودم خلعت مستعار حیاتله خرامانلر ورب الکعبه سرکشان قریش خاکپایکزه پامال خذلاندر.

ویسی

ج

بر طاقمی دیدیلرکه روحك ماهیت و حقیقتی مغایرت و مباینت قبول ایتمز جوهر بسیط مجرددر. افراد انسانك صور اصواتنده وافعال واحوال

و عالمی آچدی صبا ویردی یه رونق گل
باغده غنچه‌لر (آچلدی) (اچلمادی) کوکل
و حیرت (آلیر) عقلمی باقسه‌م (کوزینه قاشنه)
صد هزاران آفرین اول صورتك نقاشنه

بیتلرنده (آچلدی ـ اچلمادی ـ آلیر ـ کوزینه ـ قاشنه) کلمه‌لرینك امالهسنه مجبوریت اولمسندن طولایی ذوق سلیم‌ده بولنردن تماماً استیفای حظ ایده‌مزکه سبی آهنك سلاستك اولکی بیتلرده برر بیوك عارضه ایله فنا حالده سکته‌دار و دیکرلرنده بعض مرتبه مختل اولمسندن بشقه برشی دکلدر.

زحافات و امالاتك آهنك سلاستی اخلال خصوصنده کی تأثیراتندن طولایدرکه مشاهیر شعرا مزبورلره پك زیاده دقت ایدرلر. واقعا فضولیده، نفعیده، ندیمده‌فلانده یوقاریکی ایکی بیت قبیلندن مزاحف شعرلرهیچ یوق کبیدر. امالهلی سوزلره اره‌صره تصادف اولنورسه‌ده بولرك‌ده‌تدقیق‌اولندیغی‌حالده ـ توهمی دکل حقیقی ـ برر ضرورته مستند اولدیغی ا کلاشیلیر.

(۲) حسن تألیف عباراته کلنجه بونك ضمننده اولان آهنك سلاست‌دخی ـ بو حالده ـ بناءعلیه ـ حال بوکه ـ زیرا ـ چونکه ـ واقعا ـ فی‌الحقیقه ـ بوندن طولایی ـ بو سببله ـ وقتاکه ـ نه‌چاره‌که ـ معلومدرکه ـ بونك اوزرینه ـ لکن ـ فقط ـ مادام‌که ـ ایسه‌ده ـ اولوب ـ تاکه ـ اولدیغندن ـ بوحاله کوره ـ شویله‌که ـ الحاصل) کبی جمل‌وفقرات کلامیه‌یی لفظاً

بشنجیسی — تتابع اضافاته میدان و یرمامکدر . آهنکك تتابع اضافاتله انتفاسنه مثال :

هر زمانکه خامهٔ حمامهٔ موزون ترانهٔ دلکش آواز معرفت پرداز ساحهٔ ملسای صحایف لطایفنمای فیروزه فامه بالکشای پرواز ومحرك جناحی حقیقت ومجاز اوله .

نرکسی

التنجیسی — کلماتك قصر ومدینه قائل اولمامقدر . بو نلر همان نظمه مخصوص کبیدرکه سبی وزن وقافیه‌در. اصطلاحات شعر به‌دن اوله‌رق بونلره زحاف واماله‌دیرلر . زحاف واماله‌یه وزن وقافیه‌نك سببیتنی ضروری عد ایدیش اکثریا توهمیدر . نادراً حقیقتی ده اوله‌بیلیر . لکن نه چاره‌که قارئین بو ضرورتی ملاحظه ایله شاعری معذور طوتمغه کندیلرینی مکلف بیلدکلرندن آهنك سلاستی حائز اولیان اشعاری معناً نه درجه مقبول اولور سه اولسون اکثریا نظر اعتباردن اسقاط ایدرلر .

مثلا :

حرمین بابنی پاك ایلدی نامحرمدن
یوللادی قوم ضلال آیینی هب تا بجحیم

و عارف

آیا که بو دوستمیدر یا دشمن؟
یارب بو خضرمیدر یا رهزن؟

نابی

بیتلرنده (حرمین) و (دوست) کلمه‌لرینی حقیله اوقومغه امکان اولمدیغی جهتله سلاست اشعار عثمانیه‌یه مألوف اولان هر بر طبیعت بونلری رد ایدر .

اوچنجیسی — کثرت تکراره دوشمامکدر. نشیدهٔ آتیده (کاه) و (که) لفظلرینك تکراری مناسبتیله آهنك بیانه تطرق ایدن خلل محتاج اخطار دکلدر.

لوح اولدی کهی و کاه خاتم
که کوردی سرور وکاه ماتم
که باشه چیقوب که اولدی پامال
کاه اولدی کلاه و کاه خلخال
که قبله نما که اولدی ساعت
کاه اولدی رکاب ورخت دولت
که مجراولوب که آفتابه
که آتشه کیردی کاه آبه

نابی

دردنجیسی — ادوات و افعالك کثرت استعمالندن اجتناب ایتمکدر. بولازمه‌یه عدم دقتدن ترتب ایدن آهنکسزلکه‌مثال: لکن اول صو طعماً عادی صو ظن اولنور ایسه‌ده (ذائقه) بیاغی صو (اولیوب) دوا نوعندن (ماوراء النهره) جبل جرجانسیون تعبیر اولنور جانور یتاغی جبل کبیر (شاهقنده) بر بئر عمیقك (قعرنده) بر طلسم اژدهانك دندانی دیبندن (صیزوب) اوتوز التی (سنه‌ده) برطمله (طملیه‌رق) ایکی بیك (سنه‌ده) بر فنجان صو انجق حاصل اولورمش. افسون شناسان سلف تبرعاً للخلف قوهٔ فن افسون ایله اول جبل کرهان نمونه (واروب) نیجه بیك جانورك حملات پیچهٔ زهره شکافرینی (صاو شدیره‌رق) شاهق جبله خروج وبئر مذکوره نزول وولوج ایله دندان اژدهایه بر فنجان (یناشدیروب) عودت ایدر وبونلرك اخلافندن اول صویه وارث بولنان هرکیم ایسه جبل مذکوره (واروب) کذلك افسون کرلك ایله بئر مذکورده‌کی اژدهایه رهایاب (اوله‌رق).....

عاکف پاشا

شعره مثال :

سرور وسعد وسامان وسلامت شبزه زار وسور
اوله معجون هفت اجزا قونوب سکر افندیه
عرفان پاشا

نثره مثال :

لسان ادیب حسام قضیب، شمشیر خطیب تیغ هلاکو، سنجق سائل رایت منکو، جرار لشکر لشکرجرار، دادار داور داور دادار اولدی .
شفیق نامه

بو یله شیلر بعضاً صنعت ایچون التزاماً یاپیلیر. شناسی مرحومك:

با صفا منشرح الصدر اولوب اول صدر رشید
ایلیه صدر صدارتده تصدر همه آن

بیتنده اولدیغی کبی . انجق بو مقوله صنایع لفظیه‌نك مقبولیتی امر اعتباری وسوزده آهنك سلاستك وجودی ایسه هرکسجه ارانیر برامر طبیعی اولدیغنه نظراً آهنکی صنعته فدا ایتمامك ایجاب ایدر . ینه شناسینك :

ویرر انسانه ثقلت صحبتیله مردم احمق
ایدر اسماعی شق باق لقلقه یله لقلق لقلق

شعر مزاح آمیزنده ایسه اخر کلماتده بالالتزام جمع اولنان طقوز عدد قافك مصادمهٔ اصواتندن حاصل اولان دقدقه و شقشقه دیکلیانلرك قولاقلرینی دق وشق ایتکده لقلقهٔ لقلقدن کری قالمامق جهتیله بو سوز آهنك عمومیه مغایر ومردوددر. لکن لقلق صداسنی تقلید اعتباریله آهنك تقلیدیه داخل اولورکه او حالده مردود دکل بالعکس مقبول عد اولنور .

(۱) انتخاب کلمات ـ وضوح و معنی مساعد اولدیغی تقدیرده لفظاً سمعه لطیف کلان ولسانده سهل الجریان اولان والحاصل تنافردن بری بولنان کلمات دیکرلرینه ترجیح اولنمقله تحقق ایدر.

تنظیم کلمات ـ اشاغیده بیان اولنه‌جق التی شیئه رعایتی مستلزمدر. چونکه تنافر بحثنده ایما اولندیغی وجهله بعض کلمهلر منفرداً تلفظ اولندقلری زمان تنافردن بری اولدقلری حالده یان یانه کلنجه بیوك بر آهنکسزلکی موجب اولور. بو التی شیدن:

برنجیسی — برر هجادن عبارت اولان وصدالری امتزاج ایتمیان کلماتك برعباره‌ده اجتماعنه میدان ویرمامکدر. مثلا:

خاکپایه بر رکاب اهداسی ناچیز ایسه‌ده
قیله رد قیرآتی ویر یا آل باغشله بر قوله

بیتنده (صنعت تجنیسدن قطع نظر) مصراع ثانیی تشکیل ایدن کلمهلر، که (رد ـ قیر ـ ویر ـ یا ـ آل) لفظلریدر، برر هجادن عبارت وصدالری غیر ممتزج اولدیغیچون مصراعجه آهنکسزلکه سبب اولمشدر. شوقدرکه بعض وزنه کوره بومانعهٔ سلاستك چوقلق ضرری یوقدر. دلیلی ایسه فضولینك:

کر بن بن ایسه‌م نه‌سك سن ای یار

مصراعیدر که بونده ده کلمهلرك همان عمومی برر هجادن عبارت ایکن ینه آهنکی اخلال ایتمامشدر.

ایکنجیسی — بر عباره ایچنده بر حرفه مخصوص اولان صدانك تعاقب ظهوریني منع ایتمکدر. بونك اهمیتی ده اشاغیکی مثاللردن نمایان اولور:

اکر بویله جدی بر بحث ایچنده لطیفه‌یه جواز اوله‌یدی دیه‌بیلیردك که سامعینه قارشی موفقیتکزی تأمین ایتمك ایسترسه‌کز قولاقلرندن طوتکز!

واقعا ارواح مظروف ابدان اولدقجه حواسدن بتون بتون بری ومستقل بولنه‌مز. بو حالده ارواح بنی نوعمزه القاایده‌جکمز هر درلو تأثیراتك حسن تلقی کوره بیلمسیچون کچه‌جکی یوللرده فنا اثرلر براقامسنه دقت ایتمك اقتضا ایدر.

حواس ایسه روحك قبولری حکمنده بولندیغنه کوره او قبولر زورلنوب قیرلماملیدرکه صاحب خانه‌طرفندن مظهر رعایت اولنسون.

§

آهنك سلاست ایکی نوعه آیریلیر: بری آهنك عمومیدرکه کلمات و عباراتك تناسب اصواتندن حاصل اولور. دیکری ایسه آهنك تقلیدیدرکه الفاظ ایله مدلولاتی ارەسنده‌کی مناسبات صدائیه‌دن تحصل ایدر.

بو مدلولات ایستر افکاردن اولسون ایسترسه حسیاته تعلق ایتسون نه اولورسه اولسون هپسی مساویدر.

آهنك عمومی

آهنك عمومی ـ که موسیقار اسلوب حکمنده‌در ـ کلامك بعض اقسامنه و عرض اولنان شیئك بعض احوالنه تابع اولیوب هیئت مجموعه‌سنه شامل و تراکیبك حصول تأثیراتی عمومیه‌سنه مداردر. (اولا) کلماتك انتخاب وتنظیمندن (ثانیا) عباراتك حسن تألیفندن وجوده کلیر.

اسلوبده منقحیت اکثاردن دها کوچ و بناءً علیه دها زیاده سعی وزمانه متوقفدر. بو معنایی اشراب ایچون فرانسز مؤلفلرندن بریسنك بر مکتوبنی شو عباره ایله بیتردیکی بعض اثرده کورلمشدر:

مکتوبم پك اوزون اولدی بنده یپلیورم امانه یپایم؟ قیصه یازمغه وقت بولهمدم!

منقح اولمیان بر تألیف ادیبانه ـ باغبانلك عدم دقت واهتمامندن طولایی ـ اوت باصمش بر منتظم باغچه یه مشابهدر. ارباب طبیعت نظر ایتدکجه تأسف ایدر. تأسف ایتدکجه ده تماشاسندن لایقیله متلذذ ومستفید اولهمز.

ـ بشنجی مبحث ـ

آهنك سلاست

آهنك سلاست دیدیکمز بر لطافت مخصوصه در که عباره ایچنده کلماتك صدالری بمعه خوش کلهجك صورتده انسجام وانتساقندن حصوله کلیر.

تدقیقات ادبیه ایله اوغراشان فرانسز مؤلفلرندن بری آهنك سلاستك اهمیتنده دیرکه:

کوروب اولسه حیران نوله انس وجان
کلوب آندن ایتدکجه عزم وسفر
دکز خدمتنده قوشانمش کر
یکرمی سکز کوز فلکدن نشان
کوزك هر بری بر یارم آسمان
ایکی طاغ اره‌سنده اژدر کبی
یدی صفه‌نك هر بری سر کبی
فلکلر قپانمش کوزی اوستنه
دوشوب حیرتندن یوزی اوستنه
کوروب پرتوین کهکشان فلك
کلوب کیجه‌لرده سورنمك کرك
رخام لطیفی او رتبه سفید
دوشوب عکس خورشید اولور نابدید
صانورسك که هرسنکی درعدن
مجلا او رتبه کلوب کچمدن
سچوب زینت کردن ایتمش بحار
همان بردیزی لؤ لؤ شاهوار
. . . . . .
. . . . . .
صو کبی اوجسری مرور ایلدم
دکل جنت اما حضور ایلدم
عزت ملا ـ محنت کشانندن

بر کوپری توصیفنده بو قدرسوز یازمق اوقو یانلره، دیکلیانلره کلال و ملال ایراث ایتمکدن بشقه بر شیئه یارامز . خصوصیله یازیلان شـیلر بو یله صغوق و مناسبتسزده اولورسه آرتق هیچ چکلمز !!

کیمسه‌نك لطفنه اولمه طالب
بدلی جوهر حریتدر
کمال

—

کتاب کائنات اسرار حکمتله لبالبدر
شکایت جهلدن فریاد بی ادراکلکدن
نابی

—

شکر نعمت دخی بر نعمتدر
عزت ملا

—

دشمن نفس ایله صلح ایتمه صقین
— وله
حسد بر معنوی تعریضدر الطاف مولایه
— وله
اطفال مرایای حرکات وافعالدر
— مادام قامپان
ایی اولمك فنا یاشامقدن افضلدر
——— شارون

اکثار منقحیتك ضدی اولەرق ـ لطافتسز ـ فائدەسز بر طاقم زوائد وحشویات وتکریرات ایله سوزی اوزاتمقدر . بوکا تطویلده دینور .

مثال :

کورندی فلك کیبی جسر جسیم
صراطه اش اما بو بی‌خوف وبیم
بنا ایتمش آنی سلیمان خان

غرض مرضدر.

*
* *

ثابت اولان نابت اولور.

*
* *

شهرت آفتدر.

*
* *

هر يكى لذيذدر.

ملاحظات حكميه‌دن

بيلميانلر بيلمدكلرينى بيلسه‌لر بيليرلردى.

—

اوصلونك دلى‌يه اوصلويم ديديكى دليلكندندر.

—

عمرينى شول بيتردى كه عمرينى عمر يرينه يتيرمدى.

—

دوست دوستنه دوستلق ايتديكى دوست اولمينجه بيلنمز.

—

ايسترز ديانلر ايستدكلرينى بيلمديلر انك ايچون بولمديلر.

—

ايستديكنى بولميان ايستديكنى بيلميان، ايستديككز بزده‌در ديانى ايسته‌ميان‌در.

—

انورى (*)

(*) بو ملاحظات اسكى برمجموعه‌ده (انورى) نامنه مقيد ومسطور كورلمش ايسه‌ده بو انورينك كيم اولديغى بيلنه‌مامشدر.

مسائل فقهیه‌دن

ماده ۱۷ {مشقت تیسیری جلب ایدر}

یعنی صعوبت سبب تسهیل اولور . وطارلق وقتنده وسعت کوسترلك لازم کلور .

ماده ۲٦ {عادت محکمدر}

یعنی حکم شرعیی اثبات ایچون عرف وعادت حکم قیلنور. کرك عام اولسون وکرك خاص اولسون .

ماده ٦۰ {کلامك اعمالی اهمالندن اولادر}

یعنی بر کلامك بر معنایه حملی ممکن اولدقجه اهمال یعنی معناسز عد اولنماملیدر .

ماده ۷٦۸ {امانت مضمون دکلدر}

یعنی امینك صنع وتقصیری اولمقسزین تلف ویا ضایع اولدیغی تقدیرده ضمان لازم کلز .

مجلهٔ احکام عدلیه

ضرو بدن

ازیجق آشم اغریسز باشم .

⁂

اسکی حمام اسکی طاس .

⁂

هر صفانك بر جفاسی.

⁂

صورتيله‌ده تنظيمى قابل و بو حالده سوز تمام اولوردى. امابو تماميت اوغرينه ايكى بيوك فائده‌نك انتقاسى لازم‌كليردى‌كه‌برنجيسى (كوكل) كلمه‌سنده (دل) كلمه‌سنه نسبت دها زياده موجود اولان وضوح وديكرى‌ده افاده‌نك حاوى اولديغى حكمى متكلمك كندى نفسنه ارجاع ايتمسنده‌كى قوت وشدتدر.

§

ضيا پاشانك مقدمهٔ خراباتده مندرج:

بر پاره‌يه بيكى آفرينك
پاپوشى آتلدى كوهرينك

بيتنده (پاپوشى طامه آتلدى) ضرب‌مثلندن (طام) لفظنك و(شاه وكدا) منظومه‌سى صاحبى يحيانك:

چكدى شاهه كدايى اول ابتر
آجيان خر مثلدن آتى چكر

بيتنده دخى (جانى آجيان اشك آتدن يورك اولور) ضرب مثلندن (جان) كلمه‌سنك حذفى‌هرنه‌قدر اساساً (ضرورت) وزندن ايلرى‌كلمش‌ايسه‌ده‌بونلرله برابر سائرامثالى ايجاز حذف قاعده‌سنك شمول احكامندن دخى مستفيد اولورلر.

الحاصل هر بر افاده‌منقح اولمق واجبدر. انك ايچوندركه بو خاصه قوانين اسلوبدن معدود اوليور. ايجاز دخى مقبولدر. انجق مقتضاى مقام ايله آثار ادبيانه‌ده بوكا رعايت اولنان يرلر محدوددر. ايجازك ايكى نوعيده الك زياده ـ قواعد عموميه طرزنده‌كى احكامده، ضروب امثالده، ملاحظات حكميه‌ده ياقيشير. هر برندن بر قاچ مثال:

خسرو « خنجری الهرق »
(ایشته رهبر !.....)

§

رشاد بکك :

صایهلم فرصتی غنیمتدن

مصراعی وجیز و بلیغ بر سوز اولدیغی کبی شعرآتی دخی لطافت ومنفعیتی جهتیله شو ایجازك اطناب بدیعیسی حکمنده اولهرق استحسان ایله تلقی اولنور:

فرصتکه هوای تیز پردر
ایرمك اکا بر دخی هنردر
فرصت دیدیکك دم سحردر
کویا که صبای خوش اثردر
افسوس! اولور اول نسیم نافع
بر غفلت یکدم ایله ضایع

نرکسی

§

ایجازك ایکنجی نوعی ایجاز حذفدرکه سوزك بعض جزئنی ترك ایتمکدن عبارتدر.

شناسینك :

حکم ایدن کوکلمه سلطان اولدر
مهر کیمده یسه سلیمان اولدر

بیتی ایجاز حذف قاعدهسنه موافق بر سوز اولهرق بونده کلامدن ترك اولنمش اولان جزء (کیم ایسه) جملهسیدر.

واقعا مشار الیه ایچون بو بیتك :

کیمسه حاکم دله سلطان اولدر
مهر کیمده یسه سلیمان اولدر

رعايتدر . ديكرينك كى ايسه لفظده امساك معناده سماحتدر . ايجاز قصر صورتنه توفيقاً سويلنان سوزلر اكثريا بلاغتى نسبتنده مؤثر وشديد واقع اولور .

عبد الحق حامد بكك نسترنندن نقل ايتديكمز برمحاوره ده معترضه داخلنه النان سوزلر وتيرهٔ ايجازه موافق وشدت وعصبيتى حائزدر .

خسرو « النده بر خنجر »
(ايشته سن! ايشته كوكسم! ايشته خنجر!)
بن بورجمى بو سلاحله بيتيردم
او سلاحى شمدى سكا كتيردم
الكله اولديرده الله عفو ايتسون
فنا باشلايان عمرم ايى بتسون

. . . . . .
. . . . . .

انتقام آل وظيفه كى اكمال ايت
« خنجرى كوسترەرك »
ايشتميورميسك بكاباق بكا !
بو خنجرله اوردم ديبورمسكا
ايشته بو! خبر ويريبورم خبر
بابانك قانيله بويانمش ..
نسترن « طورانمقله »
(كبر! ....)
« خسرودن خنجرى الوب ترددله »
هيهات ! نه چكلمز يول
« خنجرى آتوب اغلر »

امر محسوس اولوب بو دخی اشعهٔ شمسك تعاکسندن حاصل اولهرق زمان شتاده اشعهنك انحرافیله تعاکسه ضعف کلدکده ارزاق و اقوات مطمورهٔ کونده ظهور حرارته موقوف قالمغله عقل قاصر انسانی مبدع ومربی شمس اولدیغنه ذاهب اولمشدر.

آتش پرستلر دخی بو قبیلدن اولهرق مبدع وخالق حرارتدر ظن ایتدیلر. انجق نیر توفیق آلهی ایله اهتدا ایدن کلین اثردن مؤثره استدلال و کوکبدن مکوکبه انتقال ایدر.. حضرت خلیل الله بصیرت نبوت و قوهٔ قدسیهٔ رسالتله (لااحب الآفلین) کویان سمت توحید باریه پویان اولدقلری سماء صحف قرآن شریفده لمعان ایدن کواکب دریهٔ آیات بینات ایله شمس وضاح و صبح فلاح کبی ظاهر و نمایاندر.

صبحی پاشا

—

منقحیت اسلوبك نوعنه تابعدر. مثلا (بو دنیادر کیمی اغلار کیمی کولر. بعضاً کیمینك کولمسی کیمینك اغلامسنه وابسته در) دینلسه بو افاده داخل اولدیغی نوع اسلوبه کوره منقح صایله جغی کبی بو فکری طرز دیکرله افاده ایدن شو:

بر سورکه شوقه اولور ذوق وسرور
ماتمکه دیکرده اولان آه و انین
بارانله درفیضی بو باغ کهنك
چرخ اغلامدقجه کوله مز روی زمین
عزت ملا

قطعه‌سی دخی کندی نوع بیانی ایچنده منقحدر.

—

ایجازه کلنجه بوده ایکی نوعدر: بری ایجاز قصردرکه آزکلمه ایله چوق معنی افاده ایتمك یولیدر. بونکله منقحیت بیننده شو فرق واردرکه منقحیتك طبیعتی الفاظ ایله معانی اره‌سنده مساواته

طوغدم يڭه پك قلندرانه
عريان وسفيل ايدى وجودم
محتاج دكلسه آب ونانه
بر قطره سوده دهان آچاردى
مألوف ايدى كريه‌وفغانه
بكزتسه بنى خطا دكلدى
بر كيمسه باقوب‌ده عارفانه
زنجيرده ايكليان اسيرك
قوينده‌كى طفل ناتوانه
فطرتده تساوىٔ ظهورى
بو حال ايله خالق يكانه
اطفال‌ده كوستروب طوريركن
بيك حجت ايله جهانيانه
بيلم نه سبيله واردى دائم
كوشمده شو هاتفى ترانه
يوكسل‌كه يرك بو ير دكلدر
دنيايه كليش هنر دكلدر

كمال ـ جزميدن

بيانده منفعيتك محسنات كلاميه‌يه نه درجه‌يه قدر مساعد اولديغنه شو مثال ايله‌ده استشهاد ايدرز:

نحل و اديان باطله‌نك روى ارضده اك قديمى شمس پرستلكدر. بونك سببى فطرت اوليده نوع بنى آدمك تقدم ازمنه ايله حصول بوله‌جق معارف و كمالاتى قوه‌ده بولنوب رهبرىٔ توفيق بارى معين اولمدقجه دلالت عقل ضعيف ايله بادىٔ ضلالتده ككرده راه اولوب بو عالم ظلمانيده قبس كم ضياى شعور ايله فرق حق و باطل ايتمكه شئون و كائنات حيلولت ايدر. حرارتك وجوديله روى ارضده جميع اجسام ناميه‌نك نمو وانبساطى

منقحیت اسلوبك تزیینات ادبیه‌دن خالی بولنمسنی اقتضا ایتمز. فقط اوتزیینات‌ده طبیعی اولملی وافاده‌مزاحمهٔ الفاظه اوغرادیلوبده وضوح غائب ایدلماملیدر. ایشته شو مثالـده افاده هم منقح همده جامع محاسندر.

بر ملت که انسانیتك تنویر و تهذیبنه مأمور اولمق اعتقادنده بولنـور افرادی دنیایه عسکرلك ایچون کلور و عسکرلك یولنده فدای جان ایدر.

ایشته بو دعوایی صورت تواتر ده اثباته کافی اوله‌جق آثاری کوسترن ملتلرك بری ملت عثمانیـه‌درکه عوامندن هر بری جنکاور و ذاتاً عسـکر اوغلی عسکر اولوب فضائل قهرمانی ایله مسلح و عقاید راسخه ایله موشح اولدقلریچون مظفریتك اسباب ظاهریه‌سی اولان لوازم ومعارف حربیه‌لری مکمل اولدقجه کندیلرینه عالمك باشدن باشن عسکری دینله‌بیلیرکه بو قضیه‌یی هرکس اعترافه مجبوردر.

بو مجاهد ملته عسکرلك صفتی اجدادی اولان قهرمانلردن موروثدرکه دست مهابتله سل ایتدکلری سیف سایه‌سنده توسیع ملك ایلدکلری مثللو لمعهٔ شمشـیرلری براقلیمه پرتو بخش اولمدن اول آوازهٔ شهرت غالبیتـلری منتشر اولدقجه (سمعنا و اطعنا) جوابیله تلقی اولنـوردی. بونلره ایسـه مزیت عسکریه‌نك میدان امتحانی دنیلان معرکه‌لرده آل عثمان پادشاهلری بیننده عشرهٔ مبشره اطلاقنه شایسته اولان عثمان غازیدن سلیمان قانونی‌یه قدر کچن ملوك کبی جهانکیرلر رفیق جهاد اولوردیکه سفرلرده عسکرلکك بالجمله متاعینه اشـتراك ایتـدکلری جهتله عنـوان سلطنتلری نسبتنده شان مظفریت اغتنام ایتمشلردر.

شناسی

شعره مثال:

مادرله پدر اولوب بهانه
سوق ایتدی قضا بنی جهانه
خان زاده ایدم ولادتمده

موضوعنك اهمیتی انکار اولنه بیلیر . فقط یازش اوقدر طبیعی و بناءعلیه اودرجه کوزلدرکه وبالخصوص طبیعت موضوعنده کی مؤثرلکی طرز افاده‌سی اوقدر نازکلشدیرمشدرکه هرکیمه اوقونسه آکلار، مرسلیله مرسل الیهنك تأثراتنه طبیعی اشتراك ایلر .

کویاکه مؤلفی قلمی النه آلدیغی زمان نه یازه‌جغنی، نصل یازه‌جغنی دوشونمیه‌رك آینهٔ وجدانه عطف نظرله حقیقت وطبیعتدن اورایه انعطاف ایدن نقش ونکار معانینك کاغد اوزرینه نقل وترسیمنی مهارت قلمنه حواله ایتمش واوصورتله یازمش !

ـ دردنجی مبحث ـ

منقحیت

منقحیت اسلوبك اعتدالندن عبارتدر . مردود اولان اکثار ایله مقبول اولان ایجازك وسطنده برموقع مخصوصی حائز اولهرق صورت بیانك هم مفید همده مستحسن و مؤثر اولمسیچون قدر کفایتی تعیین ایدر. بوکا اطناب حسن دخی دینیلور. شناسی مرحومك:

بر اثرك که صانعی انسان اوله ممکن میدر که انده نقصان اولمیه

ویاخود :

ضروب امثال که حکمة العوامدر لساندن صادر اولدیغی بر ملتك ماهیت افکارینه دلالت ایدر .

سوزی علویت ومنقحیتیله عثمانلی ادباسنك آثاری ایچنده اوچ بش قدر نظیری دها کوریله‌میان امثال ادب وحکمتدندر .

دنیا نه‌غریب غربت آباد
درد اهلنه ملتجا بولنمز
بیك پاره‌یه صدهزار فریاد !
ناجی‌افندی

برده شو مثاله باقه‌لم :

آه برادر جان برابرم ! (*)

الدیغم قره خبر صاعقهٔ بلا کبی نازل اولدی. کوکلم ویران، کوزلرمدن سرشك حسرت رواندر. جمله‌مز محبت اولاد اسیری‌یز. خصوصا پدر ووالده‌نك بویله وقوعات جکرسوزده اوغرایه‌جقلری تأثرات قلبیه‌یی ملاحظه ایتدکجه حزن والمم بر قاتدها مشتد اولمقده‌در. فلکك بویله ستملری چکیلور دردلردن دکلدر. لکن احکام قضایه رضادن بشقه چاره وارمیدر ؟ کیدنلر محبوبه تعزیه ایله اوغراشانلر دخی بو عالمدن کیتمیه‌جکلرمی ؟ کیم حیاته مغرور اوله بیلور ؟ بو مسافر خانه‌یه مهمان اولانلرك کیمی ارکن کیمی کج‌کیدر. هر کیدن نوبتنی صاوار. مدت مسافرتك قصر ومدنده اهمیت یوقدر. مسئله عالم بقاده اوغرانیله‌جق طور وحالتده‌در.

معصوم کیدنلر آرقه‌ده براقدقلرینی محزون ایدرلر اما غائلهٔ حساب وکتابدن مصون ونعم اخرویه ایله ابدی‌السرور اولورلر. بو جهت دوشونیلورسه قلب متسلی اولمغه باشلر. وجناب حقك ادراکندن عاجز اولدیغمز حکم خفیه‌سنه عرض تسلیمیت ایدر. خدای متعال جمله‌مزه صبر جمیل احسان ایلسون

تطویل مقاله مجالم اولمدیغندن بو قدر یازه بیلدم.

برادرم! رجا ایدرم: حکمت الهیه‌یی تأمل ایله آتش قلبی تسکین ایدیکز.

سعدالله پاشا

ایشته بومکتوبك نه‌الفاظنه اوقدر ساده‌در دیه‌بیلیرز نه‌ده

(*) بو مکتوب برلین سفیری سعدالله پاشا حضرتلری طرفندن برادرلری ـ ویرکو امانتی سندات مدیری ـ سعید بك افندی‌یه یازلمشدر.

. . . . . .
. . . . . .

آکدمینه بیوفا وطنده
آواره‌لك ایتدیکم زمانی
یوقدرکه برآشنا وطنده
بیت‌الحزن اولمسون مکانی

ظن‌ایتمه که چله طولدی شمدی
دلخونزا کرچه محتفی‌یز
جانان‌ده مهاجر اولدی شمدی
اثر نبوی‌یه مقتفی‌یز

بولدم اوتسالیادلبرنده
اول‌قطعه‌یه خاص برملاحت
انسان کوزلی دیسه‌م یرنده
تشبیه وتکلفه نه‌حاجت؟

بیلم نه‌دیسه‌م‌که ایتسه ایما
حال دل‌حسرت آزمایی
برحالده‌درکه ایلر ابکا
برکریه ایله بیك آشنایی

مخصوص اکا هب تصوراتی
محرم کورینان دکلدر آکاه
بیهوده دکل تأثراتی
لکن کیمه اکلادیرسك ایواه!

بولسه‌م اوسوزی‌که ایتسه ابقا
دنیاده بولندیغم زمانی
اخلاف کزین ایدردی ایفا
دمبسته‌سی اولدیغم فغانی

مشربجه برآشنا بولنمز

دل سودازده یه یارقدیم

نیجه درحال دل آشفته
شانه دن چکمزاوله رنج الیم؟

شانه دن وارایسه آز چوق المی
اه ایدوب چکمسون اصلا غم وبیم

دردمندانه براز احوالن
ایلسون ماشطه سینه تفهیم

اودخی حالنه رحم ایتز ایسه
یوقیدر عدل شهنشاه کریم

نفعی

دیکر مثال :

وولقانیسك ای دل هوا خواه
آتشکده اولدی سینه سندن
طورمز نه یانارسك الله الله
یاندم سنی شعله بار ایدندن

برشعله مزاج دلفروزك
نارهوسیله مشتعل سك
افکار شبك خیال روزك
بردر هپ انکله مشتغل سك

اولسه کده کبی نهان، اولورسك
صبرك طوتشجه آتش افشان
یان طورمه که برزمان اولورسك
منظور حقیقت آشنایان

چونکه یازیده اعتنا تکلفی تکلف ایسه الفاظ وافکارجه رکاکتی، غرابتی، تعقیدی استلزام ایدرکه بونلرك هپسیده طبیعیلکی اخلال ایدیجی شیلردر .

اوقیانلرك عمومی تنظیرینه نفسنده اقتدار کورمك طبیعی اثرلرك بر خاصهٔ ممیزه‌سیدر .

واقعا بویوله‌شیلر پك‌قولای کورینور. لکن نظیرلرینی‌میدانه کتیرمك مشکل و بعضاً بتون بتون ناقابلدرکه (سهل ممتنع) تعبیری بونوع اثار نفیسه حقنده برتعریف مجمل وصادقدر .

دیکر برایکی مثال :

آفرین لطفکه ای‌باد نسیم !
بوقدر انجق اولور فیض عمیم

عالمی کل کبی آچدی نفسك
ایلدك چهرهٔ ایامی بسیم

کشور چینه‌می دوشدی کذرك
یانه‌در بو نفس‌نافه شمیم؟

بیك جهان نکهت مشکی نفسك
ایتدی بردمده جهانه تشمیم

بوقدر نشر شمیم ایتمز ایدك
اولمسه‌ك طرهٔ دلبرده مقیم

عاشقه سنجلین یار اولمز
اولسه یاران ایله پرهفت اقلیم

زلف جانانه کرفتار ابد

احتیاطندن بشقه اخلاق طاپمزلر. تصرفه سرقت، وراثته غصب، نکاحه اسارت نامی ویررلر.

ایشته انسانیتی بو نقطهٔ نظردن تماشا ایدنلردرکه وطن فکر مقدسندن بحث اولندقجه بو لندقلری برك یا حدود ویا خریطه سنی تصور ایدرك «وطنی تعیین ایدن ماده بر قاچ بیك مظلومك قانی ویا برقاچ رجال دولتك قلیله چیرلمش بر خط موهومدن عبارت دکلیدر؟ بویله عقل وطبیعتله هیچ مناسبتی اولمقسزین صرف موضوعات بشردن اولان وانسانلرك اخوت وائتلافنه سدچکمکدن بشقه دنیاده بر تأثیری کورلمیان بر واهمه‌نك انسانیت نظرنده نه حکمی اوله بیلیر؟» دیرلر. اوت! صانع حکیم انسانك فکرینی کرات جدولی، وجدانی هندسه مقیاسی ماهیتنده خلق ایتمش اولسه یدی دنیاده عائله، ملت، مسکن، وطن، تصورلرینك وجودینه امکان قالمزدی. صرف مادی فوائددن بشقه بر شی دوشونیله‌مزدی. شو قدر وارکه ادم بشقه صفتده بشقه خاصیتده یارادلمش. عقل ـ ایکی ایله ایکی درت‌ایدر ـ دعواسنی نه قدر بداهتله قبول ایدیورسه وجدان‌ده ـ بر قادین ایله برارکك میل طبیعی وقبول شرعی ایله ارتباط حاصل ایدنجه بر عائله میانه کلیر ـ حکمنی او قدر بداهتله تصدیق ایلیور. عقل مربع بشقه‌در مثلث بشقه ـ قضیه‌سنك حقیقتنه نه قوتده حکم ایلیورسه وجدان‌ده ـ وطن بشقه‌در خارج وطن بشقه ـ سوزینك صحتنه او قوتده اعتماد ایدیور. شیرخوارلر بشیکنی، چوجوقلر اکلندیکی یری، کنجلر معیشتکاهنی، اختیارلر کوشهٔ فراغتنی، اولاد والده‌سنی، پدر عائله‌سنی نه درلو حسیات ایله سورسه انسان‌ده وطنی او درلو حسیات ایله سور!

کمال

بر مؤلف اقتدارینك فوقنه چیقمق وکندیسنی دها عالی بر ماهیتده کوسترمك ایستیو بده طبیعتنی زورلدقجه یازدیغی شی دائما طبیعیلك مزیتندن محروم قالیر.

بو سببدن که ایتدی کسب حیات
هب نباتات جمله حیوانات
بو سببدن که آرتدی عشق هزار
صحن باغ ایچره اولدی نغمه کذار
. . . . . .

تقویم محرری رشاد بك

طبیعیت اسلوب محسنات ادبیه‌یه هیچ بر وقتده مانع دکلدر : انجق او محسنات چمنستان طبیعتی تزیین ایدن خود روچیچکلر کبی کندی کندیلرینه پیدا اولمایدر. طبیعیت نزاکت ولطافت وعلویتله‌ده بك کوزل امتزاج ایدر . حقیقت حالده طبیعیدن نازك، اندن لطیف، اندن علوی نه اوله بیلیر! بو حاله کوره بوخاصه اسالیب افاده‌نك اك ساده‌سندن اك عالیسنه قدر هپسنده بولنه بیلیر. نته‌کیم حب وطنه دائراولان مثال آتیده عظمت وطبیعیت هم دست وفاق اوله‌رق موضوعنك اعتلای افکار وحسیاتنه جناحین حکمنده بولنیور:

حکمت تجربیه ـ که جهانك شو کوردیکمز کمالات وترقیاتنه هرشیدن زیاده خدمت ایتمشدر ـ بو قدر فوائدیله برابر بر ایکی عصردنبری هر درلو حدودی زیر وزبر ایدرك فکرلرده نه قدر معتقدات، کوکلرده‌نه قدر حسیات وار ایسه جمله‌سنی برر برر نظر شك وتدقیق اوکنه چکمك شائبه‌سندن مصون اوله‌مامشدر. تجربه نامیله تحریٔ حقیقتله مألوف اولانلرده ایسه آرادقلرینی مادیات ایچنده بولمغه حصر نظر ایتمش بر طاقم اصحاب موأخذه کوریلور که دنیاده لمس ومشاهده‌سی نا قابل هر نه وارسه موهوم ویا معدوم حکمنده طوتمق ایسترلر. عمومك منفعتندن بشقه حق، افرادك

اول ذات دخی ایشك مزایاسنه وارمقسزین ازیحق اظهار اغبرار وانفعال ایدر ایسه کویا بردفینهٔ رایکانی‌یه مالك اولمش مفلس مندبور کبی سوینه سوینه یانندن چیقدقدن صکره ...

مغنی الکتاب

—

ـ اوچنجی مبحث ـ

طبیعیت

طبیعیت، که مخالصت اسلوب ایله‌ده تعریف اولنه‌بیلیر، افکار وحسیاتی زینت جعلیه‌دن بری اوله‌رق غایت تکلفسز غایت سر بستانه برصورتله بیان ایتمکدن عبارتدر .

مثال :

صایه‌لم فرصتی غنیمتدن
مستفید اوله‌لم بونعمتدن
بوزمان چونکه موسم کلدر
وقت نوش پیالهٔ ملدر
حمدلله کیدوب زمان خزان
کلدی فصل بهار خوشجریان
باق هله کائناته سرتاپا
بر مجسم سروردر کویا!
دست مشاطهٔ نسیم بهار
قیلدی تزیین چهرهٔ کلزار
یعنی کوسترردی انقلاب بودم
عادت اوزره طبیعت عالم

مؤلفنك ذوق ادب وفكر حكمتنه برهان بليغ عد اولنمغه شايان براثر مختصردر !

اسلوب آچيق اولمسنه مانع اولمق اوزره يوقاريده تعداد اولنان شيلردن اكثر يسنك وجودى جهتيله ترتب ايدن عدم وضوح ايسه اتيده كى مثالدن اكلاشيلير :

بارگاه احديتدن محو وازاله سنى دائما تمنى ايده جك اخلاق مقدوحه دن غرض ونفسانيت دينيلان شيلركه مطلقا كبر وعجب وانانيت كبى صفت شيطنتك خصائص مضره سندن بولنديغى وجهله بعض كسان مزاج نخوت امتزاجنه توافق ايتميان امور جزئيه دن كلى متأثر ومتغير اولوب او مثللو اصللى واصلسز وضع ناساز اتخاذ ايتديكى احوالى آز چوق هر كيمدن مشاهده ايدر ايسه بونك جد وحقيقت غرضكارانه دن و ياخود الفت و معاشرتك ارزو اولنان تكليفسزلكى اثرى اولهرق سهو وغفلت لاابالیانه دن نشأت ايلديكنك تدقيق وتعميق جهتلرينى ارامقدن نظر همتنى كوتاه طوتوب يك بيوك سوء نيت وفضاحتده بولنمش يوللو اوكسنه نك عليهنده اولهرق برزده دامان مكر وعدوان و بونجه يللر خالصانه امك ويريلوب قزانيلان حقوق ديرينه يى كان لم يكن حكمنه تنزيل ايدوب اوآدمك محو واضمحلالنه قدر يوريمكلكى ذمت دنائت غدارانه سنه بورج بيلهرك شوانصافسزلغى اجرايه فعلاً مقتدر اولهبيلور ايسه فردايه براقمسزين اوآنده دردمند بيكناهك تخريب خانمانه شتابان اولوب اكر شو فنالغه بالذات مقتدر اولهمز ايسه برطاقم وسائط عجز وحيلهيه تمسكله شخص مظلومه تعلق اولان ذوات كرامه مراجعت ونفاق ونميمه وغمز وغيبت ذميمه مسلكلرنده اختراع واقتراح ايلديكى اقوال كاذبه يى صورت حقدن قوپهرق ومجلسنه داخل اولديغى ذاتك مزاج ومشواری ايجابنجه وهم ومراقنه طوقونه جق قوتلو قوتلو افترالر علاوه ايدرك برزمين مخصوص تبصبصكارانه ده نقل وحكايت ايدوب شايد

اولدیغندن انظار مخلوقدن نهان اولان خالقه و صول ایچون سلم عیان مثابه‌سنده‌در .

ایشته معرفت خالق ومخلوقه برواسطهٔ قویه اولان اشبو علوم نافعه‌نك بین‌الناس انتشاری موجب فوائد عظمی اوله‌جغی درکاردر .

منیف پاشا ـ مجموعهٔ فنوندن

بومثال برافاده‌نك آچیق اولمسنه عائد شرائطك هپسنی جامع اوله‌رق خصوصیله مؤلفنك فکرنده‌کی وضوح اوقدر زیاده و بوجهتله اثردن استفاده اوقدر محققدرکه مفهومی اوقیانلرك هرحالده ذهنلرینه کیرر .

اثرك موضوع بحث ایتدیکی شی عامه‌جه مأنوس ومعلوم اولان برمادهٔ عادیه‌دن عبارت اوله‌یدی افاده‌سنده‌کی وضوح اوقدر اثر مهارت صایلمز و اودرجه شایان ثنا اولمز ایدی . مقاله نباتات وحیوانات کبی باشلیجه ایکی علمك ماهیت ومنفعتنه متعلق اوله‌رق بونلر ازسوزله پك کوزل ایضاح اولنمشدر .

« اغاجلردن برورق نظر ارباب ابتصارده اسرار ربوبیته طولو بردفتر» و برمورضعیفك طبیعتنده، تعیشنده، حالنده مشاهده اولنه‌جق غرابتلر، حکمتلر ایسه صانع حکیمك عظمت قدرتنی هر برانسانك ـ احاطهٔ فکریه‌سی مساعد اولدیغی قدر ـ تخیل وتقدیس ایتمسنه برواسطهٔ دیکر اولدیغی کبی بوحقایق رموز حکمتك دلالت علوم ایله دها واضح، دها مکمل کورینه‌جکنی برصورت بدیعه‌ده بیان ایدن شو برصحیفه‌دن عبارت مقالهٔ نفیسه دخی

ایلرمه‌یی باشیله تمزیز
دنیاله‌ایسه همیشه جنبان
طویمز بونی سیره‌چشم انسان
یارب بونه‌وضع حکمت‌آمیز !
ناجی‌افندی

نثره‌مثال :

کتاب مذکورك (*) ترجمه‌سی مؤلفات سائره ترجمه‌سنه مقیس اولمیوب علمین مذکورین هرنقدر عندالمتقدمین تدوین اولنمش ایسه‌ده متأخرین‌بونلری فنون سائره مثالو خیلیدن خیلی توسیع وتعمیق ایدوب بوجهتله پك چوق اسامی واصطلاحاتی ترکی وعربی لسانلرنده ناموجود اولدیغندن مترجم مشارالیه مجدداً بونلرك وضع وانتخابنه مجبور اولمش ومجرد اربابی عندنده تقدیر اولنه‌جغی وجهله بوبابده ابراز مأثر اقدام واهلیت ایلمشدر .

اشبو نباتات وحیوانات فنلرینك اهمیت وفوائدی محتاج ایضاح اولمیوب کافهٔ موجوداتی تشکیل ایدن موالید ثلثك ایکی‌قسمنی‌شاملدر . بالخصوص بنی نوعمز اولان انسان دخی بومباحث داخلنده اولدیغندن علوم سائره‌دن زیاده بونك تدرس وتعلمی نه‌درجه مهم‌اولدیغی اشکاردر . تاریخ وحکمت وامثالی فنون مقتضیات زمان ومزاج انسان ایله قابل تغیر وانقلاب اولوب اشبو علوم طبیعیه‌نك موضوعی اولان مأثر خلقت ذات احدیت کبی شائبهٔ تغیردن بریدر .

برنبات ویاخود برحیوان برکره مشهود باصرهٔ اذعانمز اولدقده تمغای حقیقت آرایش کالبدماهیتی اولور .

اشبو علوم طبیعیه حقیقتده مرأت مصنوعات الهیه دیمکه شایان اولوب جناب رب متعالك کمال قدرت وعظمتنه جزم ویقین استحصالنه مدار

(*) معارف نظارت‌جلیله‌سی مستشاری سابق صالح افندی حضرتلرینك علم نباتات وحیواناته دائر بوندن‌اقدم ترجمه‌بیوردقلری کتابدر .

بیهوده‌می بویله ترکتازك
واردر بو ملال ایچنده امید
مادر در ایدن امیدی تولید
چکمزمی او مهربانه نازك ؟

امید ایله‌در بکای اطفال
سود ویرمه‌ده بی‌املی مادر
هرکس برامیده خدمت ایلر
امید ایله درجهانده هرحال !

سن‌اولمه‌دك ای‌خیال امید
قابلیدر ازدیاد عمرم ؟
سایه‌کده‌در امتداد عمرم
بیکلر یاشا ای‌نهال‌امید !

کل‌کل‌قوجاغنده ایله آرام
اماسنی والده‌کده بکلر
بیهوده‌می چکدیکی امکلر
قوش قوش انی‌باری ایله خوشکام

ظنم مه‌یی دهانه الدی
زیرا ایشیدلمز اولدی افغان
شاد ایلدی درخندی درمان
فریاد ایده‌جك دهانه قالدی؟

زانولرین ایلش نهاده
تسهیل رضاع ایچون زمینه
پستانده‌کی شیر شکرینه
فطرت انی ایلش فتاده

ومعمق کورنمك داعیه‌سی، اصطلاحات فنیه‌نك سوء استعمالی، استعارات و تشبیهاتك شرائطنه موافق اولمامسی، الفاظ غریبه قوللانلمسی، جمله‌لرك تطویلی، عباراتك تسلسلی و افاده‌نك اعوجاجی افکار واسلوبجه لازم اولان وضوحی اخلال ایدن شیلردر.

بو حاله کوره یازیله‌جق شیئك هر جهتی ابتدای امرده مطالعه اولنه‌رق برترتیب طبیعی آلتنه الندقدن صکره تحریرینه باشلاملی و یازیلیرکن‌ده شو بیان اولنان شیلره دقت ایتملیدر.

(انسان نه دیمك ایستدیکنی کندیسی اکلامدقجه خلقه‌ده اکلاده‌مز) حقیقتنی‌ده هیچ بر وقتده خاطردن چیقارماملیدر. وضوح ایچون شعره مثال:

قوزی

بیلسه‌م شو قوزی نه‌دن غم المش
هر ناله‌سی قلبه داغزندر
فریاد ایدرك قوشار نه‌دندر
سودسزمی رفیقسزمی قالمش؟

ای سود قوزیسی نه دربو نالش
کیم اولدی سبب بو انفعاله
مادر ویره‌رك سکا نواله
پهلوسنی ایتیورمی بالش؟

یوقسه سوریدن جدامی قالدك
فرقتمی بو اضطرابی داعی
قالمشلره باقیورمی راعی
بی‌همره وبی نوامی قالدك؟

بر حس مأیوسانه اولدیغیچون کندولرینی معذور طوتمق موافق انصاف و مروت اولور .

مشکل پسندلك دیرکن بحثی بو قدرتطویل ایتدك. بلکه بر درجه‌یه‌قدرصدد خارجنده چیقدق . بوکا ایسه، نام نامیلرینی ایشتمکده اولدیغکزفضولیلرك، نفعیلرك، ندیملرك، غالبلرك بحق‌شاعر اولەرق ملتزده ظهور ایتمش مشاهیرك برنجیلرندن اولدیغنی اخطار ایله اثار بلیغانه‌لرینی انظار مطالعه‌کزه کمال اهمیتله توصیه ایتمك مطالعه‌سی باعث اولدیغندن معذور صایارسکز ظن ایدرم .

ـ ایکنجی مبحث ـ

وضوح

وضوح برکلامدن مقصود اولان معنایی درحال و بلا اشکال اکلاتمغه مدار اولدیغیچون نامنه مصباح بیان دینسه سزادر.

سوز او قدر واضح اولملی که کونشك ضیاسی بشقه نقطه‌لره متوجه‌اولان‌نظرلره‌ده کیردیکی کبی برسوزکده‌معناسی دقتسزلکله دیکلیانلرك بیله قرین مدرکاتی‌اولمایدر . وضوح افاده وضوح فکردن نشأت ایدر. مع مافیه‌فصاحت ادانك، حسن انتخاب و ترتیب کلماتك وضوح افاده خصوصنجه دخل کلیسی واردر . الفاظك ابذار و یا امساکی، خریطهٔ تصورك فقدانی، مدقق

انكشت خطا اوزاتمه اويله
بش بيتنه بر نظيره سويله
از وقت ده سويلدمسه آنى
ناپخته لكك دكل نشانى
كوردك نيجه شاهلر كدالر (*)
برآنده ياپار انى بابالر
كنجينه ده رسم نوكوزتدم
بن آچدم او كنجى بن توكتدم
. . . . . .
. . . . . .
اين دم كه زشاعرى اثر نيست
سلطان سخن منم دكر نيست
اى خامه اثر سنك دكلدر
اى شب بو سحر سنك دكلدر!

تمدحاتندن كنديني الهامشدر .

واقعا هرنه‌سبب و بهانه ايله اولورسه اولسون برآدمك كندى كنديسنى مدح ايتمسى ادبيانه برحركت صايله‌مز. خصوصيله ارباب كمال و فضيلت ايچون بو دها چركين برشى اولور. فقط اسكى زمانده فخريهٔ شاعرانه يولنده‌كى تمدحلر مجاز و بلكه ممدوح صايلديغى كبى بحث ايتديكمز فضوليلرى فلانلرى بو حاله سوق ايدن شى يوقاريده بيان اولنديغى وجهله تمدحدن بشقه

(*) شعراى سالفه‌دن يحيانك « شاه وكدا » نامنده‌كى حكايهٔ منظومه‌سى قصد اولنمشدر .

قلزم معرفتم جیب وکنارم پردر
ساحلم پاکدر آلایش خاشاکدن

بن بو حالتله تنزلمی ایدردم شعره
نیلیم قورتیلدم طبع هوسناکدن

بو هوس بویله قالورسه دل وطبعمده اکر
ایشیدلمزسه سوزم سینهٔ صد چاکدن

بن اولورسهم ینه آشفته اولور خلق جهان
حسن تعبیر زبان چمن خاکدن

فخریهٔ شاعرانهسنی سویلمش !

شیخ غالب مرحومده ـ نوعی کندینه منحصر و حسن تصور و تصویر جهتلریلهده حقیقةً بی نظیر اولان ـ حسن و عشقنده :

طرز سلفه تقدم ایتدم
بر بشقه لغت تکلم ایتدم

بن اولدم اول کروهه پیرو
اویمش بلی کنجویه خسرو

بالله بو اوزکه ماجرادر
سن باقه که دفتر بلادر

ظن ایتمه که شویله بویله بر سوز
کل سن دخی سویله بویله بر سوز

ارباب سخن تمام معلوم
ایشته قلم ایشته کشور روم !

کوردکمی بو وادیٔ کمینی
دیوان یولی صانمه بو زمینی

چون خلقه خلاف مدعايم
آنلر زعمنجه سست رايم

هر سوزكه كلور ظهوره بندن
بيك طعنه بولور هر انجمندن

ايلر حسد اهلى باغليوب كين
تحسين عوضينه طعن ونفرين

اميد كه رفع اولوب كدورت
تغيير پذير اوله بو صورت

نوحهٔ مأيوسانه‌سى اظهار ايتمش !
زواللى نفعى ايسه :

بنم اول نفعىٔ روشن دل وصافى كوهر
فيض آلور جام صفا مشرب بى باكدن

آسمان همت اومر كوكبهٔ طبعمدن
عقل كل درس اوقور انديشهٔ دراكدن

همتم هيچه صايار كنج تمنايى ولى
غمى دنيايه دكشمم ينه امساكدن

دور ايدر شش جهتى هم ينه مركزده مقيم
چوق دكلدر بو تجسس دل چالاكدن

كعبهٔ معنيه بر يولدن ايلتدى بنى كيم
قدسيان سرمه چكر كرده پاكدن

عالم معنيم آزاده قضا حكمندن
كيمسه رنجيده دكل كردش افلاكدن

مأیوسانه طرزنده کی بعض نشیده‌لریله کندی ماهیتلرینی عالمه ینه کندیلری بیلدیرمك غیرتنده کورینه‌رك بونلردن بیچاره فضولی منظومهٔ مشهوره‌سنده کندیسنه مخصوص برطور بلاغت ایله:

ساقی مد دایت که دردمندم
غم سلسله سینه پای بندم
سندن نه عنایت اولسه واقع
فکر ایتمه که بنده اوله ضایع

بن بر صدفم سن ابر نیسان
ویر قطره وآل در غلطان

سنسك خورشید وبن سیه‌خاك
ویر آتش وآل جوهر پاك

چون قالمدی قالمدی فصاحت
ارباب فصاحت ایچره راحت

اول طائفه چکدی خرقه‌یه باش
حالتلرین ایتمز اولدیلر فاش

تا اولمیه رسم شعر مفقود
ابواب فنون نظم مسدود

لازم بکا اولدی حفظ قانون
ضبط نسق کلام موزون

ناچار طوتوب طریق ناموس
راحتدن اولوب مدام مأیوس

عهدی سوزه استوار قیلدم
اشعار دیمك شعار قیلدم

مساعد دیکر عالمله صیچرامق ایچون کوستردکلری ورزش نتایجندن اولهرق کندیلرینه نقصان دکل بر بیوك شان عد اولنمق اقتضا ایدر. بونك ایچون اولمليدرکه (دهاتك شیوهٔ تکلمی، طرز بلاغتی، قاعدهٔ بیانی کندیلرینه مخصوصدر)دیرلر.

نام واثرلری زینت بخشمز اولان شعرا ایسه بزده ـ پرتوذکاو دهالرینی جهان معرفتك آفاق ادبنده اشعه نثار کمال ایلش ـ نوادر فطرتدندر. لکن یازق که هم مسلکلری بولنان اسلاف ادبا ایچنده بونلرك قدرلرینی لایقیله تقدیر ایده‌جك پك چوق ارباب تمیز وعرفان دخی ظهور ایتمش ایکن حقلرنده ـ ولو مؤاخذه یولنده اولسون ـ بر شی یازو بده عظم قدرلریله متناسب برستایش جدیده بولنمدقدن ماعدا اکثریسی نظیره یوللو یازدقلری شیلرده استادلرینه ادعای تفوق ودعوای رجحان کبی حق ناشناسانه حرکتلرده، خود بیذانه غیرتلرده بولنمشلر!

ایشته بونك ایچون اوبد بختان ایچنده ـ ادبیاته‌هرنصلسه لایق اولدیغی قدر جدی نظرله باقه‌میان وطبیعتنده‌کی قدرت فوق العاده‌یی زمانك الجاآت سفاهت پروریسیله اکثریامشتهیات نفسانیه مصورلکی یولنده نابمحل استعمال ایتمکدن کندیسنی آله‌میان ـ ندیم مستثنا اولهرق دیکرلری

بزم شیخك کراماتی اولور منقول کندندن

یولنده دکل منکرین فضیلتلری طرفندن اوغرادقلری واوغرایه‌جقلری تعریضات‌وتعرضات نابجایه قارشی حسبحال

بیتلرنده «عمر یولنی دورمك» و «اویقوده کوز کورمك» یولنده کی افاده‌لره برشی دیمسه بیله ـ خیچغره خیچغره کولمك ـ و یا قهقهه ایله اغلامق قبیلندن ـ صوصه صوصه فریاد ایتمك ـ نه دیمك اولدیغنی کندی کندینه سؤال ایله نهایت معناسز لغنه قائل اوله بیلیر. لکن نه چاره که

خاموش خاموش ایدردی افغان (*)

مصراعی درت کلمه‌دن عبارت ایکن بر بیوك زحافی، برده سکته‌یی حاوی اولدیغی حالده ادباً، لطافةً، بلاغةً، نکتةً حائز اولدیغی قیمت ومقبولیتنی جهانده سوز پایدار اولدقجه محافظه ایلر طورر!

اوت! دهاة ادبانك آثارنده مشکل پسندلرك ارایوب بوله جقلری قصورلردن پك چوغی اصحابنك ـ ادبیاتدن آز چوق بهره‌سی اولانلره معلوم اولان ـ لفظ ومعنی عالملرندن جولان طبیعتلرینه

(*) بو راده کی (خاموش خاموش) کلمه لرینی (واو) سز اوله رق (خامش خامش) د ه یازمق جائز وبو حالده زحافه محل قالمیه جغی معلوم اولمغله مصراعك ذاتاً یازیلشی «خامش خامش ایدردی افغان» صورتنده اولمدیغنه وبعض نسخه لرده (واو) ایله «خاموش ...» یازلمش ایسه بوده ناسخلرینك اثر سهوی بولنمدیغنه نصل حکم اولنور؟ دیانلره شو جوابی ویریرز:

واقعا (خامش خامش) دیمکله زحاف بر طرف اولوردی اما آنك یرینه افاده‌جه دیکر دها بیوك ایکی قصوره محل براغیلیردی که بریسی (خامش) کلمه‌سنك عثمانلیجه ده کی غرابتی، دیکری ایسه مصراعك آهنك سلاستدن دها زیاده مهجوریتی ماده‌لریدر. شیخك ایسه بزجه مسلم اولان ذوق ادب وحسن طبیعتی بونلری قبول ایده‌میه‌جکندن مصراعنی «خاموش خاموش ایدردی افغان» صورتنده یازمش اوله‌جغنه حکم ایدیورز.

قند کفتار کله بیك طوطی‌یی لال ولکنت ایت
قبیلندن مناسبتسزلکلر ینه شامل دکلدر .

اسلافك ـ فضولی کبی هر بری عالم بیان ایچنده برطرز خاص الخاص صاحبی اولان ـ بدایع نکاران بلاغتندن نفعیلرك، ندیملرك، شیخ غالبلرك صحایف آثارینه مشکل پسندانه امالهٔ نظر ایدنلرمثلا نفعینك:

سرچشمهٔ خضر اولسه اکر چاه دواتی
ممکن‌می ایدی هیچ حروفك حرکاتی

بیتنده خط و حروفه جانلی مخلوقات کبی حرکات اسنادینی او قدر غریب کورمسه وندیمك:

پر ایتدی کوچه‌یی صیت فشافش دامان
ایرشدی ذروهٔ ناهیده چن چن خلخال

بیتنده «چن چن خلخال» تعبیرینه ایلشمسه وشیخك حسن و عشقندن :

هر شب ره عمریمی دوررردی
خلوتکه عشقه یوز سوررردی

هر کیجه مثال کرم شبتاب
باغ امله اولوردی رهیاب

اویقوده کورنجه چشم یاری
پروانه‌دن اوکره‌نوردی زاری

یعنی که او بلبل خوش الحان
خاموش خاموش ایدردی افغان

بکم !.. احمد بك بنم ارقداشمدی ... قرداشمدی ... اولدی .. اوقدر اولدی که حتی کوکلمده ذهنمده آراسهك خیالنی بوله‌مزسك .

سوزنده موته مقدار اثبات‌وتعیین اولنمسی موافق قاعده دکل فقط محل فائده‌در .

فضولینك ایسه :

خونین مژه‌لر درمی ویا مردم الیله
اوقلر چکیلوب دیشره آتلمش جکرمدن

بیتنده ادات استفهام اولان (می) کلمه‌سنك ادات خبر اولان (در) کلمه‌سندن صکره ایرادی قاعده‌یه مغایر اولمقله برابر شاعر مشهور یکانه‌نك کندی اسلوب افاده‌سی ایچنده او قاعده‌سزلکك‌نه مرتبه لطیف دوشدیکنی وهله «لیلی ومجنون»نده قاعده‌یه توافق ایتمیه‌جکی میداندهاولان:

ناموسه تعلق ایشمیدر بو ؟

مصراعی لطافتجه بریکنه‌ده فائق بولندیغنی انکار ایده‌میز .

ایشته (مسامحات ادبیه) دیدیکمز شی، مشهود اوله‌بیله‌جك قاعده‌سزلکلری ذوق ادبه راجع اولان، بو یولده سوزلره مخصوصدر . یوقسه بعض شو یعر و یا متشاعر لرمزك:

خال پوسکورمه‌یی کوردکده فتیل الدی کوکل

ویا:

کوکل بر یار ایچون کشمکش اغیاره دوشمشدر

ویاخود :

صالمش پدری اوملکه اجلال
همشیره‌سی هم نشین اقبال
قوشلر کبی مادری آچار بال
هر ریشه ویرر صدای ننی

قطعهٔ لطیفه‌سیدر .

واقعا مکنیدر که بر مشکل پسندارب (ننی) کلمهٔ ترکیه‌سنی عربی وفارسی کلماته بر قاعدهٔ فارسیه اضافتله استعماله جسارت ایتسون؟ حال بو که لایقیدر که بر ذوق آشنای ادب بو مقوله بدایع طبیعتی بو یله قصورلری ایچون مؤاخذه‌یه قالقشسون ؟

برده « امیر نوروز» ترجمهٔ حالنده جنکیزك قانوننامهٔ مظالمنده مندرج احکامدن بحث ایدن شو فقره‌یه باقه‌لم :

مثلاصویه تبول ایدنلرك اعدامی وتکلیف تسلیمی قبول ایتمیان برشهر خلقنك قتل عامی کبی اك وحشی سباعك بیله خاطرندن کچمیه‌جك نیجه احکام ظالمانه‌یی جامعدر ... کمال

شمدی بو فقره‌یه نظر ایدن بر مشکل پسند « عجایب! سباعك ده‌خاطری اولورمی ایمش ؟ » دیه اعتراض ایده‌بیلیر . اوت ! واقعا سباعك خاطری اولمز . لکن بو یله افاده‌لر ایچنده بو یله‌شیلر یاقیشیور. بوراده‌ایسه‌یالکز یاقیشیوردیمك ده کفایت ایتمز: افاده‌نك مطلوب اولان شدتنی واو شدتدن منتظر اولان تأثیراتی ذاتاً او سوز تأمین ایدییور .

ینه کمال بك افندینك « وطن یاخود سلستره » اویونده رستم بکه سویلتدیکی :

قوانین اسلوبدن اك برنجیسی فصاحت اولدیغی و بونك شرائط مهمه‌سندن باشلیجه‌سی دخی قواعد لسانه رعایتدن عبارت بولندیغی مسلمدر. فقط بو خصوصده کی دقت واعتنا درجهٔ افراطه یعنی تعصب مرتبه‌سنه واردیریلیرسه‌اك بیوك نقیصه‌لردن معدود اولور که ایشته مشکل پسندلك دیدیکمز بودر.

مع مافیه مشکل پسندلك فصاحته‌ده منحصر دکلدر. تعبیر دیکر عمومی ایله هرنه سویلنیر و یازیلیرسه منطقه وعلی الاطلاق قواعد فنونه تطبیقنه چالشمقدن عبارت اولان مشکل پسندلك فصاحت ادانك، بلاغت مؤدانك دشمن خفیسیدر: افاده‌یی رکاکته دوشورمکه، معنانك لطافتنی قاچیرمغه، سوزدن مطلوب شدت وتأثیرك انتفاسنه باعث مستقل اولور.

فی الحقیقه مشاهیر ادبامزك صحایف آثارینه مشکل پسندانه عطف نظر ایدنلر بعض قصورلره، قاعده‌سزلکلره تصادف ایده‌بیلیرلر. فقط او قصورلرك، اوقاعده‌سزلکلرك اکثریسی اویله برر لطافته، اویله برر فائده‌یه بدلدر که ذوق آشنای ادب اولانلرجه قصور نامیله یاد اولنمغه بیله قیبله‌مز.

بوکا دلیل ایسه از جمله پرتو پاشا مرحومك « طفل نائم » اسمنده کی اثرندن:

انهار رشاشه ریز نغمه
اصوات طربفزای ننی
ابحار که موجخیز نغمه
هر جنبشی بر ادای ننی

شو مطالعاته كوره فقره‌ده : «عشاق عربدن بر ينك زهره نامنده بر محبوبه‌سی وارمش » بر ينه (وقتيله بر عربك زهره‌نامنده....) ديمك و « زهره‌يی غائب ايتمك شرطيله .....» بر ينه دخی (زهره‌يی ترك وفدا ايتمك شرطيله ...) ديمك متقضای حاله موافق ومناسب اولوردی .

مطابقتسزلك ايچون ايكی درجه تعين اولنه بيلير كه درجهٔ اولیسی فكر و مقصدی ابهام ايدن . مرتبهٔ ثانيه‌سی ايسه بتون بتون اكلاشلمز حالده بولنديرر .

الفاظده كی مطابقتسزلكی قائل و محرری بعضاً سامعين و قارئيندن دها اول حس ايدر . حس ايتدكدن صكره اعاده و تصحيح ايتيه‌رك حاليله ترك ايتمكه اكثريا مسامحه و قيدسزلق سبب اولور . قوللانيلان سوزلری فكر و مقصده مطابق دوشورمكده كی رسوخ وملكه كلماتك صور اشتقاقيه‌سی، معنای لغوی و اصطلاحيلری و الفاظ مترادفه آره‌سنده كی فرقلر بيلنمكله حاصل اولور . زيرابر طاقم لغتلرواردركه بر معنايه دلالتده مشترك كورينورلرسه‌ده اره‌لرنده فكراً بيوجك فرقلر موجود اولديغی عند التدقيق اكلاشيلير .

- مشكل پسندلك -

فصاحت اسلوب حقنده رعايتی اقتضا ايدن شيلر صره‌سيله بيان اولندی. شمدی بونلره ذيل اولهرق مشكل پسندلكه دائر ده بعض شيلر سويلمك اقتضا ايدبور .

شرطی» عبارەسندەکی «غائب ایتمك» سوزینك معناًهیچ مناسبت، هیچ یاقشق المدیغنی سزده وهلةً حس وتصدیق ایدرسکز ظن ایدرم . بو ایکی تعبیردن اولکنك فنالغی عدم دقتدن مترتب بر یاکلشلغه راجع اولەرق موضوع بحثمز اولان مطابقتسزلکه عائد اولان تعبیر ایکنجیسی ایسەده فرقلری بیلنمك ایچون ایکیسنی ده تشریح ایدەلم :

(۱) «عشاق عرب» تعبیرنده فی الحقیقه یاکلشلق کورینور. چونکه: عربده ایشی کوجی دائما عاشقلق ایتمکدن عبارت بر صنف خلقك وجودی ایشیدلمامش اولدیغی کبی خستەلق قبیلندن برکیفیت عارضیه اولان عاشقلق مثلا بهادرلك، شاعرلك، فلان کبی ار بابیچون صفات ثابتهٔ متمایزەدن صایبلمامش وصایلەمزکه (بهادران عرب ــ شعرای عرب) دینلدیکی مثللو «عشاق عرب» دخی دینیله بیلسون ! دیمك که بوتعبیراستعمالی ذاتاً جائز اولیان شیلردندر .

(۲) « زهرەیی غائب ایتمك شرطیله » عبارەسندەکی « غائب ایتمك » تعبیری ایسه فکر ومقصدەکوره مطابقتسزدر . چونکه: بر شیئ غائب ایتمك ایستەمیەرك وبیلیەرك واقع اولەجق شیلردندر. حال بوکه فقرەده ــ عاشقلك محبوبەسنی، نائل امارت اولمق منفعتنەمقابل،فدا ایدوب ایدەمیەجکی ــ صور یلیورکه : اکر «فدا ایدرم » دیرسه او حالده محبوبەسنی غائب ایتمش دکل اختیار یله ترك ایتمش اولور .

ترکجه صایله‌جق قدر زبانزد عوام اولسون ـ املاء صحیحه اعتبار اولنمق لازمدر ظن ایدرم .

(جیب ـ کهربا ـ پرکار ـ جانور ـ مثل ـ علائم‌السماء) وامثالی لغتلر کبی که عامه تحریف‌ایله (جب ـ کهلی‌بار ـ پرکل ـ جاناوار ـ مصال ـ الکم صاغما) تلفظ ایدرلر .

ـ مطابقت الفاظ ـ

مطابقت الفاظ افکار و مقاصدی کندیلرینه اك موافق کلمات و تعبیرات ایله بیان ایتمکدر .

هر بر فکری اکلاتمق ایچون متعدد الفاظ و تعبیرات بولنورسه‌ده بونلرك ایچنده او فکری تمامیله احاطه ایلیه‌جك یالکز بر دانه‌سیدرکه اوده هر وقت تخطر اولنه‌مز . (*)

مثلا « کنجینهٔ لطائف » ده شو یله برفقره‌یازلمش :

عشاق عربدن برینك زهره نامنده بر محبوبه‌سی وارمش . برکون کندیسنه « سکا ـ زهره‌یی غائب ایتمك شرطیله سنی مملکته امیر یاپه‌جغز راضی اولورمیسك ؟ دیسه‌لر نه یاپارسك ؟ » دیه صورمشلر . عرب « راضی اولمم . چونکه راضی اوله‌جق اولسه‌م زهره‌می غائب ایده‌جکم کبی بنم یوزمدن امور اداره مختل اوله‌جغندن اك صکره امارتدنده محروم قالیرم » دیمش .

ایشته بو فقره‌ده «عشاق عرب» تعبیریله « زهره‌یی غائب ایتمك

(*) صحیفه ١٠٦ و ١٠٧ ده‌کی مثاللره‌ده مراجعت اولنسون .

ترکجه کلماتك صحت واطراد املاسنده کی اهمیت ایسه شمدیلك ایکنجی درجه ده بولنور . فی الحقیقه (خطاء) کلمهٔ عربیه سنی (حاء مهمله) ایله یازمه یی اعتیاد ایدنلرك شو برنقطه یه منحصر بولنان خطاسنی قولایلقله عفو ایتمزلر .

حالبوکه «یوخسه» یی و « اخشام »می بو قدیم املالر ایله تحریر ایدنلر بعضا دوچار مؤاخذه بیله اولورلر !

{ت ـ ط} و{ث ـ س ـ ص} و{ح ـ خ ـ ه} و{د ـ ض} و{ذ ـ ز ـ ظ} و{ظ ـ ض} و{ع ـ ی}

حرفلرینی عثمانلیلر تلفظده همان عموماً تفریق ایتمکلرندن بعض حروفی صداجه مثلا (ثا) و (سین) حرفلریله التباس ایدن کلمات عربیه نك دفعةً طوغریجه یازلمسنده کی مشکلاته غلبه لغتجه ملکه تحصیلنه توقف ایدر .

بو ملکه نك حصولنه قدر املاجه خطادن توقی ایچون دقت اولنه جق شی سماعاً بلهنیلان و یاخود صورت ترکبی خاطردن چیقان کلماتك اصل و حقیقتی اکلاشلمدقجه و یانسیاندن طولایی حاصل اولان شبهه ازاله ایدلمدکجه یازمغه جسارت ایتمامکدر .

(دروکر) کبی طوغریسی یازلدیغی حالده بیلنه میه جك و بیلنسه ده خلقه غریب کورینه جك قدر دکل، فقط تلفظجه جزئی تغییراته اوغرایان عربی و فارسی لغتلرك دخی ـ ولو صرف

ایتك قابل اولهمز . بر اجنبینك اشعارندن اولان ابیات آتیه بو فکرمزی تأیید وایضاح ایده‌جکی ایچون نقل اولندی :

ای وفابندن سکا حیفا جفاسندن بکا
ای صفای دل سنکدر ای بنم قربان سکا
عاشقك خاك کلستانك اوپرای رحم اکا
دلبرمسك بن یوزك دلداده دیوانه‌سی

§

کندم سکا حکایت عشق سوز ایده‌م
وار قدرتك رسالت سوز انمی اوقو

§

اولسونمی هجرده کوزمه ماه وآفتاب
جانانسز اولمدن دله یوق الك بیوك عذاب
ورنه (*)

ـ املاسزلق ـ

املاسزلق تعبیرندن فصحامزجه ذهنه دفعةً وارد اولهجق فکر بالخاصه عربی و فارسی الفاظك اشکال خطیه‌سنده‌کی قصور و خطادن عبارت اولدیغی کبی بزجه دخی مقصود اودر .

(*) شارل ورنه بر فرانسز شاعریدرکه اون بر یاشنده ایکن فارسی و ترکجه تحصیلنه هوس ایدرك کندی قولنجه برایکی سنه‌ده الهکتیردکدن صکره بو لسانلرده بر چوق شعرلر دخی سویلشدر . ورنه‌نك اون التی یاشنه قدر فرانسزجه، ایتالیانجه، فارسی و ترکجه اولمق اوزره درت لسانده یازدیغی اشعار ایله سائر اثارادبیه‌سی ۱۸۶۰ ده پارسده طبع اولنمشدر. اشعار ترکیه‌سی ایچنده فکراً کرچکدن کوزل لفظاً اولدقجه ضررسز پارچه‌لرده واردر .

ایکنجیسنك مثالنه کلنجه اوده (شونی ربط ایت) یرنده (شونی مربوط ایت) و (دعوا کی اثبات ایت) مقامنده (دعوا کی ثابت ـ ویا ـ مثبت قیل) و (حقم اظهار اولنمدی) موقعنده (حقم ظاهر ـ ویا ـ مظهر اولنمدی) کبی سوزلردر.

(بونده شك یوقدر) دیه‌جك یرده (بونده مشکوکیت یوقدر) و (حقارته اوغرادم) مقامنده (محقریته اوغرادم) کبی لقردیلرده بو نوع ثانیه ملحق اولور.

بونلردن بشقه مثلا (اتحاد بادئ ازدیاد قوتدر ظن ایدرم) ویا (اتحاد قوتك ارتمسنه سبب اولور صانیرم) دیه‌جك یرده «ظن ایدرسم اتحاد قوت یاپار» دیمك یولنده کی افاده‌لر وهله (علاج یمك ویا ایچمك) یرنده (علاج المق) و (دکزه ویا حمامه کیرمك) یرنده (دکزه ویا حمام المق) کبی اعجوبه‌لر هیچ بروقتده بزم لسانك شیوه‌سنه وعثمانلی ادباسنك ذوق سلیمنه اویار شیلردن اولمدیغیچون ـ بروقتدنبری یالکز شفاهیاتده دکل تحریریاتده دخی مع التأسف ایشیدیلوب کورلمکده اولان ـ بومقوله مناسبتسزلکلره امتثالدن مجانبت ایتمکزی حسب الوظیفه اخطار ایدرم.

شوراسیده خاطر نشانکز اولملیدرکه: شیوه‌یه مغایر سوزلری اساساً رد ایدیشمز قاعده‌یه ویا لغته اویمدیغندن طولایی دکل اهل لسانك ویا جمهور ادبانك ادای کلامده کی طور مألوف ملیلرینه منافاتندن طولاییدرکه بو منافاتیده بزه سمع وطبیعت خبر ویرر.

یوقسه شیوه‌یه مغایر سوزلر بولنه‌بیلیرکه قاعدةً ولغةً تخطئه ورد

جسارتم اولمدی نصل که کچنده سزه‌ده واقع اولمش ایسه) کبی.

شو طرز افاده‌لرك ایکیسنك‌ده بزم لسانه کوره یبانجیلغنی انکار ایده‌میز. ایشته بو یولده وضع واداسی فصاحت لسان عثمانی نظرنده غریب واجنبی کورینه‌جك تراکیب‌وافادات شیوه‌یه مغایر عد اولنور.

حال بوکه (شیوه‌یه مغایرت) یوقاریکی مثاللرده اولدیغی کبی جمله‌لرك بلا موجب زیر و زبر اولنمسیله برابر حسن صورتله ربط وتوفیق دخی ایدیله‌مامسندن تولد ایدن حاله یعنی کلامك سوء تألیف وانشاسنه منحصر اولیوب برفکری، برمقصدی لسانمزجه ذاتاً مهجور اولان تعبیرات ایله ادا ایتمك و برده (ایلك، قیلق، اولق) کبی مصادر ترکیه و یا مشتقاتی لاحق اوله‌جق کلمات عربیه‌یی حسب المقام غیر مأنوس کورینه‌جك صیغه‌لرله ایراد ایلمك‌ده شیوهٔ لسانه مغایرتدن بشقه بر شی عد اولنه‌مز.

بونلرك برنجیسنه مثال حامینك:

(ایتسه نظیره) حامی‌یه یاران یولنده‌در

وخضر اغا زاده سعیدك:

(ایدیجك موج) بوشب دلده میاه حسرت

مصراعلرنده کی «نظیره ایتمك» و «موج ایتمك» تعبیرات مهجوره‌سیدرکه بونلرك برنجه مأنوس اولانلری (نظیره سویلمك) و (موج اورمق) در.

(وصول بولمق) یرنده (وصول ایتمك) و (حلول ایتمك) یرنده (حلول بولمق) کبی سوزلر بو نوع اوله ملحق اولور.

(کەجوع ـ شبع ـ یای ـ هفوه کبی) وتألیف کلامده ایسه، ایراد اولنـه‌جق بر کلمەنك اخر حرفی آنی تعقیب ایدن کلمـەنك اول حرفیله متحد ویاصداجه متقارب بولنمامسنه (که شاه هنـد ـ شخص صالح ـ نان ناپختە ـ طرز ظریف کبی) و (سین) و (شین) حرفلرینی شامل کلمەلرك یان یانه تصادف ایتمامسنه (کەشه سروش سپه کبی) دقت اولنمق متنافر سوز یازمقـدن مهما امکن توقی‌یه مدار اولەبیلیر.

بر سـوزك تنافردن برائتی آهنك سـلاسته موافقتنی تأمین ایدەمز. آهنك سـلاست، که اسالیب بیـانك موسیقیسیدر دیه تعریف اولنەبیلیر، محلنده بیان اولنـه‌جغی وجهله بشقه برطاقم شرائطه تابعدر. واقعا آهنك سـلاسته موافق اولان بر کلام البته تنافردن بریدر. فقط تنافردن آزاده بر سوز مطلقا آهنك سلاسـته موافق اولمق اقتضـا ایتمز. انك ایچـون بوایکی شی ارەسند عموم وخصوص واردر.

ـ شیوەیه مغایرت ـ

شـیوەیه مغـایرت دیدیکمز شی کلامی بین الناس ویا هیچ اولمزسه بین الاد با جاری ومأنوس اولیان برطرز غریبده تألیف ایتمکدن ترتب ایدر. (درسمه چالیشیرم اوزمانکەمکتبده بولنورسەم) ویاخود (درسمه چالشەمدیغمدن ایچون بوکون صنفده بولنمغه

ایتمز عشاقه نظر یولنه قربان اولسه
(دونسه بسملکچه کردر کهی بیك قان اولسه)

پرتو

چلبی زاده عاصم افندی مرحومك:

بو شب فرخنده‌ده ماهیه‌دن شهزاده‌ده
سیر ایدنلر رسم تیغ ذو الفقار حیدری
دیدیلر محییٔ دولت صدر آصف منقبت
ایلدی آویزه چرخه تیغ نصرت جوهری

قطعهٔ غراسی یالکز مصراع اولنده (ده‌ده ــ دن ــ ده‌ده) الفاظنك تعاقبیله حاصل اولان تنافردن طولایی فصاحةً نقیصه دار قالمقدن خالی دکلدر .

سوزده تنافر او درجه‌یه قدر ممکندر که مکرر سویلنه‌جك اولورسه انسانك دیلی طولاشمامق ناقابلدر. « قرق کوپ قرقیده قولپی قیرق کوپ » یا کلتماجی کبی . فقط بو مرتبه چاپراشیق لقردیلر هر بر طبیعته کوره متنافر ومنفور اولمق لازم کله‌جکندن یالکز ادبیاتده دکل هیچ بر یرده طبیعی اوله‌رق ایراد اولنه‌مز. مکر که صورت مخصوصه‌ده ارانوب بولنمش اولسون !

بعض سوزلرده واردر که سویلکده هیچ بر کوچلك حس اولنمز. مع مافیه بونلر سمع وطبیعته ملایم کلدیکندن ینه متنافر صایبلیر. بو حالده بر کله ویا کلامده تنافرك وجودینی بزه اك صادقانه خبر ویرن شی ذوق وجدانیدر. بونکله برابر قوللانیله‌جق کلماتك (ع) کبی مخارجی آشکار اولمیان حروف ایله حروف حرکه‌دن ویاخود بر بریك عینی حرفلردن مرکب اولمامسنه

(۲) کلامده ایسه سسلری بر بریله چارپشه‌جق قدر متباین ویاخود بربرندن فرق‌اولنه‌میه‌جق صورتده متقارب اولان کلماتك برجمله ایچنده یان یانه ویاخود بر برینه پك یقین تصادف ایتمسندن نشأت ایدر .

بو یولده کلمه‌لر ایسه حد ذاتنده اکثریا تنافردن بریدرلر. بر ایکی امثال :

جولر کبی (سرشکم آفار کن شرل شرل)
اول خواب نازده (اویویورمش میشل میشل)
پرتو
(کوزم نم همدم هم محرم غم خاطرم درهم)
اوتورمش اکلنیردم بویله بر موحش قیافتله
حامی

پرکولق ایتمه ناله وزارکس ایسته‌مز
ای عندلیب او کل (اویومش‌مش سس ایسته‌مز)
وله

بر نظرله تاب مهر رویکه ای لاله خد
نرکسك چشمنده الآن (بلیدر دردرمد)
علی رضا پاشا

بوابیات ایچنده معترضه‌داخلنه النان سوزلری لسانك بعض مرتبه کوچکلکله سویله‌جکی منکر دکلدر . ایشته بوندن طولایی بیتلر متنافر وفصاحةً غیرمقبول صایلیر. هله‌بیت آتینك مصراع ثانیسی متنافر اثارادبیه ایچنده نظیرینه نادر تصادف اولنان سوزلردندر:

دفعه و بلکه دها زیاده تکراراولنه بیلیر. بوکا تکریر دینلورکه مخل فصاحت اولمق شویله طورسون بالعکس تزیینات اسلوبدن معدوددر. یری کلدیکی زمان بوندن بالخاصه بحث ایده جکمزدن شمدیلك برایکی مثال ایرادیله اکتفا ایدرز:

اعتماد ایتمز ایسه‌ك اورمحك تجربه‌یه
ایشته! لوح ایشته! قلم ایشته! کتب ایشته! فحول
حامیٔ امدی

همرا هم! ایدك بو یولده ای ماه
همراهنی! ترك ایدرمی همراه!
فضولی

بر بحر غمده اورمده یز دست وپای کیم
کشتیسی یوق! کناره‌سی یوق! ناخداسی یوق!
نابی

بوابیاتك، تکرارایدن الفاظ سایه‌سنده، معناًنه درجه شدت وحتی لفظاً دخی نه‌مرتبه زینت بولدیغی قابل انکار دکلدر.

ـ تنافر ـ

تنافر کلمه‌ده ویا کلامده ـ سویلندیکی زمان ـ لسانه از چوق عسرت ویرن برکیفیتدرکه بوندن سمع وطبیعت دخی تنفر ایدر.

(۱) کلمه‌ده تنافر حروف مرکبه‌سنك صدالری امتزاج ایده‌مامسندن حاصل اولور. (استعدادات ـ تنخنخ ـ خشخاش ـ سلاستسزلك) کلمه‌لرنده اولدیغی کبی.

دوشیزه فروش عالم غیب
مثقب زن لؤلؤ یم غیب
تنهارو تنکراه معنی
صیاد شکار کاه معنی
شانه زن چین زلف ابکار
مشاطهٔ نو عروس اشعار
نظام نکات ناشنیده
رسام عبارت ندیده
کویندهٔ معنیٔ نکفته
بخشندهٔ لؤلؤ نسفته
نقاب زمین نا کشاده
نثار لآل کس نداده

ایشته بوابیاتك، ایچنده ترکجه برکلمه یله اولمدیغندن، فارسی اولمدیغی بلکه برعجم شاعری دفعةً اکلارسه ده ترکجه اولدیغنه حکم ایتمکده برعثمانلی شاعری زحمت چکمك لازم کلیر.

ـ کثرت تکرار ـ

کثرت تکرار بر لفظك برعباره ویابرفقره ده مسامحه وعدم دقت اثری اولهرق دفعاتله تکرار اولنمسیدر.

مثال:

حسن! تعبیر ویرد معنی یه حسن! دیکر
شوکت حسنه! چوق امدادی اولور اسلوبك

نابی

استزادهٔ شدت وتأثیر ایچونسه برکلمه اقتضاسنه کوره درت بش

ایتملیز . تا که سویلنان سوزلرك ترکجه‌لکی ضایع اولمسون .

نابی مرحوم ایسه بوشریطه‌یه رعایت ایتمدیکیچون اکثر منظوماتی فارسی ادالقدن قورتیله‌مامش وحتی اشاغیده بر پارچه‌سنی نقل ایده‌جکمز « خیرآباد » ندن طولایی شیخ غالب مرحومك :

منظومهٔ فارسی وش ابیات
باجمله تتابع اضافات
انشایه ویرر اکرچه صورت
ترکی سوز ایچنده عین ثقلت
آز اولسه اکر دکلدی مانع
دیردك اکا بلکه ده صنایع

یولنده‌کی تعریضنه استحقاق کوسترمشدر . حالبوکه تتابع اضافات، لسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه، شعردن زیاده نثرده یاقشمدیغندن شیخك :

انشایه ویرر اکرچه صورت

سوزینی قبول ایده‌میز . خیرآبادن بش اون بیت :

ـ خطاب عقل ـ

رخساره طراز شاهد راز
کلکونه فروز روی اعجاز
مشاطهٔ چهرهٔ مقالات
وسمه‌کش ابروان ابیات
عنبر نه مجمر معانی
آتشزن عود نکته دانی
خیاط لباچه دوز حکمت
نساج خطایی طبیعت

قدمای ادبانك فصاحت اسلوبی اخلال ایدن احوال ایچنده الك چوق مبالاتسزلق کوسترد کلری شی تتابع اضافات ماده‌سیدر. بعضاً درده بشه‌ده قناعت ایتمه‌رك التی‌یه قدر چیقارمشلردر.

مثال:

تکیهٔ عالیشان که رسم مصنوع وطرح مطبوعی شکست آوراندازهٔ آسمان پیمای افکار دوربین مهندسان روزکاردر.

نابی ـ تحفة الحرمین

فضولیده، ویسیده، نرکسیده وسائر مشاهیرده بومثالك برچوق امثالنی کوردکجه: (سبحان الله! منع تتابع اضافات ماده‌سی کبی فصاحت عربیه‌نك، فصاحت عثمانیه‌ده دخی تطبیق واجراسی الك زیاده‌قابل ومقتضی کورینان، بر قاعدهٔ مهمه‌سنی ـ بویله شیلرده بزدن دها چوق متعصب اولمایی لازم کلان ـ قدما نصل اولمشده ترکجه‌ده هیچده‌مرعی طوتمق ایسته‌مامش!) دیمکدن انسان کندینی الهمیور. برکت ویرسون که بوقدر تتابع اضافاته اوزان شعریه‌مز مساعد اولمادیغندن آثار منظومه‌لرنده درتدن زیاده‌سنه تصادف اولنمز. حتی بودرت درجه‌سی بیله نادر بولنور.

قدمایی آثار منثوره‌لرنده بوحاله سوق ایدن شی قافیه پردازلق کبی، ترصیع کبی عجم مقلدلکی اولدیغنده شبهه‌یوقدر. یوقاریده بریرده‌بیان ایتدیکمز کبی نثرده قافیه پردازلغك هیچ لزومی اولمدیغندن اضافات فارسیه‌ده‌حد معروفی تجاوز ایتمکه مجبوراولمیز. نظمه کلنجه‌بونده تتابع اضافاتی اوچ درجه‌یه‌قدر قوللانه‌بیلیرسه‌کده مصارع وابیات ایچنده جابجا ترکجه ادوات وکلماتك بولنمسنه دقت

انسانك املرینك اكبیوك ....

اهون

تماماً توفیق:

كشینك املرینك اكبیوك ....

معتدل

ترکیبده تتابع اضافات حقنده کی تعریفك بعض کلمات وعبارات ایله فاصله دار اولان مضاف الیهلره شمولی اولمامق لازم کلیرسه ده بو قبیلدن اولان مضاف الیهلر دخی، بربرینه یقین اولور وخصوصیله مقداری اوچی تجاوز ایدرسه، افاده‌یی کرکی کبی چیرکینلشدیره جکندن آندنده توقی ایتمك اقتضا ایدر.

(مکتب ملکیه‌نك) اوچنجی ودردنجی (صنفلرینك) بوسنه اجراسی مقرر اولان (امتحانلرینك) باصدیریله‌جق (جدوللرینك) .....

کبی

(۲) تتابع اضافات، فارسی قاعده‌سنجه یاپیلانلرده ایسه، نثرده کذلك ایکی ونظمده اوچ درجه‌یی تجاوز ایتمکله اولور.

بونلرده تتابع ایدن کلمه‌لر مطلق مضاف الیه اولمق لازم کلمز. بعضاً صفت دخی اوله‌بیلیر.

نثره مثال:

برائت هبوط ووبال وتتابع اضافات شموس امال ایله ...

عرفان پاشا

نظمه مثال:

خار دیوار ریاض ملك وملت حفظیچون
نوك تیغ آبدار حاکم خونریز اولور

فضولی

متواليا ايراديدر (*) . (انسانك تلوناتنك خطرلرينك اك بيوكنه اوغرايان ينه كنديسيدر) كبى.

مثال :

انك باشينك شعرينك وفرت وكثرتن بيان ايلكدر

— مفتاح البلاغه

تعريفمزدن اكلاشيلان تركيبده تتابع اضافاتك ايكى درجه‌سى مجازاولمقدر. اوت! لكن بوجوازدخى مضاف اليهلرك حركاتى خفيف وعدد هجاسى قليل اولمقله مشروطدر. (بوايشك منشأنك تحقيق لازمدر) كبى. بويله اولمزسه افاده‌سمعه ناخوش كلمك مقرردر. نته كيم برنجى مثالده مضاف اليهلردن اوچنجيسى برطرف ايديلەرك اضافت ايكى درجه‌يه تنزيل ايدلمكله دخى سوزك ثقيللكى زائل اولميور. سببى ايسه بيان اولنان شرطك فقدانيدر .

تطبيق :

انسان تلوناتنك خطرلرينك اك بيوكنه ينه كنديسى اوغرار

ثقيل

و ياخود :

انسانك تلوناتنك خطرلرندن اك ....

كذا

بردرجه شريطه‌سنه توفيق :

(*) غريبدركه لسان عثمانينك قواعد وضوابط فصاحتنه دائر شمدى‌يه قدر يازيلان شيلرك بعضيسى يالكز اضافات تركيه‌دن وبعضيسى دخى يالكز اضافات فارسيه‌دن بحث ايدرك ايكيسنى بردن نظر دقته الان بولنمامشدر !

محلی کلنجه صرف ایتمك ایستر . انجق یوقاریدنبری بیان اولنان احواله نظراً اصل معرفت اولغتلری قوللانمقده دکل، بلکه اوخواهش طبیعی یه مقاومتله، استعمال ایتمامکده‌در. معماقیه مادامکه انسانك بعض تمایلاتنه ـ حتی هوسات طفلانه قبیلندن معناسز وصرف بیهوده شیلر اولدیغنی بیلدیکی حالده بیله ـ بعضاً مغلو بیتدن کندینی آله‌ماسی مقتضای طبیعتیدر، مادامکه قاموس و برهان وامثالی شیلر عثمانلی لغتی نامیله میدانده‌در، مادامکه لسانمزك مفرداتی معین ومحدود اولیه‌رق خصوصیله لغات مستعمله ومترادفه‌دن برطاقمی ترك والغایه شایان اولدیغی کبی عربی وفارسیدن برچوق لغتلرك دخی یکیدن استعاره ایدلسنه احتیاج مسلمدر، مادامکه ادبانك معناجه اولان اجتهادلری الفاظه دخی شاملدر، و بوجهتله مادامکه هرصاحب قلم برمعنایه مطابقت و برفکره وضوح دلالتنه قائل اولدیغی برلغتی ولونه‌قدر غیر مأنوس اولورسه‌اولسون ـ عاصم افندیدن بالاستفتا ـ قوللانمقده سربستدر، آثار ادبیه‌مزده جابجا الفاظ وحشیه وغیرمأنوسه‌یه تصادف اولنمامق قابل اوله‌مز . وبناءعلیه یه برطاقم ارباب قلم واصحاب مطالعه آره‌صره قاموس و برهان دریالرنده کرداب حیرته دوشمکدن قورتیله‌مز !!!

ـ تتابع اضافات ـ

(۱) تتابع اضافات ترکیبده ایکیدن زیاده مضاف الیهك

محررات سیاسیه‌سی بولندیغی کبی شناسینك (ترسانه‌امینی زیور افندی‌یه‌یازدیغی برمکتوبی کبی) طرز عتیق‌ده بعض اثاری، یکی یولده ایسه «تصویر افکار»ی و بعض اشعاری، ضیاپاشانك کذلك اسکی و یکی یولده برچوق اشعاری وآثاری، کمال بکه کلنجه‌انك‌ده اسکی اسلوب‌ده «بارقهٔ ظفر»ی، یکی یولده ایسه بونجه اثری اولدیغی معلومدر. عجبا بوذاتلرك اسکی یولده یازدقلری شیلر صنایع‌لفظیه‌جه اونوع اثارسلفك‌هانکیسندن اشاغی قالیر؟ حالبوکه بونلره منسوب شوایکی یولده اثرلرك معاینه وموازنه‌سنده یکیلرینك اسکیلرینه ازهرجهت رجحانی تسلیم ایتمه‌جك برطبع سلیم بولنه بیلیرمی؟ . الحاصل طرز عتیق طرفدارلرینك طرز جدید مروجلری حقنده کی فکرلری طوغری دکلدر . (انتهی)

الفاظ غریبه استعمالی ــ یازیلان شیلردن مقصود اصلی اولان فائده وحسن تأثیر جهتلرینك انتفاسنه سبب اولدیغیچون ــ بغایت اجتناب اولنه‌جق شیدر. اثرلرنده وحشی لغتلر، ناشنیده تعبیرلر استعمالنی اعتیاددن اربابنك تصور ایده‌بیله‌جکی برفائده وارایسه اوده بعض ظاهر پرستلرك «شوذات چوق لغت بیلیور یك فاضل اولملیدر!» یولنده کی تحسین خوانئ عامیانه لرینه مظهر یتدن عبارتدر . بوایسه معنی پروران وحقایق جویان ادبا نزدنده هوس اولنه‌جق برشان ومفخرت دکلدر .

واقعا انسانده بیلدیکی شیئی عالمه عرض‌ایله اظهار فضیلته میل طبیعی درکاردر . بناءعلیه هرصاحب قلم اثار ادبای سالفه‌ده بالتصادف ویاخود لغت کتابلرینی بالتتبع بلله‌دیکی لغات غریبه‌یی

وطبیعته اتباع ایتسه یدیلر شبهه یوق که شمدیکی طرزده دخی مهرهٔ ارباب ادبی اعجاز وفقط خلق تمامیله مستفید ایلیه جك بدایع عرفان براقیرلر ایدی . اوحالده هم لسانمز حائز اولدیغمز موقعه لایق بر حاله بولنسور، هم ده خلقك بر چوق زمان اولدنبری افکاری تربیه ایدلمش اولوردی !

بو تجربه لردن، بو حقایقك ظهورندن صکره ادبیاتده حالا طرز قدیمه طرفدارلق ایدنلرك و یازدقلری شیلرده اویوله کیدنلرك رأی وفکری ایسه اصرار وعناددن بشقه بر شیئه محمول اوله مز.

بعض افکاره کوره ادبیات جدیدهیی مروج اولان ارباب قلمك بو حرکتلری « المرء عدو لماجهل » قاعده سنجه طرز عتیق ادبی بیلدکلرندن واویولده شیلر یازه بیله جك بضاعه دن محروم اولدقلرندن طولایی ایمش . طرز جدید ادب دیدیکمز یولك اویله الله هر قلم آلان ایچون سهله السلام کیدیلیو یره جك وکیدلسه دخی موفقیت تأمین ایدیله جك قدر قولای برشی اولوب اولمدیغی بحثنی برطرفه براقه لم. مشاهیرادبای متأخره مزدن طرز عتیق بیلیان واو یولده بر اثر وجوده کتیرمکه بضاعه لری کافی اولیان عاکف ورشید پاشالر دکلسه شناسی افندیلر ضیا پاشالر کمال بکلر هیچ اوله مز؟ عاکف پاشانك طرز عتیقده برچوق اثار واشعاری وشمدیکی طرزه متقارب (تبصره)یی اولدیغی ورشید پاشانك :

خستهٔ ناطقه یه رو جفزادر خامه م
ذات عیسی کبی اعجاز نمادر خامه م

مطلعیله باشلایان غزل مشهوری کبی اثرلری وشمدیکی یولده برچوق

وحیفاکه بر چوقلری دخی بر طرفدن کندی کندینه چوریوب کیدییور !

اسلافك زمانلرنجه برمنشی مثلا برآدمك مهارت لسانیه‌سندن بحث ایتمك ایستدیکی حالده هیچ اولمزسه ـ اشهب سوار مضمار بلاغت ونکته پروری ویکه تاز میدان فصاحت و سخنوری ـ قهرمان عرصهٔ جربزه وطلاقت ورستم داستان بحث ومناظرت ـ یوللو ترکیلر یاپمدقجه ولو ذاتاً نه درجه مهارت پروران شعر وانشادن اولورسه اولسون سویلدیکی، یازدیغی شیلری کیمسه‌یه بکندیره بیلمك شویله طورسون حتی نشرینه بیله جسارت ایده‌مدیکندن هپسیده خواه وناخواه معلوم اولان وادی‌یه کیدرلرمش‌که بوندن طولایی بر درجه‌یه قدر معذور طوتلمری ایجاب ایدر. یوقسه انلر کبی نظمده، نقطه‌سز حروفله دیوانلر ترتیب ایتمك ـ هر مصراعی عند الحساب طوغریدن طوغری‌یه وبونلرك آحاد وعشرات ومأتی بشقه بشقه حساب اولنسه انلر دخی آیریجه برر تاریخ چیقه‌جق یولده قصیده‌لرسویلك. ـ نثرده ایسه هر سطرینك ایلك وصوك کلمه‌لری صره‌سیله یازلسه انلردن‌ده دیکر رساله‌لر پیدا اوله‌جق صورتده کتابلرتألیف ایلك ـ الفاظ وعباراتنك ظواهر معانیسی بر وقعه‌یه دلالتده نه قدرمکمل ایسه رموز وتلمیحاتنك لدنیات احواله اشارتی دخی او درجه مطابق کوریله‌جك طرزده تألیفاته موفق اولمق قبیلندن خرد فرسا بر طاقم خوارق معرفت وجوده کتیرمکه صالح ذکا ودهاٍ اصحابی عادتدن زیاده حقیقت

ایکنجیسی اسامی واصطلاحات مرکبه‌نك ترکجه‌دن عربی وفارسیه و بونلردن ترکجه‌یه حرفیاً ترجمه‌سنه قالقشمقدر که بو حرکت اغرب الغرائب صایلغه سزادر. (یوزباشی ـ سرصد) (بال یمز ـ عسل نمیخورد) (زیتون برونی ـ انف الزیتون) (شبه جزیره ـ اطه بکزری) کبی. غلط مشهور اولان «رسم کچید» ك یوقاریده کی بر مثالده کچدیکی کبی «رسم مرور» ایله ترجمه‌سی دخی دیکرلرندن کری قالیر شی دکلدر.

ـ بر استطراد ـ

قدمای ادبامز صنایع بدیعیه‌نك خصوصیله الفاظه عائد جهتلرنده التزام افراط ایله برابر لغات وتعبیرات غریبه استعمالنی بر فضیلت عد ایدرلر و بو جهتله یازدقلری شیلرك مطالعه‌سی ینه کندیلرینه یعنی خواصه منحصر بولنورمش. خواص ایسه بر برینك یازدیغی شیلرك تکلفات لفظیه‌دن عبارت اولان تزیینات صوریه‌سندن استفاده خصوصنجه مستغنی بولنه‌جغندن مصنفات ادبیه‌لری خلقه جداً فائده بخش اولمق مزیتندن بالطبع عاری اوله‌رق خدمتلری یالکز کتبخانه تزیینندن عبارت اولورمش. شمدی ایسه اویولده بیکارجه کتابلر مظهر رغبت ناس اوله‌مدقلری ایچون کتبخانه‌لرده متواریٔ حجرهٔ اختفا اولمقدن قورتیله‌میور.

ماهر اولسه اثار قلمیه‌سنی ـ سوزش حسرته (نوبت آتشی) ـ شخص خیالیه «رسم کچید» اجرا ایتدیرمك کبی غریبه‌لردن بری بولندرمق ممکن اوله‌مز.

(٤) عثمانلیجه‌ده هنوزمقابلاری بولنه‌مدیغی ایچون شمدیکی حالده لسانمزك مفرداتندن معدود اولان تیاترو کبی غرته کبی تلغراف کبی پوسته کبی واپور کبی سوزلر بالضروره مستثنا اولمق اوزره علی العموم اجنبی لغتلریدر.

بونلردن ماعدا کلامده غرابتی استلزام ایدن ایکی شی دها واردرکه برنجیسی لغات مرکبه‌نك شکل ووضعیتلرینی تبدیل ایتمکدر. (قوس قزح) دیه‌جك یرده (قزح قوسی) (نوروز) دیه‌جك یرده (روزنو) (تخت روان) دیه‌جك یرده (روان تخت) دیمك کبی.

بوحال اصطلاحات علومك بعضیلرنده ایسه غرابت اندر غرابت اولور. (مراعات نظیر) یرینه (نظیره مراعات) و یاخود (نظیر مراعاتی) و (عدد صحیح) یرینه (صحیح عدد) (حروف علت) یرینه (علت حروفی) (لفیف مقرون) یرینه (مقرون لفیف) دیمك کبی.

مثال

صیغمز دهان دلبره حرف صحیح وعد
کویا وصال طالبی مقرون لفیف ارار

عرفان پاشا

فقرات آتیه‌ده اصطلاحات عسکریه‌دن بعضیلری سؤ استعمال ایدلمشدر:

.... تلطیف ثناور مستدیملرینه دائر ارسال بیوریلان وفانامهٔ بهترین علامه‌لری رسیدهٔ جای احترام اولوب بو وجهله سوق سپاه خاطر سازی وترتیب مواکب دلنوازی‌یه همت بهیه‌لرندن فضای درون سینه‌مده تحشد ایدن لشکر سرور وابتهاج سوزش حسرتك (نوبت‌آتشیله) بر بیوك شنلك اجرا والمراسلة نصف المواصله مدلولنجه خیال بیمثال عالیلری پیش نظر اشتیاقده ارائهٔ «رسم مرور» ایله دیدهٔ حسرتکش عاجزانه‌می.....

عرفان پاشا

برعسکر ضابطنه یازیله‌جق جوابده خلوص ومحبت وآثار توجه ابرازی مطلوب اولنجه مثلا ـ لطفنامه‌کزی الدم. کوستردیککز آثار موالات ووفاکاریدن ممنون ومنبسط اولدم. جناب حق جله‌کزی وخصوصا ذات والا کزی برخوردار ایتسون. حضرده آسایشمز سزلرك محاربه‌یه حاضر سلاح اولمکزله دائم اولور. جنك اولدیغی زمان دشمنك تجاوزندن مصونیتمزه قلیجکز کافلدر. ایکی حالده‌ده بزی منتدار ایدرسکز. بو جهتله اولاد وطن البته دائما خلوص قلب ایله سزه دعاجیدر. ذات والا کز ایسه عساکر پادشاهینك درایت وحمیتله کسب امتیاز ایتمش ضابطانندن سکز. آره‌ده بو قدر حقوق ومحبتده وار. ارتق کوکلم ذات عالیکزه نصل متوجه اولمق لازم کله‌جکنی تصور بیوره‌بیلیرسکز ـ کبی حقیقت یوللری وار ایکن بوکا التفات ایتیوبده لطافتسز واکثریا مناسبتسز استعارات متعاقبه ایله املاء سطور ایتمك طرز قدما پسندانه‌سی اختیار اولنجه بر آدم شعر وانشاده نه درجه

ـ کیدنده ـ هر چند ـ اولسون ـ وقس علیهم البواقی ....

(۳) علوم وفنونه مخصوص اصطلاحاتدر. فقط بونلر هیچ قوللانلماملی دکل . سؤ استعمال ایدلماملیدر .

آثار ادبیه‌ده اصطلاحات علمیه قوللانیلسور، اکر حسن مناسبت دوشر ویافکری ایضاحه مدار اولهجغی اکلاشیلیر ویاخودمدلولنی دیکر دهاکوزل برتعبیرایله اکلاتمق قابل اولمزسه. آتیده‌کی مثالده علم حساب اصطلاحاتندن اولان (فائض مرکب) تعبیری بیان اولنان شرائطه موافق و بناء علیه مقبولدر:

محاربه ایسه زمانمزده اولدیغی کبی اسباب تخریبدن دکل استرقاق واغتنام قاعده‌سنك فائده‌سی حربك نفوس وثروتجه طبیعی اولان مضراتنه جبر مافات صورتیله وبلکه فائض مرکب نسبتیله مقابله ایتدیکی ایچون معموریت مملکتك اك بیوك وسائطندن بری ایدی .

کمال

شومثالده مندرج بعض اصطلاحات علمیه دخی شریطه‌سنه موافق وغرابتدن سالمدر:

ضرب نطق وطلاقت لسانی شهر تکیر اولان قوال قلمك آغزی دیلی قوریغله (بطبع چون حرکات سپهر ناهموار) مدیحه‌سنه ماصدق اولان مشرب مقوسنك (منطقهٔ معتدلهٔ) راستیدن انحراف کلی‌یه مائل ودائرهٔ حیت و(خط استوای) حقانیتدن بعد حقیقی ایله خضیض اسافله نازل اولدیغنی برقات دخی اثبات ...

عاکف پاشا

حالبوکه برعسکر ضابطنه یازلمش برمکتوبدن مستخرج

سرسبز خوشگذاری ورنگین بود مدرعهٔ بهروز کامکاری ایله بالشکزین دستوانهٔ کاشانهٔ عزورامش وجذل وعیص ترف ونظف ذات ایاسی الذکالری ریشه کیریٔ عضاضت و برومندی ورنك ربیع نضارت وسر بلندی برله ازادهٔ دهاریس کزند وکاهش اولمق دعواتی رکاب السحاب سحر خیز ایله بزم دلاویز عطر آمیزلرینه ابلاغ واهدا وعقود الجمان ستایش و نیایشلری وشاح الصدر ربات الحجال حسن ادا قلندیغی سیاقنده عاکف پاشا

(۲) اعصار متقدمه مؤلفین وادباسی طرفندن قوللانلمش ایسه‌ده بر چوغی ذاتاً متروك و بر طاقمی‌ده ادبیات جدیده‌دن مهجور اولان عربی، فارسی، ترکجه الفاظ و تعبیراتدر .

بونلر برنجی صنفه داخل اولانلر قدر دکلسه‌ده ینه خلقه غریب کورینه‌جکندن ماعدا یازیلان شیلرك کهنه ادالغنی استلزام ایده‌جکندن استعمال اولنماملیدر.

بو یولده الفاظ وتعبیرات اسکی و بعضاً یکی دیوانلرله سائر اثار ادبیه‌ده کثر تله موجوددر . بونلردن هیچ اولمزسه بش اون قدرینك کیملر طرفندن و نه یولده قوللانلمش اولدیغنی کوسترمك ایچون مثالی چوغالدو بده بیهوده تکثیر سواد ایدلمکدن ایسه او قبیلدن اولان لغت وتعبیرلردن خاطره کله‌بیلنلرك مجرد اوله‌رق ایرادینی اولا کوردك .

اسلهمك — ایلیو بن — بونجلاین — طولنمق — طکله‌مق — قالوبدر — همانا — پس — ایرته — قیچان — قنی — قو — مبادا — نه‌آن‌که — بو رسمه — اویارمق — ایدیجك — ایتدی (سویلدی‌مقامنده) درر (ادات خبر اولان — در — یرنده) نسنه — کیمسنه — کرکز —

تألیفیه‌سنجه دقت و رعایت اولنه‌جق دیکر بعض شرائط دها واردرکه انلرده وضوح بحثنده بیان اولنه‌جقدر .

ـ غرابت ـ

غرابت دینیلان شی وحشی و غیر مأنوس لغات و تعبیرات استعمالندن ترتب ایدن بیوك بر نقیصه‌در . بو یولده لغت و تعبیرلر درت صنفه آیریله‌بیلیر:

(۱) استعمالی بین‌الادبا پك نادر یعنی اوچ بش کشی یه منحصر اولانلردر . بونلری قوللانش یا بتون بتون غرابتی التزامدن و یاخود عرض فضیلت کبی برداعیهٔ تصلفکارانه‌دن نشأت‌ایدر. او یله غرائب الفاظ و تعبیراتله املا اولنان شیلر ـ نه مقصدله یازیلیرسه یازلسون ـ عمومك نظرکاه قبول و تقدیرینه عرض اولنمغه صالح دکلدر . چونکه بو یله شیلری بکنه‌جکلر براقلیت جزئیه‌دن عبارت قاله‌رق ـ حریت فکریه‌سنی امور وعقاید دینیه سندن بشقه بر شیئه محکوم بولندرمق ایستمیان ـ اکثریت مطلقه ایسه‌برقاچ متصلف ادبك‌او یولده‌سو یلیه‌جکلری، یازه‌جقلری شیلرك حل مشکلاتیله مقید اولمق ایستمز .

مثال :

(همواره روضهٔ ترکیب بساطت رکیب قیسی‌الادالری‌مزر کشتارهٔ صدرهٔ

معنالری او نشئه‌دن بهره مند اولمیانلره کوره آز چوق مخفی بولنان سوزلره معقد دیمك و نظر استخفاف ایله باقمق قطعاً جائز دکلدر. زیرا انلر اربابی یانده جلی المعنی و جلیل القدر سوزلردر . فقط بونلرك خارجنده مثلا سامینك مشهور اولان و بر طاقم نوهوسان شعر و انشایی معنی و یرمك ایچون کشمکش افکاره دوشورن:

حاضر اول بزم مکافاته ایا مست غرور
رخنهٔ سنك سیه پنبهٔ میادندر

یولنده کی عقلیات و نقلیاتدن بر فکر و روایتله تأویل اولنمق شانندن اولیان سوزلر ــ موزون ومقفی دخی اولسه معقد دکل ــ قاعده‌سنه موافق اولدیغی ایچون معمی‌ده دکل عادتا بی معنی‌عد اولنور . معلومدرکه سوز اکلاشلمق ایچون سویلنور . اکلاشلمامق ایچون سویلنه‌جکسه یتون یتون عبث اواه‌رق صرف انفاس و یا تلف مداد و قرطاس اولندیغه بیله دکز !! و هله سویلنان یازیلان شیلر ایچون سامعین و قارئینك قبول و تقدیرینه مظهریته بدل « المعنی فی بطن الشاعر » یولنده تعریضات ایله تلقیات هیچا هیچلرینه دوچار اولق هیچ چکلمز !!

—

لفظ و معناجه تعقیدی موجب اولق اوزره تعداد اولنان شیلردن اجتناب مختصر وجمل یسیره‌دن مرکب ومقطع سوزلرك معقدلکدن سلامتنی تأمینه مدار اوله بیلیرسه‌ده مطول ومسلسل افادات ومقالاتجه وجودی الزم اولان وضوح ایچون بونلرك صور

اولدیغندن معنالری عامه نظرنده مستور ویاخود معقد قالمق طبیعیدر. بونلر قبیلندن اولهرق ینه فهیمك :

اوکبك بوالعجبز کریه ناك وخنده اثر
که زعفران ایدرز خار آشیانمزی

بیتندن نه مراد ایتدیکنی استخراج ایتمك هیچ اولمزسه نابینك :

روی زردم پستهٔ لب بسته سمن خندان ایدر
زعفران نوع نباتك خواجه نصرالدینیدر

یولنده کی تحکمنی کورمکسزین ممکن اولهمز .

(ثالثاً) اضغاث واحلام نوعندن برطاقم تصورات وهمیه وخیالات مردودهیه وجود ویرهرك دقایق فروشلغه و یامناسبتسز وهیچ درکسز برطاقم امور واحوالدن استنباط اصول ایدرك حکمت پرورلکه اوزنمکدر .

برقاچ مثال :

جهانی انجماد ایتدی احاطه خوفم اندندر
کایده ضمن جواهرده اولان آبه سرایتلر

نابی

درمانده سزنه لذتی وار شان وشوکتك
رویتی یقلوانك آغاردر نشتلر

وله

ضعفله روشن ضمیران شهرهٔ آفاق اولور
شکل بیتابی مه نوکبی شهرتدر بکا

راغب پاشا

شوراسنیده اونوتمیهلم : نشئهٔ تصوف اوزره سویلنان و

بو بیتدن برچوق مطالعه‌لردن صکره شو معنایی استخراج ایده‌بیلدك :

(باغجی زاده ساقزلی اولمق وبالطبع روم لسانه آشنا بولنمق ملابسه‌سیله بلبل اندن درس آلمق لازم کلیرسه ساقز کلیله کسب مناسبته مدار اولمق ایچون کلك مملکتی لسانی اولان روجه‌یی تحصیل ایدر).

بیتك بشقه‌جهته مصروف برنکته‌سی وارایسه اکابرشی دیه‌میز . اولمدیغی حالده بوکا ویریله‌جك معنالرك اك موجهی بواولسه کرکدر . بومعناجه ایسه افاده پك معقد واقع اولمشدر . چونکه یالکز «ساقزکلی» قرینه‌سی هم باغبان‌زاده‌نك ساقزلی اولدیغنی، هم ده بلبلك اندن روجه تحصیل ایده‌جکنی اکلاتمق ایچون کفایت ایتمز .

(ثانیاً) بحث اولنان امور واحوال یاموهوم و یاخود عامه‌جه نامعلوم اولمقدر. مثلا:

فهیم پرهنن ایتدی وقف شعلهٔ داغ
خدا بزم‌دخی مهتابه ویرکتانمزی

ویاخود :

قو خواب غفلتی موی‌سیه حامی سفید اولدی
مزاج اعتدال نائمی تغییر ایدر مهتاب

بیتلرندن اولکیسی مهتابك کتانه بالخاصه مضر اولدیغی فکر قدیمی اوزرینه مؤسس اوله‌رق موهوم اولدیغی کبی بیت ثانی دخی مهتاب کیجه‌لری بعض مزاجه کوره او یقویی قاچیرمق مادهٔ حکمیه‌سنه مستند وموافق حقیقت ایسه‌ده هرکسجه نامعلوم

پرتوك :

هر بن مویندہ بیك دام ابلشدر مختفی
مرغ جانه خالی دوکمز دانه الله عشقنه

بیتنده کی (الله عشقنه) تعبیری دخی قصد اولنـدیغی کبی ـ فی سبیل الله ـ و یاخود ـ تهی یره ـ معناسنی مفید اوله مدیغیچون مطابق تفسیر در .

(خامساً) الفاظ غریبه استعمالندن حصوله کلیر.

مثال :

نام نامیٔ کرامی فیضنك تأثیریدر
کایتمده (ظمأن) ماء لطفی ایله (اقتیات)
سامی پاشا

—

تعقید معنوی یه کانجه کلامك سبکنده هیچ بر فنالق اولمدیغی یعنی افاده تعقید لفظی یی دعوت ایدن نقایصدن بری بولندیغی حالده معناسی بنه دفعهٔ اکلاشیله مامق و یاخود اکلاشیلان معنی قناعت بخش عقل و وجدان اولمامقدر. بو نوع تعقید اوچ شیدن تولد ایدر .

برنجیسی کلامك معنای ظاهریسندن ذهنجه انتقالی صعب اولان دیکر بر معنای بعید مراد ایتمکدر .

مثال :

بلبل او باغبان بچه دن درسه باشلاسه
ساقز کلیله قوقلاشه جق بر لسان اوقور
عرفان پاشا

معنـالرده قوللانمقدر . بو مقـوله لغت و تعبیرلر محتمل الضـد اولورسه دها فنادر .

مثلا راغب پاشا مرحومك :

بن فقیری ایتمه تك (ممنون) ابنای زمان
حاصل ایتمزسه‌ك دكل غم مطلبم یارب بكا

یتنده ممنون كلمه‌سی ـ منتدار ـ یرنده قوللانلمش . بو معنی لغتجه صحیح اوله‌بیلیر. انجـق كلمه، عرف و استعمـال عمـومده (خشنود)معناسنه واكثرانك مرادفی اوله‌رق كادیكندن بونی شاعرك قوللاندیغی یولده استعمال ایتمك مقصدك اكلاشلماسنجه سرعت انتقال ذهنه مانع اولدقدن بشـقه ایستیلیرسه بیته (ابنای جنسـندن خشنـود اولمامق شاعرجه اقصـای مطالب ایمش) كبی بتون بتون معكوس و خلاف آرزو معنا ویرمكه دخی مساعددر .

(رابعاً) الفاظ و تعبیراتجه مطابقتسزلكدن حاصل اولور.

مثال :

بر مدتدنبرو ترك جامهٔ حیات ایدن ارباب سخندن اكثرینـك اثرلری قدرینی بیلیان و یاخود مسالك اسلافه معارض اولان نورسیدكان‌اللرینـه چكوبده اضاعـه ایدلمكدنمی هرنه وجهله ایسـه ظهور ایتمكده اولمغـله (مابعد حیات) حسن ظن واعتماددن ساقط اولدی

عرفان پاشـا

بو مثالده « مابعدحیات » تعبیری ـ وفاتدن صكره كی حال ـ تقدیرنده ایسـه‌ده تعبیرده كی مطـابقتسزلك افاده‌یی تعقیـده دوشورمشدر .

دکرسز فکرلرله جناس کبی، قلب کبی ملاعب لفظیه التزامندن نشأت ایدر .

بر ایکی مثال :

تمام اصفهان اولمز ستانبول شهرینك وصفی
اکرچه جملهٔ نصف جهان وصف صفاهاندر .
ضیا پاشا

قینه کیردی اول غزا قلیجی
دون وکون دین ایچون غزا قلیجی
نشانجی محمد پاشا

اکرچه واندن اولور نایا نوا پیدا
ولیك راه حقیقت رها بوزندیسیدر

—

بونلرینه اکلاشیلیور . حالبوکه جناسه بوغولمش بعض افاده‌لر واردرکه اکلاشلمق شانندن دکلدر . بو یولده افاده‌لر ایسه بالطبع معقد لك مرتبه‌سندن دوشه‌رك معناسزلغه تنزل ایدر . برمجموعه‌ده تصادف ایتدیکم شو بیت کبی :

سرمه‌دن سور سرمه سورمه کوزدن ای قاشی هلال
مردم دل کریه خیز عین طاقتدر بکا

—

بو قبیلدن اوله‌رق نابینك :

دو منکوشن قلندر روی بد فرجامه اویدرمش
شرابی صوفی انکوریدن آلمش جامه اویدرمش

بیتی جناس اوغورینه معناجه ایدیلان فداکارلقلرك غریبلرندندر .

(ثالثا) بعض لغات وتعبیراتی عرف و استعمال عمومه‌مغایر

ـ تعقيد ـ

تعقيد ـ كه لغتجه زياده دوكوملهمك معناسنه‌در ـ فصاحة كلامك معنـاى مقصـوده دلالتى واضح اولمامغـه اصطلاح ايدلمشدر. بوده ايكى درلودر. برى (لفظى) دركه:

(اولا) كلامك تركيبى مختل ومشوش اولمقدن ايلرى كلير. بو ضعف تأليفدن بشقه بر شى دكلدر.

مثال:

بو باغچه مسترّاد مصرع ازادىٔ بيتك
نيجه مصرع‌كه زيب افزاى صد ديوان بى همتا پرتو

ديكر:

لآلى جامهٔ مرجانده كور پاره عرق چكدر
اولور پيدا خوى مى رنك رويندن تعرقدن نابى

بو بيتلرهيچ معناسز دكل. فقط معنالرى ـ خفيف سيسله محاط اولديغى زمان بر محلك وياخود بر صو بولانديغى وقت زمينك كورونشى كبى ـ خيال ميال سچيليور. بوكاسببده بيتلرك مشوش الافاده اولمسيدر.

(ثانيـا) مجرد صنعت و هنر ابراز ايده‌جكم ديه نتيجـه‌سز و

باباسنه تعریض و مخالفت ایتدکده حضرت آدم امر الهی بو وجهله شرفصدور ایتمشدر اکر اینانمزسکز ایکیکزده درکاه الوهیته قربان عرض ایدك قنغیکزك قربانی قبول بیوریلور ایسه اقلیمایی اکا عقد ایدهیم بیورملریله هابیل قیون وچکی صاحبی بولندیغی جهتله زیاده منتخبی اولان سمیز برچکی‌یی صورت تسلیمیتده! وقابیل زراعدن یعنی اکنجی صنفندن بولنمغله مع الکراهه بغدایی ضعیف ودانه‌سی قلیل بردسته بشاق کتوروب قبول اولور اولماز اقلیمایی البته آلورم اصراریله چکی یی و بشاغی! برمحله وضع ایله صورت امر الهینك ظهورینه منتظر اولدقلری حالده . . . .

تواریخ انبیا

کلامده ضعف تألیفك هر نوعی فنا ایسه‌ده الك بربادی تعقید لفظی یه سببیت ویره‌رك فهمی تعصیب ایدندر .

محتاج ایضاح دکلدرکه مصراع ثانیده (ایده‌یدی) دینه‌بیلك ایچون مصراع اولده (ایدرمیدی) دیمك لازم کلیردی .

کلمات جنس واحددن اولمدیغنه مثال :

سنسك اول پیرایهٔ سر صفحهٔ اجلال کیم
غیرلردن جودتك (ممتاز! ورجحان!) اولمده
سامی

(٤) فقرات کلامده ارتباطسزلق ویاخود فقره‌لرك ربطنده سقط بولنمقدر .

برنجیسنه مثال :

قابیل صورت مشروحه اوزره هابیلك قتلنی قصدوتصمیم ایدرك ارالقده غضبلنوب هابیله البته سنی قتل ایدرم (!) هابیل جناب حق صالح ومتقی قوللرینك قربانی قبول ایدر سن بنی قتله ال اوزادیرسن بن سنك قتلکه ال اوزادیجی دکلم. زیرا بن رب‌العالمیندن قورقارم وبن دیلرمکه سن بنی قتلك وحق تعالی‌یه و پدریکه عصیانك سببیله اصحاب ناردن اولورسن (!) هرنه حال ایسه قابیل برادری هابیلك کفتار ولصیحت ناجیه‌سنه الخ
تواریخ انبیا

ایکنجیسنه مثال:

حضرت آدم بطن اولده تولد ایدن ارکك قرنداشنه بطن ثانیده اولان قزینی امر باری ایله تزویج ایدوب انجق قابیل ایله توأم طوغان قزك اسمی (اقلیما) وکندوسی غایتله (حسنا) وها بیل ایله طوغان قیزك اسمی (لیوزا) و بونلر اولقدر (حسنا) اولمامغله!!!! حضرت آدم علیه السلام لیوزایی قابیله واقلیمایی هابیله نامزد ایتمك استدکده قابیل بوحکم وقراره راضی اولمیوب بنم ایله طوغان قرنداشم کوزل اولمغله مطلق انی بن ایسترم سن هابیلی زیاده سودیکندن اقلیمایی اکا ویرمك ایسترسین دیو

تقدیم وتأخیر الفاظ ایله ترتیب کلام بعض مرتبه دکیشو یرنجه — اثباته تحویلی لزوم قطعیسنی هر برطبیعته حس ایتدیره جك اولان تراکیب ایسه وضعی ایجاب ایدن قاعدهٔ عمومیه نك تحری وتعیینی خصوصلرینی خیلیجه تسهیل ایدر ظن اولنور . فقط بوکا خود بخود جسارت ایده میه جکم کبی مسئله نك اشکالی دخی منکر اولمدیغندن بوقدر جق تشریحات ایله اکتفا وسو بلیه جکمکزه یازه جغمکز شیلرده مقتضای حال ومقامه توفیق قال وقلم ایتمکزی حسن طبیعت وحکم وجدانکزه حواله ایلرم .

انتهی

—

کلهلم مقصده :

ادوات کلامك مقتضای مقامه مطابق اولمامسندن نشأت ایدن ضعف تألیف ده حشمتك شو مطلعنده کور ینور :

پرتوندن بیلیرزمه کبی شهرت بولا(نك)
اکلارز رتبه سنی چرخده آدم اولانك

معلوم که مصراع اولك نهایتنده کی کلمه دادات اضافت اولان (کاف) ه هیچ لزوم یوقدر .

(۳) ازمنهٔ افعالده مطابقت اولمامق وعطف تفسیری صورتیله قوللانیلان کلمات جنس واحددن بولنمامقدر .

ازمنه جه مطابقتسزلکه مثال :

(ایدرمی) سنجنی طلب حجلهٔ زلیخاده
(ایده بدی) یوسف اکر جاهه میل چاهی قدر
حامیٔ آمدی

دیکر :

غلباتنی فاتح عنوانی اختصاص ایده‌جك قدر تکثیر ایتدیکی حالده نه شرقده نه غربده دولتی حدود طبیعیه‌سنك خارجنه چیقارمدی .

کمال بك ـ اوراق پریشان

دیکر :

(رأیت اسـداً یرمی) قولنده اولان لفظ اسد مشبه‌به اولان سبع مخصوصه موضوع اولوب نه مشبه اولان رجل شجاعه ونه ده مشبه ایله مشبه‌به اعم اولان معنای شجاع کبی برامره موضوعه دکلدرکه حتی اسد لفظنك ....

عبد الدافع افندی ـ ترجمهٔ مطول

شومثاللرك هپسیده برمؤلفه منسوب بولنه‌یدی البته دها کوزل اولوردی . فقط تصادف ایده‌مدك . شوراسی محققدرکه (نه) اداتلری بومثاللرك بعضیسنده نفی ، بعضیسنده تأکید ایچوندر دیمکه برسبب اولمیوب جمله‌سی برحکمه‌در . اویله اولدیغی حالده برنجی مثالده (نه) لردن صکره کلهٔ اثبات ودیکرزنده کلهٔ نفی قوللانلمسنی بزه تعیین ایدن شی نه‌در ؟ ظنمجه سمع وطبیعتدر . فقط هرشیئك برجهت نظریه‌سی دخی اولمق اقتضا ایده‌جکندن آنیده ارامامز لازم واورادن برقاعـدهٔ عمومیه چیقارمامز ممکندر . وخصوصاً نفعینك :

بنمله همزبان اولمز نه‌فردوسی نه خاقانی

مصراعیله ، بونك یالکز بعض کلمه‌لرینك تقـدیم وتأخیرندن حصـوله کلان (بنمله نه‌فردوسی همزبان اولمز نه‌خاقانی) و یاخود (بنمله همزبان نه فردوسی اولمز نه‌خاقانی) افاده‌سی کبی هیئت اصلیه‌سنه کوره مطلقا منفی اولمسی لازم کلدیکنده شبهه اولمیان کلمه‌نك ـ

افاده‌لری ـ که اوچنجی وجهدن آزمه اوله‌رق اعتقادمجه عصر اخیرده صورت انشامز جه حصوله کلان انقلابات نتایجندن اولمق اوزره کسیك عباره‌لره‌بدل (اولدیغندن بولندیغندن ـ اولنمش بولنمش ـ اولنه‌رق بولنه‌رق) کبی روابط معهوده‌یه بوغولان عبارات متسلسله ایله املاء صحائف اولنمق صورتی یول الدقدن صکره چیقمشدر ـ اثبات ایله‌می یوقسه نفی ایله می بیتیرمك لازمدر؟ و یاخود کاه اثبات وکاه نفی ایله بیتیرمك لازم کلور ایسه مواقعنی نصل تفریق ایتملیدر؟ ایشته اصل محتاج بحث وتدقیق اولان بودر .

اوت بونك مقتضای مقامه تابع اولدیغنه آتیده‌کی مثاللرله استشهاد ایدرز :

اثباته‌مثال :

« نه احکام قرآنیه‌یه واقف ونه‌ده اداب وشعائر اسلامیه‌یی عارف اولدقلرندن ودائما ... » ـ جودت پاشا ـ تاریخندن

نفیه مثال :

و برکره طوعاً قبول ایده‌میه‌جکنی بتون عالمه اعلان ایتدیکی برماده‌یی تکرار قبول ایده‌جك اولورسه‌نه‌انظار دولیه‌ده ونه‌ده کندی تبعه‌سی عندنده اعتباری قالمیه‌رق....

رشید پاشا

دیکر :

بو کونکی کون مسلم وغیر مسلم هیچ بر فردنه حریت ونه‌ده مالندن بر حکم قانونی ونظامی لاحق اولمدقجه محروم ایدیله‌مز .

۱۲۸٤ ده نشر اولنان قرمزی کتابدن

اولنه‌جق‌سوزی صوك جمله‌ده ایراد ایدوب اولکیلری‌اغنا ایلکدر. (نه‌آنی نه‌ده اوته‌کینی کوردم) کبی .

ایشته بوناسك استعمالنه مخالف اوله‌رق ارباب‌قلمه مخصوص اسکی بر بدعتدر .

نابینك :

نه عزم کوشهٔ راحت نه میل خواب ایدەلم
کیرنجه دامن مقصود الله شتاب ایدەلم

بیتی وزرکسینك :

بر وجهله‌که نه بازوی قوت وزور ایله‌تخلیص دامانه مجال و نه‌ده سپر شروشور ایله مدافعهٔ زخم انتقامه فرجهٔ احتمال بولور .

فقره‌سی بو قبیلدندر .

نظمده بوصورتك اختیار ینه سبب اولان شی وزن وقافیه ضرورتی‌اولمليدر . نثرده ایسه‌بعضاً جمل کلامیه ضروری‌اوزون اولدیغندن بونلری ربط ایده‌جك کلمه و یا عباره‌نك یالکز ابتدا کی جمله‌ده ایرادیله اکتفا حالنده جملهٔ اخیره بردن‌بره بچاقله کسلمش کبی فنا برصورتده منقطع وبناءعلیه سوزك ملتزم اولان آهنکی ضایع اولیور . نته کیم نرکسیدن کتیردیکمز مثالده تجربه‌وتطبیق‌ایله اکلاشیلیر . اویله یاپلیوبده ربطلر جمله‌لرك هر برنده آیری آیری ایراد اولنه‌جق اولسه بوندنده فائده‌سز برتکرر محذوری حاصل اولیور .

ایشته ظن ایدرم که اهل قلمه مخصوص اولان بدعتك منشأ ظهوری بوماده‌لردر. هرنه‌حال ایسه بودرلو جمله‌لرله (نه‌خبرم نه‌ده علم اولدیغندن و ـ یاخود ـ اولمدیغندن ...) یولنده کی

مشهور اولان:

نه کندی ایلدی راحت نه خلقه ویردی حضور
یقلدی کیتدی جهاندن طیانسون اهل قبور

بیتی وفاتحك اوراق پریشانده مندرج اولان «لالا! نه خزینه کی ایسترم نه حیاتکه قصدم وار» سوزی بوصورت انشائیه موافقدر. بونده جای تردد یوقدر. چونکه جمله‌لر ربط اولنمق ایچون اخر سوزه محتاج اولمیورکه حتی اوسوزك مثبتی یوقسه منفیی اولمسی لازم کله‌جکنی ملاحظه‌یه محل اولسون.

ایکنجیسی جملهٔ کلامیه‌لری تمام ایده‌جك کلمه و یا عباره بر برینك عینی اولدیغیچون جملهٔ اولیده ایرادیله اکتفا اولنمسیدر. (نه علم وارنه خبرم) کبی. بوده ناسك صورت استعمالیدر.

رئیس الکتاب عارفك:

نه لسان وصفنه قادر نه زبان خامه
رنجش درددرونی نیجه تعبیر ایده‌لم

بیتی و یوقاریده بشقه برشی ایچون ایراد اولنان برمثالك شو: «دست جلاد اجلدن نه‌جوان قوی خلاص اولور نه پیر زبون» فقره‌سی بووجهه موافقدر. بعضاً جمله‌لری اکمال ایده‌جك سوز یکدیکرینك عینی اولدیغی حالده هپسنده تکرار ایدرلر. (نه‌شاب اولدی نه‌شکر اولدی) کبی. فقط بونك بین‌الناس استعمالی پك اندر اولدیغندن اوقدر فصیح عد اولنه‌مز.

اوچنجی وجه ایکنجینك عکسیدرکه جمله‌لرك اخرنده ایراد

ـ بر استطراد ـ

(نه) ادات نفیی ایله باشلایان سوزلرك مطلقا هر یرده تکرار نفی ایله‌می یوقسه اثبات ایله‌می نهایت بولمسی لازم کله‌جکی هنوز قطعیاً حل اولنه‌مامش بر مسئله‌در. بعض افکاره کوره مطلقا اثبات ایله و بعضیلرینك فکرنجه موقعك ایجابنه نظراً کاه اثبات وکاه نفی ایله نهایتلندیرلمسی ایجاب ایدییور. سزك دخی نظر دقتکزی جلب ایتمك احتمالی اولان بو مسئله‌دن شو صره‌ده بحث ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر. باخصوص یوقاریده ـ صفت موصوف مطابقتی ـ بحثنك نهایتنده کی بر افاده ایچنده (نه) اداتلرندن صکره کلهٔ اثبات قوللانمش ایکن بوندن براز اولکی بر فقره‌ده یوقاریده‌کی استعمالمك خلافنه کیدشم بو بابده بشقه‌جه بر مناسبت پیدا ایلدی.

ظنمجه مسئله صرف شیوهٔ لسانه عائددر. شیوهٔ لسانده ایسه استعمال ناسدن قاطع حجت اوله‌مز. فقط (نه) ادات نفیی ایله ادا قلنان مقاصدك صور انشائیه‌سنه نظراً مسئله‌ده وجوه عدیده حاصل اولدیغندن هر بر ینه آیری آیری نظر ایتمك لازم کلیر. بو وجوه عدیده‌دن برنجیسی جملهٔ کلامیه‌لرك هر بری کندی کندینه تمام اوله‌رق اخر بر کلهٔ ربطیه‌یه محتاج اولمامسیدر. (نه کوردم نه خبر وار) کبی. ایشته بوناسك استعمالیدر.

(۲) کلامده کلمات و ادواتجه زیاده ونقصان بولنمق و یاخود ادوات کلام مقتضای مقامه مطابق اولمامقدر. مثلا پرتوك بر کوشك وصفنده کی نشیده‌سندن :

بوبیت نشئه بخشانك که ساقی نامهٔ نفعی
اتلش کاغد تسویدیدر برکوشه‌ده کویا

بیتنك مصراع اولنده کی (که) اداتی نه‌بونده و نه‌ده بر قطعهٔ شعریه اولمق احتمالنه نظراً ــ کندیسنی تعقیب ایدن شو :

بو بیته نسبت ایله چارباغ اصفهان وصفی
مربع کفتهٔ طنبوری وش اولمز هله اصغا

بیتنده بر یره ربط اولنه‌مدیغندن زائد قالیور. حالبوکه بیت اوقونورکن بو اوفاجق قصورك ذهنده نه بیوك بر ایلیشــك پیدا ایتدیکنی تعریف اقتضا ایتمز.

راغب پاشانك :

بالاقتضا ایدرسه‌ده ابناء دهردن
راغب امید همت (اکر) همت ایستمز

بیتی دخی (اکر) اداتنك نابمحل قوللانلمسیله ضعف تألیفه دوشمشدر.

و يرمكه مانع اولور ايسه‌ده اوقرينه‌لرك ملاحظه‌سى بر طرفدن ذهنه بر سكتهٔ خفيفه ايراث ايده‌جكى كبى ديكر طرفدن دخى صورت افاده‌دن بر نوع تعريض قصد اولنمق احتمالى خاطره كله‌يله‌جكندن شو ايكى محذورى‌ده دفع ايچون قاعده‌يه و يا مقتضاى حال و مقامه موافق اوله‌رق افاده‌يى شو وجهله ترتيب ايتملى ايدى .

و ديكر طرفدن اخذ و تعلمى پك چوق زمانلره محتاج بولنان علوم و فنون نافعهٔ متنوعه‌يى تسهيل و تسريع تحصيل معارف حقنده موضوع اولان اصول منتظمه و مكمله سايه‌سنده مدت قليله‌ده اكتساب ايله الخ ...

ايكنجى مثالده اشارت اولنان تاريخ ـ وقوعاتك تعيين ازمنه‌سنجه مؤلف كتابك تابع اولديغى اصوله كوره ـ ارتحال خبرينك ورودينه عائد اولمق لازم كليور . انجق بوكا دقت اولنه‌ميه‌جق اولورسه ذهن ديكر ايكى جهته دخى كيده بيلير. ايشته افاده‌يى بو شمولدن قورتارمق ايچون « مصر قاهره واليسى اولان كتخدا احمد پاشانك عازم دار بقا اولديغى خبرى بيك يوز ايكى ... ورود ايتمكله » يولنده ترتيب ايتمك ممكن ايسه‌ده بزم دخى ايجاب ايتدكجه ياپديغمز كبى فقره‌ده تاريخ وقعه‌يى اشعار ايدن جمله‌دن بداً ايله خبر كلمه‌سنه قدر اولان سوزلرك ـ كه بر جملهٔ معترضه تشكيل ايدييور ـ اول و اخرينه شو يولده (ـ) برر خط فاصل چكلسه محذور مندفع اولور .

دخی قبول ایده‌میه‌جکی چاپراشیق افاده‌لردن اولدیغندن هیچ بر یسنی ضعف تألیف نقیصه‌سندن بری عد ایده‌میز .

برده شو مثاللره عطف نظر ایده‌لم :

.. ودیکر طرفدن تسهیل و تسریع تحصیل معارف حقنده موضوع اولان اصول منتظمه و مکمله سایه‌سنده اخذ و تعلمی پك چوق زمانلره محتاج بولنان علوم و فنون نافعهٔ متنوعه‌یی مدت قلیله‌ده اکتساب ایله احراز سعادت جاودانی ایتمکده‌یز . مغنی الکتاب

بیك یوز ایکی سنه‌سی جمادی الاخره‌سنك یکرمی التنجی کونی مصر قاهره والیسی اولان کتخدا احمد پاشا عازم دار بقا اولدیغی خبری ورود ایتمکله ... تاریخ راشد

برنجی مثالده کی ترتیب افاده‌یه کوره ــ «علوم و فنون نافعهٔ متنوعه» نك اخذ و تعلمی پك چوق زمانلره محتاج بولنمسی حد ذاتنده‌میدر ؟ یوقسه «تسهیل و تسریع تحصیل معارف» حقنده موضوع اولان اصول منتظمه سایه‌سنده‌میدر ؟ بوراسی ــ روش کلامه تبعاً ذهنك جریان طبیعیسنجه بر برسکته‌جك عارض اولمقسزین ــ اکلاشیله‌مدیغی کبی ایکنجیسنده دخی بیان اولنان تاریخ والیٔ مصرك نصبنه می یوقسه ارتحالنه‌می یوقسه خبر ارتحالنك ورودینه می عائددر؟ دفعهٔ بیلنه‌مز . ایشته کلامده ضعف تألیفدن طولایی حاصل اوله‌جق شمول بودرلو شیلردر .

واقعا برنجی مثالده سیاق وسباق کبی قرینه‌لر ایکنجی معنایی

ـ کلمه‌لرك بعضیسنی تقدیم و تأخیر ایدرك شاعر مشارالیه ایله برلکده شویله افاده ایدرز:

مظلومه ظالم ایلر ایکن ظلم وغدر آل
کارنده آتم اولدیغنی ایلز خیال .

ایشته بو ترتیبیده بزه طبع سلیم ارائه ایلر . حالبوکه

(سرکشته) جستجو ایله عرفان او مهوشی
(اولدی) بنابرین شو غزله ردیف ارار
عرفان پاشا

سعدالسعو بخته ستغنا فروش اولور
باب سعادتینه ایدن انتساب دل
عاکف پاشا

ظهور ایدن بوجدلکهده بو یله شوروشغب
جزای سیئهٔ سوء حالدندر هب
سامی

بیتلرندن برنجیسنده (سرکشته) و (اولدی) لفظلرندن هر بری بر مصراعك اولنه تصادف و اره یره بر طاقم الفاظك تداخل ایتمسی، ایکنجیسنده (انتساب) کلمه‌سنك (ایدن) کلمه‌سندن اول ایراد اولنمامسی واوچنجیسنده (جدلکه) ترکیبنك (ظهور ایدن) سوزینه تقدیم اولنمامش اولمسی قاعده‌یه موافق اولدیغی کبی ـ سلاست مؤدایی اخلال ایلدیکیچون ـ طبع سلیمك

عبارت اولان اثاره حقنده کی اخطار مزدن ذهنلره بیله جك بر یاکلش ذهابه میدان و یرمامکدر .

ـ ضعف تألیف ـ

ضعف تألیف دیدیکمز شی کلامده علی الاطلاق مشوشلکدن عبارتدر که یا طبیعیتی اخلال و یا فهمی تصعیب و یاخود معناجه شمول پیدا ایتمك حالرندن خالی دکلدر . باشلیجه درت نوع نقیصه دن ایلری کلیر .

(۱) کلامك اجزای مرکبه سی قاعده نك و یاطبع سلیمك تعیین ایتدیکی موقعلرده بولنمامقدر . مثلا (افندی بی کوردم فقط دون بو کون کورمدم) عباره سندن مقصد افندینك یالکز دونکی کون کوریلوب بو کون کوریله مدیکنی آکلاتمق اولدیغی حالده عباره نك شو یولده ترتیبی اقتضا ایدر . (افندی بی فقط دون کوردم بو کون کورمدم) ایشته بونی بزه قاعده تعیین ایدر .

نثراً افادهٔ مرامده بو قاعده یی مرعی طوتمغه هیچ بر مانع یوقدر . نظمده ایسه مثلا ضیا پاشانك « مظلومه ظالم ظلم و غدر وآل ایلر ایکن کارنده آثم اولدیغنی خیال ایلز » سوزینی قاعده نك بزه تعیین ایده جکی شو ترتیبده وزنه کتیرمکه امکان اولمدیغندن ـ کلامجه هیچ برکونه مشوشلك حصولنه میدان و یرمامك شرطیله

دیکر مثال :

انکشت حوله‌سیله کچن بر قایق کلوب
فونده دمیر ایدنجه او(در پیش اسکله)

رجائی افندی مرحوم (*)

—

قومدیا دینیلان تیاترو او یونلرینه کلنجه بونلرده مضحکاتدن ایسه‌ده اصل مقصدلری خلقه کوله کوله تهذیب اخلاق ایتدیرمك اولدیغندن اقسام ادبك اهمیتلیلرندن معدود اوله‌رق فصاحته وقوانین سائرهٔ اسلوبه موافقتجه دیکر مؤلفات ادبیه‌دن فرقی یوقدر. حتی فرانسه‌ده قومدیا یازانلرك اك مشهوری اولان (مولیر) ك اثاری هر درلو اصول و قواعد ادبیه‌جه مستشهداتدندر.

کتابمزده قومدیا حقنده دخی بر بحث مخصوص بولنه‌جقدر. شمدیلك شو قدرجق بحث ایدیشمزه سبب مقصدی کولدیرمکدن

(*) مؤلف حقیرك پدریدر . زماننده شهرت فوق‌العادهٔ ادبیه‌یه مالك ایدی . مکرراً تقویم نظارتنه کله‌رك مطبوعاتجه خدمات مشکوره‌سی سبقت ایتمشدر . برچوق زمان اول طرف حقیرانه‌مدن قلمه آلنمش اولان مفصل ترجمهٔ حالیله آثار قلمیه‌سندن جمع ایده‌بیلدیکم منشأت ومنظوماتنك رخصت رسمیه‌سی دخی استحصال ایدلمش اولدیغی حالده هنوز طبع ایتدیریله‌مامشدر . (۱۲۱۸ ـ ۱۲۹۱).

اخطار

تنعینك سهام قضاسنده کی بعض هجویات ـ سرورینك هوایی سوزلری ایچنده کی بعض هزلیات کبی ـ اکثر مزاجه کوره خوش آینده ادالریله برابکی عصردنبری دائرهٔ ادبیاتهصوقلمق ایستدکلری حالده نزاهت طبع ارباب طرفندن مظهر التفات اولهمیان ـ خلیع العذارلر یولنده دکل فقط کاینك بعض اثاری کبی مجازاولان درجهده لطیفه آمیز ومزاح انکیز اثار شعریه ونثریهنك مقصدی خلقه فائده بخش اولمقدن زیاده اوقویانلری کولدیرمك اولدیغیچون کندیلرنده اسلوبجه اوقدر انتظام، افکارجه اودرجه منطق ارامغه لزوم اولمدیغندن بووادیده شیلر قوانین اسلوبهوخصوصیله قانون فصاحته کندیلرینی مطیع ومنقاد بیلمزلر .

مثال :

بن مکتوبمده ـ رندانه معیشت بود ونبودی سیان طوتانلره خاص بر طور حکمتدر ـ دیمش ایدم . آنی سنك کبی ادراکی کوشك و محفظهٔ مغزی (نمونه نمای دنبهلك) اولانلر تعقل و اذعان ایدهمزلرسه معذوردرلر .

کانی

نظمه مثال :

مرد (پس طبع) وسفیه بدشیم کیمدر دیمم
اهل سوق ایچره فقیر ومحتشم کیمدر دیمم

سامی

تحدید ممکن اولمدیغندن و خصوصیله اضافت مسئله‌سنه اهمیت ویرلمینجه دیکر برطاقم اصول وقواعد فصاحتك‌ده اوقدر حکمی قالمیه‌جغندن اوحالده، ذاتاً برانضباط تام التنده بولنمیان، لسانمزك بتون بتون هرج ومرج اولمسی نتیجه‌سنك ظهوری محققدر. بوجهتله اویولـده مشوش اضافتلر ممنوع عداولنمليدر .

مفردات ومرکباتده غلط تحکمیدن نشأت واخلال فصاحت ایدن دها برچوق شیلر بولنه‌بیلیرایسه‌ده عمومیت اوزره بونلرادبیات مسائلندن خارج وقواعد عادیهٔ لسانیه‌دن معدود اولدیغندن واثار ادبیه‌ده جابجا کوریلان فصاحتسزلکلر ایسـه الکچوق بوتعداد ایدیلنلردن نشأت ایلدیکندن انلرك بیانی صره‌سنده بعض مرتبه تفصیلاته مجبور اولدق. فقط دیکرلرینـك ایرادندن صرف نظر ایلدك .

شمدی بو بحثـده برقیـد احتیاطی یه لزوم کورندی : (غلط تحکمی) نامی التنده یوقاریدنبری تعداد اولنان شـیلرك برطاقنی ـ هرلسانده بولندیغی کبی بزده دخی اولمسی لازم کلان ـ (ضرورت شعر) دیکر بعضیسنی ده (مسامحات ادبیه) قورتاره‌بیلیر . انجق بو ضرورت ایچون برحد معروف تعیین اولنمق، بومسامحات‌ده بعض فوائده مقابل بولنمق اقتضا ایدر. ضرورته عائد خصوصاتی ان شاالله کتابمزك شعر قسمنده بالاطراف بیان ایدرز. مسامحات ادبیه‌یه عائد اولمق اوزره دهاتك اثارنده کوریله‌بیله‌جك خـلاف قاعده سوزلر ایچون‌ده مشکل پسندلك بحثنده بعض تفصیلات بوله‌جغز .

مهر ومحبتده (مانند قراغول تفنك دردست) ثبات واستقرار اولدیغم حالده
عرفان پاشا

سلطان سلیم شیر پنجه دنیلن (یارهٔ ملتهبه دن) طقوز یوز یکرمی التی
سنه‌سی صفرنده.... ـ خیراه افندی ـ تاریخندن

—

بودرلو اضافتلر لسانمزك فصاحتنی اخلال ایدن خطیأتك برنجیسی عداولنمغه شایاندر. حال بویله ایکن ـ پك چوغی هرکسدن زیاده کندی کندیلرینك مداح فصاحت و بلاغتلری اولان ـ ارباب شعروانشامزك اثاری تحری اولنمق لازم کلسه همان عمومنده بونوع خطاء فاحشه تصادف اولنه بیله جکسنه، الك مشهورلرندن یکرمی یکرمی بش قدرینك اثرلرندن، ایرادایتدیکمز مثاللر برهاندر. بونلرك ایچنده مثلا «کرکجی، قضا ـ سوزکی مهتاب» ترکیبلرینك موافق فصاحت اولدیغنه قائل برکیمسه‌نك وجودینه احتمال ویریله‌مز. اثرلرنده اویله خطالرك وجودی ایسه ادباً و بلاغةً بررفائدهٔ مهمه‌یه مبتنی اولمدیغی حالده یاسهودن و یامسامحه‌دن نشأت ایتمش اولمق ایجاب ایدر. بناءعلیه اودرلومعیوب اضافتلرا کثر ادبانك اثارنده کورلمکله مظهر قبوللری اولمش صایله‌مز. حتی بونلری (غلطات تحکمیه) صره‌سنده ایراد ایدیشمز دخی ادبای مشار الیهمه بورجلی اولدیغمز حرمته مبنی تأدباًدر. فی الحقیقه فصاحت لسانك اهمیتنی تقدیر ایدن برصاحب قلم ترکجه و یااجنبی کلمه‌لرك عربی وفارسی الفاظ ایله قاعدهٔ فارسیه‌یه توفیقاً اضافتی جوازینه نصل قائل اولهبیلیرکه بوخصوصده کوستریله‌جك مساغی برقید ایله تقیید قابل اولسه‌بیله برحد ایله

ايلر جهانى (صدمهٔ ولقائله) لرزه ناك
ضيا پاشا

(جمع كوكلك) دور جورندن پريشان اولسون
فضولى

اولورسه كشور حسنكده (كريساغ نكاه) (*)
خيال ديده‌يه كلمز ينه فراغ نكاه
سامى

مرهم اول سينه ده كى ياره‌لره ياريتش
يارسز قويمه بنى (يارهٔ جانكاه) مدد
عزت

بو نه احكام بد نه (بخت يمان)
عبدالحق حامد

لوئى فيليپك (ايام قرالينده) بوحال اوزره كيتدى....
جودت پاشا ـ تاريخندن

ميانه‌لرنده مصلحت وقت معناسنه اولان (پولتيقاى افرنجى) اصل الاعمال و دستور الافعال اولوب .....
عاصم ـ تاريخندن

سروموزونى قامت ممتاز، (فدان ارغوانى) بيك كبى عشوه ساز .....
حالت بك مرحوم

انجق بومأمن الايام درونده اثر اسد و (نمونهٔ ارسلان) مشاهده ايتديكمدن.
اسعد افندى ـ ترجمهٔ مستطرف

(ادارهٔ مانورهٔ اوصاف) جيله‌لريله اوقاتكذار وبالخصوص باب خلت نصاب

(*) يساغ ونكاه لفظلرينى اضافت فارسيه دن برى عد ايتمكه مصراع ثانينك قافيه و رديفنده كى اضافتك وجودى مانعدر .

بو دستکاهك اورمه‌ده (کربجیٔ قضا)
تمغای لاثبات اك اعلا متاعنه
نابی
سخنم ایتمزم آمیختهٔ (لوث یالان)
حشمت
(امضالیٔ بلاغته) کلکك سکزلیدر
ندیم
اوسمته شمدی بن نارفته (بر راه صبا) بولدم
پرتو
صویینه قومشدی بو خرابات قناده
(فسقیهٔ جمشیدی) ترازوی محبت
ثابت
دیکلدی (سنجاق زرین) نسخهٔ خاور
خیالی
دردی چیقمش (سوزکیٔ مهدن) آلنمش افتاب
حامی
انقاضنی (اوجاغ کله) قیلدی خار وخس
عزت ملا
(پایهٔ التمش بره) باصدی قدم(*)
کاظم پاشا
یلقیشور (عد قرال) ایتسه انی مغبچکان
شناسی
زهی والا (اوتاغ دلکشا) کیم کورمدی مثلن
راغب پاشا

(*) کاظم پاشا، مصراعلرینك «پایه‌سی التمش بره‌باصدی قدم» یولنده تصحیح اولنمسنی بالمناسبه تکلیف ایله، ترك تحکم واظهار انصاف بیورمشلردر.

مثال :

سوز تمام اولدی دعا ایت که ظهور ایتمه‌در
(کون بکون) فیض خدا ایله اجابتدن اثر
عزت ملا

ایشته بو وجهله (کون بکون) جسد فرسوده وصحت مختل اولور....
منیف پاشا

اون اوچنجیسی تراکیب وصفیه ده موصوفك احوالنی بیان ایدن الفاظ متتابعه اضافت فارسیه ویاعطف فارسی ایله یکدیکرینه مربوط اولمامقدر .

مثال :

بودر آنجق کناهم راستکویم یوق سوزم اصلا
حسود کج خیال وکج سخن! ـ کج فهم نادانه
فهیم

اون دردنجیسی الفاظ ترکیه واجنبیه ایله عربی وفارسی کلمه‌لری اضافت فارسیه قاعده‌سنجه یکدیکرینه الصاق واتباع ایلمکدر . برچوق مثال :

عدنیا (مرغ کوکل) کزمزدی نالان هر طرف
عدنی

کر اولسه مشربی رندان عالمه ساقی
بولوردی (رونق بیرامی) جمعه اقشامی
نفعی

مثال :

شاهنشه هرپادشاه فرمانروای (هردول)
عزت

دیکر مثال :

در اولور (هر قطراتی) فم افعاده بیله
فیضیاب کرمی اولسه سحاب نیسان
شناسی

اونجیسی اسملرك، صفتلرك، وصف ترکیبلرك اخرینه کله‌یلان (آنه) اداتنی مصدرلره دخی الحاق ایلکدر .
تفاخرانه . تشکرانه . تجاهلانه . کبی .

مثال :

(تعریضانه) ایدوب خطابی
ویردم او کروهه بوجوابی
شیخ غالب

اون برنجیسی : الفاظ ترکیه‌یی عطف فارسی ایله یکدیکرینه و یاخود فارسی وعربی کلمه‌لره عطف ایتمکدر .

مثال :

جهانده دولت سرشار عمر کوتهدن
مفیددر بزه (صاغ واسنلیجکلرمز)
نابی

آمدورفت خیال وصلتك ای سروقد
(کورفز ودریا) کبی سینه‌مده ایلرجذرومد
علی رضاپاشا

(اون ایکنجیسی) ایکی ترکجه لفظ اره‌سنه ـ باء الصاق ـ وضع ایتمکدر .

(یدنجیسی) مفرد مقامنده جمع و یاخود جمع مقامنده مفرد قوللانمقدر. (بوچوجوق مکتبه دوام ایتمزلر) و یاخود (افندیلر نیچون مکتبه کیتمیورسك) کبی.

برنجیسنه مثال:

عطایه بویله روشن فکر (عطایای) الهیدر
مشاهیر ضمیر پاکی پرتو مهر پرتایه
پرتو

ایکنجیسنه مثال:

دادو فریاد (الکدن ای افلاك)
یرینی ایلدك اوماهك خاك
فضلی

(اولاد ـ اساس ـ عجائب) کبی جمع ایکن مفرد مقامنده استعمال اولنان کلمه‌لر مستثنادر.

سکزنجیسی فارسی کلمه‌لره حرف تعریف علاوه ایلمکدر. لاجل‌الفروخت ـ بالکرفت ـ کبی.

پرتو ذکا نوع بشرك باشنه قونمش بر نورانی همادرکه سایهٔ سعادتنی لزومی قدر تعمیم ایده‌جك واسطه بولنمز الا که شهبال (مطبوع الاندامی) حکمنده اولان صحایف مطبوعه‌نك وسعت انتشاریدر.
کمال

طقوزنجیسی هرلفظندن صکره جمع قوللانمقدر ـ هرملل ـ هرانسانلر ـ کبی.

بو یله چتره فیل عباره لر صحائف مطبوعاتده بش اون سنه دن بری کورلمکه باشلادی . بوایکی شیدن نشأت ایتمك کرکدرکه بری فرانسزجه دن و یاسائر برلساندن لسانمزه برشی نقل اولنورکن ترکجه شیوه سنك نظردن بعید طوتلمسی، دیکری ایسه ولایاتده تربیه اولمش اولان وبشیوهٔ تکلملری استانبولك کنه مغایر بولنان بعض ذواتك نشر یاتنده کی اویولده لقردیلر طوغری ویا کوزل ظن اولنوب تقلیدینه هوس اولنمسیدر .

معلومدرکه هر بردولت وحکومتده خلقك لسان فصیحی پایتختده ویامرکز ادارهٔ حکومت اولان محلده جاری اولان لساندر. بوحالده عثمانلیجه نك معیار فصاحتی دخی استانبول شیوهٔ تکلمی اولمق لازم کلیر. استانبولده تربیه اولمش برترك ایسه هیچ بروقتده (کوزلرم اغریبورلر — بکا دیکلیه یدك شمدی نادم اولمیه جقسك) یولنده بچمسز سوزلر سویله مز . بناء علیه بوقبیلدن اولان افادات هانکی صاحب قلم طرفندن یازیلیرسه یازلسون مطابق فصاحت وشایان قبول وامتثال عداولنه مز .

(التنجیسی) عددی معین اولان شیلرك آخرینه — لر — ادات جمعی کتیرمکدر — درت کتابلر — اون نفرلر — کبی .

مثال :

اکلامیان مألفی مجموعهٔ کلك
عارف دکلدر اوقوسه (یوزبیك کتابلر)

سینه‌می دلدی بوکون بر (آفت جان پاره‌لی)
ندیم

(کمال بنده پرورلك وافندیلکك) اعلای درجه‌سنده اولهرق شمدی‌یه قدرمظهر اولدیغم لطف واحسان . . .
مغنی الکتاب

حالبوکه سامینك :

روشن اولمز دل خیال چشم خون آشامسز
شعله ریز اولمز چراغم روغن بادامسز

یتنده مصراع اولك ـ سز ـ ادات نفیی ـ آشام ـ لفظنه دکل ـ خیال لفظنه راجع اولهرق اره‌ده‌کی لفظلردن بری مضاف الیه ودیکری بونك صفتی اولدیغی کبی مصراع ثانیده‌کی ادات نفیك مرجعی دخی ـ بادام ـ لفظی دکل ـ روغن ـ لفظی اولدیغندن بو بیت یوقاریده‌کی مثاللره غیر مقیس و بناء علیه بو یولده‌کی ترکیبلر جائزدر. مثلا ـ (محبت وطنیه و غیرت ملیه‌سز نه یاپیله بیلور؟) ـ دیرز . چونکه عباره‌ده‌کی ـ سز ـ ادات نفیی محبت وغیرت کلمه‌لرینه ارجاع اولنیور . حالبوکه (سعی بی‌قصور ایتدم) یرینه ـ سعی قصورسز ایتدم ـ دیه‌میز . چونکه بو جمله‌ده‌کی ـ سز ـ اداتی قصور کلمه‌سنی تجاوز ایتمیور .

بشنجیسی بروجودك اعضاسندن ویاخود برکلك اجزاسندن اولان اشیانك تعددینه باقهرق کندیلرینه اسناد اولنان احوال و افعالی دخی صیغهٔ جمع ایله ادا ایلکدر . ـ (اللری تتریبورلر ـ کینك یلکنلری آچلمشلر ـ کوزلرم اغریسورلر) کبی.

مترصدان (اخبار نبوی) ومتعهدان (آثار مصطفوی) بو وجه اوزره ..
ـ وله ـ ذیل سیرندن

لابد (نسبت فطریدن) منسلب وانس قدیمدن مجتنب اولهمز . انکچون ثارهٔ کشمکش جاذبهٔ حقیقتله بند افکن قید حیات وقوادم جنبان اوجـگاه معاد اولمسی استبعاداولنمز. انجق بوانجذاب روحانی وارسـتهٔ (کـثافت جسمانی براطیفهٔ ربانیدرکه ...)

ـ سامی پاشا ـ رموز الحکمندن

حالبوکه نثرده‌ده نه سجع ملتزم نه‌ده ترصیع مطلوب اولدیغنه و هیچ اولمسه او درلو صنعتلر قوانین اسلوبی و علی الخصوص فصاحت وطبیعیتی اخلال ایتمامك شرطیله مقید بولندیغنه نظرا ادبامزك بو خصوصده کی مبالاتسزلغی هیچ جائز اولهمیوب اولسه بیله «هرطورینه‌افتفانه لازم» تنبیهنجه نمونهٔ امتثال عداولنماملیدر ظن ایدرم (*)

دردنجیسی آخرینه (لق ـ لك ـ لی ـ سز ـ لر) کبی ادوات ترکیـه لاحق اولمش اولان عربی و فارسی کلمه‌لری دیکر عربی وفارسی الفاظه اضافت فارسیه ایله اضافه ایلمکدر .

(طورکستاخلق) ایتدیردی بکا یأس اتم
اشرف پاشا

اسیرك اولدی اما باقه تقصیراتنه شاهم
کوکل سلطاندر هیچ (طرز خدمتکارلق) بیلز
پرتو

(*) پوسـته خانهٔ عامره ـ محررات تلغرافیـه ـ کبی غلطات رسمیه ادبیات دائره‌سنه‌کیرر شیلر اولمدیغندن انلردن بحث اولنمغه لزوم کورلمدی.

ادبانك اسكیلرندن اكثریسی ویكیلرندن بعضیلری وخصوصیله سامی پاشا مرحوم سجع وترصیع كبی صنایع لفظیه التزامیله نثرده دخی (صفت موصوف مطابقتی) شریطه‌سنه بعضاً رعایت ایتمامشلردر .

بر قاچ مثال :

كاه حلهٔ تازی (وشقهٔ حجازی) ایله عرض جمال ایلردی . اما بالای والاسی هنوز دیبای ترکی ایله ارایش بولمامش ایدی . اگرچه كه جمال با كمالی حلیهٔ انواع السنه ایله حالی ایدی . اما پیرایهٔ خال وخطی (الفاظ ترکیدن) خالی ایدی . اول‌سببدن (مدت‌مدید) وعهد بعید ایدیكه خاطره بو خاطره وسویدایه بو سودا دوشمش ایدیكه ....

همایونnامه

(آثار بحرینك) كوهر شناس غواصی، (اخبار نهرینك) نسیم‌التباس شناور خاصی ....

وناسك خیر دعائرینی مشتمل (برتحفهٔ غریب) و برنسخهٔ دلفریب اولور كه .... ـ عالی ـ كنه الاخبارندن

خواجكیان‌بسیار مایهٔ بندركاه علوم ادلهٔ (جزئیات‌منثور ومنظوم‌ایله..) ـ نركسی ـ

ویاخود چار جهت ساحره وزمین مغتنم (نعم الهی) وطراوتیافتهٔ نامتناهی ایكن .... ـ ویسی ـ خوابنامه‌سندن

ابواب مخازن معانی واسباب (میامن روحانی) اماده اولوب :..
ـ نابی ـ ذیل سیرندن

ایدن صفت موصوفلر بیننده مطابقت ارامقدر . (مدتی منقضیه اولدی ـ حرکات نالایقه) کبی .

مثال :

مائدهٔ فائده‌سی کرسنکان علم وادب ملته (شامله وعائده)
عالی پاشا

دیکر مثال :

(مزایای خوار قنمای بارقه) ومؤدای معجز (انتمای شارقه) . . .
. . .

بو صفت موصوف مطابقتی شعرده او قدر مرعی دکلدر .

برقاچ مثال :

فیلسوف دقیقه پیماکم
عقلی پر (حکمت الهیدر)
نفعی
دلی کنج کبر (معرفت ربانی)
سوزی مفتاح در مخزن سر توحید
وله
کنایه در غزلدن (دراریٔ منظوم)
نمونه در سخنندن (لالیٔ منثور)
عزت
(حقوق سابقه) حقا رعایت ایتدی سلطانم
سنی دستور ذیشان ایلدی مردان همتله
حامیٔ امدی

مثال (ادعیهٔ مستجاب) اوجسم لطیف
نه اسمانی چکوب لامکانه ایتدی صعود
سامی

برنجیسی اسم مکان اولان ویاخود کندیلرنده مکانیت بولنان کلمه‌لره تکرار مکانیت ویرمکدر .

یوقسه (ملا ذکاء) درکده بنم فلك
درکاهم انتسابی ایله افتخار ایدر
عزت ملا

کویا که ویروب حدت بیجا
(کلشنکه) رخسارکه بخران
عبدالحق حامد

ایکنجیسی فارسی قاعده‌سنجه یاپیلان ترکیب وصفیلرده موصوف جمع اولدیغی حالده صفتك آخرینه (لر) ادات جمعی الحاق ایلمکدر .

حل قیدی ایله مسئلهٔ مشکل زلفك
شانه عجب (افکارمشوشلره) دوشمش
نابی

اوچنجیسی صفت موصوف مطابقتنه رعایت ایتمامکدر . (ادعای واقعه ـ وقوف کامله ـ افکارعادی ـ دلائل قاطع) کبی . ویافارسی برلفظ ایچون عربی برکلمه‌یی وعربی برلفظ ایچون فارسی برکلمه‌یی تأنیث ایتمکدر . (چارهٔ مؤثره ـ سامان موجوده ـ حیات جاویدانیه ـ محبت درونیه ـ بهرهٔ علمیه) کبی

مثال :

قالدی که ذکر اولنان وکلای معدوده (وسرکاران معهوده) یکه تاز عرصهٔ .. » ـ عاصم ـ تاریخندن

ویاخود منفصلاً یعنی اضافت فارسیه صورتنده اولیه‌رق بشقه بشقه ایراد اولنان ویاخود اره‌سنه ادوات والفاظ فارسیه تداخل

حلقه حلقه پایکه کوردم طولاشمش (کیسولر)
علی رضا پاشا
کورنجه رخلرك کلمر (اتشناك) اولدی رشکندن
سامی پاشا

خامساً جمع الجمع یاپمقدر : لوازمات ــ غرائبات ــ لواحقات اشعاراتلر کبی .
مثال .

سمت استاده اکر پیرو اولورسه کحامی
کیوب اثواب کالی طاقك (آدابلرك)
. . . . . .
حوادثات قدمدن خبر بیلور عاشق
خضر اغازاده سعید

سادساً ترکجه دن و یافارسیدن و یالسان اجنبیدن عربی قاعده سنجه مصدر یاپمغه قالقشمقدر : واریت، پریشانیت، بندکیت ، قرالیت کبی .
مثال : « اخذ ایتدکلری اسیرلری دوکیه رك و انجمیه رك سربستیت اوزره استخدام ایدوب ...»
ــ جودت پاشا ــ تاریخندن

حال بوکه رفاهك طوغریسی رفاهیت، نزاکت کلمه سی بتون بتون یاکلش، کرمیت دخی ینه او قبیلدن اولدیغی حالده جمهور ادبا طرفندن استعمال ایدیله کلدیکندن بونلری وسائر امثالنی قوللانمقده بز دخی تردد ایتمیز .

غلط تحکمینك مرکباتده ایسه باشلیجه اون درت درلوسی کوریلیور:

چمنده صنع (حق) كرچه هرورق سويلر
سنك بليغدر امابيانك اى بلبل
منيف پاشا

نه فائده خزف بدكهر ديرايسه اكر
ايم زمرد اخضر (جدم) زبرجددر
حامى امدى

تشديده مثال :

لاجرم برده بزى حدت ايدر
امديكك قانه سنى (ديت) ايدر
شناسى

هرقطرهٔ ناچيزى ايدر بردريكتا
(تربيه) اكابرده كرك اولهيم اسا
حامى

—

رابعا مقصورى مدويا ممدودى قصر ايلمكدر .

مده مثال :

صبح تابان كبى (اصول اصول)
عبدالحق حامد

كل كل اى خال رخك ايكى (كوزومك) بيكى
نجاتى

حقيقته نظر (اولنسه) (يوزى) قاره سيدر
باقى

قصره مثال :

يعنى خويكرده ايكن ابر (نيساندر) كيسو
خضر اغازاده سعيد

تحریکه مثال :

بولدم لب (بحرده) بوآب خوشگواری
حشمت

حقه تفویض (امر) پیشهٔ افکارمدر
ونه

(بزمده) قلقل مینا ملك کیفیتن سویلر
راغب

دربانلری وار کوزقپوده ال (دکنکده)
روحیٔ بغدادی

برمصنع (ختم) ایدوب پیدا
ناسه ایلر ثوابلر اهدا ثابت

ازاده بیله اولسه (سرو) سایه‌سز اولمز
پرتو

تسکینه مثال :

دمیدر خامه کرطی ایلسه وادیٔ (هذیانی)
نفعی «سهام قضا» سندن

تخفیفه مثال :

کیمسه‌نك قورجاله عینی مانند خلال
بلکه ستر ایتده‌هم (خاصیت) مسواك اول
ثابت

اندوه ودرده کوکلی صاحب تحمل ایت
درده تحمل ایلیان اهل (رضا حق)
فضولی

مانند چشم تردوکر عین (طولاب) آب
سامی پاشا

یکدل اولوب اهل بزمه (سـنطیر)
در ددلنی ایدردی تقریر
عزت

—

ثانیاً حرکات حروفی تبدیل ایتمکدرکه سجع وقافیه خاطری ایچون اختیار اولنور .

مثال :

می عشقکله برپیالهٔ پر
صونوب افتـاده کی (ایاقلندر)
ثابت

غنچهٔ ترایدی کلبن ایچره
چرخ اتی قویدی (فلاخن) ایچره
فاضل

سنسك اول کارکه آرای خردکیم رأیك
قومدی دهرده برامرعسیر ومعضل (*)
سامی

یوزك کلدر صاچك سنبل دیشك در
ولیکن عاشق اولدیرمك ایشـك (در)
فغانی

بن خستهٔ هجر لعل (یارم)
صهبادر اکا علاج همدم
عزت

—

ثالثاً ساکنی متحرك ویامتحرکی ساکن ـ مشددی مخفف ویامخففی مشدد قیلمقدر .

(*) امل ـ بدل ـ غزل لفظلرینه قافیه در

مثال:

دشمنلرمه اسیر ایدم بن
بویغده (اکرچه) یوقدی زنجیر
کمال
(کرچه) بیلیرم انی که خطدر
بیلن که صحیح یا غلطدر
فضولی

—

تنقیصه مثال : تمیز ــ تمیز یرینه . ستغنا ــ استغنا یرینه . صالار ــ صاللر مقامنده . بغچه ــ باغچه یرینه .

(تمیز) نیك وبدعین ضرردر خرده بینانه
بودقت جسمنی سوراخ سوراخ ایتدی غربالك
سامی
بوخوب وزشت جهانی (تمیز) ایدرمی اولان
مثال آینه یکسان درون وبیرونی
نابی
حاصلی سرتاپا ناز و(ستغنادر) اوشوخ
پرتو
دیمه قویون کبی مظلومدر مرائیه
باشن (صالارسه) ده مانندهٔ بزاخفش
نابی

—

تبدیله مثال : دنیه ــ دنیا یرینه. طولاب ــ دولاب یرینه . سنطیر ــ سنطور مقامنده.

هرکیم اول جنت ایچون (دنیه ده) چکدی امکی
نجاتی
چشم رغبت رخش استعدادمه (مهموزدر)
حشمت

(اگرچه) و یاخود الفك ترکیله (گرچه) نك ادات شرط اولمق اوزره استعمالنی ایسه، هله بش اون سنه دنبری، علی العمیا تقلید ایدنلر پك چوق کوریلوب ایشیدلدیکندن وحال بوکه (شرطیه) اولهرق استعمالنده بونلرك یکدیکرندن تفریق اولنماسی فصاحةً جائز اولهمیه جغندن بوندن آزیجق بحثه لزوم کورندی :

(اگرچه) اداتی (هرنه قدر) تقدیرنده اولدیغی ایچون داخل بولندیغی عبارات وافاداتده بر (ایسه ده) ویا الف ویانك ترکیله بر (سه ده) لفظی و یاخود دیکر بر شیوه یه کوره (اما ـ انجق ـ لکن ـ فقط) کلهلرندن بریسی ایراد اولنمق اقتضا ایدر .

(اگرچه مکتبه کلهمدم ایسه ده [یاخود کلهمدمسه ده] اومده ینه درسلرمله مشغول اولدم) و یاخود (اگرچه مکتبه کلهمدم، اما اومده ینه درسلرمله مشغول اولدم .) کبی. صورت ثانیه ده (اما) یرینه (انجق ـ لکن ـ فقط) لفظلرندن هر هانکیسی قوللانلسه مساویدر .

منثورات ومنظوماتك ایکیسنده دخی جاری اولان قاعدهٔ عمومیه بودر . یالکز شعرده شاذ اولهرق (اگرچه) ویاخود (گرچه) دیکر ادواتك استعمالندن مجرد ومنفرد صورتده ایراد اولنه بیلیر. اوحالده دقت اولنه جق شی افاده نك شیوه یه مغایرتله یاقیشقسز بولنماسیدر .

تزیده مثال : جبلیت ـ جبلت یرینه . ضعفیت ـ ضعف یرینه. بیر ـ بر یرینه. بیر ـ یر مقامنده. اگرچه ـ اگر موقعنده.

آنکچون پنجهٔ خورشید ایله ال (بیر) ایدر مهتاب
حامی

(دشمانه) سیفی زهربار میر حسین مرد فرید
سامی پاشا

یوز سوردی زمین پای پیره
مانندهٔ سایه دوشدی (پیره)
عزت

(اگرچه) بر ادم ایچون کندی استفاده‌سندن اخوان وابنای وطننی دخی مستفید ایتمسی دفتر حیتده مقید بر بورج ایسه بنم ایچون بو بورجی ..... احمد مدحت افندی ـ کائنات

ادات شرط اولان (اگر) و یاخود الفك ترکیله (کر) اداتنی قدمای ادبادن بعضیلری (اگرچه) موقعنده استعمال ایتمشلرسه‌ده برکت و یرسون بوصورت استعمالی، خلقه بر سؤ مثال اوله‌جق‌قدر، چوغالتمامشلردر. اوجهتله بوکونکی کونده (اگر کچن هفته ظرفنده مکتبده بولنه‌مدمسه‌ده اومده یینه درسلرمله مشغول اولدم) یولنده افاداته قائل اوله‌جق ـ حتی عوام ایچنده بیله ـ بر کیمسه بولنه‌مز دینه بیلیر.

ـ قوانين اسلوب ـ

اسالیب نه قدر متنوع اولور ایسه اولسون ـ قوانین اسلوب ـ نامیله برطاقم شرائطه تابعدرکه مجموعی التی عدده ابلاغ اولنور: ١ـ فصاحت ٢ـ وضوح ٣ـ طبیعیت ٤ـ منفعیت ٥ـ آهنك سلاست ٦ـ موافقت .

—

ـ برنجی مبحث ـ

فصاحت

فصاحت اسلوب صحت افاده ومطابقت الفاظ ایله تحقق ایدر.

صحت افاده

افاده صحیح اولور: اکر غلط تحکمیدن، ضعف تألیفدن، تعقیددن، غرابتدن، تتابع اضافاتدن، کثرت تکراردن، تنافردن، شیوه‌یه مغایرتدن، وعلی العموم املاسزلقدن بری بولنور ایسه.

غلط تحکمی .ـ جمهور ادبا طرفندن جواز ارامقسزین وضعه و یاقاعده‌یه مغایر اوله‌رق مفرداتده: اولا کلماتك حروفنی تزیید و یاتنقیص و یا تبدیل ایلکدر .

سرقت شعر ایدنه قطع زبان لازمدر
بویله در شرع بلاغتده فتاوای سخن

دیمش ایدی. زمانمزك ادبیات خرسزلری ایچون جزای کافی قطع زبان دکل، کسر قلمده دکل، اولسه اولسه تشهیردر!

انتهی

محرره منسوب اولدیغنی تمیزده دخی زحمت چکرز و یا هیچ تمیز ایده‌میز .

ایشته بوحالدن کوچك عقللی مؤلفلر دائما استفاده ایله‌شونك بونك یلکز فکرلرینی ،مطالعه‌لرینی دکل عباره‌لرینی، افاده‌لرینی بیله چالوب صاتمقده مهارت کوسترلر . اکثریتی الدادیرلر . لکن خواصك ارباب انتقادینی الداته‌مزلر . زماننده دخی بویله ساخته محررلر موجوددر .

تقلید ایسه اثار ادبیه‌ده بر درجه‌یه قدر ممکن اوله بیلیرکه او درجه‌سی اثرتقلیدی متقلددن آیره‌میه‌جق صورتده ذهنلری تردده دوشوره‌مز .

بیان ایتدیکمز مهارت دزدانه ایله کچینان کوچك عقللی محررلر اك بیوك ادیبلری مفصلاتده تقلید داعیه‌سیله طفره فروش ایکن ایکنجی اوچنجی درجه‌ده یازی یازان منشیلری مجملاتده بیله بالایجاب تقلید ایده‌مامشلردر .

الحاصل اسالیب بیان اشخاص قدر متغایرالاشکال، امزجه‌قدر متخالف‌الاحوالدر. طبیعتنده استعداد ادب اولانلرا عاظم ادبانك آثارینی دقتله اوقوملی . تصورده، تصویرده انلری تقلیده چبالملی. فقط ادبیاتدن نصیبی نه‌ایسه‌اکا قناعت ایتملی . بشقه‌لرینك اثرلرینی چالمالملی. مقاله‌لرینی،رساله‌لرینی دوش دلاله بکرتمالملی . شعرادن سنبلزاده وهبی زمانینك دزدسخنلرندن عاجز قاله‌رق :

انتحال ایله مهارت قلیه اصحابنك ملك یمینی صره‌سنه پك قولای انتقال ایده‌یله‌جکیچون محفظه‌سز جوهر حکمنده‌در . »

کمال

ـ استطراد ـ

صانع حکیم قدرت فاطره‌سیله چهرهٔ انسانی کبی او قدر محدود بر قطعه‌ده کوستردیکی بدایع اختلافات وتغیراتی حکمت بالغه‌سیله ساحهٔ بیان کبی او درجه واسع بریرده دخی اظهار ایلشدر . « سبحان من تحیر فی صنعه العقول ! »

هر کسك سیماسنی تشکیل ایدن اعضا بر ، هپسنده وضعیت‌وتناسب بشقه ! هرکسك اکثر احوالده ماهیت فکر ونظری متحد، صورت‌تبلیغ و بیانلری مختلف ! ایشته عمر و زیده‌شخصاً نصل بکزه‌مز سه‌اسلوب افاده‌لری‌ده شکلاً یکدیکرینه اویله‌جه‌بکزه‌مز . بر برینی آندیران اسالیب بیانده کی‌مشابهت‌ایسه ایکی برادرك مشابهت شخصیه‌لری قدردر .

اشخاصی کوزله تفریق ایتدیکمز کبی اثار ادبیه‌یی‌ده ذهنمزله تمییز ایدرز . فقط سیماسنك بعض اعضاسی کیزلنمش ویاخود صنعی اوله‌رق و یا بعض عارضه‌لرله تبدل ایتمش اولان اشخاصی طانیمقده کوجلك چکدیکمز و یا هیچ طانیه‌مدیغمز کبی تمامیتی اولیان و یا بعض تبدیلات وتغییراته اوغرایان سوزلرك‌ده هانکی

اسلوب افاده افكارك كئبياغيلرينه، كئعوميلرينه خصوصيت ـ كئ سادەلرينه، كئ اهميتسزلرينه عظمت وعلويت ويرر.

مشهور براديمز اسلوب افادەنك (*) اهميتنى كنديسنه مخصوص اسلوب بليغ ايله بوندن بر چوق زمان اول شويله افاده ايتمش ايدى:

«ايشته كلام مداولهٔ تصور خدمتنه قدرتدن مؤكل بر جسم لطيفدركه يكلرجه سنەلر كچسه طراوت نوجوانيسنه زوال ايرشمز. اما حيثيت كمالى اعتبارنده بولنان صحت مألیله تناسب اندامى حكمنده اولان ترتيب انتظامى يرنده اولملىدركه هر كس عندنده محبوب قلوب واو حال ايله هر زمانده ممدوح ومرغوب اولهبيلسون.

اكرچه سيرت ظريف اولنجه صورت لطيف اولمسەده نقايصدن معدود اولمامق لازم كلير. فقط اثار ادبيەيى بلاغت مؤدا فصاحت ادا احتياجندن وارسته ايدەمز. زيرا بر تأليف كه حسن افادەدن محروم اولور. حاوى اولديغى حقايق چيرەدستئ

(*) هر بر اديبك كنديسنه مخصوص اولمسى لازم كلان طرز بيانى افاده ايدەجك بر كلمه لسانمزده اولسه اولسه (اسلوب) كلمەسى اولهجغندن او معناده بونى اختيار ايتدك. انجق كلمەنك او مقامده منفرداً استعمالى تعميم ايتمامش اولديغيجون ـ بعض ذواتك كوزه ـ بتون بتون وحشى كورنمكدن محافظةً اكثريا (بيان) كبى (افاده) كبى الفاظه اضافتله استعمالنه يعنى (اسلوب بيان) و ياخود (اسلوب افاده) دينمكه مجبور اولدق.

حسن تعبیر و یرد معنی یه حسن دیکر
. شوکت حسنه چوق امدادی اولور اسلوبك (*)

دیه بیلمشدر .

کوزل یازمق ایی دوشونمك، ایی حس ایتمك، ایی افاده ایتمکدن عبارتدر . ایی دوشونمك موضوع فکری جهات مختلفه سنجه مجهول ومبهم برنقطه براقیه جق صورتده احاطه ایلکدر . چونکه افکارمز وضوح و یا مبهمیتجه نه مرتبه ده واقع اولور ایسه تعبیراتمزده اکا تابع اولور . یعنی برشی نه قدر ایی اکلاشیلیر ایسه اوقدر واضح افاده اولنور و لغات و تعبیرات ایسه ذهنه بالسهوله توارد ایدر .

اسلوب افاده فکردن ایری، بتون بتون مستقلدر . بوقضیه شونکله ده اکلاشیلیر که دائما سویلنیلان بر طاقم اهمیتسز شیلر بر ارالق اسلوب افاده نك دکیشیو یرمسیله جالب نظر دقت اولور . انسانلرك اکثر امور عادیه ده افکار و تصوراتی متحددر . اره لرنده کی فرق تعبیرلرنده یعنی اسلوب افاده لرنده کورینوز :

(*) بو بیتده «شوکت حسن» دینه جکنه (شوکت فکر) و یاخود (قوت فکر) دینسه ایدی ـ موقعه دها مناسب دوشه جکیچون دکل ـ اولا (حسن) کلمه سی اوچنجی مرتبه ده اوغرادیغی لطافتسز تکرردن محافظه اولنمش وثانیا (اسلوب) ایله (حسن) اره سنده کی موافقتسزلك محذورینه محل براقلمامش اولمقله افاده تعیین ایتدیکی قاعدهٔ ادبیه نك هم تعریفی هم ده بر مثالی اولمش اولمق ایچون البته دها کوزل اولوردی.

كيردكجه صاحبنى تشخيص ايده‌جك قدر بشقه بر صورت وشكل اكتساب ايلر .

فرانسه ادبای حكماسندن (بوفون) ك (*) «اسلوب بيان عينيله انساندر» سوزى صحيحاً بر بديعهٔ حقيقت دينمكه شايانذر.
زيرا دقت اولنسه هرشخصك اسلوب بيانى مزاجنك، اخلاقنك، اطوارينك، اوضاعنك مرآت انعطافيدر.

فكر صاچمه اولورسه اسلوبك هيچ اهميتى قالمز . حالبوكه فكرك مقبوليتى دخى اسلوبك كوزللكندن استغنا بخش اولهمز . بونك‌ده بشقه‌جه برمزيتى، بشقه‌جه برلطافتى واردر . بلكه افكارك قيمتى صورت افاده‌سنده تعين ايدر . بو فكرى اكلاتمق ايچوندركه وزير اديب قوجه راغب پاشا :

حسنى بالاتر ايدر جامه دوشنجه چسپان
نو عروس سخنه رونق تعبير ويرر

ديديكى كبى شاعر مشهور نابى دخى :

(*) قونت دوبوفونك بو سوزى افاده‌ميه قبول اولنديغى كون رسماً ايراد ايتديكى نطقنده مندرج بولنمشدر . مشارالیه ملل متمدنه بينده مشهور ومقبول اولان «تاريخ طبيعى» نك مؤلفى اولهرق سكسان برسنه‌دن عبارت اولان مدت عمرينك نصفندن زياده‌سنى كاملاً اوائرك تصور وتحرير وتصحيحنه حصر ايتمشدر . ميلاد ١٧٠٧ـ١٧٨٨

ـ فصل ثانی ـ

اسالیب

بوفصلك مندرجاتی : اسلوب (استطراد : هرکسك اسلوبی کندیسنه مخصوص اولمق لازم‌کلیر .)قوانین اسلوب . مبحث ١ـ فصاحت : (غلط تحکمی . ضعف تألیف (استطراد : (نه) اداتنك صورت استعمالی) تعقید. غرابت . (استطراد : ادبیاتمزك سابقا وحالیا غرابتدن قورتیلهمامسنی موجب‌شیلر)تتابع اضافات. کثرت‌تکرار. تنافر.شیوه‌یه‌مغایرت. املاسزلق.ـ مطابقت‌الفاظ.ـ مشکل‌پسندلك. مبحث ٢ـ وضوح.مبحث ٣ـ طبیعیت. مبحث ٤ـ منقحیت (ایجاز . اطناب حسن . ایجاز قصر . ایجاز حذف . اکثار.ـ منفحیت اکثاردن دها کوچ ودها زیاده سعی و زمانه محتاجدر. مبحث ٥ـ آهنك‌سلاست . (آهنك‌عمومی . انتخاب وتنظیم کلمات .ـ حسن تألیف عبارات . آهنك تقلیدی : الفاظ صوتیه . آهنك عمومی ایله آهنك تقلیدی اره‌سنده‌کی فرق . مبحث ٦ـ موافقت ـ (انواع اسالیب: اسلوب ساده . اسلوب مزین . اسلوب عالی) .ـ علویت صرفه . علویت فکر . علویت حس . علویت خیال .

ـ اسلوب ـ

اسلوب دیدیکمز شی هر شخصك افکار و ملاحظاتنی تعبیرده‌کی طرز مخصوصیدر . هر کسك اسلوب افاده‌سی ایسه افکار و ملاحظاتنك قالبیدر: سویلدیکی، یازدیغی شیلر او قالبه

کویا ایدوب طبیعت کوی زمینی تسطیح
تبت (*) اشاغی دوشمش چین وختن یوقاری (**)

اول دکلو ساحه‌سنده فیض ونشاط وارکیم
اولسه‌یدی کر زمانك آسایش و قاری

دیردم که کلمش آنده طرح اقامت ایتمش
جمشید کا مکارك ایام خوشکواری

دیوار تابدار ین خلق ابلش منقش
دوشمش بهشتك آکا عکس شکوفه زاری

اولدی عجب عجب کیم ترکیب خلده قابل
بز بویله بیلز ایدك بو عنصر چهاری

بر یاکه لاله زاری کشت پیاله جم
بر یاکه کلستانی کانك خزینه داری

ندیم

اشیاده کوزللکك ماهیت و حقیقتنه کلنجه بحق تعریفنه شمدی‌یه قدر موفق اولنه‌مامش. فقط هرکس وجودینی تصدیق ایدر وطبع سلیم اربابی ایسه انی مطمح نظر و مقصد اعلا بیلیرلر.

(*) «تبت، تشدید بایله سکر وزننده مشرقده نیجه بلادی مشتمل بر مملکت آدیدر. مسك ازفراورایه نسبت اولنور .....» قاموس

(**) نکار چین ایسه مشهوردر.

شعشعهٔ لطافتندن عبارت » اولان کوزللك طبیعتده، افکارده، حسیاتده، افعالده اولسون حیرت و مفتونیتمزی جلب ایدن و قلوبمزی شوق وغرام ایله مشحون ایلیان شیدر.

صنایعده لطافت حواس ظاهره واسطه‌سیله، ادبیاتده ایسه ذهن ایله تقدیر اولنور. امورصناعیه‌ده الوان واشکال واصواتك آهنك امتزاجندن وجوده کلان کوزللك آثار ادبیه‌ده افکار وتعبیراتك تناسب وتوافق تامندن حاصل اولور.

بو افکار وتعبیرات دخی حد ذاتنده حقیقت وطبیعته وروح انسانینك یعنی نفس ناطقه‌نك آمال اصیلانه‌سنه موافق اولمليدر.

ایشته نشیدهٔ آتیه بو تعریفی یالکز ایضاح دکل تأیید دخی ایلیه‌جك بدایع نادره‌دندر.

قصر تعریفنده

ای عالم مثالك سیاح هو شیاری
هیچ قصر صورتنده کوردکمی نو بهاری!
کل کورمدکسه سیر ایت اما صاقین غاطدن
تابنده غره صانمه اول چفت زرنکاری

ابرولرین زراندود ایتمش عروس فیضك
مشاطهٔ کمالك کاك خجسته کاری

باق اول زمین خوب و دلجوی مشکبویه
سیر ایت اوسقف پاك پر نقش و پرنکاری

دهاء خزینهٔ فطرتدن پك آز ذواته احسان اولنور بر قوت مبتدعه‌درکه اصحابی انکله مجهولی کشف وغیر موجودی ایجاد ایدرلر .

هنرورلك ایسه ندرتده دهایه نسبةً درجهٔ ثانیه‌ده ایسه‌ده خلاق عقول اولان فیاض مطلق حضرتلری بونیسده قوللرینه اوقدر مبذول ایتمامشدر . انسانك بشقه‌لرندن اخذوتعلم ایتدیکی شیلری اصلاح و تنظیم واکمال ایله برطرز جدید وجیده اوله‌رق میدانه قویمسی هنرورلك سایه‌سنده‌در .

دهاة اك چوق اس واصل ایله اوغراشیر . ارباب هنر شکل وفرع ایله مقید اولور . مثلا بری قاشی نسج ایدرسه دیکری‌ده پرداخت ایلر .

ـ صنایعده کوزللك نه‌دن عبارتدر ـ

دهاء ویا هنر اصحابنك اعز مقاصد بیلدکلری شی صنایع نفیسه‌نك (*) وعلی‌الخصوص ادبیاتك مابه‌التمیزی اولان کوزللکی استحصال واظهار ایتمکدر . افلاطونك تعریفنجه ـ «حقیقتك

(*) صنایع نفیسه ـ که صنایع نازکه دینسه دهـا مناسب اولور ـ رسم ـ حك ـ فن معماری ـ موسیقی‌دن عبارت ایسه‌ده بعضیلری شعری ودها عمومی بر تعبیر ایله بلاغتی‌ده بو جمله‌یه ادخال ایدییورلر .

برشی لایقیله اکلاشملرسه لایقیله بلنه‌مز . مأل و مزایاسی اکلاشملیان شیلری ازبرلمك ایسه حافظه‌یه بربیوك بار تحمیل ایلمکدر . بو یولده استخدام اولنان قوهٔ حافظه‌لر از زمان ایچنده دیکر قوتلرله برابر عادتا سونر محو اولور .

حالبوکه جدی تحصیل ایله خدمت ایدیلان وتفکرات وملاحظات ایله فیضلندیریلان بر قوهٔ حافظه ایستدیکی کبی ایجاده وخیالات‌وحسیات ایله تغدیه اولنمش اولان افکاری توسیعه قادر بر قوهٔ فعاله حالنه کلیر .

دولاب حافظه سائرلرینه عائد اولان افکار وعبارات وصور معانی ایله طولدیغی وقت‌اندن آخرك مالنی غصب وتصرفله‌دکل بشقه‌لرینه عائدافکار و اقوالی کندینك کیلرله موازنه وتطبیق وانتقاد ایدرك‌او وجهله یکی یکی فکرلر، تازه‌تازه خیاللر، رنکین رنکین تعبیرلر بولمق صورتیله استفاده اولنمایدر .

ـ دهاء وهنروری ـ

قوای ذهنیه‌سنده حدت وقریحه‌سنده جودت اولان هر بر مؤلف افکار موجدانه‌سنی کمال فصاحت وبلاغتله افاده‌یه مقتدر اولور که ایشته اکا صاحب دهاء (*) ویاخود هنرور دینیلیر .

(*) «الدهاء بهاء وزننده غایة الغایه زیرکلك‌وجودت رأی‌وحسن فکر ودقت تدبیر معناسنه‌در . یقال‌به دهی ودهاء ای‌نکر وجودة رأی وارب . ودهی ودهاء ودهاءة مصدر اولورلر . برکیسه پك زیرك وجودت رأی وحسن‌فکروتدبیر صاحبی اولمق معناسنه که‌جن فکرلو اولمق تعبیر اولنور ..... » قاموس

ـ استطراد ـ

(توارد ديه اصطلاح شعراده ايكى و يا دها زياده ذواتك، يكديكرندن خبرى اولمقسزين، سويلدكلرى سوزلر بر برينك عينى ظهور ايتمكه دينوركه بوده، تاريخى متضمن اولهرق سويلنان، بر مصراعه و يا الك چوق بر بيته منحصر كيدر. افكارده بر برينك عينى ظهور ايتمك ايسه كثير الوقوعدر. لكن تخطرك صورت اخراسى اولمق اوزره بيان ايتديكمز توارد بو قبيلدن دكلدر. اولجه بشقهلرندن ايشيدلمش و يا بر اثرده كورلمش اولان افكار وعباراتك، بر شى سويلر و ياخود يازاركن بلا اراده و بيلنميهرك، كندى كندينه لسانه و يا قلمك اوجنه كليو يرمسيدر. بو حال پك بيوك ادباده بيله واقع اولور. شو قدركه وقوعى پك نادر اولديغى ايچون معذور عد اولنور. يوقسه زمانمزده بعضاً كورلديكى كبى كثرت وقوعى حالنده او عادتا بيلهرك ارتكاب اولنمش ديمك اولهجغندن نامنه توارد دكل سرقت و انتحال ديمك اقتضا ايدر. انسان بالفرض كثرت تواردە مبتلا ايسه او حالده ارتق تأليفدن و يا تعبير اصحيله استنساخدن فارغ اولمق و ياخود يازديغى شيلرى قبل النشر امنيت ايتديكى بر ذاته ارائه ايله توارد ايدن يرلرينى تبديل ايلمك لازم كلير. انتهى)

قوهٔ حافظه اشخاص واسنانه كوره متفاوتدر. هركس ايچون الك جودتلى زمانى ايسه فكر ونظرك جولانى هنكاميدر.

منشأی دکل محفظه‌سیدر . بونکله برابر فضیلتی یالکز حفظ افکار وحسیاته منحصرده دکلدر . مستدرکات ماضیه وحالیه مزی هر نه وقت ایسترسه‌ك بزه صادقانه ارائه ایله قوای سائرهٔ ذهنیه‌مزك توسیعنه، تقویه‌سنه دخی بالواسطه خیلی خدمت ایدر .

ذهن انسانی بوقوتدن محروم اولمق لازم‌کلسه ایدی معلومات ومکتسبات بشریه بر طرفدن طوغه‌رق دیکر طرفدن محو اولمق، علوم وفنون اوهام وخیالاتدن عبارت قالمق و بناءعلیه هر درلو ترقیات مدنیه دائرهٔ امکاندن خارج بولنمق اقتضا ایدردی .

چونکه او حالده حقایق اشیایه کسب وقوف ایچون ذهنك عملیات شاقه‌سنی دائما تجدید ایدوب طوره‌رق ایجاب ایدردی .

قوهٔ حافظه‌مزه مودوع اولان شیلر ایکی صورتله کندیسنی کوسترر: بری تخطر، دیکری (توارد) در . تخطر صورتیله پیش نظر ادراکزه کلان شیلر صحیح، صادق و مکمل اوله‌رق کلیر . توارد صورتیله کلان شیلرده ایسه دائما برقاریشقلق، بر مبهملك، بر اکسکلك کورنمك مقرردر. مأخذ ومنشأنی، تاریخنی بیلمك ایستسه‌ك قابل اوله‌مز . تخطر ارادیه، تأمله تابعدر . توارد ایسه غیر اختیاری برکیفیتدر . یعنی اونودلمش برشیئك کندی کندینه و بلا ترقب طلوع ایدیو یرمسیدر . مثلا تخطر بر شاعرك بعض اشعارینی بزه روایت ایتدیرر . توارد ایسه یازدیغمز و یا سویلدیکمز شیلرده بشقه‌لرینك افکار و عباراتنی کندیمزك دخی خبرمز اولمقسزین بزه استعمال ایتدیرر .

حافظه، خيال، حس، حسن طبيعت وحتى فكر بيله، سعى ايله و بيوك مؤلفلرك مطالعهٔ اثار يله، قابل تحصيل وتوسيعدر . حالبوكه ظرافتدن محروم اولهرق يرادلمش اولانلرك او خاصه‌يه مالك اولملرينه امكان يوقدر .

انجق شو وارکه ادبياتك عموم انواعنده صاحب نصاب اولق خاصهٔ ظرافتك وجودينه وابسته دكلدر. فكرى، حسى، حقيقى وطبيعى ـ قوهٔ خياليه‌سى پارلاق اولان وكندنده حسن طبيعت بولنان بر صاحب قلم، صاحب ظرافت اولمسه‌ده اثار قلميه‌سنى خلقه بكنديره‌رك، ادبا ايچنده كنديسيچون بر موقع مستثنا تأمين ايده‌بيلير .

ـ التنجى مبحث ـ

قوهٔ حافظه

حافظه او قيمتدار قوتدركه بيلديكمز اوكرنديكمز شيلرى ذهنده او واسطه ايله صاقليه بيليرز . قوهٔ حافظه محسوسات وجدانيه‌مزى دخى جوهر نفس ناطقه‌يه حك ونقش ايله هردرلو تأثرات و انفعالاتمزى، اسبابى برطرف اولمش اولسه بيله، ابقا و ادامه ايلر . معلومدركه قوهٔ حافظه افكار وخيالات وحسياتك

حصـافتی بر ارالق پنجره‌دن اشاغی اتمغه قالقیشـه‌جق اولورسه ممانعت اولنمسی ایجاب ایدر .

—

ـ بشنجی مبحث ـ

ظرافت ـ یاخود ـ نکته‌دانلق

ظرافت ـ که لغتجه معناسی زیرك وذکی القلب اولق وعند البعض «کلامی وجـه‌بلاغت ولطافت‌اوزره خوش آینده ونازك» سویلمکدر ـ دقت‌نظر یه‌دن، حسدن، فراستدن، محاکمهٔ‌عقلیه‌دن متولد بر قوتدر . نظر معاینه‌یه الدیغی شیلرده یکی یکی نکته‌لر، تحف تحف مناسبتلرکشف ایدر . رموز وکنایاتك سرعت‌فهمی و الغاز ومعمیاتك درك و حلی بو قوته مفتقردر .

خاصهٔ ظرافته مالك اولانلر صنایع معنـو یه‌دن اسـتعارات و تشبیهاتده حسن موفقیتلرینی تأمین ایدرلر . یکدیکرینه ضـد و مخالف کورینان اشیا آره‌سـنده بر موافقت دقیقـه بولوب چیقارمق و یاخود متشابه ومتحد ظن‌اولنان‌مواد بینده برمخالفت و ضدیت تعیین ایتمك و بر شیئـك وهلهٔ نظرده ادراکی متعسر اولان احوالنی درحال اکلامق ظرافته و ابسته‌در .

ظرافت دیدیکمز قوت موهبـهٔ حقدر . تعلم و سـعی ایله، تتبع‌اثار و یا اختلاط ارباب ذکا ایله اکتساب ظرافت قابل دکلدر.

سکا شایان دکلدر ای مولا
بنی آنکله آتشه القا

. . . . . .
. . . . . .

ای خدای جلیل همچو خلیل
بنی کلزار عشقه قیل تنزیل

. . . . . .
. . . . . .

مستجاب ایلدی دعاسنی حق
. . . . . .

اژدهایی براقدیلر ناره
یانمدن عزت ایندی کلزاره

ایشته بو بر خیالدر . فقط نه حصافتـه نه‌ده ذوق سلیمه موافق اولدیغیچون رد اولنـور . شاید زد اولنمـه بیله خنده استخفاف ایله تلقی ایدیلیر .

خیال، اوطه‌سنده حبس اولنمش، بر دلی حکم واعتبارنده اولدیغی حالده بونك کندی عالمنده قوشوب کزمسنه، کولوب اغلامسنه، باغروب چاغرمسنه برشی دینلمز . لکن همشیره‌لرینك حضوریني سلبه یعنی دیکر قوتلرك اداره‌سنی اخلال وتشویشه وخصوصیله

. . . . . :

. . . . . .

نفس الدقجه حیهٔ بدبو
ایچری درد وغم ایدردی غلو
قلبی قطران ایله طولو قزغان
ویل دوزخ قالیر یانمده جنان

. . . . . .

. . . . . .

ظلم بیحد ایدنجه اول بیداد
مرحمت قیلدی ارضه رب عباد

. . . . . .

. . . . . .

ایندی کوکدن سلاسل و اغلال
چکدیلر آنی کوکه دلو مثال

. . . . . .

. . . . . .

کلهلم حال عزت زاره
اولمدن قبره کیردی بیچاره
کاه کریان اولوب کهی سوزان
بو مناجاتی ایتدی ورد زبان
یا الهی قصورمه باقه !

. . . . . .

خلق رنجیده ایلدیسه ده مارٔ
اره یرده بنم نه جرم وار ؟

سوق ایدن شی مناسبتسزلکدن، روزکلکدن عبارت اولماملیدر . و حصافت اورالرده کندیسنی محافظه ایده بیلمليدر . مثلا مشاهیر شعرادن عزت ملا ـ (کلشن عشق) نده ـ فرهاد ایله برلکده کیتدکلری یولك خطر و دهشتنی، فرهادك قورقودن وفاتنی، کندیسنك مغاره ظنیله بر اژدرك اغزینه کیردیکنی، اژدرك دفع مضراتی ایچون کوکه چکیلوب ده اتشه یاقیله جغی زمان بو ورطه دن خلاص اولهرق ینه زمینه اینشنی شو غریب یولده تخیل و تعریف ایدر :

ایکی یول آره سنده مارستان
اك کوچوك حیه بر قالین اورغان
نهری کویا جهنمك دره سی
بو ایمش وادیٔ غمك دره سی
قالدی حیرتده ایکی یارشفیق
. . . . . .
خوف ایدوب اوردی تیشه سن خاکه
روح فرهاد چیقدی افلاکه
قالدی بیکس رفیق غمخواری
. . . . . .
. . . . . .
قورقوسندن صیغندی بر غاره
مکر اول بردهان اژدر ایمش
بو مصیبت دخی مقدر ایمش

بردشت بوکیم نعوذ بالله!
جنلر جرید اویناراندہ هرگاه

بربرینه یأس وخوف لاحق
که قاریاغار ایدی که قراکلق

دیجور ایله برف ایدنجه الفت
برقالبه کیردی نور وظلمت

سرمادن اولوب فسرده مهتاب
شبنم یرینه دوکولدی سیماب

آهوی سفیده دوندی دیجور
صحرا طولومشك ایچنده کافور

برباقه برف ایچنده دیجور
مانند سواد دیده محصور

بوزدن قیریلوب سپهر مینا
دوشدی یره ریزه ریزه کویا

شیخ غالب

قوهٔ خیالیه‌یه هر یرده تبعیت ایده بیلیرز. انجق حصافت وحسن طبیعت مقتضیات احکامنی مرعی طوتمق شرطیله.

متخیله‌نك تشکیل ایتدیکی الـواح دائما حقیقته مطابق و یا شبیه‌اولمق اقتضـا ایتز. شوقدرکه بونلر هیچ اولمزسـه قبول اولنور و اکلاشیلیر صورتده اولمایدر.

الحاصل عالم غرائبده کشت و کذار ایچون قوهٔ خیالیـه‌نك رفاقتندن ممنون اولورز. شو شرطله که هر حالده بزی‌او وادیلره

مالکدر کوزل یازمق آرزوسنده بولنانلرده وجودی اهمدر. کندیسی هر نه قدر طبیعی بر خاصه ایسه ده سعی ایله ده بر درجه یه قدر اکتساب اولنه بیلیرکه چاره سی اثار نفیسه نك تعمیق فکر صورتیله مطالعه سی وافکار وحسیاته دائما بر محاکمهٔ شدیده دن صکره قرار ویرلمسی ماده لریدر

ـ دردنجی مبحث ـ

قوهٔ خیالیه

حسن طبیعته برحکم ویابرمیز نامی ویرلسه متخیله یه ده برصانع بدایع دیمك یاقیشیر. بری حس ایدر، تمیز ایدر، تصحیح ایدرسه دیکری ده ایجاد ایدر، تنویر ایدر، تزیین ایدر. ادبیاتده قوهٔ خیالیه صنعت ترسیمده الوان حکمنده در.

بو پارلاق ویارادیجی قوته اشیانك انعطافی غایت سریع و بدیع اولور. بوقوتدرکه اشیایه اصالت وعلویت ویرر. ایستدیکی شکل وصورته قور. اشیای حقیقیه بوله مدیغی زمان کندی عالمنده ایجاد ایدر. جسم ویرر، جان ویرر، انلری حقیقت کسوه سنده کوسترر.

مثال :

بر دشت سیهده اولدی کمراه
یلدای شتا بلای ناکاه

ـ اوچنجی مبحث ـ

حسن طبیعت

عقل وحسك ایکیسندن ده درجهٔ متساویده مایه‌دار فیض اولان حسن طبیعت ـ کوزلی چیرکندن، باطنی ظاهردن، حقیقتی باطلدن تفریقه‌دلالت ایتدیکیچون ـ صنعتك وجدانی حکمنده‌در : برشیئك علویسنی سفلیلشدیرمکه، ساده‌سنی عادیلندیرمکه سبب اولان غایت دقیق فرقلری بزه اوکوستررر . تعریفنده بعضیلری «نقایص ایچنده برفضیلتك و یاخود محاسن اره‌سنده برنقیصه‌نك حس سریعیدر» دیرلر . اشیایی نظر دقته آلمق، اره‌لرنده کی مناسباتی تدقیق ایتمك، اوصاف ومزیات مختلفه‌سنی میدانه چیقارمق صورتیله حاصل ایده‌جکمز خاصهٔ تمیز ـ که حسن طبیعته عائد اولور ـ کرك اثار بدیعه‌نك، کرك اثار متوسطه‌نك اسرار وغوامضنه برزی مطلع ایلر. حسن طبیعت افکار عامیانه‌نك، تصلفك، تکلفات لفظیه‌نك، مبالغهٔ مردوده‌نك دشمنیدر . حسیاتی مقبول ومعقول اولان حدود داخلنده، تخیلاتی حقیقت و یاشبه‌حقیقت دائره‌سنده، صنعتی ایسه طبیعیلك حالنده بولندیرر . برمشعله درکه اشعه‌سی اثار فکریه‌نك خفی کوشه‌لرینه قدرنفوذ ایلهٔ الك دقیق لطافتلرینی، الخفی، الحس اولنمز قصورلرینی میدان وضوحه چیقارر .

مادامکه حسن طبیعت دیدیکمز خاصهٔ نفیسه شو مزیاته

نورك اوله دمیدم زیاده
بر سایه‌در احتشام دنیا
توقیف اولنورمی سایه آیا ؟
لشکرلری محوه شه مهیا
یا بر نفری ایدرمی احیا !

عبدالحق حامد

—

حسیاتك دها بعض دقیق و خفی جهتلری بولنه‌بیلیرسه‌ده ایریجه بحثه حاجت یوقدر. شوراسی دائما خاطر نشان اولملیدرکه افکار و حسیات آثار ادبیه‌نك ایکی اهمیتلی اساسیدر. انسان یازمدن اول ایی دوشونملی وحسیاتنده دخی حقیقت وطبیعیت دائره‌سنی تجاوز ایتاملی‌در. بو حاصل اولدقدن صکره افکار وحسیاتی شایان تقدیر ایتمکه واسطه اولان اساوب افاده‌یه عطف نظر اولنمق ایجاب ایدر.

ایشته افکار وحسیاته دائر سویلیه‌جکمز شیلر ختام بولدیغندن ارتق اسلوبك اصول و شرائطنه کچمه‌مز طبیعی ایسه‌ده اندن اول ترکیبات‌ده بزه رهبر فکر و نظر اولان حسن طبیعت و نام دیکر ذوق سلیم ایله انلرك شعشعه‌لندیرن قوهٔ خیالیه‌نك، ظرافتك، قوهٔ حافظه‌نك، دهاء و هنروری اطلاق اولنان ایکی خاصهٔ جلیله‌نك ماهیات و افعال و خدماتنه متعلق اولان خلاصهٔ تحقیقات وتدقیقاتی بیله‌مز دخی مهم و نافع کورندیکندن شمدیده اکا شروع ایدیورز.

اول نفس حریص پر لئامت
ایتمزمی بو فعلنه ندامت ؟

بر نام الهجق او شاه ظالم
دنیالری قاپلیور مظالم
المز بونی حوصلهم خیالم
انسانده نه‌در بوجهل مظلم ؟

هم جنسنی مقبره دلالت
ایراث مضرت وسفالت
یارب بو نه وحشیانه خصلت
ایا بومی بزده‌کی عدالت ؟

قان آقه‌ده رایت ظفردن
معدود اولیور بو زیب وفردن!
ازاده اوله‌یدیلر سفردن
بر اردو چیقردی بر نفردن

ایشته بوده یادکار ظلمی
نقش غضب ونگار ظلمی
اول داهیه‌نك شکار ظلمی
عالم کبی دلفکار ظلمی

ای جسم لطیف خوابه رام اول!
اسودهٔ ظلمت غرام اول
روحك کبی مائل خرام اول
زیب آور منزل مرام اول

بو مظلمه‌یی کتیرده یاده
کز شوق ایله عالم ضیاده
آچ چشمکی نزد کبریاده

احساسات(*) عميقه وافكار عاليه اكتساب ايله انشراح بولور . سزك احوالكزى ملاحظه‌يه مقتدر اولان برقلب حاصل ايده‌جكى تأثرات شديده‌دن آله‌جغى عبرتله مستفيد اولمزمى؟

بتون دنيا ايادئ ظلمه‌ده محكوم ايكن حضورلرنده سزسكوت ايدردىكز . شمديده انلرك استحقار ايتدكلرى حقايق اعلان ايتديكز وجسدلرينى زير تحكملرنده بولنان تراب ايله آلوده ايدوب احكام مقدسهٔ مساواته شهادت ايلديكز .

ايشته حريتك برمحب غريبى سزك ايچكزه كلمشدر . اوحريتكه انك روحى پيش نظرمده تمثل(**) ايتمكده. لكن سبكمغزان عوامك تصور ايتدكلرى كبى سيف وخنجرله مسلح دكل انجق عدل وحقانيت صفتيله ... النده بر ميزان مقدسكه فانيلرك اعمالى ابديت قپولرنده انكله طارتيلور .

— وولنه‌ى ـ ترجمهٔ ايةالله

« اشبر» تياتروسنده اسكندرك، محاربه‌يه پادر ركاب عزيمت ايكن، يولنه ممانعت ايتديكيچون آتيله چكنه‌يوب اتلاف ايتديكى منكوحه‌سى (روكزان) الودهٔ خون اوله‌رق ياتديغى زمان حكيم (ارسطو) كندى كندينه بر طاقم سوزلر سويلركه حسيات عاليه ايچون شعره بولنه‌جق مثاللرك الكوزللرندندر :

يارب بو نه شورش وقيامت
هنكامهٔ حشره‌مى علامت ؟

(*) بو (احساسات) شمدى متروك اوله‌رق انك يرينه عموماً استعمال اولنان ايسه (حسيات) در .

(**) (تمثل) كلمه‌سى برشئ معينه نسبتله قوللانيله‌جغيجون بوراده مطابقتسزدر . مطابق اولان ايسه مقصده كوره (تجسم) وياخود (تشخص) كلمه‌لرندن بريسيدر.

ناسه دوشن مدایحی ایلریده اك عاجز مؤلف قلمنك (موسی) دیه جك صریرینه بیك کره فدا اولسون!... صلحایه آجیمه زهرا.. غبطه ایت غبطه !.

زهرا

آه ! انسان نه ثباتسز مخلوق ایمش.. هرشیله برابر عادت وطبیعتی ده دکیشور . بوکون کوریرسك، جهان برویرانه حالنه کلسه قیدنده اولمز . یارین باقارسك، بربنانك ایکی طاشنی دوشمش کوریرده اغلر !..

طاغلر طیانه میان کدرلره تحمل ایدن انساندر . ینه انساندرکه دره ده برحزنلی عکس خطاب ایشیدیرده متأثر اولور ...

شاشقین ... صباحلین اوغریب حیوانك فریاد بلبلانه سنی کلمخنده صفا ایله دیکلیوردی . کیجه یاریسی بر قهقهه قوشنك صدای جانخراشنی ایشتمش ده اغلیورا... کوریبورمیسك بابا؟... زهرا بنت موساده اغلیور ...

موسی

باق بنده اغلیورم!... زمان دها بیوکلرمزی ... دها قویلرمزیده اغلادیر... انسان کندینك نه اولدیغنی بیلك برمعرفتدرکه اونجه یه قدر تحصیل اولنسه ینه اکمال ایدلمز . عبد الحق حامد

—

ـ حسیات عالیه ـ

حسیات عالی اولور، اکر بزی مافوقزده بر مرتبه یه رفع واعلا ایدر وکوکلزی اعجاز وحیرت وغرام ایله مشحون ایلرسه.

مثال :

مرحبا ای تنها خرابه زارلر! ای مقدس مزارلر! ایصسز دیوارلر! بن سزدن استمداد ایدر وسلام ومناجاتمی سزه عرض ایلرم . اوت منظره کز انظار عامه یه بردهشت خفیه ایراث ایدرسه ده بنم قلبم سزك تماشاکزدن

«طارق ــ یاخود ــ اندلس فتحی» تیاتروسنده زهرانك، رقیبهٔ جانفداسی اولان صلحا بن ایوبك خبر ارتحالنی الدیغی زمان، موسی بن نصیر ایله بابا قز وقوع بولان محاوره‌لری یورك صاحبی اولان هر برانسانی بای حال اغلاده‌جق صورتده حسبات عالیهٔ مهیجه ایله مشحون اولدیغندن نقل اولندی

زهرا

الله عشقکه سویله‌یکز : نره‌یه کومدیلر ؟

موسی

نه‌یاجقسك ؟ بربلوطه کومشلر . اوقدر اعتلا ایده‌بیلیرمیسك ؟

زهرا

زیارت ایده‌جکم، مکتوبنه مقابله ایده‌جکم . سویله‌یکز .

موسی

برمرحومك مزاری خیالنك طولاشدیغی یردر . وجودینك کوملدیکی یرمقبر دکل مهددر . عالم بقایه طوغیور دیمك... مکتوبنه نصل مقابله ایده‌جکسك ؟ اومولود اخرویه فاتحه‌دن بشقه شی کوندرلمز . چونکه دنیاده فاتحه‌دن بشقه ایستدیکی یوقدی . سکا کوندردیکی مکتوبی نره‌یه ایسترسه‌ك اورایدقوی . مزارینك طاشنه یازدیرمش اولورسك . اوحالده ایسه بلکه مطالعه‌سندن عبرت الهجق برنظره تصادف ایدر .

باق بوکون ایاقلر التنه آلنان یارین ال اوستنده طوتیلیور . سن شمدی حیاتده‌میسك ؟ بن شمدی سنك نظرکده موجودمیم ؟ هیهات !

زهرا ! بوندن بیك‌سنه صکره سنکله سویلشه بیلیرمیز ؟ ایشته اوزمان برحیات اولورز . بن بویله برامیده مظهر اولسه‌م یاته‌جغم طوپراق دوشکی رودریقك التون سریرینه ترجیح ایدردم . بوکونکی فتوحاتمك افواه

بولمدم برچاره روحانی وجسمانی سکا
دردکی اکدقچه بن عالمده درمان اغلسون
سن جکر پاره‌م جنان باغنده کز کللرکبی
دردحسرتله باباك بیچاره هرآن آغلسون

تبصره صاحبی عاکف پاشانك حفیده‌سی حقنده سویلدیکی شو اوفاق مرثیه دخی حسیات مهیجه‌یه مثال اوله‌جق اثار نادره‌دندر .

طفل نازنینم اونوتمم سنی
ایلرکونلردکل کچسه ده یللر
تلخکام ایلدی فراقك بنی
چیقارمی خاطردن اوطاتلی دیللر!

قبیله‌مز ایکن اوچکه تنك
شمدی نه حالده در نازك بدنك
اکدقچه کلشنده غنچه دهنك
یانسون آهم ایله کل اولسون کللر!

تغیرز کلوب جسم سمینه
دوکلدیمی سیاه ابروجبینه
صیرمه صاچلر یابیلدیمی زمینه
طاغلدیمی قوقلادیغم سنبللر!

فلکك کینه‌سی یرین بولدیمی
کل بناغك رنك رویی صولدیمی
عجبا چوریدی طوپراق اولدیمی
اوپوپ اوقشادیغم او پاموق اللر!

صانیرم بر پری زرین پر
طولاشیر کلبهٔ خرابده
— عبدالحق حامد — تزرندن

—

دیکر مثال :

عجبا بابله نه حال اولمش؟
درد حسرتله بی مجال اولمش
اغلامش جسم زاری نال اولمش
یوقسه حالا بهار کلدیمی
مژدهٔ وصل یار کلدیمی!
رفیق بك مرحوم

ـ حسیات مهیجه ـ

حسیات مهیج اولور، اکر قلوبمزده شدتلی خلجانلر حصوله کتیریر واشکریز تأثر اوله‌جق مرتبه‌ده رقت ومرحمتمزی تحریك ایلرسه. بوحاله کوره حسیات مهیجه بهارك اکثریا یاغمور کتیرن ناکهانی فورطنه‌لرینه بکزه‌دلسه بجادر. پدری لسانندن اوله‌رق برکنج قزك مزاری طاشنده کوردیکم شونشیده‌نك حاوی اولدیغی حسلر حسیات مهیجه‌دندر :

آه ممدوحه‌م سنکچون دیده‌لر قان آغلسون
دیده‌لر دللر دکل جان اغلسون جان اغلسون
کل یوزك، نرکس کوزك، غنچه فك یاد ایلیوب
کیسوی دلجولر کچون سنبلستان اغلسون

مثال :

فلك رنكی عكس ایدوب تننه
یكی آچمش كله مثال اولمش
انعطاف ایله باق نه آل اولمش
سر وسیمین صفالی كردننه
بو لطافتله اول نهال روان
كیریبور كوز یومنجه رؤیامه
بكزیبور عینی كندی خولیامه
بو تصور طوقندی سودامه
آه بویله كزرمی هیچ جانان؟
كل دكل آرقه‌سنده قانلی كفن
سنیسك سنیسك غریب وطن !
كمال

—

حسیات رقیقه‌نك یوركزده حصوله كتیره‌جكی تأثرات ـ تحریك نسیم ایله آغاج یاپراقلرینك اوفاق اوفاق اهتزازه كلیشی قبیلندن ـ خفیف ولطیف برصورتده اولق اقتضا ایدر. بو حالده شو ایكی نشیده دخی حسیات رقیقه‌یی شامل اولان اثاردن صایلیلر:

سورم بعض بن شب تاری
ویریرم صبح نو بهاری آكا
دوش نازنده زلف زرتاری
كورینور یارمك خیالی بكا
یتشوب حال اضطرابمده
یوزمه نور حسنی سرپر

نه وقت یوزکه باقسه‌م، کوزلرك صانکه بنم عکسمی غائب ایدوبده روح تسلیم ایده‌جك قدر محزون طوریپور. هانکی طورکه دقت ایتسه‌م، بکا حال دلیله: «سندن آیریلیرسه‌م اولورم» دیورا... بنی سویپورسك اویله می؟

ـ عطا ـ

براق الله عشقنه بنی براق!

شفیقه

دیکله! دها یتیرمدم. اوکوندنبری کوزلرکه باقدقجه خیالمله برابر یورکمك محزونلغی عکس ایدییورده انك ایچون بوقدر بایغین طوریپور صانیورم. حالکی دوشوندکجه: (عطادن آیریلیرسه‌م یشامم) دیه یمین ایتمکدن بشقه دیله برشی کلمیور. سنی سویپورم دکلی؟

عبدالحق حامد بکك «نسترن»نده خسروك

ملکسك بوراسی سنك اوجاغك

سوزینه نسترنك:

ملکسه‌م جنتم سنك قوجاغك

یولنده‌کی جوابی دخی حسیات ساده دلانه‌یی حاوی سوزلرك کوزللرندندر.

ـ حسیات رقیقه ـ

حسیات رقیق اولور، اکر خفی ودلپذیر بر لطافتله قلوبه تأثیر ایلرسه.

ای شفق ایله بغریکی خونین
بورون ای شب لباس ماتمکی
قراروب ایله خاطرك غمکین
. . . . . .

—

ـ حسیاتك انواع مختلفه‌سی ـ

علی العموم حسیاتك طبایعی تحقیق وتدقیق اولنجه کیمنك طفلانه، کیمنك نازکانه، بعضیسنك شدید و بعضیسنك دخی علوی واصیلانه واقع اولدیغی کوریلور. ایشته بوندن طولایی حسیات دخی افکار کبی برطاقم انواعه آیرلمق لازم کلمشدرکه باشلیجه‌سی درتدر. ۱ــ حسیات ساده‌دلانه ۲ــ حسیات رقیقه ۳ــ حسیات مهیجه ٤ــ حسیات عالیه.

ـ حسیات ساده دلانه ـ

حسیات ساده دلانه اولور، اکر ایچنده چوجوقجه حاللر وصافدرونلق، لاابالیانه‌لك کبی شیلر بولنورسه.

(زواللی چوجوق) تیاتروسندن نقل ایتدیکمز محاورهٔ آتیه حسیات ساده دلانه‌یی شامل اولان تماشالرك نازکانه‌سی، اك لطیفیدر:

ـ شفیقه ـ

صیقلمه بنی دیکله! بن اوکوندنبری سنی بتون بتون بشقه درلو کوریورم.

اولديغيچون هيچ برتأثيرى، هيچ برلطافتى اولمز. مثلا برمؤلف اثرنده، چوجوغى وفات ايتمش، بروالدهٔ متألمه جزع وفزع ايتديرديكى صره‌ده «آه‌ياوروجغم! سن اوله‌جكمكه كاشكى دنيا يقله‌يدى!... فلك هر كسك اوچربشر اولادينى كورمديده بنم بر دانه‌جك اولادمى المدن آلدى!..» يوللو بيان تأثرات ايتديره‌بيلير. لكن بودرجه‌سى حقيقى ده اولسه معقول اولمديغندن مؤثر ومقبول دخى اوله‌مز.

ادبياتدن غايهٔ مقصود ايسه هرفكرى، هر حسى قارئين وسامعينه تأثير ايتديرمكدن عبارت اولديغيچون حقيقى اولان بر حسى معقول برراده‌ده كوسترمك لازمدركه بوده جسيات طبيعيه حقنده‌كى شرائطه رعايتله حاصل اولور.

فضلى نامنده بر شاعرك بر مرثيه‌سندن النان شو بر قاچ بيت ـ كه صاحبنك ترجمان تأثراتى اوله‌جق ـ حسيات حقيقيه وطبيعيه‌نك ايكيسندن‌ده محرومدر.

يقل اى طارم سپهر برين
سويوك اى شمع قبهٔ زرين
بوزول اى امتزاج عنصر چار
اوزل اى عقد عقدهٔ پروين
طاغل اى جند بى شمار نجوم
طولوك اى ماه سرعتيله همين
اغله اى ابر قيل ياشك باران
ايكله اى رعد ايدوب فغان وانين
اى سحر چاك قيل كريبانك

بری اولورسه . فضولینك حضرت حسین مظلوم (رضی الله عنه) حقنده کی برمرثیه سندن قطعهٔ آتیه حسیات طبیعیه ایچون برمیزان صحت اعتبار اولنمغه شایاندر .

تدبیر قتل آل عبا قیلدك ای فلك
فکر غلط خیال خطا قیلدك ای فلك
برق سحاب حادثه دن تیغلر چکوب
بر بر حوالهٔ شهدا قیلدك ای فلك
عصمت حرمسراسنه حرمت روا ایکن
پامال خصم بی سر وپا قیلدك ای فلك
صحرای کربلاده اولان تشنه لبلره
ریك روانی سیل بلا قیلدك ای فلك
تخفیف قدر شرعدن اندیشه قیلدك
اولاد مصطفایه جفا قیلدك ای فلك
بر رحم قیلدك جکری قان اولانلره
غربتده روزکاری پریشان اولانلره

ـ استطراد ـ

(حسیات حقیق ایسه طبیعی دخی اولق اقتضا ایدر بناء علیه اکا عقل وحکمتك وطبع سلیمك درجهٔ جواز تعیین ایتمسنه لزوم قالمز) کبی کورینور. انجق بعض حسیات حقیقیه اولورکه عقلاً مقبول اولان درجه یی متجاوز واسباب تحریکیه سیله غیر متناسب

اومقوله حسيات خود بخود قلبدن طوغار. وتأمل وارادەنك آنده هيچ دخلى بولنماز. ابو السعود مرحومك اولاد ويا احفادندن بريسى حقنده مرثيه يوللو سويلش اولديغى نشيدهٔ آتيه حسيات حقيقيەيى شاملدر.

كل اى خجسته خصال وملك جمالم كل
دوكندى حسرت ايله طاقت ومجالم كل
سنى بقاده قويوب بن فنا بولەم ديردم
وجود بولمدى انديشهٔ محالم كل
سنكله ملك وجودم تمام عامر ايدى
بيقلدى جملهٔ اولادى خراب حالم كل
بوروزكار ايسه اى ابر ايدن ياشك سيلاب
بنيده اغلادان اولدر كل اغلاشالم كل
نياز ودعوت ايسه ايلدك تمام اى دل
او يار كلمدى كل بارى بزوارالم كل

شايان دقت حقايق ادبيەدندر كه بر مؤلف نه قدر ماهر اولورسه اولسون كندى قلبنده حس ايتديكى خلجانى بشقەسنك قلبنده حصوله كتيرمكه مقتدر اولەمز.

ـ حسيات طبيعيه ـ

حسيات طبيعيدن اكرعقل وحكمتك تجويزايتديكى درجەيى تجاوز ايتمز وكندىلرينى تحريك ايدن شيلرله متناسب ومبالغەدن

حسیات قلبیه افعال ومعاملات حیاتیه‌یه داخل اولدیغی کبی مؤلفات ادبیه‌یه دخی کیرر. قلبك هیج بر وجهله مداخله ایتمدیکی برتألیف فنونه منسوب اولهبیلیرسه‌ده ادبیاتدن معدود اولهمز. برحقیقتی بیان ایتمك اعلا اولدیغی کبی آنی جالب نظر بر صورتده کوسترمك علی الاعلادر. فقط یالکز ایی‌یی فنایی طانمق کفایت ایتمز. ایی‌یی سودرمك فنادن‌ده نفرت ایتدرمك لازمدر که بوده حسه عائد بر وظیفه‌در.

حسیات قلبیه بلاغتك معلم اولی عداولنسه شایاندر: اکثریا قوهٔ اقناعیه‌نك عاجز قالدیغی یرده حسیات غلبه‌سنی تأمین ایدر. طبیعیدر که هر بر مؤلف قارئلرینك قلوبنی تسخیر ایتمك ایستر. بو خصوصده مظفریتنی حاضرلیان فکر وصورت حکمیدر. انجق او مظفریتی قازاندیران حسیاتیدر. تحریك قلب اقناعدن دها امیندر. و بعض وقت برطاملهکوز یاشی بربرهاندن دها قوتلیدر.

ایشته درجهٔ اهمیت ادبیه‌ی شو تعریفاتدن اکلاشیلان وبراز اشاغیده انواع وطبایعندن بحث اولنه‌جق اولان حسیات ـ حقیقی وطبیعی اولدقجه ـ حائز قیمت واعتبار اولهمز. بناء علیه هر برحسده اساساً وجودی لابد اولان حقیقت وطبیعیتدر.

ـ حسیات حقیقیه ـ

حسیات حقیقیدر، اکر جعلی وکوسترش ایچون اولمزسه. زیرا

حسیات دیدیکمز شیلر اشخاص واشیانك قلوبمزده حاصل ایتدیکی میل ویا خصومت، مسرت ویا محزونیت، مرحمت ویا نفرت کبی تأثرات متخالفه‌دن عبارتدر.

حسیات مفرط، شدید ودائمی اولور واربابنی مغلوب ایدرك افکار وامالرینك مدار منفردی بولنورسه احتراصات نامنی آلیر. ادبیاتده حس واحتراصه برر لسان ویرمك لازمکلسه برینك کنده اعتدال وحلاوت ـ دیکرینك کنده شدت وحرارت کوریلور. مثلا بری لمعه‌در که قلبی نوره غرق ایدر. دیکری علودر که مفکره‌یی یاقار. بوحاله کوره (لیلی نامهٔ فضولی) ایله (زواللی چوجق) برر تألیف حسی اوله‌جغی کبی (حسن وعشق) ایله (وطن یاخود سلستره) دخی برر تألیف احتراصی صایلیر.

کافهٔ حسیات واحتراصاتمزایکی منبع اصلیدن جریان ایدرکه بری محبت دیکری عداوتدر. آرزولریمزه موافق اولان، طیب خاطر بمزی ایجاب ایدن، مفتونیتمزی جلب ایلیان والحاصل بزجه حسن تأثیری موجب اولان اشیاواشخاص وافعاله محبت ایدرز. بو محبته دخی آنلرك لطافتنه، فضیلتنه، عالیتنه کوره رغبت کبی مفتونیت کبی اعتبار وحرمت کبی اسملر طاقارز. کذلك مشرب ومذاقزه اویمیان، آرزولریمزه توافق ایتمیان، وجدانمزه طوقونان والحصل بزجه سوء تأثیری ایجاب ایدن اشیا واشخاص وافعاله خصومت ایدرز. بوخصومته دخی آنلرك غلظتنه، ردائتنه، سفایتنه کوره استکراه کبی تأسف کبی تحقیر کبی ناملر ویریرز.

حضرت سلیمك: «دنیا بر پادشاهه کافی اولهجق قدر واسع دکلش!» کلام جهانگیرانهسیله کوکلی ضابطنك: «جبخانهیی آتشلهیه بیلیرم حتی اقتضا ایدرسه اوزرینه اوتوررده اویله آتشلرم» یولنده کی تهکم جلادت پرورانهسی ارهسنده ماهیةً برمملکتی یرك دیبنه کچیرمك ایله برقلعهیی برهوا ایتمك بیننده کی قدر فرق واردر. فقط ایکیسندهده اساساً موجود اولان مزیت شدت افکاردر.

افکار کرك شدید و جانلی اولسون کرك لین ونازکانه بولنسون موضوعك طبیعتنه موافق اولرسه هیچ قیمتی اولهمز. زیرا موقعنده اولمیان افکار حد ذاتنده نه قدر قیمتدار اولورسه اولسون هیچدر.

افکاری حسن انتخاب وترتیب ایچون ایسه الك ایی رهبر ذوق وجدانی ایله ذکادر.

ایکنجی مبحث

ـ حسیات ـ

افکاردن صکره واسالیبدن اول ماهیت ومزیتنه اطلاع لازم اولان برشی واردرکه اوده حسیاتدر. زیرا ادیبانه برشی یازمق ایچون یالکز لفظ ومعنی یوللرینی ملاحظه ایلمك یعنی افکار واسالیبه حصر نظر ایتمك کافی دکلدر. ذهنمزه چارپان شیلردن قلباً متأثر اولمامز ودوشوندیکمز شیلری حس ایتمامز دخی اقتضا ایدر.

ایتدیررلر خطا ایچنده خطا

صیریلوب روح ظلمت تندن
سوزیلوب ایلدکده عزم وطن
او زمان حل اولور بو شبهه وظن
بیلنور حاصلی ندر معنی!
ژان ژاق روسو (*) — «ترجمهٔ پرتو پاشا»

ذهنه لایح اولهیله جك افکارك اره‌لرنده کی فرقلر تعداد ایتدکلرمزدن عبارتدر دینه‌مز .

آنجق بز افکارك باشلیجه‌خواصنی بیان ایله اکتفا ایتدك. دیکرلری فروعدر که اصلره تابع وآنلرك هپسنده آز چوق موجوددر. مثلا شدت افکار ایچون ایراد اولنان مثاللردن

(*) حکمای ادبادن (ژان ژاق روسو) آثار قلمیه‌سیله فرانسه‌نك شمدیکی حالنی انتاج ایدن ترقیات کلیه‌نك مسببلرندندر. (جنوه)ده طوغمش (ارمنو نویل) ده وفات ایتمشدر. میلاد (۱۷۱۲ — ۱۷۷۸).

اك مشهور آثاری (امیل، نوول الوئیز، قونطراسوسیال، قونفسیون)دن عبارتدر .

(امیل) ی مرحوم ضیا پاشا کاملاً لسانمزه نقل ایتمش و (نوول الوئیز)دن برقاچ مکتوب بعض ارباب قلم طرفلرندن ترجمه ایدلمش اولدیغی کبی حکیم مشهورك اك اولکی اثر قلمی اولوب (دیژون) اقادمیسنجه مظهر تقدیر ومکافاة اولمش اولان مقالهٔ مشهوره‌سی دخی بو دفعه سعید بك افندی جانبندن بك کوزل صورتده ترجمه اولنه‌رق برقسمی چکنده‌طبع ونشر اولنمشدر .

معنی فیضانیله مستمر الجریان اولدیغی تعقل اولنور . انجق ماجرای حالات روحانیه‌ده مکنوز اولان اسرار ربوبیتك کیفیت استطلاعی طاقت حواس بشریه‌دن بیرون اولوب نفس ناطقه‌نك انجلا والتماعنه متوقف ومنحصردر.

بنابرین معناً اختیار مشاق ریاضت واستیثار متاعب عبادتله کسوف کثافت جسمانیه‌دن صیرلمغه همت وکرمئ محبتله تصفیهٔ درونه عزیمت ایدنلرك مصباح صباح استعدادلری ظهور تجلیات پیاپیله انجلایه آغاز ایدیجك چشم حقیقت بینلرینه بوعالم حس وشهود برهستی بود ونابود کورینوب لذایذ طیبات فانیه‌سندن پرهیز وتزهد ومتاع وبضاعهٔ دنیه‌سندن تعری وتجردله نیجه عوالم باقی ونورانی استکشافنه راه ظفر بولدیلر .

سامی پاشا

دیکر مثال .

خواب پر اضطرابدر بو حیات
طوغمشز اولمك اوزره واحیفا !
وار ایسه ذره ذره ذوقیاب
آیده قهر دهر ایدر افنا

کیدرز بویله جهل وغفلت ایله
قعر کرداب موته حسرت ایله
درلو محنله بیك مشقت ایله
محو وکمنام ایدر بزی دنیا

بزسه سیر ایلیوب بو بنیادی
آرارز طرحنه نه در بادی
خالق، خلق، سر ایجادی
جمله یی بیلمك ایسترز حالا !

لیك بو سر مبهمك حلی
عقله ثیسیر اولنمامش بالمی
آدمه عجز وغفلت وجهلی

مخلب ومنقاریدر ـ برنفس ربوبیتك هواسنده پرآچوب اوچه‌مز. وطاوس عقل وفکرت آدمی ـ که روز وشب‌فضای ملکوت وصحرای جبروتده جلوه سازدر ـ برقدم الوهیتك ساحه‌سنده سیاحت ایده‌مز .

برعلیم سك که علمکه غایت یوق . برقدیرسك که قدرتکه‌نهایت یوق. قدیم سك: عقول متقدمین ومتأخرین دائرهٔ قدمکه‌قدم باصه‌مز. حکیم سك: حکمای اولین وآخرین حکمت ومعرفتکدن دم اوره‌مز .

سنان پاشا

دیکر مثال .

حق تعالی عظمت عالمنـك پادشهی
لامکاندر اوله‌مز دولتنـك تختکهی
خاصدر ذات الهیسـنه ملك ازلی
بی حدود آنده‌اولان کوکبهٔ لم یزلی
اثر حکمتیـدر یرله کوکلك بنیـادی
طولی بوش جمله‌یدقدرتنك ایجادی
عزت وشـانی تقدیس قیلارجمله ملك
ایبلیرسجده ایدر پیش جلالنده‌فلك
امری وجه‌اوزره یرایلرکیجه کوندزحرکت
دکیشورتازه‌لنورموسم فیض‌وبرکت
پرتو رحمتنـك لمعه‌سیدر آیله کونش
تاب خشمندن آلورآلسه جهنم آتش

شناسی

دیکر مثال .

برك درختان سبز درنظر هوشیار (*)
هر ورق دفتریست معرفت کردکار

صفحات کائناتده مرموز اولان آثار قدرت الهیه‌نك استقصای حقایقنه توغل اولنسـه کافهٔ عناصر ومولداتك ماء الحیات حیـاتی بر بحر بی پایان

(*) بوبیت، عجم شعرای مشهوره‌سندن، شیخ سعدی مرحومکدر .

دیزلمش نهالان کل سو بسو
قطاریله کلمش مکر رنك و بو
لب حوضی ماه نوك پارهسی
ثریا فشان آب فواره سی
رخامنده وار اول قدرفروتاب
که یانمده چون شمع روز آفتاب
ایدر طبعی فواره‌سی درکمند
اورر موجی عمرك ایاغینه بند
ندیم

- علویت -

مزیات خصوصیه‌نك بشنجیسی اولان علویت‌اك بلند، اك عظمتلی، اك صفابخش وجدان اولان فکرلر مخصوصاتندندر. بویله فکرلرك محتویاتی الهیات کبی، حسیات دینیه کبی، محبت وطنیه کبی مقدس و روحانی شیلر اولدیغنه کوره قدر جلیلنی اعلاء سماوی لفظیله دخی توصیف‌ایده‌بیلیرز. ایشته‌آشاغیده‌کی مثاللر افکارده علویتی شاملدرلر.

مثال.

تضرعات

بر مبدعسك که عدم خزانهٔ ابداعکر. بر موجدسك که یوقلق وسیلهٔ اختراعکدر. عقل دوربین افق ذروهٔ کمالکی‌کورهمز. وهم تیزپر دامن سرادق اجلالکه ایرهمز.

نسر طائر خاطرانسانی ـ که هر وقت موجودات علوی وسفلی شکار

ـ پارلاقلق ـ

پارلاقلق خاصه‌سی، لطافت وعلویتلریله برابر غریب غریب خیالاتی، پارلاق پارلاق تصوراتی دخی متضمن اولان فکرلرده بولنور. بو مقوله افکاری شامل افاداتك قیمت ومقبولیتلری یالکز معانی‌یه منحصر دکل الفاظه دخی مفتقردر. بناء علیه او یولده افکار اسلوب رنکین افاده‌دن هیچ بر وقتده آیریله‌مز. آشاغیده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی:

کویا بر صحراده ایمشم. کونش هنوز افقدن چیقمغه باشلادی. فقط ضیاسی بزم بیلدیکمز کبی دکل مایع حالنه کلمشیدی: اوغرادیغی یرلری شعشعه‌سنه غرق ایدردی. الوان بزم کوردیکمز کبی دکل کویاکه برجوهر سیال اولمشدی: برجسمه تعلق ایتسه‌ده ینه میدانده‌کی کورینوردی. بر حالده‌که ایکی اوچ دقیقه کچر کچمز آغاچلردن، چیچکلردن، طاغلردن، طاشلردن، یرلردن، کوکلردن نور آقغه رنك یاغمغه باشلادی. یاپراقلر تلوندہ برر ابر سحردن، میوه‌لر التماعده برر نجم منوردن نشان ویررردی.

کمال

دیکر مثال

خوشانزهت آباد جنت سرشت
که خاکنده مدغم مزاج بهشت
زمینده کسترده دیبای هور
فضاسنده جاروب کیسوی حور

حضرت سلیم اولك خریطهٔ عالمه‌نظر ایتدیکی اثناده «دنیا بر پادشاهه کفایت ایده‌جك قدر واسع دکلمش!» یولنده‌کی کلامی بر فکر شدیدی حاویدر.

کذلك (وطن یاخود سلستره) اویونده امرادن صدقی بکك کوکللی ضابطی اسلام بکه‌واقع اولان: «دشمنك جبخانه‌سنی اتشله‌یه‌بیلیرمیسك؟» سؤالی اوزرینه بریکنك: «آتشله‌یه بیلیرم حتی اقتضا ایدرسه اوزرینه اوطوررده اویله آتشلرم» یوللو مقابله‌سی دخی علو همتله فداکارلقدن منبعث بر شدت فکری کوسترر.

شدت افکار قول واملده‌مبالغه وافراط ایتمکله علی الاطلاق اظهار تجلددن عبارت ظن اولنمسون. مبالغه ادیبانه یالان سویلمك دیمك اولهرق شدت افکار ایسه دائما امکان عادی تحتنده کورینان احواله مخصوص اولمقله برابر علو جناب کبی، حماست کبی، جلادت کبی، انتقام کبی تولعات واحتراصاتك سوقیله غیر اختیاری بر صورتده اظهار اولنان فکرلردر.

ادبیات جدیده‌مز شدت افکارك اکثر انواعنه عرض امثال ایدر. ازجمله نشیدهٔ آتیه داعیهٔ انتقامدن ایلری کلان شدت افکاره مثالدر.

هله بولمقده‌یم تسلیمی
سنی بن مطلق ایلرم اهلاك
قانده کورسه‌م بتون شو اقلیمی
آتشه یانسه سرتسر افلاك
ینه بن سندن اخذ ثار ایدرم
خونم اولسه‌ك سنی نثار ایدرم

ـ عبدالحق حامد ـ تزرندن

مثلا (اوراق پريشان)ده يازلديغى وجهله حضرت فاتحك، بركون شكارده كزركن اخوت اسلاميه اوزرينه تأسيس مدعا ايدرك ملك ومالنك نصفنى طلب ايدن، درويشه ـ هله شو بر اقچه‌يى آل كيت اوته‌كى قرداشلرمز طويارسه حصه‌كه او قدرده اصابت ايتمز ـ يولنده‌كى جوابى غايت دقيق ونكته‌لى بر فكرى شامل و بو نكته‌يى اكلامق ايسه صحيحاً ذوقى موجبدر. عبد الحق حامد بكك بر اثرنده مندرج

حقارت رد اولنور مخيردر

مصراعنده‌كى فكر دخى افكار دقيقه‌نك اك كوزللرندندر.

افكار دقيقه ذكا وظرافت مخصوصاتندن دكلدر. قلبه دخى سانح اولور. حتى بو قبيلدن اولانلر ديكرلرينه‌ده مرجحدر. انجق كرك مخصوصات ذكائيه‌ده وكرك سنوحات قلبيه‌ده دقيقلك قابل تعليم وتعلم دكلدر. زيرا ايكيسيده طبيعته وحسه عائد شيلردر.

مشهوردركه فؤاد پاشا مرحوم، كندينك بعض اجراآتى عليهنه اعتراضات شديده سرديله آثار قابليتنى دائما افكار حريت‌ايچنده كوسترمكدن مصرانه‌خالى اولميان، برصاحب قلم ايچون لطيفه يولنده «فلانى اصمه‌ليده صكره‌ده آلتنه‌كيدوب آغلامه‌لى» ديه‌رك نكته پردازلق ايتمشيدى.

ـ شدت ـ

افكارده‌شدت ـ محتوياتنى عظمتلى كوسترمك وحسيات قلبيه‌يى محرك وانسانده‌بر طاقم ملاحظات اصيلانه‌يه‌باعث اولمقله تحقق ايدر.

«زوائددر حصولی ممکن اولمز.» — دیدم: بو یله اوقاف زوائدسز اولورمی؟ — دیدیلر: «ضروریات استانه‌دن زیاده‌قالسه بزدن‌قالورمی؟» — دیدم: وقف مالنی زیاده تصرف ایتمك وبالدر. — دیدیلر: «اقچه‌مزله صاتون المشز. بزه حلالدر». — دیدم: حسابه السه‌لر بو سلوکزك فسادی بولنور. — دیدیلر: «بو حساب قیامتده صوریلور.» دیدم: دنیاده دخی حساب اولنور. — دیدیلر: «یالکز خبرینی ایشتمشز. اندن دخی باکز یوقدر. کاتبلری راضی ایلمشزدر.»

کوردم که سؤالمه جوابدن بشقه بر نسنه ویرمزلر. وبو برات ایله حاجتم روا قیلنی روا کورمزلر. ناچار ترك مجادله قیلدم. ومأیوس ومحروم کوشهٔ عزلتمه چکلدم. بن براتمدن اهانت چکدیکم ایچون منفعل، براتم بندن فائده‌سز عذاب کوردیکیچون خجل. اول شاهد مجروح کبی تقریردن پشیمان، بن مدعیٔ کاذب کبی تشنیعدن پریشان. اول آیهٔ منسوخ کبی ممنوع العمل، بن امت ممسوخ کبی مقطوع الامل.

بن اکا فتنه اول بکا آفت
متنفر بن اندن اول بندن
بن اکا غصه اول بکا محنت
متکدر بن اندن اول بندن

ـ اینجه‌لك ـ

اینجه‌لك ظواهرندن زیاده معنالری محتوی اولان افکاره عائد برمزیتدر. بو مقوله افکارك نکته‌لرینی آکلامق انسانه باعث ذوق اولور.

مثال :

هب کوردیکمز کبی یازمقده نه ترق اوله بیلیر؟ برازده دوشوندیکمز کبی یازملی یز . انسان همان کورمکه دکل کوسترمکه ده مستعددر .

عبد الحق حامد

ـ ساده دلانه‌لك ـ

ساده دلانه‌لك، ظاهرده منشأی صافدر ونلقدن عبارت اولدیغی حالده حقیقتده، بر تعریضی، بر مقصدخفی یی متضمن اولان ومخصوصی اولیوب‌ده تصادفی کبی کورینان فکرلرده بولنور . فضولینك شکایتنامهٔ مشهورندن نقل ایتدیکمز شو پارچه همان سراپا ساده دلانه بر طاقم فکرلری شاملدر .

« جمعیتلری دام حیل، حضار مجلسلری (اولئك کالانعام بلهم اضل) حرکات ناهمواراری مثابهٔ سوهان روح وکلمات پرآزارلری مشابه امواج طوفان نوح . سلام ویردم. رشوت دکلدر دیه آلمدیلر . حکم کوستردم. فائده‌سزدر دیه ملتفت اولمدیلر. اکرچه ظاهرده صورت اطاعت کوستردیلر اما زبان حال ایله جمیع سؤالمه جواب ویردیلر. دیدم: — یا ایها الاصحاب! بونه فعل خطا وچین ابرودر؟ دیدیلر: — « بزم عادتمز متصل بودر » — دیدم : — بنم رعایتمی واجب کورمشلر وبکا برات تقاعد ویرمشلرکه اوقافدن همیشه بهره‌مند اولهم و پادشاهه فراغتله دعا قیلهم — دیدیلر: — « ای مسکین ! سنك مظانکه کیرمشلر وسرمایهٔ تردد ویرمشلرکه مدام فائده‌سز جدال ایده‌سك ونامبارك یوزلر کوروب ناملایم سوزلر ایشیده‌سك» — دیدم : — بر اتمك مضمونی نه ایچون صورت بولمز؟ دیدیلر : —

اولان وآچیق وسهل الادراك حقیقتلری افاده ایدن افکاره مخصوصدر. فضولینك :

البته کیدر کلان جهانه

مصراعنك متضمن اولدیغی فکر حقیقت کبی.

واقعا بو فکر ساده اولدیغی کبی تعبیراتیده ساده‌در. لکن دیکربر اسلوب مزین ایله‌ده افاده اولنسه مزیت اصلیه‌سی اولان ساده‌لکی ضایع اولمز.

مثال :

دست جلاد اجلدن نه جوان قوی خلاص اولور نه پیرزبون (انالله وانا الیه راجعون)
کمال

دیکر مثال :

عاقبت جمله‌مزك منزلی خاك اولسه کرك
کیمه ایتمش بو فلك کام و مرام اوزره وفا
رئیس الکتاب عارف

بو مقوله ساده فکرلری اسلوب رنکین ایله شعشعه دارزینت ایتمك مقتدر مؤلفلره مخصوصدر. مع مافیه هربر فکر ساده‌یی حد ذاتنده دکرسز ظن ایتماملیدر. خصوصیله بعض ساده ملاحظه‌لر واردر که هرنه قدر تأملسز وطبیعی اوله‌رق ایراد اولنورسه‌ده ماهیةً طبقهٔ عالیه‌ده جائز موقعدرلر.

مطلقه ایسه انك اكتسابی بیك سنه‌ده یاشانسه ینه قابل اوله‌مز . ایشته بو نقطه‌دن نظر اولنورسه فكرده سلامت اولمدیغی كوریلور .

۳ــ فكر واضحدر ــ اگر موضوعی معین ومصرح اوله‌رق مفید اولورسه . بو مقوله افكار واضحه‌یی ــ كافهٔ نكات ودقایقیله برابر ــ قوهٔ مدركه‌نك بالسهوله ادراك ایتمسی اقتضا ایدر .

فكرده وضوحه مثال :

ضیای عقل ایله تفریق حسن و قبح اولنور
كه نور مهردر الوانی ایلیان تشهیر
شناسی

عدم وضوحه مثال :

قابل رنك اولمیان اولمز پذیر ای جلا
اغبرار خاطر اكسیر مسرتدر بكا
راغب پاشا

٤ــ افكارك انتظامنه كلنجه بوده حقیقت و طبیعتك و اره‌لرنده‌كی روابط و مناسباتك تعیین ایتدیكی ترتیب التنده بولنمسیله حاصلدر .

افكارك مزیات خصوصیه‌سی

ــ ساده‌لك ــ

ساده‌لك دیدیكمز مزیت ذهنده بالسهوله و بلا اشكال حاصل

جهتدن باقیلیرسه باقلسون ــ موافقت تامه‌سی بولنورسه. بوحاله کوره فکرده سلامت حقیقتدن دها مفید دیمك اولور وسالم اولیان برفکرك موافق حقیقت اولمسی‌ده ممکندر.

سلامت فکرایچون شناسینك :

حق یول ارامق واجبه‌در عقل سلیمه
توفیقنی ایسترسه خدا راهبر ایلر

بیتی برمثال موافقدر. چونکه برصاحب عقل سلیمك کندیسنه تعیین ایده‌جکی مسلك صحیح ــ موفق اولوب اولیه‌جغنی‌ده دوشونمکسزین ــ دائما تحریٔ حقایق اشیا ایله مشغول ومقید اولمقدن عبارت بولنمق لازم کله‌جکنی یته عقل سلیم تسلیم ایدر.

فکرده عدم سلامته مثال ایسه نفعینك :

بر دوش کیدر حق یوکه معنیده بو عالم
کیم کوز یومیوب آچمجه زمانی کذر ایلر
بر پرده که آرامه بو مقدار اوله مهلت
ارباب نیجه کسب کمال و هنر ایلر

بیتلر یدرکه بونلرده مندرج اولان فکر نوعما حقیقة مطابق ایسه‌ده سالم دکلدر. زیرا حاوی اولدیغی شیئه ازهر جهت ملایم دوشمز: مدت عمر بشر، زمان دینیلان بعد غیر متناهی یه نسبة، واقعا هیچ حکمنده ایسه‌ده اکتساب فضیلتله تنویر انسانیت ایده‌جك قدر تحصیل علم و عرفان ایتمکه کفایتی مصدقدر. شاعرجه مقصود اولان کلیت، شوعاجز انسان ایچون ازلده مقدور اولیان، کلیت

وجودك عالمده اك برنجی دولت، اك برنجی سعادت اولدیغی قطعا شبهه کوتورمز .

حال بو که شاعر مشهور نابینك :

غرور جنبش بقرا طیانه‌سی طورسون
فقط لقاسی حکیمك مریضه ثقلتدر

فکرنده حقیقت بوله‌میز . چونکه بعض مریضه کوره اطبانك خوشه کیتمیه‌جك اوضاعی بولنسه بیله اکثریت اوزره خسته‌لرك طبیبلرینی کوردکلری زمان حس ایده‌جکلری حال ثقلت دکل بالعکس تسلیت اولمق برامر طبیعیدر .

قدمای ادبامزك اثارنده وخصوصیله منظوماتنده بو قبیلدن حقیقته مغایر فکرلر چوق بولنور . بونك نظمده برسبی‌ده (ارسال‌مثل) یولنده سوز سویلمکه اولان مراقلریدر . از جمله بنه نابینك :

اولور فیض تواضعله درخت پست بار آور
قومشدر میوه‌دن محروم سروی سر فرازاولمق

فکرنده ایکی جهتله حقیقته مباینت کورینور . برکره میوه‌دار اولمق ایچون اغاجلرك پست اولمسی طبیعتجه برقانون عداولنه‌جق قدر عمومی دکل . زیرا هر یرده هم میوه ویرر هم‌ده چنار قدر بیور اغاجلر کوریلور . ثانیا سر واغاجنك‌ده ـ هرنه قدرمأکول دکلسه‌ده ـ میوه‌سی واردر .

۲ـ فکرسالمدر ـ اکر حاوی اولدیغی شیئه ـ هرهانکی

برنجی مبحث

ـ افکار ـ

افکارك عمومیت وخصوصیت اوزره برطاقم مزیاته مالك اولمسی ایجاب ایدر .

عمومی یعنی هر فکرده وجودی لابد اولان مزیات شونلردر :

۱ــ حقیقت ۲ــ سلامت ۳ــ وضوح ٤ــ انتظام .

خصوصی یعنی افکارك بعضیلرنده بولنه‌جق اولان مزیتلردخی شونلردر :

۱ــ ساده‌لك ۲ــ ساده دلانه‌لك ۳ــ اینجه‌لك ٤ــ شدت ٥ــ پارلاقلق ٦ــ علویت .

ـ افکارك مزیات عمومیه‌سی ـ

۱ــ فکر طوغریدر ــ اکر عرض ایتدیکی شی موافق نفس الامر اولورسه . سلطان سلیمان قانونینك بردستور حقیقت توصیفنه شایان اولان :

اولمیه دولت جهانده پر نفس صحت کبی

مصراع مشهوری عین حقیقت افاده ایدر . زیرا دین ودنیاجه وظائف انسانیه‌نك اقدمی اولان معبوده عبادت فریضه‌سنك ایفاسی دخی صحت بدنیه‌یه متوقف اولدیغنه باقیلیرسه عافیت

برنجی فصل

ـ قوای ذهنیه‌نك ادبیاتده فعلی ـ

بو فصلك مندرجاتی : ذهن ـ مبحث (۱) افكار ـ افكارك مزیات عمومیه‌سی : حقیقت . سلامت . وضوح . انتظام ـ افكارك مزیات خصوصیه‌سی : ساده‌لك . ساده دلانه‌لك . اینجه‌لك . شدت . پارلاقلق . علویت . مبحث (۲) حسیات ـ حسیات حقیقیه . حسیات طبیعیه . (استطراد : حقیق اولان بر حس مطلق طبیعی دخی اولمق لازم كلمز) حسیاتك طبایع مختلفه‌سی : ساده دلانه‌لك . رقت . مهیجلك . علویت . مبحث (۳) حسن طبیعت یاخود ذوق وجدانی . مبحث (٤) قوهٔ خیالیه . مبحث (٥) ظرافت . مبحث (٦) قوهٔ حافظه ـ (استطراد : توارد نه دیمكدر) ـ دهاء وهنروری ـ صنایعده‌كوزللك نه‌دن عبارتدر .

ـ ذهن ـ

ذهن اوقوتدركه مادی ومجرد كافهٔ اشیا آنكله فهم‌وادراك وتفریق اولنور . خدمتی خارجاً وساطت حواس ایله داخلا وجدان ومحاكمهٔ عقلیه ایله اكتساب حقیقت ایتمكدر .

ذهن خدمتنی ایفایه باشلادیغی زمان بزده بر طاقم افكار وملاحظات حاصل ایدركه آنلره كرك معنو یاتدن اولسون وكرك مادیاتدن بولنسون اشیانك عكوس داخلیه‌سی دینیله بیلیر . هر بر اثر ادبینك روحی افكاردر . اسالیب ایسه اشكال خارجیه‌دن عبارت قالیر .

قسم اول

معنی یاخود فکر ـ لفظ یاخود اسلوب

کرك شفاهاً وکرك تحریراً افادهٔ مرامده ذهنه اك اول لایح اولان شی معنی وتعبیر دیکرله فکردر. صورت وتعبیر دیکرله اسلوب افاده درجهٔ ثانیه‌ده دوشونیلور. بناء علیه افکارك درجات وطبقاتنی وخواص وکیفیاتنی تقدیماً تعریف ایده‌جکزکه بو صورت هر شیده رعایتی واجب اولان ترتیب طبیعی‌یه دخی موافقت ایدر.

و بعض منتخبات علاوه سیله برابر اثار بلیغانه لرندن الدیغم مثاللر (تعلیم ادبیات) ك زینت بخش صحایفی اولان مشاهیردن برحیات اولیانلرك مقصده یارایه جق صورتده برر مختصر ترجمهٔ حالنی دخی درج وتحریر ایتدم .

(تعلیم ادبیات) مکتب ملکیهٔ شاهانه مستعدان طلبه سنه تقریر اولنان درسلردن تشکل ایتمش اولدیغندن بونده کندیلرینه خطاب یولنده بولنان افادات حالیله ابقا اولنمشدر .

(عثمانلیجه‌یه مخصوص بر علم بیان) وتعبیر دیکرله‌بر(بلاغت عثمانیه) کتابی میدانه کلیر. (*)

(تعلیم ادبیات) ك بوقسم اولی اثار ادبیه‌جه اك اول اعتنایه شایان اولان افکار وحسیاتك مزیات‌وطبایعندن، اسالیب کلامك شرائط عمومیه‌سندن و بلاغت عثمانیه‌نك ذاتاً پك چوغی عربجه‌دن النمش ودهاة ادبامزك اثار بدیعه‌سنه کرچکدن‌مدار زینت بولنمش اولان قواعدندن‌یعنی انواع مجاز ایله سائر تزیینات اسلوبدن باحث ومبحثلرك اکثریسنه استطراد صورتنده ذیل اولنان بر چوق مطالعات مخصوصه‌یی وتأیید وتنویر اصول ایچون مشاهیر ادبا وشعرامزدن النان برخیلی اثار منتخبه‌یی حاویدر.

اثرك ترتیبنده فرانسزجه بعض اثاره‌مراجعتدن چکنمدیکم کبی بونلرك تدقیقات وتعریفات ادبیه‌سندن‌بزجه‌ده فائده‌سنه قائل اولدیغم شیلرك نقلنده دخی تعصب ایتدم.

ادبیاتك اذهان ووجدان اوزرینه‌تأثیرات کلیه‌سی و بوجهتله تربیهٔ افکاروتهذیب اخلاق خصوصنجه فوائدعظیمه‌سی،اهمیتی، مزیتی، قیمتی هر کسجه معلوم‌ومصدق برشی‌اولدیغندن‌بو مسئله‌دن بحثه حاجت کورلمدی.

بوقسم اولك نهایتنه ادبی برطاقم ملاحظات وامثال وفقرات

(*) ایشته او یولده بر (بلاغت عثمانیه) نك تألیفنه جودت پاشا حضرتلری طرفندن همت بیورلمقده اولەرق ختام بولان بر پارچه‌سی دخی کچنده طبع ونشر اولنمشیدی.

الك مقبول اثرلرندن استنباط واخذ اولنان اصول وامثالك معرفتيدر) ديرلر.

فى الحقيقه ادبياتك مدلول عموميسنه كوره مثلا براصناف تذكره‌سنى و ياخود برخانه اعلانى‌ده اثار ادبيه‌دن برشى عد ايتمامز لازم كله‌جك. حالبوكه بونى عمومه قبول ايتديرمك ممكن دكلدر. اويله اولديغى حالده هركسجه ملايم عقل ووجدان اولمسى لازم كلان تعريف، ادبياتى بالنسبه محدود بردائره‌يه حصر ومستثنا برموقعه ارجاع ايدن تعريف ثانيدر.

حوزهٔ ادبياته داخل اولان اثار ومؤلفات ايسه ايكى شكلده عرض وجود ايدركه بريسى نثروتعبير ديكرله انشا ـ ديكرى نظم وتعبير اخرله شعردر.

اثار منثوره‌نك تابع اولديغى شيلر لسانمزك قواعد عموميه‌سيله علم منطقك مقتضيات احكامندن وذوق وجدانى وآهنك سلاست تعبير ايتديكمز ايكى مهمهٔ ادبيه‌نك اصول عموميه‌سندن عبارتدر. منظوماته فضله اوله‌رق اوزان وقوافيه دخى رعايت اولنمق ايجاب ايدر.]

ادبيات عثمانيه‌ده ذوق وجدانيدن منبعث اوله‌رق جارى اولان اصول وقواعد او قاعده‌لردركه جمع وتدوين ومثاللريله توضيح وتبيين اولنه‌جق اولورسه اندن بديعى دخى حاوى اوله‌رق

قبل الشروع

(ادبیات) تعبیری خصوصیله بش اون سنه‌دنبری ارباب قلم اره‌سنده الك چوق زبانزد اولمش تعبیرلردندر. بو درجه مأنوس بو درجه کثیرالاستعمال بر تعبیرك شبهه‌سز مدلولی دخی قوللانانلرجه معلوم اولمق ایجاب ایدر. مع مافیه بونك قبول ادبایه شایان اوله‌جق صورتده بر تعریف مجمل ومنقحنه شمدیه قدر تصادف اولنه‌مامشدر. بو جهتله اویله بر تعریفك برنجی اوله‌رق طرف احقرانه‌مدن ایرادی بیوجك جسارتلردن معدود اولدیغنی بیلدیکم حالده وظیفهٔ تدریس ایله بوکا مجبور اولمش وطلبه‌یه شو صورتله املاتمش ایدم:

[پك واسع یعنی عمومی بر نظرله باقیلیرسه (ادبیات) تعبیری محصولات افکارك کافه‌سنه شامل طوتلمق اقتضا ایدر. چونکه هر نوع محصولات فکریه‌یی بر ضابطه ورابطه تحتنه اله‌جق شی فن کتابتدر. بوحالده فن کتابت دخی اصل الاصول ادبیات اعتبار اولنمش اولور وبوکا تعلق ایدن هرشی بالطبع ادبیاتدن معدودبولنور. حال بوکه ادبیاتی الك زیاده ذوق وحس وخیالدن متولد ورد وقبولی ینه الك چوق بونلره عائد بر صنعت نازکه اولمق اوزره تلقی وحیثیت ومزیتنی او صورتله تقدیر ایلیان ارباب تدقیق بونك تعریفنده (الك مشهور ارباب قلمك الك منتخب

لکن ادبیاتنی بالسهوله تحصیله وسیله اولهجق اصول مطرده وضع اولنمامش اولدیغی جهتله همان خلف سلفك اثرینه اقتفا ایله اکتفا ایده‌کلمشدر.

حالبوکه یوزسنه انسان ایچون برعصر ولسان ایچون بر دوردر. ومرور اعصار وکرور ادوار ایله کرك هیئت اجتماعیهٔ انسان وکرك لهجه وشیوهٔ لسان نیجه تبدلات وتغیراته دوچار اولور.

ابکار افکار صانکه هرموسمده برکونه قبای لطافت نمایه بورینور وهر جمعیتده برنوع حلی نکت ومزایا ایله کورینور. بناء علیه هرلسانك اصول تعلیم ادبیاتی مزاج دوره توفیق اولنمق لازم کلور.

اشبو عصر معارف حصر حمیدی آثار حمیده‌سندن اولمق اوزره بوکره ادبای عصرك ممتاز وسربلندی محمود اکرم بك افندی آثار اسلاف واخلافی تتبع ایله استنباط ایلدیکی قواعد وضوابطی جمع ایدرك ادبیات عثمانیه‌نك تعلیمی حقنده بوکتاب مستطابی تألیف ایتمش ولسانمزك ترتیب اصول ادبیاتنه راغب وطریق ادب عثمانیه سالك اولنلره شاهراه دلالت اولهجق برکوزل چغر آچمشدر. جعل الله سعیه مشکورا وهذا الاثر مبرورا منا التقریض والذکر الجمیل ومن المولی التعویض والاجرالجزیل.

کتبه الفقیر

احمد جودت

متن نسخهٔ ذاتی شروح صنوف کمالات ایله محشی ، مؤلفات علمیه وادبیه‌سی دار الکتب معارف شرقیه یه بحق رونق بخشا نحریر یکانهٔ زمان دولتلو جودت پاشا حضرتلری اثر حقیرانه‌می بوندن اول شرفیاب نظرهٔ معارفپرورلری بیورمشلر ایدی . بو دفعه‌ده مجرد مؤلف حقیری تلطیف وتشویق مقصد عالیٔ قدر دانیسیله برمقالهٔ مقبولهٔ ادیبانه اسطار واحسان بیوردقلرندن زیوسر لوحهٔ مفخرت قلندی .

ذوق بلاغت ایله حلاوتیاب حقیقت اولان ادبایه واضح وعیاندر که اصل لسان عثمانی ترکجه اولدیغی حالده عربی وفارسی ایله مخلوط وممزوج برلسان لطافت رساندر .

کویا درزخانهٔ معانیده طرز عرب اوزره بیچلمش واصول فارسی اوزره دیکلمش اولان دیبای زیبای ترکی یه بورنمش برشاهد شیرین ادای بدیع البیاندر .

ذاتا صیغ تصریفیه‌جه اك مکمل برلسان اولدیغی حالده السنهٔ سائره‌دن اخذ واقتباس ایلدیکی الفاظ ایله خیلیدن خیلی زنکیندر . وعربی وفارسینك نیجه خواص ومزایاسنی محتوی اولمق حسبیله ادبیاتجه دخی غایت نازك ورنکیندر .

اهل پرور، ذکی ، سخن پرداز
نامور ، کامبین ، همایون بخت
تاجدار وقور دارا تخت

نامی {عبد الحمید ثانی} در
ذیل عنوان شوکتی غازی
اولمده دولتك مهمسازی
جد واقدامی بی مدانیدر
ایلسون چوق زمان جناب خدا
تخت عالیسنه شرفبخشا

محمود اکرم

وملت دها زیاده واصل معموریت ونائل رفاهیت اولور .
بزم ذمت صداقتمزه بورج اولان ایسه دعوات خیریهٔ حضرت
پادشاهی یی دائما تکرارایله ایفای وظیفهٔ شکرگذاری یه چالشمقدر .
جناب حق ولی نعمت بیمنتمز سلطان غازی {عبد الحمید خان
ثانی} افندمز حضرتلرینی کمال عافیت وسعادتله تخت عالیبختی
سلطنت سنیه لرنده برقرار بیورسون .

ظل حق پادشاه ذیشانك
ملکنه لطفیدر مفیض حیات
بونجه آثار ، بونجه تأسیسات
محض احسانیدر اوسلطانك
یراشیر دینسه عهد اجلالی
ملتك دور فیض واقبالی

متواضع ، کریم ، بنده نواز
متورع ، رحیم ، داد آور
قدردان ، ملتفت ، ستوده اثر

تحدیث نعمت وعرض محمدت

اثر حقیرانه‌می زیر حمایهٔ معارفپیرایهٔ حضرت ملوکانه‌ده بولنمقله مشرف وفیضیاب اولان مکتب ملکیهٔ شاهانه‌ده من غیر حد معلم ادبیات اولدیغم جهتله او سایه‌ده وجوده کتیردم. وطنه آز چوق فائده‌لی آثاردن عد اولندیغی حالده بو موفقیت دخی مکتبی آن بآن نائل مساعدات وترقیات ومعلمین وشاکردانی دمبدم مظهر تشویقات وتلطیفات بیوران ذات خلافتسمات حضرت پادشاهینك سائر مأثر موفقیات مجددانه‌لرینه لاحق و بو اضافتله اثرك مؤلف حقیری نه درجه مفتخر اولسه لایقدر.

معارفك نشر وتعمیمنی شدت التزامده اسلاف عظامنك مسابقی وار باب علم وادبك الك بیوك حامیسی الك برنجی مشوقی اولان پادشاه دل آگاه وشهریار مراحم پناه افندمزك سایهٔ سعادتوایهٔ ظل اللهیلرینك تمادیسی ایله ان شا الله ملك

مع مافيه اثر حقيرانه‌م شو حالیله ـ محب وطن وطرفدار ترقی اولان ـ ارباب وعلم وادبك نظر نقادانه‌لرینه مصادف اولوبده موأخذه ویابیان مطالعه‌یه شایان کوریلورسه افتخار ایدرم.

البته اوتنزلی ایده‌جك ـ اوهمتی بیدریغ طوته‌جق ذوات معارفسمات مؤلف عاجزك بونی ترتیب ونشره جرأتنده‌کی حسن نیتنی و برده (موأخذه آسان ایسه‌ده صنعت قولای دکلدر) حقیقتنی نظر انصاف ومروتدن بعید بولندیرمزلر.

رجائی زاده
محمود اکرم

فی ٦ ذی الحجه سنه ١٢٩٨
و فی ١٧ تشرین اول سنه ١٢٩٧

بسم الله الرحمن الرحيم

اوچ سنه‌دن بری تألیف واصلاحیله‌اوغراشدیغم اثرحقیرانه‌نك برنجی قسمی کسوهٔ طباعته کیره‌رك حالنده اولدقجه‌انتظام‌حصوله کلدیکندن عمومك انظار مطالعه‌سنه کندی کندیسنی عرض ایدییور.

برچوق مساعیٔ مقدمانه‌نك محصولی اولان بو اثر ناچیزك مؤلفنه نسبت نه قدر قیمتی اولسه ترقیات عصریه‌نك نوبنو تزیید وتشدید ایتدیکی احتیاجاته نسبت هیچ براهمیتی اولمدیغنی اعتراف ایدرم : (تعلیم‌ادبیات) او نوع مؤلفاته مخصوص اولان احتیاجی ایفا ایچون دکل ایما ایچون میدانه چیقارلدی.

مؤلفی بونك ترتیب وتحریرنده دها اول یازلمش اولان آثاره مراجعتدن مستفید اولدیغی کبی اربابنك بعدما دها مکمل اوله‌رق وجوده کتیره‌جکلری بویولده مؤلفات ایچون بونك دخی ایشه یارایه بیلسی احتمالدن بعید دکلدر مادامکه هر شیده حصول ترقی تلاحق افکاره محتاجدر.

اثر حقیرانه‌مده مشهود اوله‌جق نقایص ونواقصدن کلیسی مؤلفك بضاعه‌سزلکنه، عدم‌اقتدارینه راجع ایسه‌ده برطاقیده اثرك یکیلکنه عائد اولمق اقتضاایدر . ایلریده تکرار طبعی نصیب ومیسر اولورسه اوزمانه‌قدر تدریسات متمادیه ایله حاصل اوله‌جق تجاربه کوره علی قدر الطاقه بر درجه دها اصلاح واکمالی مؤلفنجه ممکندر.

معارف نظارت جليله‌سنه تقديم اولنان استدعانامه‌نك

صورتيدر

عطوفتلو افندم حضرتلرى

مكتب ملكيهٔ شاهانه‌ده من غير حد ادبيات عثمانيه معلمى بولنديغمدن اعطا ايتمكده اولديغم درسلردن متشكل اولمق اوزره (تعليم ادبيات) نامى ويريلان كتابك سنه بسنه شاكردان طرفندن برر نسخه‌سى تدارك اولنمق لازم كلوب بونك هر ييل مكتبجه طاش باصمه‌سيله طبع وتمثيلى صعوبت وتكلفى وباصيلان نسخه‌لرك اكثريا ياكلشلى چيقمسنى وشكل وهيئتجه مطلوب اولان انتظام ومطبوعيتك حصوله كله‌مامسنى موجب اولدقدن بشقه درسدن اول طلبه‌يه توزيعى اقتضا ايدن جزئرك بعضاً كونلرجه كرى قالمسى محذور قويسنى دخى مستلزم اولديغندن وبويله بر اثرى ازهر جهت نقصانى وبالوجوه دكرسزلكى ايله برابر خارجدن‌ده آلوب اوقومق ايستيانلر بولنه‌بيله‌جكندن حروف ايله طبعى ارزو اولنه‌رق قسم اولندن‌شمدى‌يه‌قدر طبع اولنه‌بيلانلرك تصحيحلى برنسخه‌سى حضور عالئ جناب نظارتپناهيلرينه تقديم قلندى. بو قسم اولك مابعدى دخى قريباً عرض ايله مساعدهٔ رسميه‌سى بشقه‌جه استحصال اولنه‌جغندن شمديلك تقديم اولنانلرك طبعنه مباشرت اولنمق اوزره رخصت لازمه‌نك اعطاسى خصوصنه مساعدهٔ عليهٔ جناب نظارتپناهيلرى شايان بيورلمق بابنده امروفرمان حضرت من‌له الامركدر.

فى ٢٨ صفر سنه ١٢٩٩

رجائى زاده

م. اكرم

PL
203
R4

ایکی سنه ده تدریس اولنمق ایچون ایکی قسم اوزرینه مرتب اولان تعلیم ادبیاتك بو برنجی قسمی درستجه افادهٔ مرامه مقتدر اوله‌جق قدر اصول کتابته آشنا بولنان طلبه‌یه بر سنه ظرفنده اسالیب مقبولهٔ عثمانیه‌نك قواعد اساسیه وفوائد مهمه‌سنی اوکرتمك ـ اوزان مشهوره‌یه موافق هریولده اشعار عثمانیه‌یی موزون اوقومغه الفت‌حاصل ایتدیرمك ـ منثور وعلی‌الخصوص منظوم برچوق منتخب پارچه‌لر ازبرلتمك ـ اثرلرندن باشلیجه مثال النمش اولان مشاهیر ادبایی، مختصر ترجمهٔ حاللریله برابر یکدیگرینه اولان رجحان فضیلتلرینی دخی بیلمك شرطیله، طانتمق والحاصل ادبیات وادبای عثمانیه حقنده صورت عمومیه‌ده بر خیلی معلومات مفیده‌یی قازاندیرمق مقاصدینه کوره یازلمشدر.

OCT 18 1965

1015277

تعليم ادبيات

قسم اول ——— برنجی سنه

Recā'īzāde, Mahmūd Ekrem
Talim-i edebiyat

محمود اکرم {رجائی زاده}

عن اعضای شورای دولت

مکتب ملکیهٔ شاهانه نامنه ۱۲۹۶ سنهٔ هجریه‌سنده تألیف اولنه‌رق مکرراً طاش باصمه‌سیله طبع اولنمشیدی . بوکره بعض تصحیحات دخی اجرا اولنه‌رق معارف نظارت جلیله‌سنك رخصت رسمیه‌سی اوزرینه حروف ایله دفعهٔ اولی اولمق اوزره طبع اولنمشدر

« سوزك احوال وجدانیه‌یی تحویلده اولان تأثیر بلیغنه مبنی بربیوك فائده‌سی دخی ملتك حسن تربیتنه خدمتیدرکه حقیقت حالده لفظاً ادبیاتك مأخذ اشتقاقی ادب ایسه معناً ادبك مصدر انتشاری ادبیاتدر دینیله بیلیر . . . . . .

بروه اتحاد مدنیت هر ملتك بر مشخص مثال ذی حیاتیدرکه لسانی ادبیاتدر . او جهتله ادبیاتسز ملت دیلسز انسان قبیلندن اولور »

کمال

استانبول

(مهران) مطبعه‌سی — باب عالی جاده سنده نومرو ۷

۱۲۹۹

PL
203
R4

Recā'īzāde, Mahmūd Ekrem
Talim-i edebiyāt

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY